IOAN SLAVICI ★ MARA

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

IOAN SLAVICI

MARA

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

In colecţia
Biblioteca pentru toţi
au apărut:

Al. Davila
VLAICU VODĂ

Gr. Alexandrescu
POEZII

* * *
ESOPIA

* * *
ALEXANDRIA

Lei 4,25

Desen de *O. Adler*

IOAN SLAVICI

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

IOAN SLAVICI

MARA

cu o prefață de
Ioan Popper

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

Ediția de față reproduce textul ediției din 1913 colaționată cu prima ediție (1906)

PREFAȚA

Încercat-ai vreodată, cititorule, să descifrezi, dincolo de tablourile și eroii romanului care te pasionează, un alt roman, poate la fel de pasionant, *romanul romanului*, istoria nașterii unei cărți ? Mă gîndesc mai puțin la avatarurile prin care trece o lucrare literară înainte de a fi încredințată tiparului, cît la o istorie mai veche care se încheie în clipa cînd începe a fi scrisă cartea și care e mult mai greu de reconstituit : însuși autorul o ignoră adesea, cu toate că ea își trage întreaga substanță din viața sa, din experiențele fundamentale, din gîndurile și convingerile sale cele mai adînci. Știm astăzi că Liviu Rebreanu a început, fără să-și dea seama, să „lucreze" la *Ion*, cîndva în adolescență, cînd i-a cunoscut în satul Prislop pe Ion și Rodovica Boldijaru, modelele lui Ion și Ana din roman. Dar cînd oare va fi încolțit, neștiută de nimeni, în sufletul lui Slavici, sămînța din care avea să rodească *Mara?* Cercetătorul nu poate nădăjdui să regăsească vii, ca în cazul lui *Ion*, prototipurile reale ale eroilor din carte ; cu atît mai ispititoare îi va fi însă munca de explorare : în opera unui scriitor fiecare carte este legată de celelalte prin nenumărate fire invizibile, care, dacă izbutim să le scoatem la lumină, încep să vibreze, dînd viață întregii țesături ; umbrele oamenilor de altădată, ideile din care s-a hrănit conștiința scriitorului renasc, trăiesc aievea înaintea ochilor noștri...

Lumea prin care am trecut se intitulează una din lucrările autobiografice ale lui Slavici ; dar această „lume prin care a trecut" a lăsat și în *Mara* urme numeroase și atît de colorate încît ne simțim îndemnați să le desprindem din roman pentru a întregi memoriile nesatisfăcătoare uneori prin severul lor laconism.

Slavici își amintește că s-a pomenit în copilărie *„umblînd printre picioarele unor oameni stăpîniți de gîndul că e bine să fii om în lumea lui Dumnezeu"* și că dintre aceia mulți *„au ajuns oameni cu stare, unii chiar bogați"*. Asta se întîmpla pe la jumătatea secolului trecut și scriitorul a definit destul de just mentalitatea burgheziei romînești din Ardeal, căreia unele reforme — între altele, libertatea de a practica meseriile și comerțul — îi aduseseră o anume prosperitate și-i permiteau să privească cu încredere și optimism viitorul. Dacă vrem însă să-i cunoaștem mai de aproape pe oamenii printre care a crescut Slavici, trebuie să-i cercetăm opera, oprindu-ne mai ales asupra *Marei*. Firește, și Budulea Taichii, cel care-și sacrifica sentimentele în folosul carierei, și Ghiță din *Moara cu noroc*, care-și vindea nevasta pentru bani, și chiaburul Busuioc din *Pădureanca*, aparțin acestei lumi aspre, dîrze, însuflețite de o nepotolită sete de parvenire. Dar Mara îi cuprinde parcă pe toți, trăsăturile lor sînt concentrate în caracterul ei cu o forță și o limpezime neobișnuită. Cine știe, poate o va fi cunoscut cîndva și tînărul Slavici pe această aprigă muiere, stînd la capul podului de peste Mureș, între Radna și Lipova, lîngă coșurile ei cu fructe și ouă, și se va fi oprit cîteva clipe ca s-o vadă cum se tocmește, îndîrjită să mai smulgă de la mușterii doi-trei creițari; sau poate că a avut prilejul să asiste la unul din acele scandaluri dintre precupeți, cînd Mara nu se sfia să arunce cele mai teribile ocări, să spargă oale și să răstoarne mese și coșuri. Poate că, trecînd cîțiva ani mai tîrziu prin Lipova sau prin Arad, o va fi întîlnit din nou, cu părul cărunțit, dar încă voinică și la fel de colțoasă, ducîndu-și mai departe negoțul, plîngîndu-se de sărăcie cui voia s-o asculte și încercînd să înșele la cîntar. Ii va fi șoptit însă vreun cunoscut la ureche că sărăcia negustoresei se transformase de mult într-o legendă pe care nimeni n-o mai credea: se spunea că adunase grozăvie de bănet la ciorap, patruzeci sau cincizeci de mii de galbeni, ba chiar mai mult, pretindeau unii, dar că-i ține ascunși și că nici copiilor nu s-a îndurat să le dea din

acea avere, deşi se jură că-i iubeşte mai mult decît ochii din cap.

Poate că va fi aflat şi prin ce anume tertipuri şi speculaţii ajunsese să se căpătuiască vicleana precupeaţă; dar Slavici ar fi putut să reconstituie singur, cu certitudinea că nu greşeşte, întregul proces: doar cunoscuse, în peregrinările sale prin tîrgurile ardelene, destui meseriaşi şi mici comercianţi „stăpîniţi de gîndul că e bine să fii om în lumea lui Dumnezeu" şi care însufleţiţi de asemenea gînduri sănătoase, ajunseseră „oameni cu stare, unii chiar bogaţi". Lipsa de scrupule şi o neînduplecată voinţă de cîştig erau principiile de bază şi secretul succesului acestor oameni; catehismul lor se reducea în fond la acelaşi: „Îmbogăţiţi-vă!" pe care Ludovic-Filip îl scrisese cu litere de aur pe steagul burgheziei franceze cu cîteva zeci de ani mai înainte. Deosebirea între manevrele financiare ale Marei şi cele ale lui Nucingen este mai degrabă cantitativă decît calitativă: trăind în Parisul de după revoluţia din iulie, Balzac putea atribui personajelor sale mari speculaţii de bursă şi capitaluri de milioane de franci în timp ce cîmpul de observaţie al prozatorului romîn, mărginit de cele şapte burguri ale provinciei cezaro-crăieşti, nu-i îngăduia altceva decît să-i dea Marei în arendă podul de peste Mureş şi păduri pe care ea să le taie şi să le vîndă la momentul potrivit; caracterele observate de Slavici erau însă asemănătoare prin ferocitatea lor, prin sălbatica lor sete de capitalizare, cu cele ale *Comediei umane*. Credem deci a nu greşi afirmînd că Mara este pînă la un punct un tip balzacian. La fel ca în sufletul bătrînului Grandet, în sufletul Marei luptă dragostea părintească şi dragostea de avere, cea din urmă învingînd întotdeauna în momentele hotărîtoare. Ea pretinde că strînge bani pentru a asigura viitorul copiilor ei, dar atunci cînd aceştia sînt la strîmtoare şi au nevoie de ajutorul ei, Mara pare lovită de o subită amnezie. Persida se zvîrcoleşte în chinuri care-i vor aduce poate moartea, dar mama ei, după ce a privegheat-o o vreme, o părăseşte şi aleargă într-un suflet acasă; îşi amintise că a lăsat

ușile deschise și că tainița din perete unde-și adăpostea averea nu era acoperită : mai vrednic de ocrotire i se părea aurul decît copila bolnavă. Trică pe care-l băgase calfă la cojocarul Bocioacă, trăiește un zguduitor proces de conștiință : nevasta stăpînului, prea coapta Marta, rîvnea să și-l facă ibovnic și de aceea îl hotărîse pe bărbatul ei să-i dea bani ca să scape de militărie. Trică nu concepe să se vîndă și-i cere Marei să-l salveze. Gobseck nu i-ar fi putut da un răspuns mai monstruos : *„Nu dau nici un ban!... Dacă te vei încurca, atîta pagubă! Ce perzi!? Nu e rușinea mea, nici a ta, ci a ei! Vorba e să nu-ți umble gura!"* Să „nu-i umble gura", acesta era esențialul, să păstreze convenienţele. Ca și la personajele balzaciene, lăcomia de avere devine la Mara o pasiune dominantă, îi invadează conștiința pînă într-atîta încît o face să-și împingă fiul spre prostituție și în cele din urmă spre moartea care-l pîndea pe cîmpul de război. Poate și mai caracteristic balzaciană este scena magistrală în care Mara, hotărîtă la început să-i dea Persidei zestrea, micșorează treptat suma făgăduită pentru ca pînă în cele din urmă, agățîndu-se de o vorbă aruncată de ginerele ei, să ia toți banii îndărăt Ca și la harpagonii balzacieni, în sufletul Marei s-a petrecut un proces de pervertire, admirabil intuit de Slavici : din mijloc banii au devenit pentru ea un scop în sine, un idol la care se închină și de care nu se mai poate despărți.

Asemănarea se oprește aici. E important de reamintit că Mara se hotărîse totuși, după îndelungi ezitări, să-i dea Persidei opt mii de florini, sumă considerabilă. Grandet n-ar fi făcut un asemenea sacrificiu ! Zgîrcenia capătă la personajele balzaciene o dimensiune absolută care-i dezumanizează. Mara, dimpotrivă, rămîne legată de societate prin fire puternice. Faptul că Hubăroaie, cuscra, dăduse și ea bani tinerilor însurăţei îi biciuiește vanitatea, o silește să imite gestul, călcîndu-și pe inimă ; ea vrea să-și arate mărinimia în fața oamenilor : văzînd că se adunase la sindrofie în casa Persidei *„atîta lume și așa oameni, îi părea rău că n-a luat mai mult"*. Dar Mara este în

aceeaşi măsură dominată şi de alte porniri specifice mediului ei social: zbuciumul îndelung şi dureros al Persidei şi al lui Naţl, care ocupă atîta spaţiu în roman, îşi află cauza mai ales în prejudecăţile Marei, în faptul că ea nu putea concepe ca o romîncă să-şi „spurce sîngele“ căsătorindu-se cu un neamţ.

Pe de altă parte, dacă dragostea maternă nu poate învinge zgîrcenia, ea nu rămîne mai puţin un sentiment puternic, atît de puternic încît dărîmă pînă în cele din urmă barierele rigide ale prejudecăţilor naţionale, şi ele adînc sădite în conştiinţa Marei, o face să accepte şi să înţeleagă sentimentul Persidei pentru Naţl, să fie mîndră de copiii ei, pur şi simplu pentru că sînt ai ei, aceasta chiar atunci cînd faptele lor îi par reprobabile. Acel „sărăcuţii mamei!“ rostit de nenumărate ori de Mara, de-a lungul romanului, nu este un tic, o schemă caricaturală: formula capătă, în funcţie de împrejurări, valori afective diferite şi tocmai varietatea de nuanţe pe care o cuprinde defineşte complexitatea personajului. Atunci cînd îşi deplînge în faţa maicii Egidia copiii orfani şi urgisiţi, Mara urmăreşte, evident, să-şi înduioşeze interlocutorul şi să obţină de la el o scădere a taxelor şcolare: sentimentul matern este mimat actoriceşte şi pus, cu cinism caracteristic, ca şi în alte ocazii, în slujba unor scopuri meschine. Dar tot atît de caracteristice sînt pentru Mara momentele cînd se înduioşează ea însăşi, cu o desăvîrşită candoare, de soarta nefericită a lui Trică şi a Persidei. E drept, sentimentele ei materne rămîn, de cele mai multe ori, fără consecinţe, dar ele nu sînt mai puţin autentice, şi constituie în personalitatea Marei o trăsătură umană care ne-o apropie. Chiar pasiunea ei pentru bani e lipsită de acea aură demenţială a monomaniilor balzaciene, şi dacă nu ne poate face să îndrăgim personajul, cel puţin nu ne îngrozeşte precum în cazul eroilor balzacieni: Grandet rămîne printre oameni mereu singur, închis în sine, nu se simte la largul său decît cînd îşi numără monedele de aur, pentru el singurele *fiinţe vii*, în care are încredere şi cu care e în stare să comunice; Hagi Tudose al lui Delavrancea aparţine şi el aceleiaşi familii de harpagoni

fanatici, dementoizi; pe Mara, hrăpăreaţă şi zgîrcită cum e, nu putem să ne-o închipuim altfel decît masivă şi înaltă ca un grenadir, plesnind de sănătate, zgomotoasă, neputîndu-se lipsi de zarva bîlciurilor şi iarmaroacelor, nu numai pentru că acolo îşi săvîrşeşte îndeobşte operaţiile comerciale ci şi pentru că îi e necesar tumultul vieţii, pentru că ea însăşi are nevoie să se manifesteze în mijlocul oamenilor, să-şi descarce vitalitatea.

Originalitatea personajului constă mai ales în această vigoare telurică, în adierea de brazdă reavănă care dăinuie în jurul ei. În negustoreasa Mara trăieşte încă ţăranul; aprigii negustori pe care îi cunoscuse Slavici în tîrguşoarele ardeleneşti mai erau pe jumătate ţărani. Întreg peisajul social pe care se profilează figura Marei este atît de nou şi original pentru că în el se reflectează experienţa de viaţă a scriitorului, „lumea prin care a trecut". Slavici îşi aminteşte că în Şiria, satul său de baştină, vedea peste drum *„casa felcerului Moldovany, un armean căsătorit cu sora medicului Cordina, care era italian... La dreapta felcerului, sus pe deal, se aflau casele încăpătoare ale grofiţei Königseg, care era măritată cu secuiul Bartha... dincolo locuia postmaistorul Valerian, un ceh..."* Aceeaşi amestecătură de naţionalităţi, specifică regiunilor apusene ale Ardealului, a întîlnit-o la Arad şi Timişoara în anii liceului, şi mai tîrziu în drumeţiile sale de-a lungul şi de-a latul provinciei noastre de dincolo de munţi. Acest mozaic social devenise pentru Slavici tot atît de firesc cum e aerul sărat, îmbibat de miros de alge, al mării, pentru pescari şi marinari. Faptul era decisiv pentru creaţia sa, în special pentru *Mara,* în care Slavici a prezentat pentru prima oară în literatura noastră, cu succes, societatea multinaţională a tîrgurilor şi oraşelor ardelene şi aceasta nu la modul reportericesc, ca un detaliu de culoare locală a tabloului ardelean: măcelarul Hubăr, Hubăroaie, Hubărnaţl, sînt personaje angajate adînc în intriga romanului.

Alături de aceste elemente de bază, Slavici a ştiut să introducă numeroase alte note caracteristice extrase din „lumea prin care a trecut". Fiu de cojocar, scriitorul îşi putea permite să

evoce cu dezinvoltură figuri reprezentative ale vestitei bresle cojocărești arădene, pe sîrbul Claici și pe Bocioacă *„starostele cojocarilor, care lucra vara cu patru și iarna cu zece calfe, scotea la toate tîrgurile cele mai frumoase cojoace, ținea tăierea cărnii în arîndă"*. Dar nu-l uită nici pe Andrei Corbu *„nobil de Cărpeniș, care nu era, ce-i drept, nimic, dar umbla cu patru cai și fusese închis în timpul revoluțiunii"*; din această lume de meseriași intrați în vîrtejul speculațiilor capitaliste, nu putea să lipsească amănuntul tipic al micii nobilimi scăpătate de provincie. Lumea aceasta mai era încă, pe vremea cînd a cunoscut-o Slavici, prinsă în forme vechi medievale pe care scriitorul le rezumă într-o pitorească evocare a rînduielilor breslelor, cu anii de ucenicie, cu cei doi ani de calfă și cei doi ani de călătorie, cu Sfîntul Ilie, patronul cojocarilor, cînd au ei *„praznic mare, merg cu steagul și cu muzica la biserică, se adună la masă mare și joacă pînă în zorile zilei următoare sub cortul de verdeață"*. Imaginea tîrgului de toamnă din Arad *„unde s-adună care cu poame de pe Crișuri și din valea Murășului, cu lemnărie din munții Abrudului și cu bucate de pe cîmpia mănoasă, se-nșiră butoaiele cu vin din podgorie ori cu rachiu de pe Murăș și se îngrămădesc turme de oi venite din Ardeal, ciurde de porci aduși de pe lunci, herghelii de cai crescuți pe poienele munților și cirezi de vite mînate de jelepari umblați prin lume"*, culesul viilor din aceeași regiune (de cîte ori va fi luat la el parte scriitorul?), unde în această perioadă *„vezi în fața ta parcă un alt cer, un fel de negreață întinsă în fața ta și nenumărate lumini risipite pe ea, focurile ce ard la crame, prin paghine și pe fînețele acum cosite și lăsate de pășune"*, aceste tablouri de mari dimensiuni trebuie să se fi întipărit pe retina lui Slavici pentru ca el să izbutească să le reconstituie în *Mara* cu atîta măiestrie și exactitate.

Imaginea orășelului ardelean din *Mara* este situată cu aceeași precizie și în timp prin evocarea unor împrejurări istorice care-l vor fi impresionat puternic pe scriitor în adolescență: războiul dintre Austria și Italia provoacă frămîntări și comen-

tarii pasionate printre „beamtării" care joacă cărţi sau beau vin pe datorie în cîrciuma Persidei. Aflăm despre „*un general Garibaldi*" sub conducerea căruia „*italienii au început să arunce beamteri și cătane în mare*", populaţia maghiară ţine cu italienii, se bucură că temeliile monarhiei bicefale sînt zguduite și speră că va veni iarăşi „*vremea ungurească*" de la 1848; iar pe cetăţenii credincioşi împăratului îi identificăm după evlavia cu care vorbesc despre Radetzki, „*generalul împărătesc, care ştia să-i ţină de scurt pe italieni și putea, la nevoie, să-i învețe minte și pe unguri*".

Din toate aceste trăsături ale vremii sale Slavici a alcătuit în linii concise și pline de vigoare un vast fundal pentru acţiunea din *Mara*. Dar lumea prin care a trecut i-a mai dăruit un lucru la fel de necesar compunerii romanului: unghiul de creaţie, perspectiva din care sînt privite personajele și conflictul epic. S-ar putea spune că ideea de bază a *Marei* i-a fost sugerată lui Slavici încă în copilărie de mama sa. „*Dacă-ţi rămîne o bucată de pîne — îmi zicea — și-o cer de la tine doi dintre ai tăi, s-o tai în două bucăţi deopotrivă de mari, pentru fiecare cîte una. Tot așa să faci și dacă doi străini îţi cer bucata. Dacă însă unul dintre ai tăi și un străin ţi-o cer, să tai bucata așa, ca una dintre cele două bucăţi să fie mai mare, iar pe aceasta străinului s-o dai, căci al tău îţi este mai apropiat și din partea lui dai ceea ce e mai mult.*" (*Lumea prin care am trecut*, p. 15.) Aceste cuvinte au rămas întipărite în mintea și inima lui Slavici, l-au ajutat de bună seamă să se situeze de timpuriu pe o poziţie opusă şovinismului cultivat de diferitele partide „naţionale" ale epocii.

Idealul slavician al înţelegerii frăţeşti între popoare este poate trăsătura cea mai înaintată a concepţiei sale despre viaţă și nu e de mirare că tocmai acest ideal a constituit pentru el o destul de tîrzie dar autentică punte de legătură cu socialiştii întîlniţi în închisoare în 1918. Gîndurile ce i s-au iscat atunci în minte, impresionante prin căldura și sinceritatea lor, ne luminează dintr-o dată unul din sensurile cele mai adînci ale

Marei: *„...vrajba şi asupririle să înceteze, ca oamenii pe care soarta i-a rînduit să trăiască azi, în trecut şi în viitor împreună, să aibă parte de binefacerile pacinicei vieţuiri împreună, să nu se mai asuprească unii pe alţii, şi să se bucure de aceleaşi drepturi, fiind supuşi aceloraşi datorii: fie ei maghiari, fie saşi, şvabi, sîrbi, ruteni ori evrei. Aceasta au voit-o părinţii, bunii şi străbunii tăi, pentru aceasta ţi-ai jertfit tu destul îndelunga viaţă şi urgisiţii de socialişti nu voiesc nici ei altceva". (Inchisorile mele*, p. 184.) Fără să fie socialist, Slavici militase pentru o idee apropiată socialismului atunci cînd combătuse şovinismul în nuvela *Crucile roşii*, şi cu mai mult succes artistic în drama *Gaspar Graziani*, a cărei temă o constituie prejudecăţile rasiale şi nenorocirile ce decurg din acestea. Un personaj al piesei, Baruch, apără principiul segregaţiei, cu cuvintele Marei: *„Nu-ţi batjocori neamul, nu-ţi spurca sîngele"*, iar nepoata acestuia răspunde în spiritul concepţiilor pentru care Slavici pleda şi în roman: *„Toţi sîntem carne de om, sînge de om, toţi avem suflet de om"*. Tot Slavici ne vorbeşte prin intermediul lui Graziani atunci cînd acesta afirmă că: *„Legea mai presus de toate e legea firii omeneşti: s-o ascultăm pe aceasta"*. Cam în acelaşi fel se exprima în *Mara* „raisonneurul" Burdea, prietenul lui Naţl şi al Persidei, cel ce-i îndemna pe tineri să nu se lase intimidaţi de gura lumii şi să facă precum „îi trăgea inima".

Am sărăci însă conţinutul de idei al *Marei* dacă am încerca să vedem în roman numai o pledoarie împotriva prejudecăţilor naţionale. In fond, îndreptîndu-şi ascuţişul criticii împotriva Marei şi a soţilor Hubăr care se împotrivesc căsătoriei dintre Naţl şi Persida, privind cu un ochi favorabil, adesea entuziast, dragostea dintre aceştia din urmă, Slavici continuă o înflăcărată pledoarie pentru libera dezvoltare a „firii omeneşti", pe care convenţiile societăţii timpului o stînjeneau, pledoarie începută încă în nuvelele *Gura satului, Scormon, La crucea din sat, Pădureanca*. Astfel, Slavici ataca o problemă dezbătută de mai toţi scriitorii progresişti ai vremii sale şi care fusese introdusă de mult în literatura ardeleană de iluminismul josefinist, apă-

rător înflăcărat al „naturii omenești“ și tot atît de aprig dușman al moralei oficiale. Nu e de mirare că George Coșbuc care și-a făcut ucenicia la *Tribuna* lui Slavici, sub înțeleapta supraveghere a prozatorului, a reluat ideile acestuia, combătînd în *Străjerul* „brațul dur al legii“, demonstrînd în idile că dragostea este un judecător atotputernic în fața căruia sînt nule și neavenite meschinele calcule materiale ale părinților, prejudecățile „finilor și cumnaților“. Înrîurirea tradițiilor iluministe ale culturii ardelene asupra celor doi scriitori nu trebuie însă exagerată : mai ales realitatea socială cu contradicțiile ei, cu influența dizolvantă pe care morala burgheză a sacului cu bani o exercita asupra relațiilor dintre oameni, le-a stîrnit protestul și a hotărît soarta creației lor. Nu poate mira faptul că la Slavici, talent autentic, intuiția artistică a depășit adesea ideologia scriitorului. Acesta credea că armonia între clasele sociale este posibilă și necesară, ceea ce a și încercat să demonstreze în cîteva nuvele. În alte opere, mai ales în *Mara,* clarviziunea sa de adevărat artist realist îl duce la cu totul alte concluzii. Cu mult înainte de a-i fi cunoscut pe socialiști el se apropie fără să-și dea seama de concepția acestora asupra lumii cînd arată cum Mara și Hubăr, exponenți ai proaspetei burghezii ardelene, fac împreună afaceri, se fură unul pe altul, se suspectează și se ceartă pînă în cele din urmă de la cîștigul realizat într-o speculație cu păduri : ideile lor cu privire la „puritatea“ sîngelui nu sînt, după cum rezultă din roman, decît reflexul ideologic al concurenței dintre burgheziile de naționalitate diferită. Comportarea Marei față de copiii ei, în special față de Trică, ilustrează în mod strălucit celebrele cuvinte din *Manifestul comunist* : *„Burghezia a smuls vălul de sentimentalitate ce acoperea relațiile familiale și le-a redus la o simplă relație bănească“*.

Protestul lui Slavici împotriva moralei sacului cu bani este vizibil nu numai în ceea ce neagă ci și în ceea ce afirmă. Pentru a ne face să vedem și mai limpede turpitudinea lumii burgheze el a simțit nevoia să-i opună niște eroi adevărați, în-

sufletiţi de sentimente puternice şi curate: asemenea eroi sînt Persida şi Trică, pe cea mai mare parte din întinderea romanului. *Mara* este o frescă a societăţii ardelene, dar în acelaşi timp, pe planul ei principal, o monografie a unei pasiuni. Cele două direcţii în care se îndreaptă investigaţia scriitorului — critica socială şi analiza psihologică — se întregesc reciproc. Zbuciumata intrigă sentimentală dintre Persida şi Naţl ne-ar rămîne neînţeleasă dacă n-am cunoaşte în profunzime împrejurările sociale care i-au determinat meandrele sinuoase; pe de altă parte, călăuzindu-ne spre tainiţele cele mai ascunse ale sufletelor celor două personaje, Slavici ne face să le simpatizăm şi mai mult, să urîm cu şi mai multă înverşunare acele forţe sociale care le-au răvăşit viaţa. Nu întîmplător cei mai de seamă reprezentanţi ai realismului critic în literatura ardeleană a secolului al XIX-lea, Slavici şi Coşbuc, au făcut din dragoste una din temele principale ale operei lor: „idila" era pentru ei un prilej pentru a-şi afirma idealul etic, pentru a protesta împotriva societăţii timpului.

Astfel se explică, în bună măsură, şi locul extrem de important pe care-l ocupă în *Mara* analiza sentimentului erotic. In nici o altă operă epică romînească din secolul trecut, iubirea nu este studiată cu atîta fineţe, nici un alt prozator al nostru din acea vreme nu a ştiut s-o prezinte atît de veridic, cu toate contradicţiile şi tulburările ei caracteristice, şi, ceea ce este lucrul cel mai important, ca un fenomen viu, în necontenită prefacere.

Naţl o vede pentru prima oară pe Persida la ferestra unei mănăstiri şi Slavici nu uită să ne atragă atenţia că acest cadru *„are totdeauna ceva tainic şi plin de farmec. Acolo, chiar bătrînă fiind, femeia pare tînără, chiar urîtă, pare frumoasă; iară lucrurile sunt cum ele ne par"*. De fapt analizele scriitorului se vor sprijini întotdeauna pe acest principiu metodologic: el va sublinia cu insistenţă *aparenţa*, iluziile pe care eroii săi şi le fac despre ei înşişi şi despre sentimentele lor, dar în acelaşi timp ne va deschide şi perspectiva necesară pentru a putea

măsura distanța între aparență și realitate. Se poate spune că el urmărește în permanență evoluția personajelor pe două planuri paralele. Cînd îl vede pe Națl, obrajii Persidei *„se umplură de sînge și îi era parc-o săgetase ceva prin inimă"*. Pentru ca să nu mai rămînă nici o îndoială cu privire la sentimentele ei, Slavici comentează: *„Atît a fost, nu mai mult, și ea nu mai putea să fie ceea ce fusese"*; apoi urmărește consecințele pasiunii în zone biopsihologice mai adînci: *„Se temea să mai intre în casă, tremura cînd se apropia de fereastră, suspina greu cînd se uita și nu-l mai vedea acolo, și totuși nu mai avea astîmpăr, nu mai găsea loc de repaos, își făcea mereu de lucru prin casă"* etc., etc. Dar fata încă nu știe că iubește, se căznește din răsputeri să-și ascundă starea ei sufletească. După ce a deschis din nou fereastra ca să-l vadă pe Națl, se simte cuprinsă de rușine și se minte singură cu o naivă ipocrizie: *„Dar, la urma urmelor, de ce a și deschis-o? Numai și numai ca să-i arate că puțin îi pasă de dînsul, că poate, dacă vrea, s-o deschidă, numai și numai ca să rîdă de dînsul"*.

Într-o fază ulterioară, sentimentul, deși n-a ajuns încă la apogeu, este destul de intens pentru ca să capete în ochii celor doi tineri îndrăgostiți o personalitate proprie, enigmatică, înfricoșătoare prin puterea din ce în ce mai mare cu care pune stăpînire pe inima lor. De aceea ei se resping în aceeași măsură în care se simt atrași unul de altul. Stările lor afective, tulburi, contradictorii, sînt puse de scriitor sub o lupă puternică și disecate pînă la cele mai elementare particule. Oscilațiile Persidei sînt definite pregnant: *„Deși atît de mult s-a temut, ca nu cumva să-l întîlnească, acum era mîhnită că nu l-a întîlnit, ca să treacă dreaptă, cu capul ridicat, nepăsătoare, prin fața lui"*. Națl trece printr-un proces invers: după ce a căutat-o toată ziua, intră în panică atunci cînd în sfîrșit o întîlnește: *„Dacă n-ar fi fost pe pod, el ar fi apucat fie la dreapta, fie la stînga; aici însă nu-i rămînea decît să meargă înainte, drept în flacăra cea mare ce se ivi fără de veste în calea lui. Era greu afară din cale! Cum să treacă? cum să calce? cum să-și ție mîinile?*

cum să se uite la ea? să-și ridice pălăria ori să facă ca și cînd n-ar cunoaște-o?"

De fapt șovăielile, timiditatea, sînt caracteristice mai puțin personajelor cît vîrstei și lipsei lor de experiență. Incălziți de flacăra pasiunii, Natl și Persida se maturizează cu repeziciune, devenind niște oameni duri, dîrji, de o vitalitate clocotitoare, așa cum sînt mai toți eroii lui Slavici. Acesta este secretul farmecului pe care-l exercită asupra noastră, cauza atracției de neînvins care îi împinge unul spre altul : e însăși pulsația năvalnică a vieții. Ca să contureze și mai puternic acest factor esențial pentru înțelegerea dragostei lor, Slavici introduce un personaj contrastant, preotul Codreanu, om cumsecade dar slab; Persida nu nutrește nici un sentiment deosebit pentru el, tocmai pentru că-i simte slăbiciunea: *„Ii intrase încetul cu încetul în minte gîndul, că el nu poate să trăiască fără de dînsa, și o dulce mîngîiere sufletească o cuprindea, cînd își dădea seamă cît de fericit poate să-l facă, fără să-și dea măcar silința"*. Pe Natl trebuia însă să-l înfrunte, trebuia să se lupte cu el; Natl era o fire pătimașă și puternică în care se recunoștea, ca într-o oglindă, pe ea însăși. Cei doi tineri se ceartă, fiecare încercînd să-l domine pe celălalt, satisfăcut totodată de rezistența ce o întîmpină. Slavici a știut să definească raporturile dintre ei, cu o măiestrie de mare dramaturg:

„— Poftim! pleacă! grăi dînsul rece și aspru, arătîndu-i drumul.

— Nu! Nu! zise ea gemînd, nu așa! Vino, dacă vrei, cu mine, căci mie nu-mi pasă de nimeni!

— Nu! Te rog să pleci!

— Așa nu pot pleca, grăi dînsa deschisă.

— Știam eu că nu poți pleca! zise el rîzînd."

De această dată Persida, ofensată de îngîmfarea lui Natl, îl avertizează că dînsa „tot numai ce o să voiască o să facă" și pleacă *„cu pas liniștit și neșovăitor"*, fără a se uita înapoi, *„dar urechea ei era ațintită îndărăt, că doară va prinde pașii ce se apropie și tot mai mult se apropie"*, în timp ce Natl, căruia nici

prin gînd nu-i trece s-o ajungă din urmă, își spune, foarte mulțumit de semeția ei : *„Grozavă femeie!“*

Sentimentul care-i leagă pe cei doi tineri și-ar fi putut găsi destul de repede o rezolvare firească în alte împrejurări ; împotrivirea părinților face însă ca suferința și zbuciumul îndrăgostiților să crească din ce în ce mai mult, atingînd dimensiuni tragice. Este aceasta fără îndoială o noutate și o dovadă de îndrăzneală din partea scriitorului. Slavici nu s-a sfiit să reia o temă al cărei parfum romantic s-ar fi părut că se risipise de mult : tema iubirii tulburate de vrajba dintre familiile iubiților ; mai mult, el a încercat și a izbutit să dezvăluie frumusețea pasiunii într-un cadru social prin definiție prozaic. Mara vrea s-o mărite pe Persida cu un popă de țară ardelean ; Natl nu e un visător cavaler de ev mijlociu ; el poartă șorț de măcelar și poate fi văzut în fiecare zi, în spatele tejghelei din prăvălia Hubăroaiei, tăind și cîntărind hălci de carne pentru mușterii. Și totuși, în pofida acestor împrejurări prozaice, iubirea dintre Natl și Persida este plină de poezie ; în lumina ei, trăsăturile îndrăgostiților capătă un farmec neobișnuit, devin adevărați eroi romantici.

Descoperind intriga dintre sora sa și măcelarul neamț, Trică îl izbește pe Natl cu pumnul în față, umplîndu-l de sînge ; dar Natl, om neobișnuit de viguros și nestăpînit, care într-o izbucnire de mînie fusese cît pe ce să-l ucidă pe tatăl său, a devenit, ca prin minune, blînd ca un miel : el nu concepe să lovească pe fratele Persidei. Metamorfoza e hugoliană. Fără să se teamă de melodramatismul situației, Slavici o aduce în scenă și pe Persida, care schimbă cu ceilalți doi cîteva replici crunte. Pînă la urmă, fiica precupeței și fiul măcelarului descoperă că sînt niște damnați și-și mărturisesc desperarea în cuvinte patetice. Pentru a se obține ecoul convenabil, tradiția literară ar fi cerut poate ca decor o sală gotică, ogive, bolți adînci pline de întuneric ; iată însă că deși rostite pe malul Mureșului, lîngă platele ziduri ale Sărăriei, asemenea tirade conving și înfiorează :

„— Măsoară-ți, te rog, vorbele — îi zise el stăpînindu-se —

că pe mine poţi să mă loveşti fără să mă scoţi din răbdare, dar pe ea să n-o atingi, căci de o mie de ori de i-ai fi frate, rămîi strivit la picioarele ei! Ea binele mi l-a voit, dar sunt blestemat eu, că stric viaţa celor ce binele mi-l vreau!

— Cine, dracul, m-a făcut pe mine să mă amestec în treaba aceasta, zise Trică cuprins de simţămîntul că puţin îi mai pasă de cele ce vor urma. Eu tot n-am s-o mai scap, nici de nenorocire, nici de ruşine.

— Liniştiţi-vă, că o să scăpaţi voi toţi de mine, grăi Persida cuprinsă de o durere atoatecovîrşitoare. E înspăimîntător gîndul vieţii petrecute în lumea aceasta, şi fiecare clipă de mulţumire e numai un repaos trecător după un lung şir de grele suferinţe. Cuprinsă de o grea boală sufletească, în care am căzut din clipa zemislirii mele, eu alerg chinuită prin lume, mă muncesc însămi pe mine, şi cînd ţip, cînd răcnesc de durere, oamenii, semenii mei, nu-şi dau seamă că tot ca mine sufăr şi ei şi nu împărtăşesc durerea mea, ci se depărtează cu dispreţ de mine. Ştiu — urmă ea cu vioiciune — că o nenorocire e pentru noi amîndoi că ne-am văzut şi ne vedem, dar sufletul mi se umple de o nespusă dulceaţă cînd privesc în ochii lui, fie ei chiar încruntaţi, şi mă cutremur cînd mîna lui mă atinge. Nu eu din mine însămi voiesc, nici nu voinţa lui mă siluieşte, ci o soartă neînduplecată ne ţine sub stăpînirea ei, şi nu putem altfel decît cum putem. Îmi arde pămîntul sub picioare cînd stau astfel, pe ascuns venită, cu dînsul, şi totuşi viaţă pentru mine sunt numai clipele petrecute cu dînsul; de aici înainte totul e zbuciumare, nelinişte mistuitoare, dorinţă fierbinte. Nemaiputînd să mai port ruşinea pe care eu însămi mi-o fac, nu-mi mai rămîne decît să fug din lume, fie în mormînt, fie în tăinicia unei mînăstiri. Trică dragă, fratele meu cel dulce, nu mă osîndi, ci mîngîie pe mama noastră cea bună şi plîngi şi tu dimpreună cu noi!"

Slavici nu era însă un romantic; ca promotor al curentului tribunist, subscrisese la un soi de program al grupului sibian, în care era condamnată „romantica" şi se pretindea scriitorilor

să facă „copie după natură". Or, pentru el „natura" era realitatea socială ale cărei legi trebuiau respectate. Naţl şi Persida au fost eroi atîta vreme cît erau în conflict cu societatea ; ei sînt sortiţi să devină oameni obişnuiţi din momentul în care au iscălit armistiţiul cu inamicul. Ei au îndrăznit să înfrunte prejudecăţile, să se căsătorească în secret şi să fugă la Viena ; dar curajul lor nu merge mai departe : pînă la urmă sînt siliţi să se întoarcă în micul tîrguşor ardelenesc, unde intră fără nici un efort în tiparele pe care viaţa burgheză le pregătise dinainte. Persida deschide o cîrciumă, devine aspră, econoamă, chiar zgîrcită, ca şi Mara, cu care seamănă din ce în ce mai bine ; cu trecerea anilor, Naţl parcurge şi el un proces de involuţie, apropiindu-se pînă aproape de identificare de liniile caracterologice ale tatălui său : ca şi Hubăr, el e leneş şi uşuratic, lasă să apese toată povara negustoriei asupra neveste-sii şi-şi iroseşte vremea palavragind şi jucînd cărţi cu beamterii. Unde sînt îmbrăţişările fierbinţi, liricele declaraţii de amor de altădată ? În casa Persidei izbucnesc din ce în ce mai des scandaluri, care poate în intenţia scriitorului ar fi trebuit să ilustreze una din tezele morale ale romanului şi anume că nu poate exista armonie conjugală adevărată fără aprobarea părinţilor (nici Mara nici Hubării nu au binecuvîntat căminul lui Naţl şi asta mai ales îi înveninează şi-i învrăjbeşte pe tinerii soţi) ; oricum, conflictele se desfăşoară la un nivel tipic pentru un anume mediu de periferie, cu insulte grozave, palme, pumni şi ghionturi distribuite şi primite fără prea mare mirare de protagonişti.

Temperatura scăzută la care scriitorul înţelege să ne aducă, după primele părţi clocotitoare ale intrigii, poate fi de altfel măsurată şi prin compararea portretelor fizice succesive ale lui Naţl şi ale Persidei. Iat-o pe fata Marei, la început : *„Înaltă, lată-n umeri, plină, rotundă şi cu toate aceste subţirică s-o frîngi din mijloc ; iar faţa ei ca luna plină, curată ca floarea de cireş şi albă de o albeaţă prin care numai din cînd în cînd străbate, abia văzut, un fel de rumeneală"* ; iat-o cîţiva ani mai

tîrziu, crîşmăriţă în Sărărie: „...*ridicînd ciuberele de apă şi oalele de la foc, mutînd mesele de la un loc la altul, punînd mîna la toate, ea se făcuse mai voinică, mai ţeapănă, dar totodată mai nodoroasă oarecum, ca copacul încă tînăr, dar mult bătut de vînturi. Astfel nici mişcările ei nu mai erau cele de mai-nainte; călca mai iute, mai lat şi mai apăsat, prindea cu mîna întreagă cînd lua ceva şi se-nvîrtea în călcîie cînd se întorcea din o parte într-alta... obrajii odinioară rotunzi se făcuseră lătăreţi, pieliţa cea albă rumenită era galbenă şi oarecum întinsă, iară ochii ieşeau mari din cap; se vedea c-a fost frumoasă, nu era nici acum slută: dar floarea se ofilise şi începea a-şi scutura foile*". De fapt, pentru Slavici, descripţia fizică are mai ales rostul de a sprijini analiza psihologică, ceea ce se poate vedea foarte clar în portretele lui Naţl. La începutul romanului, acesta e încă un adolescent, necopt, dominat în multe privinţe de matura Persida; nici nu putea să arate decît astfel: „*Om de vreo douăzeci şi unu de ani, cu mustaţă puţină, cu obrajii rumeni, cu şorţul curat, oarecum ruşinos, el semăna mai mult a cofetar decît a măcelar. Ai fi crezut că nu e în stare să frîngă gîtul unei vrăbii*". O dată cu iubirea pentru Persida, se dezvoltă şi făptura fizică a lui Naţl: „...*şorţul îi era şi acum curat şi cărarea i se vedea, ca odinioară, prin părul neted peptănat, dar era măcelar adevărat: om cu faţa plină şi mai mult roşie decît rumenă, cu braţele puternice strînse de mîneca suflecată şi cu pieptul ieşit înainte*".

Slavici era un prea mare artist pentru ca să-şi limiteze problematica doar la urmărirea transformării unei idile pseudoromantice într-o dramă veristă de mahala: metamorfozele eroilor sînt cercetate mai departe, în raport cu o formulă constantă prin care se definesc relaţiile dintre ei şi care se cerea neapărat desfăşurată pînă la capăt. Dragostea nu mai irumpe în flăcări orbitoare, dar ea dăinuieşte încă sub stratul gros de spuză murdară al vieţii de fiecare zi; e ca un laţ care se strînge şi mai mult şi-l trage înapoi pe soţul impenitent, îl sileşte să rămînă alături de celălalt, deşi nu-i mai aduce decît prea puţină

bucurie, dureri şi amărăciuni însă, cu prisosinţă. Cititorului care a crezut o clipă că Slavici a vrut să demonstreze o foarte strictă teorie a eredităţii, comparînd simetriile caracterologice a două generaţii succesive, episoadele finale ale romanului îi vor aduce mari surprize: Naţl nu repetă destinul părintelui său decît pînă în clipa cînd i se naşte un copil; paternitatea produce o bruscă răsturnare în caracterul său. Din neglijent şi pierde-vară, devine industrios, delicat: birtăşeşte cu străşnicie ziua întreagă în loc să stea la taifas cu clienţii şi în acelaşi timp găseşte mereu prilejul să se repeadă pînă lîngă Persida: *„Îi era adeseori parc-o pierde, parcă a perdut-o, parcă nu mai e nevasta lui, ci numai muma copilului său. Nu-l mai vedea pe el, nu-l mai băga în seamă de cînd avea copil şi pe nesimţite se schimbaseră lucrurile, încît ea, care-i fusese mai înainte ca o slugă, şi-l făcuse slugă pe el"*. Cu aceste rînduri romanul se încheie de fapt; cele cîteva pagini pe care Slavici a crezut de cuviinţă să le mai adauge nu mai aduc decît cîteva amănunte neesenţiale cu privire la necazurile lui Trică şi inutila ucidere a lui Hubăr de către Bandi, fiul său din flori. Nu era necesară această concluzie moralizatoare pentru a ne face să înţelegem că *Mara* este, sub raport etic, un elogiu al virtuţilor conjugale, iar ca fapt artistic, o monografie a căsătoriei, deosebit de valoroasă prin momentele eterne ale eternului hronic matrimonial, pe care le oglindeşte cu atîta veridicitate.

Lumea prin care a trecut Slavici s-a spulberat de mult; adîncile prefaceri sociale din ultimul deceniu cată să nimicească ultimele ei racile care mai dăinuie încă. Romanul în care această lume s-a oglindit nu-şi poate însă pierde tinereţea atîta vreme cît oamenii îşi vor căuta fericirea într-un cămin încălzit de iubire, în lupta împotriva stavilelor care încearcă să zăgăzuiască aspiraţia spre fericire, spre o mai bună alcătuire a traiului omenesc.

IOAN POPPER

CAPITOLUL I

SĂRĂCUȚII MAMEI

A rămas Mara, săraca, văduvă cu doi copii, sărăcuții de ei, dar era tînără și voinică și harnică, și Dumnezeu a mai lăsat să aibă și noroc.

Nu-i vorba, Bîrzovanu, răposatul, era, cînd a fost, mai mult cîrpaci decît cizmar și ședea mai bucuros la birt decît acasă; tot le-au mai rămas însă copiilor vreo două sute de pruni pe lunca Murășului, viuța din dealul despre Păuliș și casa pe care muma lor o căpătase de zestre. Apoi, mare lucru pentru o precupeață, Radna e Radna, Lipova e numai aci peste Murăș, iar la Arad te duci în două ceasuri.

Marți dimineața, Mara-și scoate șatra și coșurile pline în piața de pe țărmurele drept al Murășului, unde se adună la tîrg de săptămînă murășenii pînă de pe la Sovîrșin și Soboteliu și podgorenii pînă de pe la Cuvin. Joi dimineața ea trece Murășul și întinde șatra pe țărmurele stîng, unde se adună bănățenii pînă de pe la Făget, Căpălnaș și Sîn-Miclăuș. Vineri noaptea, după cîntatul cocoșilor, ea pleacă la Arad, ca ziua s-o prindă cu șatra întinsă în piața cea mare, unde lumea se adună din șapte ținuturi.

Dar lucrul cel mare e că Mara nu-ți iese niciodată cu gol în cale; vinde ce poate și cumpără ce găsește; duce de la Radna ceea ce nu găsești la Lipova ori la

Arad, şi aduce de la Arad ceea ce nu găseşti la Radna ori la Lipova. Lucrul de căpetenie e pentru dînsa ca să nu mai aducă ce a dus, şi vinde mai bucuros cu cîştig puţin decît ca să-i „clocească“ marfa.

Numai în zilele de Sîntă Marie se întoarce Mara cu coşurile deşerte la casa ei.

Sus, pe coasta unui deal de la dreapta Murăşului, e mănăstirea minoriţilor [1], vestita Maria Radna. Din turnurile bisericii mari şi frumoase se văd pe Murăş la deal ruinele acoperite cu muşchi ale cetăţii de la Şoimoş; în faţa bisericii se întinde Radna cea frumoasă şi peste Murăş e Lipova cu turnul sclipicios şi plin de zorzoane al bisericii romîneşti, iar pe Murăş la vale se întinde şesul cel nesfîrşit al Ţării Ungureşti. Mara, însă, le trece toate cu vederea: pentru dînsa nu e decît un loc larg în faţa mănăstirii, unde se adună lumea cea multă, grozav de multă lume.

Căci e acolo în biserica aceea o icoană făcătoare de minuni, o Maică Precistă care lăcrămează şi de a căreia vedere cei bolnavi se fac sănătoşi, cei săraci se sîmt bogaţi şi cei nenorociţi se sîmt fericiţi.

Mara, deşi creştină adevărată, se duce şi ea cîteodată în biserica aceasta, dar se închină creştineşte, cu cruci şi cu mătănii, cum se cuvine în faţa lui Dumnezeu. Că icoana face minuni, asta n-o crede; ştie prea bine că o Maică Precistă nemţească nu e o adevărată Maică Precistă. E însă altceva la mijloc. Călugării, care umblă raşi ca-n palmă şi se strîmbă grozav de urît, au o ştiinţă tainică şi ştiu să facă fel de fel de farmece, pentru ca boala să-şi vie la leac, săracul să-şi găsească sprijoana şi nenorocitul să se fericească. Bine face dar lumea care vine la Maria Radna să se închine, şi Marei îi rîde inima cînd pe la Sînte Mării

[1] Călugări catolici din ordinul franciscanilor

timpul e frumos, ca lumea să poată veni cale de o săptămînă de zile, cete-cete, cu praporele în vînt, cu crucile împodobite cu flori şi cîntînd psalmi şi litanii. Acum, cînd vin sutele şi se adună miile pe locul cel larg din faţa mînăstirii, acum e secerişul Marei, care dimineaţa iese cu coşurile pline şi seara se întoarce cu ele goale. De aceea se închină Mara şi în faţa icoanei, apoi îşi ia copilaşii, pe care totdeauna îi poartă cu dînsa, îi dă puţin înainte şi le zice: „Închinaţi-vă şi voi, sărăcuţii mamei!"

Sunt săraci, sărăcuţii, că n-au tată; e săracă şi ea, c-a rămas văduvă cu doi copii; cui, Doamne, ar putea să-i lase cînd se duce la tîrg? Cum ar putea dînsa să stea de dimineaţă pînă seara fără ca să-i vadă? Cum, cînd e atît de bine să-i vezi!?

Umblă Mara prin lume, aleargă sprintenă, se tîrguieşte şi se ceartă cu oamenii, se mai ia şi de cap cîteodată, plînge şi se plînge c-a rămas văduvă, şi-apoi se uită împregiur să-şi vadă copiii şi iar rîde.

„Tot n-are nimeni copii ca mine!" îşi zice ea, şi nimeni nu poate s-o ştie aceasta mai bine decît dînsa, care ziua toată vede mereu copii şi oameni şi nu poate să vadă fiinţă omenească fără ca s-o pună alăturea de copiii ei. Mult sunt sănătoşi şi rumeni, voinici şi plini de viaţă, deştepţi şi frumoşi; răi sunt, mare minune, şi e lucru ştiut că oamenii de dai Doamne numai din copii răi se fac.

Mai sunt şi zdrenţăroşi şi desculţi şi nepeptănaţi şi nespălaţi şi obraznici, sărăcuţii mamei; dar tot cam aşa e şi mama lor ea însăşi; cum altfel ar putea să fie o văduvă săracă? Cum ar putea să fie copiii săraci, care îşi petrec viaţa în tîrg, printre picioarele oamenilor? Muiere mare, spătoasă, greoaie şi cu obrajii bătuţi de soare, de ploi şi de vînt, Mara stă ziua toată sub şatră, în dosul mesei pline de poame şi de turtă

dulce. La stînga e coşul cu peşte, iar la dreapta clocoteşte apa fierbinte pentru „vornovişti", pentru care rade din cînd în cînd hreanul de pe masă. Copiii aleargă şi îşi caută treabă, vin cînd sunt flămînzi şi iar se duc după ce s-au săturat, mai se joacă voioşi, mai se bat, fie între dînşii, fie cu alţii, şi ziua trece pe nesimţite.

Serile, Mara, de cele mai multe ori, mănîncă ea singură, deoarece copiii, obosiţi, adorm în vreme ce ea găteşte mîncarea. Mănîncă însă mama şi pentru ea şi pentru copii. Păcat ar fi să rămîie ceva pe mîne.

Apoi, după ce a mai băut şi o ulcică de apă bună, ea scoate săculeţul ca să facă socoteala. Niciodată însă ea n-o face numai pentru ziua trecută, ci pentru toată viaţa. Scăzînd dobînda din capete [1], ea pune la o parte banii pentru ziua de mîne, se duce la căpătîiul patului şi aduce cei trei ciorapi: unul pentru zilele de bătrîneţe şi pentru înmormîntare, altul pentru Persida şi al treilea pentru Trică. Nu e chip să treacă zi fără ca ea să pună fie şi măcar numai cîte un creiţar în fiecare din cei trei ciorapi; mai bucuros se împrumută pentru ziua de mîne. Cînd poate să pună florinul, ea-l sărută, apoi rămîne aşa, singură, cu banii întinşi pe masă, stă pe gînduri şi începe în cele din urmă să plîngă.

Nu doară că i-ar fi greu de ceva: cînd simte greul vieţii, Mara nu plînge ci sparge oale ori răstoarnă mese şi coşuri. Ea îşi dă însă seamă cît a avut cînd a rămas văduvă, cît are acum şi cît o să aibă o dată. Şi chiar Mara să fii, te moi cînd simţi că e bine să fii om în lumea aceasta, să alergi de dimineaţa pînă seara şi să ştii că n-o faci degeaba.

Peste zi ea vede multă lume şi dacă-i iese-n cale vreo femeie care-i place şi ca fire şi ca stare şi ca în

---

[1] Capital.

fățișare, ea-și zice cu tainică mulțumire: „Așa are să fie Persida mea!" Iar dacă bărbat e cel ce-i place, ea-și zice: „Așa are să fie Trică al meu!"

Era una, preuteasa de la Pecica, o femeie minunată și dulce la fire și bogată și frumoasă; ar fi spart Mara toate oalele, dacă cineva s-ar fi încumetat să-i spună că Persida ei n-are să fie tot așa, ba chiar mai și mai. Iar preuteasa aceea stătuse patru ani de zile la călugărițele din Oradea Mare; era deci lucru hotărît că și Persida are să stea cel puțin cinci ani la călugărițele din Lipova.

A și făcut Mara ce-a făcut, și maica Aegidia, econoama, i-a făgăduit că-i va lua copila și pentru numai șaizeci florini pe an, căci e văduvă cu doi copii, sărăcuții de ei. Au trecut însă doi ani de atunci, Persida împlinise nouă ani și Mara nu se putea hotărî să dea atîta bănet pentru nimic. Ar fi putut să dea; avea de unde; asta ea însăși o știa mai bine decît orișicine; dar n-o ierta firea să rupă din nici unul dintre cei trei ciorapi.

Trică îi făcea mai puțină bătaie de cap.

Era un om la Lipova, Bocioacă, starostele cojocarilor, care lucra vara cu patru și iarna cu zece calfe, scotea la toate tîrgurile cele mai frumoase cojoace, ținea tăierea cărnii în arîndă și avea de nevastă pe Sofia, fata preotului de la Cladova. — Minunat om! — așa trebuia să fie și Trică! Iar pentru aceasta nu era nevoie de multă școală: atît ca să-l primească ucenic.

Maica Aegidia cerea însă mult — șase florini pe lună și pe deasupra mai erau și alte cheltuieli.

— Hm! zise Mara, încrețindu-și sprîncenele, și începu să facă în gîndul ei socoteală cam cîți oameni vor fi trecînd în fieștecare an podul de plute de pe Murăș. Nimeni în lumea aceasta n-ar fi putut să facă

socoteala aceasta mai bine decît dînsa, care atîta timp a stat pe țărmurii Murășului.

Ce-ar fi fost adecă, dacă ar fi luat din ciorapul Persidei arînda podului ? Putea să dea mai mult decît alții, fiindcă nu voia să cîștige decît cei șaizeci florini și încă ceva pe deasupra. Apoi mai cîștiga și dreptul de a-și pune masa și coșurile la capul podului, pe unde trecea toată lumea.

Stetea Mara, stetea și număra în gîndul ei banii : cîte doi creițari de om și cîte zece de perechea de cai cri de boi ; număra mereu și-i aduna de se făceau mulți, încît ochii i se umpleau de lacrămi.

S-ar putea oare să fii văduvă săracă, să-ți vezi fata preuteasă, feciorul staroste în breasla cojocarilor și inima să nu ți se moaie ! ?

Că lucrurile ar putea să vie și altfel, asta Mara nu putea s-o creadă cînd vedea ca-n aievea, cum atît de bine au să iasă o dată toate.

CAPITOLUL II

MAICA AEGIDIA

Maica Aegidia era mititică, păşea mărunt, vorbea scurt şi apăsat, avea nas nu tocmai mic şi o căutătură aspră şi scrutătoare, dar se muia cînd vedea lacrămi de văduvă ; ea a stăruit ca maica Prioriţa s-o primească pe Persida şi pentru numai cincizeci de florini pe an, ba a mai şi alergat pe la d. Hubăr, economul oraşului, ca Mara neapărat să capete arînda podului.

Erau creştineşti faptele aceste, dar ea tot nu putea să fie mulţumită de a le fi săvîrşit.

Sidi era, ce-i drept, foarte deşteaptă şi din clipa cînd se despărţise de Trică, se făcuse tăcută, aşezată, ascultătoare, aproape blîndă ; nu era însă chip s-o desfaci de deprinderile ei urîte, s-o ţii peptenată şi cu mînile curate, nici s-o aduci la buna-cuviinţă. Apoi Mara venea mereu pe la mănăstire, ca să se plîngă că lumea nu mai trece pe pod nici de la Radna la Lipova nici de la Lipova la Radna, încît maica Aegidia, muiată de lacrămile ei, se mulţumea şi cu patru florini pe lună şi punea pe al cincilea de la dînsa. Iarna, în sfîrşit, după ce Murăşul a îngheţat şi nimeni nu mai plătea cei doi creiţari, maica cea cu căutătură aspră punea toţi cei cinci florini de la dînsa şi era

foarte mulţumită că Mara o mai ajută şi ea la îmbrăcămintea copilei.

Serile apoi, Mara îşi făcea, ca de obicei, socotelile şi tot i se mai umpleau, ba mai vîrtos îi erau plini ochii de lacrămi.

Un singur lucru o punea cîteodată pe gînduri. Prea se făcuse blîndă Persida: nu care cumva călugăriţa aceea s-o momească, s-o farmece şi s-o facă şi pe ea călugăriţă smerită. — Mai bine moartă! — Dar nu! asta nu era cu putinţă: neam de neamul ei n-a fost om smerit; tot creştini adevăraţi! — Apoi Trică se făcuse şi el băiat aşezat, ascultător şi bun şcolar. Asta vine cu vîrsta la copiii care sunt răi de mici.

Aşa, cîteodată, îşi mai aduc, nu-i vorba, şi ei aminte de timpurile trecute.

Intr-o frumoasă zi de primăvară, d. învăţător Blăguţă a venit mai tîrziu decît de obicei la şcoală. Îi plăcea mult să pescuiască; se topiseră cam iute zăpezile, Murăşul se umflase şi apa era tulbure, cum e mai bună pentru pescuit. Şi era lucru ştiut că în lipsa d-lui Blăguţă, Costi Balcovici e acela care pune mîna pe nuia, ca să ţie buna rînduială — nu poate pentru c-ar fi fost cel mai mare dintre şcolari, dar învăţa bine şi era băiatul turtelarului din Radna.

Una e însă Blăguţă şi alta Costi, deşi era băiat de turtelar. În faţa d-lui Blăguţă, Trică stetea smirna, iar cu Costi se bătuse adeseori în piaţă, în zilele cele bune, cînd nu era singur, ci săreau amîndoi cu Sida în capul lui, şi rar scăpa Costi cu faţa curată, fiindcă Sida avea gheare ca pisica şi ar fi sărit şi în foc pentru frăţiorul ei.

Tocmai de aceea, poate, Costi era foarte aspru faţă cu Trică, pe care îl ştia acum singur.

— Trică! strigă el răstit, stăi frumos!

Trică se ridică îndrăzneț în picioare: î se făcuse o nedreptate.

— Șezi! strigă Costi.

— Dacă vreau șed, dacă vreau stau, răspunse Trică. Cine ești tu, ca să-mi poruncești mie!?

Ceilalți școlari începură să rîdă cu gurile întinse pînă spre urechi, căci copiii sunt oameni și ei și se simt mulțumiți cînd văd umilirea celor ce prea repede se înalță. Dar Costi, pui de om și el, nu voia să fie umilit.

— Afară! strigă el dăscălește, în genunchi! și, rostind porunca, se și duse ca să-l apuce pe Trică.

Trică, cu vreo trei ani mai mic decît Costi, nu se simțea destoinic să ție piept cu acesta; cu cît mai mic era însă omul, cu atît mai mare îi era hotărîrea, și el știa să muște, să zgîrie și să dea cu picioarele, ceea ce pe Costi îl umplea cu atît mai vîrtos de mînie, cu cît ceilalți școlari se ridicaseră pe bănci și rîdeau cu hohote de cîte ori Trică îl nimerea bine. Astfel învingerea nu putea să fie decît a lui Trică: bătaie, ce-i drept, a mîncat, părul i s-a cam rărit, gîtul îi era zgîriat, dar din bancă tot n-a ieșit și în genunchi nu l-a pus decît d. Blăguță, care ținea ca autoritatea lui Costi să rămînă întreagă.

Ieșind din școală, Trică a luat-o, ca de obicei, drept spre pod unde mumă-sa aduna creițarii și își vindea mărfurile. Cît s-a bătut cu Costi și cît a stat în genunchi, o singură lacrămă nu i se ivise în ochi; abia acum, după ce se văzu singur, începu să șteargă din cînd în cînd cîte-o lacrămă. Ah! cum ar fi voit să-l poată mușca pe Costi, încît urma dinților să-i rămîie toată viața! Costi era însă mai tare decît dînsul.

„O să-l spui eu mamei — își zise băiatul — și o să treacă el pe la pod!"

Cînd însă vorba era s-o facă, el n-o putea. Degeaba i-ar fi spus : o făcea numai să se plîngă, ca alte dăţi, că e văduvă şi că toţi îşi bat joc de copiii ei, fiindcă n-au tată ca să-i ocrotească.

— Ah ! zise el suspinînd, de ce nu mai e Sida aici!? Da ! singură ea putea să ştie ce- va să zică a fi bătut de Costi.

El se strecură fără de veste pe lîngă un car peste pod, apoi, trecut o dată pe cellalt ţărmure, se duse ca din puşcă pînă la mînăstirea de călugăriţe, trase clopoţelul de la intrare şi spuse după ce i se deschise, că mumă-sa l-a trimis să-i aducă soru-si ceva.

La călugăriţele din Lipova nu puteai să vorbeşti cu orişicine, orişicînd şi despre orişice. Sidi nu era însă oricine, şi maica Aegidia cea aspră, fiind totodată şi înţeleaptă, ţinea să nu răscoale întreaga mînăstire, ceea ce ar fi făcut dacă ar fi oprit pe Sidi, care începuse să se vaiete cînd i s-a spus că acum, asupra mesei, nu poate să-şi vadă fratele. Astfel Trică n-a avut să aştepte mult.

— Ce e? întrebă ea răstită.

— Uite — zise el încet, ca să nu audă şi sora Marta, care se afla în iatacul de alături — Costi m-a bătut.

— Te-a bătut el pe tine, şi tu, prostule, te-ai lăsat să te bată !

— Dacă el e mai tare!

Persida rămase cîtva timp pe gînduri, cu răsuflarea oprită şi cu ochii ţintă la un colţ.

— Haide!... zise apoi şi îl apucă de braţ ca să-l ducă spre ieşire, unde cheia era în uşă.

— Sidi, Sidi ! strigă sora Marta speriată şi plecă s-o oprească !

— Haide ! grăi Persida mai tare. Ea n-are voie să iasă după noi !

Ieşind apoi în stradă, ei o luară spre pod.

Da! Însă dincolo era Mara, şi ea n-avea să-i vadă, nici să-i ştie.

Pe ţărmurele despre Lipova, de la pod la deal, e Sărăria, o mare şură de scînduri, în care se adună sarea adusă pe luntri de la ocnele din Ulioara, ca să fie vîndută pentru satele de dimpregiur. În faţa Sărăriei sunt vara-iarna, ziua-noaptea o mulţime de care, iar din sus de Sărărie e şirul de mori plutitoare de-a lungul ţărmului. Persida şi Trică se strecurară printre care, ocoliră Sărăria şi înaintară spre mori. De cîte ori, vara, au trecut ei Murăşul pe luntriţa de la vreo moară!

Acum însă nu era vară, ci primăvară şi Murăşul era lat, foarte lat, tulbure-gălbui şi plin de spumă şi de vultori. Morile, care alte dăţi se aflau în apropierea ţărmurelui, de care erau legate prin o podişcă, acum rămăseseră departe spre mijlocul rîului, de unde abia li se auzeau tocăniturile monotone. Cum să ajungă ei acolo, ca să roage pe vreuna dintre calfele de morar să-i treacă!?

Nu era chip! Şi totuşi cei doi copii bălani şi cu obrajii rumeni erau voioşi; mult era frumos şi bine aici în faţa valurilor ce se tăvăleau greoaie spre şesul depărtat. Venea cu ele şi o adiere primăvăratică, iar dincolo, pe coastele de la Radna şi de la Şoimoş, se ivea, pe ici pe colo, iarba crudă şi verdeaţa de salcie şi de răchită.

— Stăi! strigă deodată Persida... Morarii cum se duc ei la morile lor? Trebuie să fie pe aici, pe lîngă ţărmure, vreo luntriţă. N-ai să te temi! Tu ştii că eu mă pricep la lopată.

— Eu să mă tem!? răspunse Trică. N-am vîslit vara şi eu!?

Mare lucru nici n-ar fi fost, dacă ai fi putut, ca vara, să dai cu lopata de fund, ca să duci luntriţa precum îţi place; acum însă, Murăşul n-avea fund, valurile erau cu mult mai iuţi decît ţi se păreau de pe ţărmure şi luntriţa-i ducea pe cei doi copii după cum voia bunul Dumnezeu.

Ochii căprui ai Persidei erau plini de văpaie; era frumos şi bine, mare minune, mai ales pe la vultori, cînd luntriţa se învîrtea. Oamenii de pe ţărmuri se speriară cu toate aceste cînd văzură luntriţa uşoară cu cei doi copii neajutoraţi în ea, şi începură să alerge, mai ales de la Sărărie, spre mori, ca să ia o luntriţă şi să le vie într-ajutor.

Ce ar fi putut adecă să li se întîmple? Îi duceau valurile, cît îi duceau, şi trebuiau să-i scoată în cele din urmă la ţărmure, cum scoate apa rîului tot ceea ce pluteşte pe ea.

Mai era însă în drum şi podul, de care nu o dată se izbesc şi se sfăramă plutele aduse din Ardeal. Lumea alerga dar spre pod, pentru ca de acolo să le vie cumva într-ajutor.

În acelaşi timp se dusese prin Lipova vestea că o fată a fugit de la călugăriţe cu un băiat. O fată şi un băiat! S-ar fi putut oare ca-n gîndul lumii fata să nu fie mare, cînd fuge cu un băiat? Degeaba i-ai fi spus că nu era, degeaba i-ai fi arătat perechea: ea tot n-ar fi crezut. Mai erau dar şi alţi oameni la pod, în faţa mănăstirii, ca să afle cum s-au petrecut lucrurile cu fuga.

Mara, podăriţa, vedea că o mişcare neobicinuită s-a pornit de la Sărărie şi de la mînăstire spre pod. Sări dar de la locul ei şi grăbi spre Lipova. Uitîndu-se apoi încotro se uitau şi oamenii, zări deodată luntriţa purtată de valuri şi alte două luntriţe mînate de vîslaşi voinici, care grăbeau să o ajungă.

— Vai de mine! strigă ea cuprinsă de spaimă.

La moarte s-ar fi gîndit, dar nu că sunt chiar ai ei copiii din luntriţa care venea, venea mereu şi iute spre pod.

Mara începu să alerge şi să cheme oameni ca să deschidă podul, ca de obicei, cînd trec plute ori luntri cu sare.

Dincolo, despre Lipova, se îngrămădea pe pod lumea adunată în pripă, iar în fruntea ei venea maica Aegidia, foarte grăbită, ca o păpuşică trasă pe sfoară, cu ochii ridicaţi spre cer, cu mînile încleştate şi rugînd mereu pe Maica Fecioară de la Radna, făcătoarea de minuni, să le vie copiilor într-ajutor.

Văzînd pe maica Aegidia, Mara se opri.

De la călugăriţă gîndul ei trecu deodată la Persida şi ochii ei se îndreptară mai cu dinadins spre cei doi copii.

Ea rămase ca înfiptă, cu ochii mari, cu buzele strînse şi strîmbate în jos.

— Sfinte Arhanghele! strigă apoi crucindu-se. Sfîntă Marie, Maică Preacurată! Bată-vă să vă bată, copii! Nu! grăi dînsa mîngîiată, copii ca ai mei nimeni nu are!

Şi adecă ce li s-ar fi putut întîmpla? Printre pontoanele podului era loc de puteau trece şi o sută de luntriţe! Da! da! Lor nu li se putea întîmpla nimic: ea ar fi avut altfel visuri rele şi presimţiri urîte.

Dar cum a ajuns Persida din mînăstire în mijlocul Murăşului?

Pornind iar spre maica Aegidia, ca să afle cele petrecute, Mara era din ce în ce mai strîmtorată. Ştia un lucru: că aşa, numai din senin, n-a plecat Persida de la călugăriţe. Trebuia să fie la mijloc vreo nefăcută!

Mara era însă femeie trăită în lume și știa că lucrurile o să meargă mai bine, dacă se va ține dînsa deasupra.

— Bine, maică — strigă ea — așa păziți d-v. copiii?

Ce mai putea maica Aegidia să răspundă cînd ea singură era de vină, ea cu slăbiciunea ei cea mare? Își frîngea mînile și nădăjduia în Dumnezeu cel prea milostiv.

— Las-acum! lasă! grăi dînsa căită. Iată, Maica Domnului ne este într-ajutor: luntrița a apucat-o bine, a luat-o spre locul dintre pontoane și trece, trece, iat-o, trece!

Toți alergară să vadă cum luntrița intră sub pod, apoi se-ntoarseră și alergară pe-mbulzite, ca s-o apuce ieșind din jos de pod.

Persida și Trică ședeau tăcuți și strîmtorați, căci știau, ce-i drept, că de înecat nu se vor îneca, dar nici cu fața curată nu vor scăpa, după ce au ridicat atîta lume în picioare.

Peste puțin îi ajunseră apoi și morarii ce plecaseră în calea lor; unul dintre dînșii apucă lanțul luntriței, și începură să vîslească spre malul de la Lipova.

Lumea se porni dar și ea înapoi, cu Mara și cu maica Aegidia.

Mult ar fi dat maica Aegidia ca toată această lume neastîmpărată să rămîie departe-n urma ei, ca să poată vorbi ea singură cu Persida. Căci iubea maica adevărul, dar mai presus de toate îi era numele cel bun al mănăstirii, și toate i le-ar fi iertat copilei, dacă prin o minciună bine potrivită ar fi scăpat acest nume bun. Lumea nu era însă numai neastîmpărată, ci totodată și sprintenă, și maica Aegidia cea cu pas mărunt rămase ea departe-n urmă.

Iară Persida nu știa să spună decît adevărul.

Ieşind din luntriţă, ea trecu iute, îndrăzneaţă şi cu capul ridicat printre cei adunaţi pe ţărmure şi se duse drept la maica Aegidia.

— L-a bătut — grăi dînsa iute — i-a scos păr din cap, l-a lovit cu pumnii-n coaste, i-a rupt gulerul de la cămaşă şi l-a zgîriat la gît.

— Cine l-a bătut? întrebă maica mai uşurată.

— Costi Balcovici, răspunse Trică rar şi respicat. Domnul învăţător s-a dus să prindă peşte şi Costi Balcovici a fost obraznic, iară eu nu m-am lăsat bătut.

— Şi eu vreau să-i arăt — adause Persida — că n-are să bată pe fratele meu pentru că e mai mic şi n-are pe nimeni să-l ajute.

— Sărăcuţii mamei! grăi Mara înduioşată. Se iubesc, maică — urmă ea ştergîndu-şi lacrămile — se iubesc unul pe altul ca doi copii săraci.

Maica Aegidia era şi ea înduioşată nu numai pentru că vedea lacrămi de văduvă, ci şi pentru că înţelegea pornirea firească şi bună a copilei; dar mai presus de toate pentru că era salvat numele cel bun al mănăstirii.

— Iată — zise ea cu linişte sărbătorească — în loc de a-şi vedea de şcoală, umblă să pescuiască, iar în vremea aceasta copiii se sluţesc unul pe altul. Şi cîte sunt nenorocirile ce s-ar mai fi putut întîmpla, dacă n-ar fi paza Celui de Sus. La noi nu se întîmplă astfel de lucruri!

— Se-nţelege! grăi Rosa, nevasta lui Hansler, cizmarul de peste drum. La noi e regulă! La romîni însă, toate merg una peste alta!

— Aşa e! ziseră alţi cîţiva, în vreme ce iar alţii riseră.

Lucrul ar fi fost bun şi minunat, dacă n-ar fi fost de faţă şi cîţiva romîni, ai cărora obraji se roşiră, fie de mînie, fie de ruşine.

— Aceasta n-am voit s-o zic, grăi dar maica Aegidia. E şi la romîni regulă, se vede însă că nu pretutindenea.

— E un păcătos Blăguţă acela, adăogă Maria lui Ciondrea, care nu-l putea suferi pe învăţătorul din Radna.

Mara stetea ca pe spini.

Ştia că papistaşii sunt un neam de oameni duşmănoşi şi ţinea mult la Blăguţă, care era vestit cîntăreţ de strană. Îi mai trecea apoi, parcă, şi un fier roşu prin trup, cînd vedea cum trec peste pod oameni, ba pînă chiar şi care, fără ca să plătească creiţarii cuveniţi. Călugăriţa nu putea, în sfîrşit, să aibă dreptate.

— Dar fata mea cum a ieşit din mănăstire? zise ea rostind vorbele cam rar. Tot învăţătorul nostru ar fi de vină, dacă copiii s-ar fi înecat în Murăş?

Maica Aegidia se sperie si începu să tremure. Nu era deprinsă cu lumea în mijlocul căreia se afla, şi o trecură fiori reci cînd se gîndi că oamenii aceştia ar putea să se pornească la ceartă. Îi era ca şi cînd dincolo, pe dealurile de la Radna, s-ar fi pornit o furtună cu pohoi, care în toată clipa putea să fie aici.

— Haide, Sidi, fata mea! grăi dînsa grăbită. Sărută mîna mamei şi vino!

Mara ar fi voit să aibă cel puţin o ulcică, pentru ca s-o sfărame în mii de bucăţi.

Auzi vorbă! Să vie cineva, să ieie fata ei, s-o ducă, şi ea să nu poată face nimic, iar peste pod să treacă oameni şi care, să treacă fără creiţari.

— Fata rămîne cu mine! zise ea, deşi numai cam cu jumătate de gură.

— Nu, mamă! grăi Persida, care ar fi intrat în pămînt de ruşine, dacă nu s-ar fi putut întoarce chiar

acum înapoi. Ce-ar fi zis celelalte fete? Eu — urmă ea — trebuie să mă întorc la lecțiune!

Maica Aegidia era cea mai fericită dintre călugărițele de pe țărmul stîng al rîului.

— Așa este, grăi dînsa. Te rog — adăogă apoi întorcîndu-se spre Mara — vino și d-ta cu noi.

Patru care încărcate cu sare cotiră deodată spre pod ca să treacă spre Radna, iar alte două veneau pe pod spre Lipova.

— Acum nu pot! răspunse Mara, și o porni răpede spre pod, ca să-și adune creițarii, în vreme ce maica Aegidia plecă cu Persida spre mănăstire, iar Trică se luă după mumă-sa printre lumea ce se risipea.

CAPITOLUL III

FURTUNA CEA MARE

Nu-i nimic mai iute decît gîndul, iar vorba poartă gîndul dintr-un om în altul.

Peste jumătate de ceas toată Radna și toată Lipova știa cum s-au petrecut lucrurile pe țărmul Murășului, ba știa chiar mai mult. Era lucru nemaipomenit! O adevărată răzmeriță!

Călugărița aceea a zis că romînii sunt niște nemernici! Ba nemernic e Blăguță, care trebuie să fie alungat cu rușine de la Radna. Ba nemernice sunt călugărițele, care nu știu să păzească fetele pe care părinții le lasă în grija lor. Ba o nemernică e Mara, care și-a vîndut fata. Știa călugărița cu ce drept nu i-o lasă ci o duce înapoi!

Așa se vorbea la Lipova și la Radna și nu se vorbea domol și cu bună chibzuință, ci cu patimă, ca om pe om să se-ntărîte.

Dintr-un lucru de nimic se-nvrăjbiseră fără de veste cîteva mii de oameni care trăiseră mai-nainte în bună înțelegere, iar ziua următoare vrajba s-a lățit, fiindcă era tîrg la Radna, și s-a-nrăit, fiindcă pornirea pătimașă trece crescînd din om în om.

Cel mai amărît dintre toți amărîții era însă Blăguță, nenorocitul pescuitor. Avea și el dușmani, pizmuitori, avea, ca toți oamenii, răuvoitori care se bucurau de-n-

curcătura în care-l vedeau. Avea însă şi prieteni şi binevoitori, care-l mustrau că le-a mai făcut-o şi asta. Se certa satul asupra lui şi el nu mai ştia ce să facă. Şi toate aceste pentru copiii Marei, de care toţi în atîte şi atîte rînduri se-mpedecaseră.

Om era şi el; trebuia să-şi verse focul asupra cuiva: l-a dat afară din şcoală pe Trică, fiindcă era leneş, neascultător, hărţăgos şi strică şi pe ceilalţi copii.

Trică nu plîngea ci stătea drept, cu capul ridicat şi cu mînile lăsate-n jos, apoi, plecat de la şcoală, trecea cu pas domol uitîndu-se drept înainte spre pod.

— Săracul mamei! zise Mara plîngînd la capul podului.

Ce putea dînsa să-i facă? cum putea să-l ajute? Cerul li se surpa amîndurora, parcă, în cap; dar cine asculta plîngerea ei?

— Lasă, dragul mamei — grăi dînsa în cele din urmă îndîrjită — căci am eu să te dau la o altă şcoală mai bună! Am să te scot om, om de carte, om de frunte, ca să nu mai fii ca tatăl tău şi ca mama ta, ci să stea ei şi copiii lor în faţa ta cum noi stăm în faţa lor! Eu pot, eu am — urmă ea avîntată — mi-a dat Dumnezeu şi are să-mi mai deie, fiindcă el nu face deosebire între oameni!

Faţa lui Trică se însenină. Nu prea înţelegea, ce-i drept, vorbele mumei sale, dar ştia că are să meargă la altă şcoală, că nu el, ci Costi Balcovici are să rămîie în cele din urmă de ruşine.

Chiar acum însă, Mara nu putea să-l ducă la şcoală. Era hotărîtă să-l ducă la Arad, fie mîne, fie poimîne, cît mai curînd, îndată ce-şi va fi făcut vreun rost pentru creiţarii de pod. Deocamdată treceau oameni şi care, fiindcă era tîrg la Lipova; n-avea Mara timp nici măcar să se gîndească.

Peste noapte trecea de tot puţină lume de la Radna la Lipova ori înapoi. Serile dar, Mara lăsa podul în grija lui Gheorghe, un văr al ei, căruia-i dădea bilete pentru cîte doi şi pentru cîte zece creiţari, ca să aibă un fel de socoteală cu el. Tot putea însă Gheorghe s-o înşele şi de aceea niciodată ea nu l-a lăsat şi peste zi să adune creiţarii. Atît era acum de hotărîtă să plece mîne la Arad, încît îşi călcă pe inimă şi vorbi cu Gheorghe ca să rămîie în lipsa ei la pod.

Seara apoi, după ce rămase singură şi-şi făcu socoteala, ea stete foarte mult pe gînduri.

Era mare lucrul pe care voia să-l facă — mare şi greu. Nu-i vorba, cîştigul podului ar fi fost destul de mare ca să plătească pentru Persida şi să-i mai rămînă şi pentru cheltuielile ce voia să-şi facă cu Trică. Ba mai şi rămînea ceva pe deasupra.

Ea a luat însă arînda podului din banii Persidei: cum putea să-i facă parte şi lui Trică? Îşi nedreptăţea fata!

Nu-i vorba, ar fi putut să ia arînda în socoteala amîndurora... dar era atît de greu. Cum să dea dînsa atît amar de bani pentru un lucru care nu se vede?

Doamne, cîţi sunt oamenii cu multă ştiinţă de carte care trăiesc ca vai de capul lor, luptîndu-se cu nevoile vieţii şi nebăgaţi în seamă, ba poate chiar despreţuiţi de alţii, care nu ştiu carte, dar au bani. În zadar! Mai presus de bani nu e nimic decît sănătatea şi voia bună. Cum să dai banul pe care-l ai în mîna ta, cînd nu capeţi pentru el ceva hotărît, pipăit, neîndoios, ci numai o părere, o nădejde, un gînd, care poate să te înveselească acum, dar nu ştii dacă se va împlini ori nu.

— Ferit-a Dumnezeu! grăi dînsa hotărîtă; ce-i în mînă nu-i minciună.

Nu! ea nu putea să se lepede de visul ei.

Ziua următoare n-a plecat dar la Arad, ci l-a îmbrăcat pe Trică mai curățel și l-a dus peste Murăș, la Bocioacă.

Știa băiatul destulă carte ca să fie ucenic de cojocărie, și mai învăța și de aici înainte duminecile și zilele de sărbători.

Nu era însă bine aleasă nici ziua, nici casa.

Ce-i drept, Bocioacă el însuși, om așezat și scurt la vorbă, l-ar fi primit bucuros pe Trică, al căruia ochi îi plăceau, precum zicea el. Îi părea băiatul sănătos, deștept, așezat și sprinten. Nevasta lui Bocioacă era însă fată de popă ; cum ar fi putut ea să sufere în casa ei, chiar acum, după cele petrecute, pe băiatul Marei, care, nespălat, nepeptănat, nu putea să fie decît un obraznic ! ?

— O, Doamne ! grăi Mara cînd Bocioacă îi spuse cu mare încungiur, că nu poate să-i primească băiatul ucenic. O, Doamne ! zise iar și nu mai putea să zică nimic.

Iar li se surpa cerul, parcă, amîndurora în cap, și Trică iar stătea drept, cu capul ridicat și cu mînile lăsate în jos.

Care va să zică nici măcar ucenic de cojocărie nu mai putea să fie băiatul acesta sărac !

Și toate aceste din vina Persidei ! Nu ! Persida nu putea să fie vinovată. Vinovată era numai maica Aegidia, călugărița cea papistășească ! Nu ! nu ! Dumnezeu a voit așa, pentru ca s-o întoarcă iar la gîndul cel bun.

— Haide, dragul mamei, îi zise ea băiatului ; am să te dau, tot am să te dau, tocmai de aceea am să te dau să înveți carte !

Era în gîndul ei hotărîtă să n-o mai lase nici pe Persida la călugărițe. Nu se mai putea împăca cu

gîndul că lumea zicea că şi-a vîndut copila, c-a înstrăinat-o, c-a lepădat-o.

Da! urît, nesuferit era gîndul acesta, dar ce făcea apoi cu fata? unde o aducea? cum o ţinea? ce rost îi făcea?

Mergînd cu Trică spre mînăstire, Mara era din ce în ce mai muiată.

Ce ar fi fost adecă, dacă după atîte nenorociri, maica Aegidia s-ar fi învoit să ţie pe Persida şi fără de plată, ca să rămînă cei şase florini pentru Trică? Avea atîta slăbiciune pentru copilă, şi unde mănîncă o sută, mai poate să mănînce şi încă unul, unde se adăpostesc o sută, mai e loc şi pentru o biată de fată săracă.

Era tare muiată Mara cînd a intrat în mînăstire, însă mai muiată încă era maica Aegidia cînd a văzut ochii cei plînşi ai văduvei, de care se despărţise în împregiurări atît de grele şi de care se temea oarecum.

— Am să-i vorbesc maichii Priorităţei, zise ea strîmtorată. Persida e o copilă cu porniri sălbatice, dar bune, foarte bune. O iubeşte şi maica Prioriţa.

„Am să-i vorbesc" avea pentru Mara înţelesul „lucrul e făcut".

— Apoi — urmă călugăriţa — am să-ţi dau şi o scrisoare către părintele Guardian de la mănăstirea din Arad a minoriţilor. Ţin şi părinţii copii săraci, care umblă din mînăstire la şcoală. Au, dacă îi scriu eu părintelui Guardian, să-l primească şi pe el.

Mara era foarte fericită şi foarte grăbită, ca nu cumva să-şi schimbe din nou gîndul.

Plecînd de la maica Aegidia cu scrisoarea, a alergat să-şi caute căruţă, ca să nu mai piardă şi ziua de mîne, căci îi era foarte greu să-l ştie pe Gheorghe adunînd creiţari la pod.

Pe la amiază-zi era la Arad.

Işi pusese-n gînd să meargă fără întîrziere la părintele Guardian ; acum însă parcă-i venea greu s-o facă şi ţinea să se mai gîndească.

Îl vedea pe Trică şcolar harnic ; îl vedea ieşit din şcoli ; îl vedea domn mare, om cu casa lui, cu masa lui, cu rostul lui. Iară ea era tot Mara cea veche.

— Nu ! nu ! zise ea, nu-mi înstrăinez eu copilul meu, căci acesta e singurul pe care-l am.

Erau şi-n Arad cojocari, mai şi mai decît Bocioacă de la Lipova. Ea se duse cu Trică la Steva Claici, sîrbul cel bogat, care lucra iarna cu douăsprezece, iar vara cu opt calfe şi era vestit în piaţa Aradului pentru cojoacele lui frumos împodobite.

În zadar ! îi fusese ursit lui Trică să fie cojocar ca Bocioacă, starostele cojocarilor din Lipova, dar mai bogat încă, fiindcă avea Mara şi aduna mereu.

CAPITOLUL IV

PRIMĂVARĂ

Omul vede cu ochii, aude cu urechile, dă cu socoteală și te scoate în cele din urmă cum ești, orișicît de mult te-ai sili să-i pari altfel.

Degeaba se mai plîngea deci Mara, c-a rămas văduvă cu doi copii — sărăcuții de ei.

Copiii, așa săraci cum rămăseseră, creșteau cum crește răchita-n prundișul apătos, iară muma lor întinerea, parcă, adunînd creițarii la capul podului.

Nu-i vorba, tot Mara cea veche era, tot soioasă, tot nepeptănată, și nici că i-ar fi șezut bine altfel. Vorbea însă mai apăsat, se certa mai puțin, călca mai rar și se ținea mai drept decît odinioară. Se simte omul care are și-l vezi cît de colo pe cel ce se simte.

Și dacă n-ar fi alta, e în lumea aceasta și bine și rău. Cîtă vreme se află în largul lui, omul nu-și prea bate capul cu alții ; cînd te afli însă în strîmtorare, te uiți bine împregiurul tău, ca să vezi, dacă nu cumva e prin apropiere cineva care poate să te scape.

Au simțit-o cei strîmtorați pe Mara, că ar putea, dac-ar voi, să le vie într-un ajutor — așa cu o sută, cu două, fie ca să-și cumpere o pereche de boi, fie ca să-și dreagă casa, fie ca să împlinească prețul unei vii ori al unui pămînt scos în vînzare. Pînă la toamnă — cu camătă bună — se-nțelege.

— N-am, zicea Mara. De unde aş putea să am eu ?
Şi asta i-ar fi şi rămas vorba, dacă n-ar fi fost la mijloc şi camăta.

Chiar mică fie, dar tot e ceva.

— Uite ! Am ceva — grăia dînsa — nu atîta cît ceri, dar ştiu pe cineva care are : să iei jumătate de la mine şi altă jumătate de la dînsul.

Acel cineva era domnul Anton Hubăr, economul orăşenesc de la Lipova, prieten bun al tuturor beamterilor [1], al preotului nemţesc de la Lipova şi al maichii Aegidiei.

Hubăr era măcelar, dar nu mai ştia ce se petrece în măcelărie. Asta era treaba nevestei şi a feciorului său Naţl, un băiat încă tînăr, dar deştept şi harnic, care purta gospodăria cu două calfe. Hubăr el însuşi petrecea toată ziua la casa oraşului, la casină ori jucînd cărţi cu popa şi cu directorul de la Steieramt, d-l Liubicek.

Ca femeie cuminte, Mara ştia că n-are niciodată să-şi piardă banii, dacă face tovărăşie cu Hubăr. Cîştiga, ce-i drept, mai puţin ; dar de asta n-o durea pe dînsa capul, fiindcă tot mai pişca cîte ceva, pentru osteneală, cînd datornicul făcea plăţile, şi, lucru de căpetenie, nu se temea că Hubăr îi va urca arînda podului.

Creşteau dar şi ciorapii deodată cu copiii.

Tu, Doamne ! cum cresc toate în lumea aceasta.

Era ca ieri cînd l-a dat pe Trică ucenic pe patru ani şi se şi pomeni cu el calfă, un băietan de cincisprezece ani, cam deşirat, dar înalt ca un grenadir, cam motolog, dar cu vîrtute. Păcat numai, că trecea şi acuma săptămîna fără ca el să se spele şi să se peptene : aceasta nu se face, aşa ştia el, decît duminecile şi zilele de sărbători împărăteşti, după prînz, ba chiar

[1] Funcţionari.

și atunci numai dacă nu e timpul ca să se scalde în Murăș.

Persida, sărmana, se speria cînd îl vedea — așa din Paști în Crăciun.

Se obicinuise atît de rău acolo, în mînăstire, ca toate să fie curate în preajma vederii ei, încît o apuca un fel de boală cînd venea de sărbători pe acasă, și trei zile depline rînduia mereu și curățea pînă și prin podul casei.

Păcatul acesta căzuse pe dînsa mai ales fiindcă în mînăstire nu mai stetea cu celelalte fete, ci cu maica Aegidia, pe care o apucau durerile de cap cînd vedea praf pe masă, ori cînd un scaun nu stetea tocmai la locul lui.

Mara era, cît stetea fata ei acasă, mereu cu ochii umezi, ea singură nu știa de ce.

Prea i se făcuse fata fată și nu mai știa ce să facă cu dînsa. Înaltă, lată-n umeri, plină, rotundă și cu toate aceste subțirică s-o frîngi din mijloc; iar fața ei ca luna plină, curată ca floarea de cireș și albă de o albeață prin care numai din cînd în cînd străbate, abia văzut, un fel de rumeneală.

Nu! asta nu putea să rămîie așa. Știa Mara că vine frumusețea și se trece, și-i venea să geamă de durere, și-ar fi vrut s-o poată fermeca, pentru ca așa să rămîie pe veci înmărmurită, ca vecinic oamenii, văzînd-o, să strige cuprinși de mirare: „A fost odată o Mară și aceasta e fata ei; copii ca dînsa nimeni n-a mai avut".

Și totuși voia s-o țină ascunsă și tresărea adeseori cuprinsă de gîndul că are să i-o răpească cineva, s-o ieie, s-o ducă, s-o înstrăineze, s-o facă muiere.

În zadar! Nici că se putea altfel: ăsta i-e rostul în lume.

Și iarăși altă groază o cuprindea și sărea nopțile

speriată din somn, ca să alerge peste Murăş şi să-şi aducă fata acasă.

Auzise atîte poveşti despre fete frumoase adimenite de călugărițe ca să ieie vălul şi să rămîie viața lor toată între zidurile ce atîte taine ascund. Iară Persida iubea pe maica Aegidia, Persida se simțea bine în mînăstire, Persida se simțea nenorocită cînd venea la casa ei cea săracă.

Sărmana mamă !

Cum să țină ea la casa ei asemenea fată ?

Cît a ținut postul Paştilor, Mara a rînduit mereu, a curățit, a văruit şi răsvăruit, şi-a dres casa, şi-a îngrădit din nou curtea, şi-a cumpărat mai întîi masă, apoi şi scaune, apoi şi două paturi nouă, un dulap, ba pînă chiar şi trei icoane. Îi sîngera inima cînd i se storceau banii adunați cu multă grijă, pentru aceste nimicuri, de care dînsa nu simțea nici o trebuință : dar băiatul ei se făcuse calfă şi-l aştepta ca să petreacă Paştile cu sora lui şi cu muma lui ; îşi aştepta copiii, care nu mai erau săraci ca odinioară, şi ținea ca Persida să se simtă bine acasă.

Sărmana mamă !

Pe cînd ea se pregătea cu neastîmpăr să-şi primească copiii, neastîmpărul vieții cuprinsese pe fiica ei.

La colț de uliță, peste drum de mînăstire, era măcelăria lui Hubăr.

Hubăroaie, o femeie scurtă şi cam groasă, şedea, ca de obicei, pe un scaun din fundul măcelăriei, iară feciorul ei, Hubărnațl, tăia carnea şi-o cîntărea, apoi lua banii şi îi dedea mumei sale, care ținea casa.

După ce cumpărătorii se răreau, Hubernațl făcea rînduială, strîngea fărămăturile cu măturişca, apoi, dacă timpul era frumos, ieşea în fața măcelăriei, ca să vază mai bine lumea.

Deşi măcelar, Hubărnațl era, aşa la înfățişare, om

plăpînd, parcă mai mult fată decît fecior. Om de vreo douăzeci și unu de ani, cu mustață puțină, cu obrajii rumeni, cu șorțul curat, oarecum rușinos, el semăna mai mult a cofetar decît a măcelar. Ai fi crezut că nu e în stare să frîngă gîtul unei vrăbii.

Așa și era în adevăr.

Lovea cu toporul în fruntea boului și înfigea cuțitul drept în inimă, fiindcă asta îi era meseria. Nu era însă în stare să rostească o vorbă aspră și se-nduioșa pînă la lacrămi, cînd vedea pe mumă-sa mîhnită.

Așa și l-a crescut Hubăroaie, care atîta copil, atîta om avea în lumea aceasta.

Șvăboaică de la Buda, ea se măritase foarte tînără după Hubăr, un vienez harnic și chefliu, dar cam iute la fire, și puțin în urmă veniseră aici, unde nu aveau pe nimeni. Lucrînd cu zestrea ei, Hubăr a agonisit în cîțiva ani, mai ales în timpul revoluțiunii de la 1848, o frumoasă avere. Încă mai bine le-a mers apoi după revoluțiune, cînd Hubăr a ajuns, ca neamț din Viena, la mare cinste și casa lor era pusă în rîndul celor de frunte. Dar tocmai aceasta era nenorocirea Hubăroaiei : rămăsese la măcelărie ea singură cu calfele, iară bărbatul și-l vedea aproape numai zilele de sărbători, cînd poftea beamteri la masă. Astfel mîngîierea ei era Națl, care a crescut lîngă mumă-sa mereu mîhnită și încă de copil simțise că nu merg lucrurile bine în casa lor.

Și dacă n-ar fi fost asta, el nici c-ar fi ajuns măcelar.

Îl dăduse tatăl său la gimnaziul din Timișoara, unde patru ani de zile, cît a stat, a fost mereu între cei dintîi. Anul al cincilea însă, după vacanța de Paști, nu s-a mai întors, ci a rămas acasă, lîngă mama lui, la măcelărie. S-a și făcut măcelar, însă firea nu i s-a înăsprit, și cînd ieșea cu șorțul lui curat în colțul stră-

zii, îţi venea să zici că nu e al lui şorţul, ci l-a pus numai aşa de încercare.

Ani de zile de-a rîndul a stat el aici fără ca să fi văzut pe cineva la vreuna din ferestrile de peste drum. Şi jos, şi sus ferestrile acelea erau date în alb, ca să nu se vadă prin ele, şi nu se deschideau niciodată. Acolo dar el nu se uita fiindcă ştia că n-are ce să vadă.

Zidirea mînăstirii se sfîrşea însă în faţa măcelăriei, iar mai departe-nspre stînga era grădina mînăstirii, împrejmuită cu un înalt zid de piatră. Ferestrile despre grădină se deschideau, ba mai ales acum, primăvara, steteau aproape toată ziua deschise. Naţl nu vedea, ce-i drept, de la măcelărie, acele ferestri, dar putea să le vază, dacă trecea spre stînga, în faţa grădinii.

Într-una din zile, ferestrile fiind deschise şi izbind o dată vîntul în ele, una, tocmai cea de la iatacul din colţ, unde stetea maica Aegidia cu Persida, s-a sfărîmat.

Naţl s-a dus să vază şi a văzut — nu fărămăturile de geam, ci o fată, care îi părea grozav de frumoasă.

Nu-i vorbă, n-avea nevoie să şi fie, pentru ca să-i pară frumoasă. Ceea ce se iveşte la fereastra unei mînăstiri de călugăriţe are totdeauna ceva tainic şi plin de farmec. Acolo, chiar bătrînă fiind, femeia pare tînără, chiar urîtă, pare frumoasă; iară lucrurile sunt cum ele ne par.

Din întîmplare însă, Persida, care alergase şi ea să vază ce s-a întîmplat, era chiar mai tînără, mai frumoasă şi mai plină de farmec decît cum Naţl era-n stare să şi-o închipuiască.

El rămase uimit, cu inima încleştată şi cu ochii oarecum împăingeniţi.

Îi era parcă s-a rupt, s-a frînt, s-a surpat deodată ceva şi o mare nenorocire a căzut pe capul lui.

Persida sta neajutorată în faţa geamurilor sparte şi nici nu-l băga-n seamă cînd veni maica Aegidia, ca să vadă paguba.

Femeie mai aşezată şi mai cuminte, ba chiar călugăriţă, maica Aegidia tresări cînd văzu, peste drum, pe Naţl, băiatul Hubăroaiei, stînd cu ochii ţintă la fereastră. Îl ştia de copil mic, îl socotise totdeauna cel mai bun băiat, şi mintea i se oprea în loc văzîndu-l atît de îndrăzneţ.

— Sidi! grăi dînsa mîhnită şi apucă fata de braţ, ca s-o dea din vederea tînărului.

Rău a făcut, căci acum se opriră şi ochii Persidei asupra tînărului cu şorţ curat, cu obrajii rumeni şi cu mustaţa mică, acum îşi dete şi ea seamă, de ce sta acel tînăr acolo.

Obrajii ei se umplură de sînge şi îi era parc-o săgetase ceva prin inimă.

Atît a fost, nu mai mult, şi ea nu mai putea să fie ceea ce fusese.

Taine mari şi nepătrunse de mintea omenească!

Atît a fost numai, şi gîndul copilei era mereu la fereastra cea spartă, la frumuseţea zilei de primăvară, la omul ce stătuse acolo, peste drum, cu ochii uimiţi şi cu răsuflarea, parcă, oprită. Se temea să mai intre în casă, tremura cînd se apropia de fereastră, suspina greu cînd se uita şi nu-l mai vedea acolo, şi totuşi nu mai avea astîmpăr, nu mai găsea loc de repaos, îşi făcea mereu de lucru în casă.

Nu i-a făcut şi nu-i făcea, nu i-a zis şi nu-i zicea nimeni nimic, nu ştia nimic, nu gîndea şi totuşi, aşa ca din senin, se zbătea copila ca şi cînd ar voi să scape, să fugă şi să se ascundă în fundul lumii.

Iar două zile în urmă, cînd iar l-a văzut acolo peste

drum, ea a rămas nemișcată și cu ochii țintă la el. Era parcă, perdută, căzută într-un fel de leșin.

Oamenii treceau de-a lungul uliței, și dacă el nu și-ar fi tras seamă, ea ar fi stat mereu acolo, în fața lui. El însă iar s-a întors în fața ferestrelor, care nu se deschid niciodată.

Nu se deschid — dar se pot deschide. Da! da! nu e voie, dar cu putință este!

— Dacă voiesc, pot — grăi dînsa — și puțin îmi pasă!

Ce era adecă? îi făcea vreun rău cuiva?! păcătuia, dacă deschidea fereastra?

— Ca el să știe! grăi dînsa, apoi se duse cu pași hotărîți, deschise fereastra din fața măcelăriei și rămase dreaptă, înaltă și cu fața deschisă în ea.

Pe Naţl, care stătea în ușa măcelăriei cuprins de neastîmpăr, îl trecură fiorii.

El ridică fără de voie mîna stîngă la gură și îi făcu semn să închidă fereastra, căci vedea lumea.

Îi era frică de femeia ce stătea acolo sus în fereastră.

Nu era păcat, nici un rău nu i-a făcut Persida nimănui, și totuși ea se simțea umilită, nu mai putea să privească în ochii maichii Aegidiei și nu se mai ducea, nu mai voia să se ducă la fereastră.

Îi era parcă o apucase un fel de nebunie, care a trecut.

Da! a fost o nemaipomenită ștrengărie, de care îi era rușine, și mult ar fi dat ca nici el să nu fi băgat de seamă, cînd ea a deschis fereastra.

Dar, la urma urmelor, de ce a și deschis-o? Numai și numai ca să-i arăte că puțin îi pasă de dînsul, că poate, dacă vrea, s-o deschidă, numai și numai ca să rîdă de dînsul.

Ar fi voit să i-o scrie aceasta pe o bucată de hîrtie

și să-i arunce hîrtia, cînd îl va mai vedea stînd ca un smintit în fața ferestrii.

Dar îi era rușine.

Era nesuferită viața aici în mînăstirea aceasta, unde dînsa era atît de singură, și inima i se bătea mai iute și mai tare decît de obicei, cînd se gîndea că peste cîteva zile va ieși și va sta iar acasă, cu fratele ei, cu Trică al ei, care acum nu mai era ucenic, ci calfă, un adevărat flăcău, cu care poți vorbi.

S-a și bucurat Persida de sîmbăta Floriilor, cînd Trică a venit s-o ieie și s-o ducă acasă.

Ce om se făcuse! Era tuns abia acum și îmbrăcat în haine nouă-nouțe, din creștet pînă în călcîie toate nouă. Nu-i vorba, hainele îi erau cam largi și mînecile surtucului ajungeau pînă la degete, dar nimic nu era din tîrgul de vechituri — ca mai-nainte.

Deși îmbrăcat însă în haine nouă, Trică se simțea foarte strîmtorat în fața surorii sale, care era și mai mare, și mai frumoasă, și mai nu știu cum decît Milena lui Claici, cea logodită acum cu un teolog.

N-o văzuse de un an pe soră-sa și acum parcă nu îndrăznea s-o mai ieie drept soră a lui.

— Trică dragă! îi zise ea întinzîndu-i mîna.

— Da — grăi dînsul turburat — am venit să mergem acasă — și nu știa să-i sărute ori nu mîna, nu putea să-i zică „tu", îi era greu să meargă, după ce ieșiră la uliță, alăturea cu dînsa, ci rămase un pas în urmă.

Erau, spre pod, două drumuri: unul la stînga, iar cellalt la dreapta.

Persida știa că e mai scurt cel de la stînga, dar nu stete decît o clipă pe gînduri, apoi, fără de voie, apucă la dreapta, spre măcelărie.

O nouă ștrengărie!

Tocmai în fața măcelăriei Persida trecu ulița, ca să

apuce colţul, şi acum i se împăingeniră şi ei ochii, şi iar îi era ca şi cînd un fel de leşin ar cuprinde-o. Îi era ruşine, grozav de ruşine, şi îşi vedea, parcă, obrajii roşiţi de năvala sîngelui.

Naţl sfărîma tocmai cu barda încheietura de la un genunche, şi cînd Persida se ivi peste drum şi apucă spre măcelărie, el rămase cu privirea perdută şi barda îi tremura în mînă. Hubăroaie se ridică din jeţ şi înaintă pînă în uşă ; servitoarea, care ţinea coşul ca să i se dea carnea, se uita şi ea mirată, iar dincolo, peste drum, la cellalt colţ, se oprise un bătrîn şi stătea cu gura căscată.

Persida trecea ca prin văpaie mistuitoare, iară Trică venea doi paşi în urma ei, domol şi cu capul ridicat.

— Trică ! grăi dînsa după ce trecu de măcelărie, vino mai iute, nu mă lăsa singură.

— Frumoasă e, şerpoaica ! grăi Hubăroaie. A cui să fie oare ? Mi-e ca şi cînd aş mai fi văzut-o undeva.

Naţl dete din umeri ! El ştia, ce-i drept, unde a mai văzut-o, dar nu ştia a cui este.

— E de dincolo, din mînăstire, răspunse servitoarea ; o vei fi văzut la fereastră.

Obrajii lui Naţl, şi altfel rumeni, se făcură roşii ca bujorul.

— Nu, zise Hubăroaie ; ferestrele nu se deschid.

— Ai văzut ? întrebă d-l Bereki, bătrînul din cellalt colţ, care acum trecuse uliţa şi stetea în uşa măcelăriei.

— A cui e ?

— Se poate să mai întrebi ? E leită muma ei !

— Aşa e ! Da, e fata Marei ! grăi Hubăroaie mai întîi mirată, apoi dezamăgită.

„Păcat !“ îi venea să mai zică, dar n-a rostit vorba. Era oarecum înduioşată de gîndul, că e mare nenoro-

cire să fii atît de fragedă, atît de frumoasă și să ai mamă pe Mara, precupeață și podăriță.

Cu totul altfel se înfățișau lucrurile în gîndul feciorului. Era și el mai întîi mirat, în urmă însă îi venea să ridice barda și să arunce în lună cu ea, apoi să lase măcelăria în grija mumei sale, să alerge după fata Marei și să sfărame capul celui ce ar îndrăzni să se apropie de dînsa.

N-avea nevoie, deoarece Persida nu era singură, și băiatul, care acum mergea alăturea cu dînsa, vedea foarte bine și știa, la nevoie, și el să sfărame capete.

Un lucru era, pe care nu putea Trică să-l înțeleagă : că femeile pe lîngă care treceau, toate, pînă chiar și fetițele mici, se uitau cordiș, cu coada ochiului, la sora lui și-apoi își mai și întorceau capetele.

O înțelegea însă aceasta mama lui, care ardea de nerăbdare să meargă ca mîne cu fata ei la biserică, iar după-amiază-zi să dea o raită pe la Lipova, ba îi venise o dată chiar gîndul de a-l însoți pe Trică la Arad, ca să stea o zi, două, la casa lui Claici.

De ! e greu să ai fată mare, mai ales cînd trebuie să stai toată ziua la pod, ca să aduni creițari pentru ea. Fetele vreau să fie purtate prin lume, ca oamenii să le vadă și să le ducă vestea, să umble mereu, ca să-și întîlnească norocul. Și parcă știa Mara, că aici, unde a crescut și unde toată lumea o știa de mică, fata ei n-o să-și poată găsi norocul.

Dar a venit fata acasă, și acum mama nu mai știa cum să se gîndească.

Lucrurile nu erau de loc cum ea și le închipuise.

Se bucura Persida c-a venit acasă și era voioasă, dar nu vedea schimbările ce se făcuseră în casă și prinpregiurul casei.

Degeaba au fost cheltuielile, degeaba osteneala și neliniștea, căci Persida ar fi văzut poate gardurile hu-

luite și gunoiul prin curte, dar nu se uita nici la curtea cea curată și bine îngrădită, nici la pereții de curînd văruiți. Ba după ce a intrat și a văzut lucrurile cumpărate cu atîta amar de bani numai de dragul ei, ea a strîmbat oarecum din nas — ca și cînd puțin i-ar fi păsut.

Mai rău a strîmbat însă, cînd Mara i-a vorbit de biserică.

— O, Doamne! zise ea ; dar ce să mai facem și la biserică ?

Marei îi trecu, parcă, un sloi de gheață prin inimă. În mintea ei dumineca și sărbătoarea erau zile în care omul merge la biserică. Mai ales acum, de cînd cu lumea nemțească, era lucru nestrămutat că coșurile se adună, piața se deșertează și dughenele se închid îndată ce clopotele sună de intrare. Iar pe cînd sună de a treia oară, bolnav pe moarte ar trebui să fii, ca să lipsești de la biserică.

Nu-i vorba, s-a dus și Persida ; era însă oarecum dusă cu gîndul și strîmtorată ca străinul între străini, și tot ca niște străini se uitau și alții la dînsa, încît Marei iar îi trecea sloiul de gheață prin inimă și nu-i mai pria bucuria.

Se înșela cu toate aceste făcîndu-și gîndul nesuferit, că i-au momit călugărițele fata.

Îi era frică Persidei de oameni. Vedea, ba simțea oarecum chiar și pe nevăzute, că toți se uită cu ochii bine deschiși la dînsa, că toți o judecă, și inima i se încleșta, ca și cînd tot în fața măcelăriei lui Hubăr s-ar afla. Îi era rușine, ca și cînd toți ar putea să afle din fața ei cele petrecute, se temea de ceva neștiut și nu știa cum să calce, cum să-și țină trupul, cum să-și poarte capul și ce să facă cu mînile ei.

S-a dus cu toate aceste și după-amiază-zi la Lipova, s-a dus cum merge omul osîndit să-și ia pedeapsa, dar

s-a dus rîzînd fiindcă era crescută de maica Aegidia, care mereu îi zicea:

„Să rîzi cînd îţi vine să plîngi, şi să plîngi numai cînd vezi pe alţii plîngînd.“

Cu inima mereu încleştată şi tremurînd la fiecare răspîntie, unde putea să se pomenească în faţa unui om pe care nu voia să-l întîlnească, ea umbla dreaptă şi cu capul ridicat, gata în toată clipa de-a înfrunta privirile orişicui.

Era deci obosită cînd s-a întors acasă. Deşi atît de mult s-a temut, ca nu cumva să-l întîlnească, acum era mîhnită că nu l-a întîlnit, ca să treacă dreaptă, cu capul ridicat, nepăsătoare, prin faţa lui.

Era obosită şi i se ura, nu ştia ce să mai faca acasă.

Erau Floriile pentru nemţi; duminica viitoare urmau Paştile nemţilor; abia peste două săptămîni aveau să fie Paştile romîneşti; îi era, parcă, groază, cînd se gîndea că abia joi după Paşti se va întoarce iar în mănăstire. Ce să facă ea pînă atunci aici, unde n-avea ce să facă?

Mara vedea că fata ei n-are ce să facă şi se simţea nenorocită că nu ştie ce să-i facă. Se ducea cu ea la denii, o ducea şi dimineţile la biserică, dar degeaba i-a zis sîmbătă să meargă să vază învierea la Lipova ori la Maria Radna, fiindcă fetei îi plăcea să stea acasă.

Şi zilele erau cu toate aceste foarte frumoase. Murăşul, crescut ca odinioară din topirea zăpezilor, era plin din mal în mal şi se tăvălea alene spre şes. Pădurile nu înverziseră încă, dar pruniştile erau în floare, iarba se încheiase, sălciile, răchitele şi plopii lăsaseră mîţişori, vîntul adia despre munţi primăvăratic, răcoros.

— Să mergem să culegem viorele! grăi Trică, pe

care nu-l ierta firea să piardă ziua cea frumoasă, mai ales că era lunea Paştilor nemţeşti.

— Dacă ţii, răspunse Persida alene.

Ei plecară la deal spre ruinele de la Şoimoş, locuri lor atît de bine cunoscute.

Era în adevăr frumos. Inima creştea de vederea mugurilor care începuseră a crăpa şi sîngele zvîcnea mai iute şi mai tare în adierea vîntului ce trecea peste flori proaspete.

— Ştii ce? grăi deodată Persida, să trecem la Lipova. Îţi aduci aminte, colo deasupra viilor, ce frumos era şi cîtă mulţime de viorele!

Era, nu-i vorba, mai frumos aici; dar frumos era şi acolo; pretutindenea era frumos şi bine.

— Dacă vrei! răspunse dar Trică, apoi se întoarseră la vale, trecură Murăşul fără ca să-şi mai pună viaţa în joc şi fără ca să plătească creiţarii şi o luară spre Sărărie, ca să iasă deasupra Lipovei.

— Să trecem prin oraş — grăi Persida — că e mai aproape.

Nu era mai aproape, dar la urma urmelor şi prin oraş tot acolo ieşeau.

Sărmana copilă!

A trecut cu inima încleştată prin oraş şi era deznădăjduită cînd s-a văzut la cele din urmă case. Ar fi vrut acum să spună că rău au ales drumul şi să se întoarcă iar prin oraş, ca să apuce drumul pe la Sărărie. Asta însă nu mergea.

— De — zise ea după ce sosiră între vii — tot e mai frumos la Şoimoş!

— Ştiu eu că e mai frumos! îi răspunse Trică, pe care inima îl trăgea acolo, unde a petrecut atîtea zile de copilărie.

Da! însă deasupra viilor mai erau şi alţii, care veniseră să caute flori şi să vadă de acolo din deal Mu-

rășul și lumea cea mare și largă. Persida începu să urce mai cu vîrtute.

A urcat, a căutat și-a adunat flori, apoi s-a întors iar prin oraș la pod, obosită, frîntă.

Hubărnațl se întorcea și el obosit frînt de la Radna, unde e atît de frumos acum primăvara.

Dacă n-ar fi fost pe pod, el ar fi apucat fie la dreapta, fie la stînga ; aici însă nu-i rămînea decît să meargă înainte, drept în flacăra cea mare ce se ivi fără de veste în calea lui. Era greu afară din cale ! Cum să treacă ? cum să calce ? cum să-și ție mînile ? cum să se uite la ea ? să-și ridice pălăria ori să facă ca și cînd n-ar cunoaște-o ?

Persida tresări cînd îl zări, își îndreptă trupul și își ridică capul. Nu mai era obosită ; îi venea să zboare de ușoară ce se simțea ; era ca beată de gîndul c-a fost și el la Radna — să caute flori de primăvară. Trecînd pe lîngă dînsa, el se uită zîmbind și cu fața deschisă, ca la niște vechi și buni prieteni, la Persida și la fratele ei, apoi își ridică pălăria și salută ca un băiat bine crescut, încît Persida, așa ințepată cum era, trebui și ea să dea din cap.

— Cine e acesta ? o întrebă Trică cu glasul cam înfundat.

— Cine să fie ? răspunse ea, Hubărnațl.

— De unde te cunoaște ?

— Nu mă cunoaște, dar cunoaște pe mama !

Trică se uită înapoi.

— Așa-i ! zise el, ăsta e Hubărnațl.

Mara se simțise și ea foarte măgulită, cînd Hubărnațl a salutat-o, în două rînduri, la dus și la întors, mai altfel decît de obicei. Măgulită se simțea dar și acum, cînd văzu din capul podului cît de frumos a ridicat feciorul lui Hubăr pălăria în fața copiilor ei.

N-avea cu toate aceste cuvinte de a se bucura, fiindcă seara Persida era foarte neastîmpărată, nu-și mai putea găsi locul și a rămas în cele din urmă dusă pe gînduri.

Avea în sufletul ei ceva ce nu putea să spună nimănui, iar aceasta nu pentru că s-ar fi sfiit, ci pentru că nu știa nici dînsa ce are. Se temea ea însăși de sine, simțea c-o apucă din cînd în cînd o pornire năvalnică și-i vine să se ducă, ea singură nu știa unde, și să facă, ea singură nu știa ce. Mii și mii de primejdii, nenorociri peste nenorociri, zbuciumări peste zbuciumări, o viață plină de nevoi și de dureri : le presimțea, le știa parcă pe toate cum vin.

— O, Doamne ! zise ea cuprinsă de duioșie, ce bine e la mînăstire !? Ce fericite sunt maicile !

Mara se cutremură în toată firea ei.

— Îți place ție, fiindcă te-ai obicinuit cu maicile — răspunse ea — o să vezi însă, că e bine și afară din mînăstire.

Mai mult n-a zis Mara, dar acum era hotărîtă să-și ducă fata la Arad, neapărat s-o ducă și s-o ție cît de mult acolo, ca să se obicinuiască cu lumea.

CAPITOLUL V

ANI DE TINEREȚE

„Iar s-a întîmplat ceva!“ își zicea Gretl, slujnica Hubăroaiei.

Stăpînul ei nu plecase, ca de obicei, îndată după masă, ci stetea de vorbă cu stăpîna, și stetea cam de mult, ceea ce nu era a bine.

A intrat de cîteva ori în casă pentru ca să ridice masa și i-a găsit mereu la fel, el cu pipa în gură la un colț de masă, iară ea în cellalt colț.

Deși împlinise patruzeci și șase de ani și era om cu multă chibzuială, Hubăr nu părea de loc a om, care poate să-i fie tată lui Națl. Lasă că era om bălan, cam slab și cu obrajii roșii, după înfățișare prea tînăr, dar era în tot felul lui de a fi ceva ușuratec, aproape ștrengăresc. Gura îi era croită pe rîs, ochii îi jucau mereu în cap și lucruri pentru alții mari îi păreau adeseori nimicuri. Deși ținea mult să aibă prietenie cu popa, cu beamterii și cu ofițerii, se pomenea adeseori la chefuri și cu oameni mai fără trecere, pînă chiar și cu calfele lui, un lucru pe care fecioru-său n-ar fi fost în stare să-l facă. Și mai ales asta l-a făcut să nu prea aibă trai bun cu nevastă-sa, care era femeie așezată, cam țîfnoasă și neîngăduitoare.

Nu-i vorba, certuri nu prea erau între dînșii, fiindcă el rîdea și făcea glume cînd ea îl mustra. Ea se necă-

jea, se înțelege, cu atît mai rău, se întețea și de obicei începea în cele din urmă să plîngă. Cu asta se sfîrșea apoi vorba, deoarece el se ducea și o mîngîia, îi zicea să nu fie proastă, căci tot n-are nimeni nevastă ca dînsul — și toate erau bune deocamdată. Rar se întîmpla ca el, pierzîndu-și sărita, să spargă ceva ori să o lovească. Nici atunci nu era însă ceartă, fiindcă il mîngîia și îl împăca dînsa pe el.

Niciodată el nu putea să plece de acasă mai înainte de a se fi ales lucrurile într-un fel ori într-altul. Nu putea să-și petreacă în tignă și știa că va trebui să se întoarcă înainte de vreme.

De astă dată el tot rîdea, iar nevastă-sa n-ajunsese încă să plîngă, deși tare îi venea s-o facă.

Avea două mari supărări deodată.

Ziua trecută, în dumineca Floriilor, maica Aegidia, chiar maica Aegidia ea însăși, a oprit-o, cînd a ieșit din biserică, și i-a spus — ce rușine! — că Națl stă gură-cască pe la ferești, ca să dea ochi cu fata Marei.

Atîta îi părea de mare lucrul acesta, încît n-a îndrăznit să-i vorbească despre el lui Hubăr, care ținea foarte mult la mînăstire și la maica Aegidia îndeosebi. A stat însă toată după-amiază-ziua ea singură închisă în casă și s-a gîndit, cum și în ce fel să-i facă băiatului mustrări.

Spre marea ei mirare, spre îngrozirea din ce în ce mai mare a ei însă, băiatul nu s-a întors nici în amurg, nici seara, nici noaptea, ci abia în zorile zilei următoare.

A stat, a așteptat, s-a frămîntat, s-a gîndit și răsgîndit și a plîns, cum plîng mumele cînd își văd copiii porniți pe căi greșite și nu știu cum să-i oprească și să-i întoarcă.

Iară bărbatul ei, tatăl băiatului, om în toată firea, rîdea, ba zicea că-i pare bine c-a început și băiatul lui să fie om ca toți oamenii.

Mai putea oare biata femeie să se stăpînească și să nu i-o spună și cealaltă?

I-a spus-o chiar cu îndărătnicie, ca să-i arăte că o să-i treacă și lui pofta de rîs.

I-a și trecut.

Ce-i drept, păcatul că feciorul lui a căscat gura la fereşti nu-l prea scotea din ale lui. Fetele sunt fete, așa zicea el, ca băieții să alerge după ele. Dar fata era a Marei! Puțin îi păsa! Nu era, la urma urmelor, decît o nebunie de tinerețe la mijloc. Asta vine și trece, tot cum a venit, fără ca să știi cînd și de ce. Un lucru nu putea să-i treacă lui prin gînd: că băiatul lui ar mai putea vreodată să nu fie om cuminte.

Era însă nevoit să se gîndească la casa lui și asta-l făcea totdauna posomorît.

Se simțea foarte tignit și ferit de griji de cînd lăsase pe feciorul său la măcelărie. Încă tot el însuși era patronul, căci Naţl era trecut în breaslă numai în rîndul calfelor, și mult ar fi dat să scape de orice grijă lăsîndu-și feciorul patron la măcelărie.

Asta nu era însă deocamdată cu putință.

Deoarece la Lipova erau numai doi măcelari, ei au intrat în breasla cojocarilor, care tăiau și ei primăvara miei, toamna berbeci și iarna, pe ici pe colo, cîte un porc. Iar după rînduiala breslei nu putea să intre în rîndul patronilor decît acela care și-a făcut anii de ucenicie, a lucrat un an la patronul care l-a scos calfă și a mai făcut și doi ani de călătorie. Naţl făcuse anii de ucenicie și era de doi ani calfă; îi mai lipseau dar cei doi ani de călătorie.

Nu-i vorba, dacă starostele ar fi fost om de înțelegere, lucrurile, mai ales pentru Hubăr, s-ar fi putut

pune la cale şi fără de aceşti ani; Bocioacă era însă foarte mîndru de starostia lui şi nu s-ar fi învoit o dată cu capul, ca cojocarii să fie mai prejos de măcelari şi ca de dragul unui măcelar să se nesocotească rînduiala breslei, pe care toţi cojocarii o păzeau cu sfinţenie. Apoi nu era nici Hubăr omul care e în stare să se căciulească în faţa lui Bocioacă.

Dar nici nu-i strica băiatului să mai umble prin lume, să vază, să înveţe şi să se deprindă a fi om de capul lui. Era şi pentru Hubăr, dar mai ales pentru Hubăroaie foarte greu lucru să se lipsească de feciorul lor: nu le rămînea însă decît s-o mai facă şi asta.

Îndeosebi Hubăroaie se mai şi bucura. Aveau prieteni la Arad, la Timişoara şi la Lugoj; aveau rude, dînsa la Buda şi la Pojon, iar bărbatul ei la Viena: orişiunde se ducea, băiatul găsea casă primitoare, ba chiar şi mireasă potrivită cu starea lui.

De astă dată dar, lucrurile s-au sfîrşit cu bine, fiindcă una voiau amîndoi.

Iar Naţl era om tînăr şi nimic nu e în tinereţe mai adimenitor şi mai plin de farmec decît gîndul de a trece aşa — tu de capul tău — prin lume. Abia acum se simţea calfă adevărată, şi nu-l mai ţinea locul pînă după Paştile romîneşti, ca să-şi ia condica de călătorie de la Bocioacă şi să plece cu ea în raniţă.

Joi după Paşti, Bocioacă puse pecetea breslei pe condică, apoi se îndreptă înalt şi subţire, cum era, şi grăi sărbătoreşte:

— Iacă, băiete, cartea drepturilor tale, şi să nu uiţi niciodată că trebuie să păzeşti cinstea breslei. Să fii harnic şi ascultător, cinstit şi vrednic de încredere; să nu pierzi timpul hoinărind degeaba, căci în breasla noastră se primesc numai oameni cumsecade. Dumnezeu să te ajute!

Așa trebuia să vorbească starostele; așa i s-a vorbit lui cînd și-a luat condica de călătorie; așa le vorbea și el tuturor celor ce luau condica de la dînsul.

Hubăr era cu toate aceste foarte supărat că un om ca Bocioacă îndrăznește să-i vorbească astfel lui Naţl, iar Naţl stă umilit în faţa lui, ba parcă ar voi să-i mai și mulţumească pentru sfaturile binevoitoare, ca și cînd ar fi avut nevoie de ele.

Dar au trecut și prin asta, și Naţl, plecînd ziua următoare la Arad, se uita la trecători parcă a lui ar fi fost lumea cea mare, în care se ducea.

Rămăsese vorba să se oprească, deocamdată, pe timp de vreo două luni, aci mai prin apropiere, la Arad, ca să se deprindă cu străinătatea.

Bani avea destui. Adunase el, căpătase de la tatăl său și-i mai dăduse, așa prin ascuns, și mumă-sa. Ar fi putut să tragă la orișicare hotel și să trăiască boierește.

Nu de asta îi era însă lui.

Calfă de măcelar, el se simţea mîndru că poate să tragă la conacul breslei, a breslei adevărate, în care sunt numai măcelari, iar nu o amestecătură de fel de fel de oameni.

La conac a găsit alte trei calfe, un neamţ de la Timișoara, un ungur de la Dobriţin și un slovac de la Bichiș, iar calfele din aceeași breaslă, orișiunde s-ar întîlni, sunt prieteni.

Prietenii se bucură, cînd se întîlnesc, că pot să stea de vorbă și să se cinstească, iar Naţl era și după fire și după înfăţișare foarte bun de cinste.

Se cinsteau dar prietenii vorbind, ca oamenii plecaţi în lume, despre cele de acasă și ţinînd fiecare să arate deslușit, că nu e nicăiri atît de frumos și de bine ca „la noi".

Într-un tîrziu, Naţl, care nu băuse mult, dar destul pentru dînsul, îşi rezemă capul pe cot, stete cîtva timp gînditor, în vreme ce prietenii lui vorbeau înainte, apoi ochii i se umplură de lacrămi.

— Ce e, măi ? întrebă ungurul.

— Nu ştiţi voi ! răspunse el înduioşat. Degeaba v-aş spune, că nu puteţi să mă înţelegeţi. Dar nu pot nici eu să vă spun. Ar trebui să cunoaşteţi pe mama, ar trebui să ştiţi ce fel e mama, şi nici atunci nu m-aţi înţelege deplin. Zicea că se bucură cînd am plecat, dar eu ştiu că ea plînge acum şi are să plîngă mereu, grăi el şi plînsul îi înecă glasul.

— Aşa e — zise neamţul mişcat — e greu lucru să te desparţi de mama ta !

— Mai ales cînd ai şi tată ca mine : un om fără de inimă ! adăogă Naţl oarecum fără de voie.

— Asta trece ! grăi slovacul.

— Ce să zic eu — întîmpină ungurul — care mi-am lăsat acasă drăguţa, un boboc de te cuprinde ameţeala cînd îl vezi !

Naţl îşi ridică capul şi se uită drept în faţă ungurului. Îi venea să apuce carafa şi să-l lovească în cap cu ea. De ce trebuia să i-o aducă aminte şi pe asta !?

— Eu — zise el vorbind rar — nu am drăguţă, dar fete sunt şi pe la noi. Ar trebui să vezi cu ochii tăi, ca să ştii ce va să zică fată. Ai înţeles? Sunt şi la noi fete ! strigă, apoi apucă carafa şi-o izbi de pămînt de se făcu mişfărămiş.

Era foarte îndîrjit feciorul Hubăroaiei.

Ce-ar fi fost, dac-ar fi ştiut că pe acelaşi drum şi în acelaşi ceas venise la Arad şi Mara cu copiii ei ?

Deosebirea era numai, că Mara n-a tras la conacul măcelarilor, ci la casa lui Claici, unde a fost foarte bine primită.

Avea Mara gîndul ei de mamă cu fată mare.

La călugărițe n-ar mai fi voit s-o trimiță pe Persida; acasă nu putea s-o ție: mare lucru ar fi fost, dacă ar fi putut s-o lase în casa lui Claici — așa cu plată mai puțină.

Milena era logodită cu un bogoslov[1]. Persida era fată și ea, chiar mai frumoasă și mai deșteaptă decît Milena, ba putea să aibă, la nevoie, și zestre mai mare.

Nu știe nimeni cum îi vine norocul!

Nevasta lui Claici n-avea nici un gînd, dar i-a venit unul.

La Sîn-Miclăuș, aci peste Murăș, era un loc de popă, și Munteanu, logodnicul Milenei, făcuse tot ceea ce trebuia să facă, pentru ca să-l primească. Încă acum dar, pînă-n Rusalii, trebuia să se facă nunta. Milena și sora ei, Anca, lucrau pe capete, ca să fie cît mai curînd gata cu ale zestrei, iară Persida era o adevărată măiastră cînd punea mîna pe foarfeci și pe ac.

Mare lucru ar fi fost, dacă ea ar fi rămas pînă la nuntă, ca să le fie fetelor într-ajutor.

— Vai de mine! nu se poate — grăi Mara — trebuie să se întoarcă la școală.

Tot așa zicea și Persida.

Nu era însă chip să plece cînd fetele stăruiau atît de mult să rămîie, ba muma lor mai scăpase și vorba c-o să-i fie Persidei recunoscătoare.

Mara s-a întors dar singură la Radna, ducînd, se-nțelege, cu dînsa și o frumoasă scrisoare pentru maica Aegidia.

Acum nu se mai plîngea Persida că n-are ce face. Lasă că fetele nu mai știau unde să-și pună capul, dară Claici avea patru ucenici și șapte calfe, dintre

[1] Teolog.

care numai doi erau oameni cu casă. Seca Lena nu ținea cu toate aceste slujnică, ci se ajuta cu ucenicii și cu fetele ei. Era minunat la casa lui Claici, și Persida, care atîta timp fusese mîna dreaptă a econoamei de la Lipova, ar fi voit să se desparță în mai multe, ca să fie pretutindenea, să pună lucrurile la cale, să facă rînduială, să le ție toate curate ca la mînăstire.

Un singur lucru nu-i plăcea Persidei : că trebuia să șadă la masă cu calfele, care se uitau la ea cu coada ochiului. Acesta era însă obiceiul casei și nici că i-ar fi putut trece cuiva prin minte, că s-ar putea și altfel. Ar fi plecat calfele toate, dacă stăpînul nu le-ar fi făcut cinstea de a le pune la masa lui.

Le era cu toate aceste oarecum greu să vie la masă, și, Bodroganu, cel mai sfătos dintre dînșii, mai-nainte de a veni, se spălă pe mîni, apoi se mai și peptănă și puse alt surtuc. Ceilalți făcură și ei ca dînsul, încît era ca-n zi de sărbătoare la masa lui Claici, și așa a și rămas de aci înainte.

Singur Trică n-a intrat în acest obicei nou.

El înțelegea prea bine de ce se spelcuiesc ceilalți și era mîndru de soră-sa. N-avea însă nevoie să facă tot ca dînșii, fiindcă și fără de asta tot frate îi rămînea Persidei.

Duminecă s-a spelcuit însă și el.

Știa că are să vie Munteanu cu vreunul din prietenii lui să ducă fetele la biserică și n-ar fi lăsat o dată cu capul pe soră-sa să meargă singură cu dînșii.

De ! La biserică oamenii se duc să se închine, dar, aflîndu-se o dată la un loc, ei se văd, se întîlnesc și stau de vorbă. Trică știa că fetele lui Claici nu se întorc niciodată singure de la biserică, și ținea să fie și el în ceata celor ce le petrec acasă.

Doamne ! ce mîngîiată s-ar fi simțit Mara, dac-ar fi putut să vadă pe fata ei așa, încungiurată de bogos-

lovi, care nici nu îndrăzneau, parcă, să se apropie de dînsa și rosteau vorbele numai cu jumătate de gură, cînd îi vorbeau. Trică ferbea cu toate aceste în el : prea îi păreau îndrăzneți, pe cînd ea mergea rușinoasă alăturea cu fratele ei.

Hubărnațl ar fi fost și el, dacă ar fi văzut-o acum, de părerea lui Trică. El însă era dus la altă biserică și nu știa că n-ar fi avut decît să se uite bine împregiurul său, pentru ca să vadă ceea ce-i dorea inima.

Fetele lui Claici, deși sîrboaice, umblau mai bucuros la biserica romînească decît la cea sîrbească, unde nu erau bogoslovi, și bogoslovii cîntau foarte frumos. Iară biserica romînească, totodată și catedrală episcopească, se afla tocmai afară din oraș, pe țărmul Murășului. Trebuiau deci să treacă prin piața cea mare a orașului cînd se întorceau de la biserică, și chiar și numai atît ar fi fost destul pentru ca să facă drumul cel lung pînă la biserica romînească.

Aici, în piață, e mănăstirea minoriților cu o biserică frumoasă și mare, singura biserică catolică in tot orașul. Pe la douăsprezece, cînd lumea iese de la biserică, e o adevărată frumusețe pe piață, unde e adunat întregul oraș : să stai și să privești cum ies oamenii din biserică și știi că e zi de sărbătoare.

S-au oprit fetele și acum, ca de obicei, și Persida se simțea ca la Radna, unde atît de adeseori văzuse lumea înghesuindu-se la ieșirea bisericii.

— Uite ! iacă și Hubărnațl ! strigă Trică, cum strigi, așa, cînd vezi pe cineva la care nu te așteptaseși.

Persida tresări și începu să tremure din picioare.

Cine era acest Hubărnațl ? Un om, pe care-l văzuse, așa în treacăt și pe furiș, de trei ori în viața ei. Acum însă, aici, în mijlocul unei lumi de oameni, pe care nu-i mai văzuse, el îi părea un vechi și bun prieten. Îi venea să plîngă cînd vedea că el se duce, se depăr-

tează, se perde din vederea ei, şi ar fi voit să-l cheme înapoi, să trimiţă pe Trică după dînsul.

N-a făcut nici una, nici alta, dar ochii ei erau furaţi, duşi, perduţi în urma lui, şi Trică, văzînd ochii aceştia, se-nduioşă de-şi simţi ochii muiaţi în lacrămi.

— Mă duc — zise el grăbit — să-i spun că suntem aici!

— Vai de mine! Ai înnebunit? răspunse ea. Ce avem noi cu el?

Doamne! Dacă i-ar fi păsut lui de dînsa, ar fi simţit că ea îl vede şi s-ar fi uitat înapoi şi ar fi salutat, ca atunci pe pod, atît de cuviincios şi cu faţa atît de deschisă şi de veselă.

— Cine e acela? întrebă Milena.

— Un măcelar de la Lipova — răspunse Persida cam peste umăr — feciorul unui prieten al mamei. Noi nici nu-l cunoaştem decît din vedere!

Ce-i păsa ei de el?! Căile lor erau atît de deosebite!

Aşa era în gîndul, dar nu totodată şi-n inima ei.

Omul acela o prinsese în o clipă de slăbiciune; el ştia ceva ce singur el ştia, singur el putea să ştie: ea se ruşina de cîte ori se gîndea la el. Îi erau nesuferiţi oamenii ce-o însoţeau; ar fi voit ca lumea s-o lase în pace, să rămîie ea singură: n-avea dînsa nimic cu alţii!

Aveau însă alţii cu dînsa, şi casa lui Claici era mereu plină de prieteni de ai lui Munteanu, ceea ce nu supăra nici pe Seca Lena, nici pe Mara, care ţineau mult la bogoslovi.

Vorba era de nuntă, de veselie, de zile fericite, şi serile fetele învăţau cu tinerii să joace, spre marea supărare a lui Trică, care era si el nevoit să ia parte la petrecere.

Părintele episcop hotărîse că în ziua de Rusalii îl va hirotoni pe Munteanu de diacon ; cununia trebuia dar să se facă neapărat duminecă, înainte de Rusalii. Anca și Persida erau surori de mireasă și Seca Lena le făcuse haine la fel.

Frați de mire erau unu Codreanu, cel mai curățel dintre prietenii lui Munteanu, iar celalalt — o, Doamne ! — chiar Trică. El nu voia, dar așa dorea Milena, așa Seca Lena, așa poruncea Persida, iar Mara, cînd a aflat-o aceasta, a dat din toată sărăcia ei să-și cumpere un rînd de haine negre și o pereche de mănuși în fața gușei de porumbel.

Cînd s-a văzut, sărmanul de băiat, gătit astfel, îi venea să se ascundă, ca nimeni să nu-l vadă, și a început să rîdă ca un nebun.

Mara a început și ea, dar nu să rîdă, ci să plîngă ca o nebună.

Cum, Doamne, să nu plîngă, cînd își vedea copiii mari, atît de frumoși, atît de spelcuiți, atît de cumsecade, și Bîrzovanu, fie iertat, era în pămînt și nu putea să-i vadă și el, căci și ai lui erau.

— Săracul ! zise ea ștergîndu-și lăcrămile. Mult a fost bun și vrednic ! Azi nu mai trăiesc oameni ca dînsul. Nu era lumea asta pentru el !

Cum ar fi putut Persida, ea singură, să rămîie tot cu gîndul ei cel vechi, cînd Bîrzovanu îi fusese tată, Mara îi era mamă, Trică îi era frate și toți ceilalți umblau în voile ei ?

Inima tînără e făcută să stea deschisă, și tînără era și inima Persidei. Da ! așa rîzînd din gură și din ochi, așa îndrăzneață ca un copil răsfățat, n-a mai văzut-o pe ea decît un singur om, Națl, atunci cînd stetea în fața ferestrei deschise.

Cum n-ar fi alergat el la biserica de pe țărmul Mureșului, dacă ar fi știut că iar putea s-o vadă tot ca atunci?

El însă n-avea de unde s-o știe aceasta.

Abia după biserică, în piața cea mare, cînd nuntașii, un lung șir de trăsuri, se întorceau la casa miresei, s-a oprit și el, cum toți se opriseră, și a văzut mai întîi pe Trică, apoi pe Mara, nu însă și pe Persida, care trecuse înainte.

— Vă rog — întrebă el pe un domn ce se afla în apropiere — cine se mărită aici?

Ăla dete din umeri.

— Vă rog — întrebă el pe altul — unde se duc nuntașii?

Și ăsta dete din umeri.

El nu mai întrebă pe nimeni, ci porni dus și ca ieșit din fire în urma trăsurilor. Acolo, unde se duceau trăsurile, acolo le afla și le vedea el toate.

Le-a și aflat, căci nuntașii se dăduseră toți din trăsuri pe cînd el a sosit, trăsurile erau ieșite în uliță, unde stăteau, ca să mai răsufle caii, și în poarta deschisă se înghesuia o lume de oameni, care le știau toate.

Era nuntă de vară la casa lui Claici.

În curtea cea largă era un mare cort de verdeață, acoperit cu frunziș de stejar, împodobit la intrare cu ghirlande de flori.

Casa se întindea la stînga pînă în uliță.

În cort, prin curte și-n fața casei, nuntașii roiau în voie bună, dar încă nu veseli.

Unii se așezau pe la mesele întinse în cort, spre fund, la dreapta și la stînga; alții steteau de vorbă în locul larg ce rămăsese la mijloc, între mese; cei mai mulți însă, tineretul, se aflau în fața cortului, unde cînta muzica încă tot obicinuitul marș de nuntă.

Aici era și Trică, tot lung și deșirat, dar mai altfel decît atunci, cu mînile, parcă, mai lungi și împedecîndu-se mereu cînd de unul, cînd de altul.

Mara era și dînsa la masa din fund, dar pe Persida n-o vedea nicăiri.

Și totuși ar fi putut să fie!

El știa acum că fata lui Claici e cea ce s-a măritat, că Trică e calfă și a fost și ucenic la Claici; era însă lucru firesc ca Persida să nu fi venit și ea la nuntă, fiindcă se afla în mînăstire.

Ar fi putut cu toate aceste să fie și ea aici.

El însă nu mai putea să aștepte. Stăpîna sa îl aștepta cu masa. Ce păcat! Trebuia neapărat să se ducă.

Dar ea putea să fie aici.

Nu! Era peste putință: el trebuia să meargă la masă.

Aha! Ochii tuturora se îndreptează spre casă. Vine mireasa cu ginerele, iar după dînșii...

El se dete la o parte, ca să nu fie văzut. Nu-i ședea bine să stea, așa gură-cască, în poarta unei case străine.

— Hm! făcu el cu fața deschisă.

Nu era tot cum o știa el, mîndră și oarecum încruntată, dar era drăgălașă, rușinoasă, neajutorată, nu știa cum să-l ție de braț pe tînărul acela — cine-o fi. Era de toată frumusețea, dar puțin a fost, căci ea s-a pierdut peste puțin în fundul cortului.

Națl se întoarse, și grăbit și în silă se urcă într-una din trăsurile acum slobode și apoi — iute! ca stăpîna să nu se supere.

După masă? — Da! fără îndoială! — Ar fi voit s-o vadă mai bine. Dar adecă de ce? Ce folos? Nu! el nu putea să stea în poartă.

Dar nici acasă nu putea să stea.

A ieșit, ca de obicei, la plimbare.

Ce ar fi fost dacă trecea, ca din întîmplare, pe acolo?

Asta da!

Vai ce gălăgie, ce amestec, ce neastîmpăr: era parcă se-nzeciseră oamenii. Unii jucau în curte, alții in cort, pretutindenea era plin, și el nu vedea nimic.

Trecu și se întoarse peste cîtva timp, și iar trecu și iar se întoarse.

Nu mai putea! Îi era parcă mumă-sa stă de pîndă colo, la răspîntie, și-l vede și se mîhnește. Ba Persida îl vedea, parcă, și ea, cum umblă s-o vadă pe furiș — și rîdea de prostia lui.

El plecă hotărît și iute, dar cu pas din ce în ce mai rărit, apoi de la colț se întoarse: acum încă, cea din urmă dată.

Muzica nu mai cînta; jocul încetase; bătrînii se ospătau pe la mese, iar tinerimea era resfirată prin curte, cavalerii ștergîndu-și frunțile cu batistele, iar damele făcîndu-și vînt fiecare cu ceea ce avea la îndemînă.

Persida se plimba și ea printre ceilalți, tot cu acel tînăr, dar acum știa cum să-l ție de braț și era voioasă și îndrăzneață.

Hubărnatl simți în el ceva ce-l apucă și-l ia și-l învîrte, își potrivi surtucul pe trup, își răsuci o dată mustața, apoi, fără ca să mai ție seamă de mumă-sa, trecu prin mulțimea adunată în poartă și înaintă rîzînd spre Persida.

Persida, cînd dete cu ochii de el, se făcu dreaptă ca lumînarea.

Îi venea ca ieșit din pămînt și-i părea cu toate acestea lucru foarte firesc, ca el să vie și să se apropie așa, rîzînd prietenește, ca atunci pe pod.

Aceste erau din altă lume, ca dintr-aiurea, unde toate sunt de sine înțelese.

— Așa-i că te miri? zise el fără ca să-și mai ridice pălăria. Am văzut, cînd vă întorceați de la biserică, pe fratele și pe muma d-tale și am dat cu socoteală că trebuie să fii și d-ta aici. Ne cunoaștem — adause apoi întorcîndu-se spre Codreanu care era cam mirat — de acasă.

— O! grăi Persida dezmeticindu-se, eu te-am văzut pe d-ta demult o dată, cînd ieșeai de la biserică, dar nu te-ai uitat la noi și nu ne-ai văzut.

— Păcatele mele! zise el. Îmi pare foarte rău! Care va să zică nu acum ai venit?

— Sunt de la Paști aici și am să stau pînă la toamnă.

— Cum? Nu te mai întorci la mînăstire?

— N-o lăsăm! grăi Codreanu, ca să zică și el ceva.

Națl nu putea să-și dea seama, dacă rău ori bine îi pare. Acum, în pripă, simțea numai că îl zguduie ceva și se află în mare strîmtorare.

Trică, deprins a fi cu ochii mereu la sora lui, era foarte voios și-a alergat, cînd a zărit pe Națl, la mumă-sa cu vorbele: „Maică! uite și Hubărnațl! a venit și el!“

Și Mara era foarte voioasă, dar nu înțelegea, adecă parcă înțelegea, dar nu voia să știe, cum a venit Hubărnațl aici și cum s-a pomenit el vorbind, așa din senin, cu fata ei. Care va să zică ei se cunoșteau, așa fără de știrea ei, prin dosul ei.

— Sărac de sufletul meu! grăi dînsa; se ridică înaltă, spătoasă și greoaie, cum era, și se uită acolo cum se uită cloșca la pui, cînd simte că nu li-e a bine.

Iară Mara era dintre oamenii care nu vorbesc numai cu gura, ci și cu ochii și cu sprîncenele, și cu crețele de pe frunte și cu mînile descleștate; ochii tuturora se cîrmiră după ai ei, și Națl era ca strivit de

multele priviri, care îl întrebau : „Cum ai cutezat tu să vii nepoftit de nimeni aici ?“

Acum, acum iar îl vedea mumă-sa ?

Era o nemaipomenită obrăznicie ; a vorbit prostii de necrezut.

Ce caută el aici ? Ce vrea ? Ce l-a adus ? O să mai vie și mîne ? şi poimîne ?

El se îndreptă şi înfruntă privirile aţintite spre el, apoi se duse drept spre Mara, care era închisă în dosul mesei.

Ajuns în faţa ei, el ridică, zîmbind, pălăria.

— Am văzut — zise — trecînd din întîmplare pe aici, pe domnişoara, fiica d-voastre, şi am dat cu socoteală că sunteţi şi d-voastră aici. Aş avea să vă fac o rugăminte.

Mara se însenină.

— Așaa ! zise ea.

Era lucru firesc ! Cum să nu cunoască feciorul lui Hubăr pe fata ei ?

— D-sa — urmă, îndreptîndu-se spre nunul, care şedea al treilea de la dînsa — e feciorul unui bun prieten al nostru.

Nunul dete din cap, iară Naţl se închină, apoi iar se întoarse spre Mara.

— Mama — grăi dînsul — era să vie săptămîna viitoare aici, fiindcă rămăsese ca după Rusalii să plec la Buda. Vă rog să-i spuneţi, dacă vă întoarceţi, să nu mai vie, căci eu plec mîne. Îi scriu şi eu, dar prinde mai bine dacă i-o mai spune şi cineva cu grai viu. Să-i spuneţi, vă rog, că m-aţi văzut şi sunt bine, dar n-am mai putut aştepta !

— Bine, bine ! răspunse Mara, o să-i spun. Păcat ! o să-i pară foarte rău ! Hei ! urmă ea peste puţin, greu se desparte mama de copilul ei, mai ales cînd unul singur are !

— Vă mulţumesc ! grăi dînsul încet, apoi strînse mîna Marei, se închină şi se întoarse iar cu capul ridicat şi cu faţa deschisă la Persida, care vorbea cu Codreanu, parcă puţin îi pasă.

— Domnişoară ! grăi el întinzîndu-i mîna, rămas bun. Eu mă duc mîne mai departe.

Ea-şi lăsă mîna moartă în a lui.

— Unde ?

— Mai întîi la Buda, apoi la Pojon, la Viena şi Dumnezeu mai ştie unde. Doi ani fără cinci săptămîni am să tot umblu.

Ea dete din cap. Ce putea să-i răspundă ? Păcat numai c-a venit acum aici !

Nici măcar în ochii lui nu s-a uitat, nici în urma lui n-a privit.

Şi el s-a dus fără ca să se uite-napoi.

Ce aveau, la urma urmelor, ei doi unul cu altul ?

CAPITOLUL VI

ISPITA

Norocul nu umblă tîrîş, ci zboară pe aripi iuţi şi-ţi iese, cînd îi vine rîndul, fără de veste-n cale: degeaba îl cauţi, cînd nu-l găseşti, degeaba fugi, cînd el aleargă după tine; norocul tău e numai al tău şi chiar dacă nu l-ai cunoaşte tu pe el, te cunoaşte el pe tine şi nu te părăseşte.

Te miră însă, de unde iese, şi de aceea stai mereu gata ca să-l apuci precum rîndunica prinde musca din zbor.

„De!... de!... zicea şi Mara în gîndul ei, cînd vedea pe Codreanu învîrtindu-se mereu împregiurul Persidei. — Mai ştii!? Fata e fată; iar feciorul e curăţel şi deştept, fiu de popă, nepot de protopop şi peste cîteva luni de zile bun de popie."

Nu mai era Mara podăriţa, nici precupeaţa, nici mai ales văduva rămasă cu doi copii săraci: gătită de nuntă, ea se ţinea drept, vorbea rar şi chibzuit, ba, pentru ca lumea să afle, mai scăpa şi cîte-o vorbă despre supărările pe care ţi le fac datornicii.

Cam la fel era şi gîndul celorlalţi.

Oamenii văd şi dau cu socoteală, şi înţeleg şi-şi fac în cele din urmă părerea, care le ţine loc de adevăr neîndoios: era lucru hotărît că Persida şi Codreanu se potrivesc ca făcuţi anume unul pentru altul.

Cu cine adecă să se fi potrivit Persida, dacă nu cu Codreanu?

Deoarece parohiile nu sunt la fel, bogoslovii erau și ei fel de fel de oameni. Cei mai mulți erau foști cîntăreți de strană, care veniseră la preparandie ca să se facă dascăli. Din preparandie au intrat apoi în școala teologică. Alții se făcuseră dascăli, se însuraseră și veniseră acum cu neveste cu tot la Arad, ca să se pregătească din ale socrilor pentru preoție. Puțini numai trecuseră și cîteva clase gimnaziale și abia cîte unul-doi de curs. Viitorii protopopi aveau toate cele opt clase. Pentru toți însă lucrul de căpetenie era să scape de cătănie, care pe timpul acela ținea doisprezece ani.

Nu-i vorba, puteai să te răscumperi ori să-ți plătești vreun obșitar, ca să-ți ție locul: aceasta însă numai oamenii bogați puteau s-o facă; cei mai săraci ieșeau mai bine cu socoteala dacă intrau în școala de teologie.

Pe Codreanu vîrsta de douăzeci de ani îl apucase în clasa a șasea: nu i-a rămas dar decît să intre și cu numai șase clase în rîndul bogoslovilor scutiți de cătănie.

Deși nu era însă între cei dintîi, el se ținea în rîndul lor, căci nu degeaba era nepot de protopop. Lasă că era băiat țanțoș și bun de petreceri, dar îi dădea mîna să fie. Apoi nici nu-și bătea capul cu viitorul.

Oamenii sunt precum i-a lăsat Dumnezeu; fiindcă popa e sufletul și cîrma și cinstea satului, ei țin să aibă popă dintr-ai lor.

E dar lucru de sine înțeles că, murind un popă, fie feciorul, fie ginerele, fie vreun nepot îi ia locul.

Și cine oare ar fi putut să știe mai bine decît protopopul unde a murit popa și n-a lăsat fecior, ci fată, și frumoasă și cu zestre bună?

Doi ani de-a rîndul Codreanu petrecuse vacanțele și sărbătorile la Buteni, unde citea Apostolul și cînta în strană, ca poporenii să-l cunoască, și stătea în gazdă la preuteasa, unde se simțea foarte bine.

Asta se știa, dar omul chibzuiește și Dumnezeu potrivește, și n-aveai ce să-i faci lui Codreanu, dacă se simțea mai bine aproape de Persida decît departe de dînsa.

Ciudat lucru!

Persida, fată tînără și intrată de curînd în lume, se uita la el cu un fel de sfială și se simțea foarte măgulită cînd el se apropia de dînsa și-i vorbea. Deși dînsul era numai de douăzeci și trei de ani, ea îl socotea om deplin, foarte așezat, foarte cuminte, foarte învățat, și-l punea sus de tot în gîndul ei, încît ar fi fost în stare să-i sărute mîna.

Codreanu o vedea aceasta, se simțea și el măgulit și înălțat în gîndul lui, dar se apropia cu toate aceste numai cu un fel de frică de dînsa. O vedea așa înaltă, trupeșă, frumoasă și deșteaptă, se mira adeseori cît de bine știe dînsa să judece pe alții și nu se mai îndoia că-l va judeca și pe el mai curînd ori mai tîrziu cu totul altfel. Era însă oarecum legat de dînsa. Trei săptămîni de zile, în timpul pregătirilor de nuntă, ei s-au văzut în toate serile, și lumea îi lua totdeauna pereche, parcă fără de dînșii lucrurile nici n-ar fi putut să meargă bine. Iar acum, în timpul nunții, tocmai fiindcă era lume multă, ei au stat foarte adeseori singuri, nebăgați în seamă de ceilalți, și oamenii tineri, fecior și fată, nu știu niciodată unde vor ajunge cu vorba cînd se află singuri.

Tîrziu, pe la miezul nopții liniștite, senine și răcoroase, ei ședeau pe o laiță din grădina de flori ce se întindea în fața casei, dincolo de cortul de verdeață. Jocul încetase deocamdată, jucătorii se răcoreau plim-

bîndu-se prin curte, muzicanţii odihneau, iar în cort era o zgomotoasă şi veselă învălmăşeală.

Persidei îi venea să plîngă. De cînd se înserase, el o necăjea mereu cu Naţl. Iar el o necăjea fiindcă era un farmec nespus în năcazul ei. Cu toate aceste dînsa nu se putea stăpîni, căuta dinadins să fie cît mai des singură cu dînsul: era cuprinsă de un fel de beţie, i se răscolise, parcă, toată firea şi ar fi voit ca aşa să şi rămîie.

— Eu am văzut — zise el rîzînd — că schimbai feţe, că glasul îţi era înecat şi tremura, că nu mai ştiai ce să faci şi ce să zici.

— Doamne! răspunse ea, m-am speriat. Cum să nu mă sperii, cînd mă pomenesc deodată că un om, cu care n-am mai vorbit în viaţa mea, vine la mine şi-mi vorbeşte ca şi cînd am fi copilărit împreună?

Lui Codreanu lucrul acesta îi părea peste putinţă.

— Eu nu cred că n-aţi mai vorbit! zise el.

— Eu ce să-ţi fac, dacă nu mă crezi? răspunse ea dînd din umăr, şi iar se vedea stînd în fereastra deschisă, uitîndu-se îndrăzneaţă şi ca un copil răsfăţat la Naţl. Asta însă nimănui în lumea aceasta n-ar fi fost în stare să i-o spună.

El apucă amîndouă mînile ei şi se simţi cuprins de un fel de îndărătnicie. Erau parcă de lemn mînile acelea, carne moale şi rece, buştean fără de viaţă, încît ar fi voit s-o zguduie strîngînd-o de mîni.

— Şi cu toate aceste îţi pare rău c-a plecat — grăi dînsul — şi ai pierdut voia bună de cînd a fost el aici.

— De ce să zic nu? îi răspunse ea. Nu ştiu nici eu de ce, dar îmi pare rău. N-am nimic cu el, dar m-a cuprins un fel de întristare fiindcă-mi părea mîhnit ca şi cînd eu aş fi de vină.

Codreanu începu să tremure.

— Și mi-o spui mie asta — așa parcă puțin îmi pasă!

— De ce să-ți pese?!

— Pentru că mă doare! zise el luat pe dinainte de o pornire, pîn-acum lui necunoscută. Ar fi voit s-o tragă la sine și s-o strîngă-n brațe, apoi să se ridice și să fugă, ca să n-o mai vadă-n ochi.

„Mă doare!“ Vorba aceasta era rostită așa, că orișicare femeie, chiar și o copilă mică, trebuia s-o înțeleagă. Persida se simțea foarte strîmtorată. Ar fi voit să-și scoată mînile din ale lui, dar nu îndrăznea, se temea că el se va mîhni. Mînile ei începură și ele să tremure.

— Doamne! zise ea, ce să fac, dacă nu știu să spun ce vreau și vorbesc prostii? Să nu mai vorbim despre dînsul. Eu n-am nimic cu el, nu vreau să știu de el! Nu vreau, îți spun, și trebuie să mă crezi!

Codreanu era muiat, scos din sărite.

La asta nu se gîndise. O luase așa în glumă, pe tîndălite, ca să-și petreacă timpul, și din glumă-n glumă el s-a pomenit în cele din urmă într-o încurcătură, din care nu mai putea să iasă. Îi părea rău c-a apucat-o de mîni, îi era rușine c-a scăpat acele vorbe, dar nu mai putea să dea înapoi. Era-n vorbele rostite de dînsa o atît de gingașă părere de rău, încît el se simțea umilit, vinovat, și, fără ca să-și mai dea seamă despre ceea ce face, ridică una din mînile ei și o sărută.

— Vai de mine! zise ea speriată. Cum poți d-ta să faci asemenea lucruri?

Îi era parcă stelele cad de pe cerul senin, îi venea să plîngă, dar nu era-n stare să se ridice și să-l părăsească.

— D-ta ești de vină! răspunse el strîmtorat.

Persida, deși tînără încă, era femeie și simțea înțelesul acestor vorbe.

— Să mergem, te rog, îi zise ea încet și stăruitor. Să mergem! zise iar, hotărîtă de a nu mai rămînea niciodată singură, fie cu dînsul, fie cu altul.

Întorcîndu-se-n curte, era și el hotărît să nu mai rămîie singur cu dînsa. Îi era ca și cînd s-ar fi jucat cu focul și s-ar fi ars.

Nici c-au mai rămas singuri, dar vrînd-nevrînd erau mereu împreună, se gîndeau mereu unul la altul, se simțeau foarte apropiați și nu se puteau împăca cu gîndul că în curînd, poate chiar mîne, vor trebui să se despartă.

Persida era cu toate aceste mîhnită, cînd a aflat că Seca Lena și Mara au luat înțelegere, ca ea să mai rămînă pînă după hirotonirea lui Munteanu, apoi să se ducă pe vreo două săptămîni cu însurățeii la Sîn-Miclăuș. Acasă la Radna tot n-avea ce să facă.

A rămas dar, a stat, s-a dus, s-a întors și iar a stat.

Mai rău nici c-ar fi putut Mara să potrivească lucrurile, fiindcă prea mult stă singură și la prea multe se gîndește fata tînără, cînd rămîne în casa cu însurăței.

Apoi Codreanu venea și el să-și vadă prietenul, și Persida nu putea să fugă de dînsul.

Nu-l mai punea, ce-i drept, tot atît de sus ca mai-nainte, în gîndul ei, dar îi era mai presus de ceilalți, simțea că poate să facă ce vrea cu el, îl știa că e foarte simțitor și n-ar fi fost în stare să facă ori să zică ceva ce-l supăra, s-ar fi simțit nenorocită dacă l-ar fi mîhnit.

Cum, Doamne, să mai rămînă el străin de dînsa, cînd o vedea atît de cuminte, atît de dulce la fire, atît de îndemînatecă și atît de doritoare de a intra în voile lui?

Nu încăpea în mintea lui gîndul că s-ar putea ca el să nesocotească voința părinților săi și mai ales pe a bunicului său, care era protopop. Nu mai încăpea nici o îndoială, asta o știa și Persida, că la toamnă el are să se însoare, să se popească și să fie om cu rostul lui. Pîn-atunci însă ? De ce oare să se lipsească de mulțumiri, pe care numai acum poate să le aibă și apoi nu le mai găsește toată viața lui ? Ce ar fi putut să-l despăgubească ? Ce perdea dînsa ?

Nimic ! Așa gîndea și Persida ea însăși. Deși era însă lucru neîndoios, ea se îndoia din zi în zi mai mult că el se va însura la toamnă — așa cum știa el. Judeca, nu cu mintea, ci cu inima ei, și-i părea peste putință ca el să-și poată călca pe inimă.

Ceilalți, care judecau cu mintea, erau și ei de aceeași părere, căci oamenii judecă după ceea ce văd cu ochii lor. În gîndul lumii nu mai încăpea nici o îndoială, că nu are Codreanu să fie ginerele preutesei de la Buteni, și Mara făcea în toate serile socoteala, se tîrguia mereu ea singură cu sine și chibzuia, cum s-o apuce, ca să scape cu puțin de astă dată.

S-ar fi putut oare să nu meargă vestea și pînă la părintele protopop ?

Trecuseră examenele, se-mpliniseră două săptămîni din vacanțe, dar băiatul tot nu se întorsese acasă. Tocmai acum întîrzia, cînd ar fi trebuit să alerge, cum au alergat ceilalți, care știau să spună ce-l face să-ntîrzie.

Părintele protopop era om mărunt și uscat, cu barba creață și de tot albă, dar iute, țeapăn și foarte sprinten pentru vîrsta lui. El nu știa ce va să zică răbdarea ; viața lui toată a grăbit, acum însă ședea foarte liniștit în jețul lui și se scărpina din cînd în cînd la ureche. Tare ar fi voit să plece la Arad, ca să-și aducă nepotul, cum l-a mai adus și alte dăți, dar nu putea

să se dumirească, cum ar fi mai bine. Îi era greu, de tot greu, și de cîte ori venea să ia vreo hotărîre, se ridica puțin din jeț, apoi iar se lăsa înapoi.

„Cum or veni lucrurile, așa să vie! zicea el în gîndul lui. Tot nu pot eu să știu, cum e mai bine!"

Ar fi voit să vadă fata și să se încredințeze, dacă e adevărat, că ea are, precum i s-a spus, zestre frumoasă.

Dar nu! Cum or veni, așa să vie!

Așa au și venit.

Băiatul s-a-ntors în cele din urmă acasă și era parcă nimic nu s-ar fi întîmplat, tot ca mai-nainte. La Buteni însă el n-a grăbit, și nici popa, nici protopopul nu-l zoreau să meargă. Voia să se ducă, dar au trecut trei săptămîni și nu s-a dus. Săptămîna a patra, în sfîrșit, a plecat, dar nu la Buteni, ci la bunicu-său și de acolo la Arad.

„N-ai ce să-i faci!" zicea protopopul, care era om bătrîn și slab la fire.

Popa însă, care era mai tînăr și mai cu vîrtute, s-a făcut foc și ar fi plecat în urma lui, dacă nu l-ar fi oprit preuteasa, care era mamă și fiica protopopului.

Nici că era nevoie să plece.

Feciorul lui n-a stat decît o zi la Arad, apoi s-a întors foarte muiat la bunicu-său, unde era tot acasă.

S-a dus fiindcă voia s-o vadă și să-i spună că n-a fost la Buteni și că nici n-are să meargă. După ce a văzut-o însă, nu i-a spus nimic.

Ea știa că el are să vină; îl așteptase, și după ce s-a uitat în ochii ei, îi era rușine că n-a fost la Buteni și a luat hotărîrea de a se duce. De aceea s-a întors atît de curînd. Pe drum însă, iar a început să simtă că nu poate să se ducă.

Nu mai știa nici el ce vrea și ce are să facă; ar fi voit ca cineva să-l siluiască, să-l despartă de Persida,

care îi părea prea multă femeie pentru dînsul, prea stăpînă pe sine și pe voința lui.

Și era, în adevăr, stăpînă Persida. Încă din noaptea în care el îi sărutase mîna, ea-l socotea om slab, pe care poate să-l poarte după bunul ei plac și totodată om de o rară bunătate de inimă, care ține mult la dînsa. Îi intrase încetul cu încetul în minte gîndul, că el nu poate să trăiască fără de dînsa, și o dulce mîngîiere sufletească o cuprindea, cînd își dădea seamă cît de fericit poate să-l facă, fără ca să-și dea măcar silința. De aceea știa că el are să vie, și iar să vie, și iarăși și iarăși... și aștepta în liniște, cum aștepți răsărirea soarelui și coacerea fructelor bătute de razele lui.

Toamna, tîrziu, după ce bruma pișcase frunzele, ea ședea cu Anca la fereastră, amîndouă cu cusătura în mînă.

Trică intrase în două rînduri la ele. Era cuprins de un fel de neastîmpăr. Voia să-i spună ceva, degrab, cît mai curînd, dar numai ei, ca să nu afle și Anca.

Persida ieși, ca din întîmplare, după el.

— A venit Națl! zise el. L-am văzut! Iar e aici!

— Ce-mi pasă mie?! răspunse ea supărată și se întoarse în odaie.

Cu toate aceste ea se uita des pe fereastră, în stradă.

Dac-a venit, el nu putea să nu treacă pe aici!

Tot ar fi voit să-l vadă.

Dar el nu trecea și nu trecea. Se apropia timpul prînzului și el nu se ivea nici de la dreapta, nici de la stînga.

Poate că nu știa că dînsa se afla tot aici.

Cînd le poftiră la masă, ea se depărtă cu anevoie, ca siluită, de la fereastră. La masă stătea ca pe spini, căci s-ar fi putut ca el să treacă tocmai în timpul cînd ea nu se afla la fereastră.

Era lucru de ne-nțeles!
Ce avea dînsa cu el? Stînd, după masă, iar la fereastră, ea-și reamintea cele petrecute, se vedea stînd în fereastra deschisă, trecînd prin fața măcelăriei, întîlnindu-se cu el pe pod, vorbind cu el în mijlocul nuntașilor, și iar o treceau fiorii, iar o cuprindea amețeala, iar se simțea sleită de puteri, încît nu mai putea să-și dea seamă despre ceea ce face ori vorbește. Se temea ea însăși de sine.
„Doamne! zise în gîndul ei, de ce vîntul a trebuit să izbească atunci fereastra!?"
Toate n-ar fi fost, dacă fereastra aceea s-ar fi spart altă dată.
Era lucru de ne-nțeles!
Dar el nu se ivea nici de la dreapta, nici de la stînga, și cu cît mai mult se apropia seara, cu atît mai viu îi era neastîmpărul.
„Uite — își zise ea — așa, ca mine acum, trebuie să se simță Codreanu, cînd vine să mă vadă... Ah! Doamne, ce-ar simți el, cînd ar ști ce simt eu acum?!"
Ea tresări și se cutremură în tot trupul, apoi se ridică și se depărtă de la fereastră, cuprinsă de simțămîntul unei grele vinovății.
— Nu vreau! grăi, ținîndu-se iar drept și cu capul ridicat.
Nu mai voia să-l vadă, vrea să nu mai voiască a ști dacă el trece ori nu; îi era greu să se stăpînească, dar durerea pe care o înfrunta îi părea dulce ca jertfa de spășire și n-a mai mers la fereastră.
Și totuși sufletul îi era cuprins de o lină și adîncă mîhnire. Perduse, parcă, ceea ce era mai frumos în viața ei, gîndul că nu se poate ca el să nu vie. S-a putut!

Seara, după ce s-a așezat la odihnă și nu putea să doarmă, ar fi voit să poată plînge. Dar de ce adecă să plîngă, cînd n-a fost nimic, n-are, nu poate să fie nimic între ea și el? Și-a făcut ea, așa din senin, un gînd și l-a perdut.

Ziua următoare era duminecă.

Dimineața a căzut brumă groasă, după răsărirea soarelui s-a lăsat negura, iar înspre amiază-zi soarele a risipit ceața și cerul s-a înseninat. Era una din zilele de toamnă, în care mereu îi vine omului să plîngă. Prin văzduhul curat și proaspăt fluturau, căzînd alene spre pămînt, lungi fire de păiengeniș, iar de pe duzi se scuturau din cînd în cînd frunzele brumate.

— Hai să mergem la Pădurița! zise Anca după masă, că n-o să ne mai ducem anul acesta!

— Să mergem, îi răspunse Persida. Dar — adause peste puțin, în silă, fără ca să voiască — să mergem numai noi.

Era departe pîn-acolo, aveau să treacă tot orașul, deoarece crîngul orășenesc se află tocmai la cealaltă margine.

Dar nu voiau nici ele decît să se plimbe, și le era destul să se ducă și să se întoarcă pentru ca plimbare să fie.

În crîng era multă lume, ca-n timpul răcoroaselor seri de vară, și era ceva nespus de duios în fîșăiala frunzelor de plop de curînd căzute.

Venise și el și umbla așa singur pe una din cărările mai dosnice.

Era tot el, dar cu fața oarecum buhăită și bătută de vînt, cu părul lung și încîlcit și îmbrăcat în haine vechi și soioase.

Persida, zărindu-l de departe, îl cunoștea numai de pe umblet și după făptură, dar nu-l vedea cum este,

ci cum îl știa. Pe o clipă inima i se strînse; în clipa următoare însă ea-și ridică capul și-și urmă drumul înainte ca și cînd nimic nu s-ar fi ivit în calea ei. Puțin îi păsa dacă el o va vedea ori nu, ba voia ca el s-o vadă, ca să știe că puțin îi pasă de dînsul.

Mergînd însă și apropiindu-se, și văzîndu-l mai de aproape și tot mai de aproape, ea a început să se moaie, să se înduioșeze, să slăbească, și mult ar fi dat să fie singură.

— Ah! săracul de el! zise ea în cele din urmă. Săraca de mama lui, ce-ar zice dacă l-ar vedea ce-a ajuns!

Și era, parcă, ea și numai ea îi purta vina.

— Eu nu mai pot! zise ea, apoi iar își ridică capul. Uite! urmă apoi, adresîndu-se la Anca, e și Națl de la noi aici.

Anca știa foarte bine cine e Națl, fiindcă mult s-a vorbit despre dînsul, atît în ziua nunții, cît și mai în urmă, dară n-ar fi fost în stare să-l cunoască și era foarte mirată că Persida poate să stea de vorbă cu un om, cum îl vedea acum pe Națl.

Națl se dete un pas înapoi, cînd se pomeni fără de veste în fața Persidei, care se uita cu ochii mirați la dînsul. Îi era greu, și-i părea bine, și-i venea să fugă, și-l năpădeau lacrămile.

— Ei, comedie! vezi d-ta comedie! zise el în nemțește, rîzînd cu toată fața lui cea atît de schimbată.

— Te-am văzut — grăi dînsa tot în nemțește — și te-am cunoscut de departe!

— Și eu te-aș fi cunoscut, dacă te-aș fi văzut, oricît de departe ai fi fost.

Apoi nu mai știau ce să zică și rămaseră uitîndu-se ea la dînsul și el în pămînt.

Doamne! de ce nu erau singuri!

Acum știa și dînsa, de ce n-a trecut el pe sub fe-

reastră și se uita la părul lui, care parcă atît de bine îi ședea așa încîlcit cum era, și la hainele lui, care parcă nu mai erau soioase.

— Rămîi acum aici? întrebă ea.

— Se înțelege! răspunse el, adecă nu, ci trec la Timișoara, dar mai stau pe aici!

Doamne! De ce nu erau singuri?

— Adio! zise ea, întinzîndu-i mîna.

El se întoarse strîmtorat spre Anca, care nu știa, precum se vedea, nemțește, și, ridicîndu-și cuviincios pălăria, îi zise în romînește:

— Iertați, domnișoară! Ne cunoaștem cu domnișoara de acasă și am fost foarte mirat s-o văd aici.

— Adio! grăi din nou Persida și-i întinse încă o dată mîna.

El o luă, o strînse și rămase tăcut și nemișcat ca parul bătut în pămînt; abia după ce ele se depărtară, a pornit încet pe urma lor, mergînd cu ochii îndreptați mereu spre făptura ei înaltă și mlădioasă.

Trecînd peste piața cea mare, ea încă de departe își îndreptă privirea spre biserica minoriților. Era tocmai timpul vecerniei.

— Să intrăm, te rog, pe o clipă! grăi dînsa.

Intrată apoi cu Anca în biserică, ea se stropi cu apa sfințită, lăsă pe prietena ei într-o bancă și se duse umilită în fața unuia dintre altarele mici, la care un preot citea missa tăcută, căzu în genunchi și-și plecă cu inimă căită capul.

Iară Națl, văzînd că ea intră în biserică, nu mai îndrăzni să-și urmeze drumul.

CAPITOLUL VII

ZBUCIUMARE

— Ce stai așa smerit, ca sfîntul Ioan de Nepomuc în capul podului? Ori du-te de te culcă, ori bea, dac-ai venit la birt!

— De mine să nu vă doară capul! răspunse Naţl. Mă uit la voi, vă văd voioşi şi-mi trece timpul bine... Aș vrea și eu să beau, că vinul nu e prost: dar dacă nu pot? Dacă firea nu mi-l primește? Beţi numai înainte, că eu plătesc! Are Hubăr de la Lipova şi are şi Hubăroaie! adause el cu jumătate de gură, așa mai mult pentru sine.

Păcat că nu erau pe aci prin apropiere și lăutari. I-ar fi chemat, ca veselia să fie deplină. Nu e lucru mai frumos decît să stai și să privești cum oamenii se veselesc. Și atît e de ușor să-i faci pe oameni veseli!... Un pahar și încă unul... cîteva sunt destule.

Păcat că nu ţine nici asta cît lumea. De la un timp unul se moaie, altul începe să plîngă, iar altul se face hărţăgos şi răstoarnă mese... Înspre miezul nopţii Naţl nu mai putea să stea, dar nu-i venea nici să se ducă, precum îi zisese prietenul, să se culce.

Păcat de așa noapte liniștită, păcat de cerul cu stele și de luna plină, păcat de tinereţele lui să le petreacă dormind! Era un atît de dulce neastîmpăr în inima

lui, și-l perdea dormind, iar mîne, poate, nu-l mai putea găsi.

Prea era mult frumoasă noaptea.

Și cîte s-au schimbat în lume!

Atunci, în ziua de nuntă, noaptea era tot frumoasă, dar sufletul lui se zbuciuma în dureri grele. Se cutremura și acum, cînd își aducea aminte de ele. Prostii! Închipuiri de copil nepriceput!

Atît îi părea dînsa de frumoasă și de adimenitoare, inimii lui atît de dorită, încît se-nțepenise-n mintea lui gîndul, că nu e pentru dînsul cu putință repaosul sufletesc decît în apropierea ei, și știind că nu poate să fie mereu aproape de dînsa, că trebuie să-și rupă gîndul de la dînsa, s-a siluit pe sine și s-a dus departe, ca să n-o mai vadă, să se piardă prin lumea cea mare și s-o uite.

Sărac de sufletul lui! Cît s-a mistuit el însuși din sine.

Inima i se încleșta de cîte ori se gîndea la condica lui de călătorie.

Îl vedea pe Bocioacă, înalt și uscat, stînd cu condica în mînă și zicîndu-i cu asprime părintească: „Să nu umbli hoinar! Să păzești cinstea breslei!"

De! altfel era scris în condica lui. A stat mai mult așa în plimbate decît pe la stăpîn.

Degeaba! N-a fost el născut să fie măcelar. Și nici n-ar avea, dacă e vorba, nevoie să fie. Are el și altfel din ce să trăiască. Mare nedreptate i-au făcut cînd l-au luat de la școală! Ce ar fi el acum!

Săraca de mama lui!

A vrut, ce-i drept, de dragul ei, să meargă pe la rude, dar n-a putut să-și calce pe inimă. Ce are el cu ele? Ce să se mai lege de oameni, cînd e atît de bine să fii singur tu de capul tău?

Greu de tot a fost şi atît era acum de bine.

În turnul de la biserica minoriţilor şi dincolo, peste Murăş, în cetate, sunase demult un ceas, şi el se plimba înainte pe ţărmul Murăşului, mergînd cu apa, care, scăldată valuri-vălurele în revărsatul luminii de lună, pleoşcăia mereu în linişte nopţii.

Mult era frumos şi bine!

„Da! îşi zise el, e mai frumoasă chiar de cum fusese, mai matură, mai altfel, nu ştiu cum, dar nu e, la urma urmelor, decît o femeie care-ţi place, fiindcă e făcută ca să-ţi placă."

Îi era, parcă, nu mai poate să înţeleagă, cum a putut s-o urgisească.

„Tu m-ai nenorocit! Tu m-ai făcut din om neom!" De cîte ori, umblînd răzleţ prin lume, i le-a zis în gîndul lui aceste. Nu! ea nu! Dînsa era duioasă şi se uita la el cu ochii scăldaţi în lacrămi şi cu buzele pe jumătate deschise: era întîmplarea nenorocită la mijloc!

Asta trebuia să i-o spună ei.

Mumă-sa i-a trimis ce-i drept, banii, ca să treacă pe la Sighidin la Timişoara, dar dacă s-a nimerit să treacă pe aici, mai putea să stea cîteva zile, aşa în călătorie. Trebuia neapărat s-o mai vadă. Cum şi cînd? Asta numai dînsa putea s-o spună.

Pe la două ceasuri el se plimba prin faţa casei lui Claici, şi era-n aer o atît de nespusă dulceaţă, încît nu-i mai venea să se depărteze. Parcă dînsa ştia că el se află pe aci, prin apropiere, şi se zbate în culcuşul ei ca pasărea prinsă în vîsc.

Nu! Persida dormea liniştită, perdută-n visuri văratice.

Şi bine i-ar fi fost să doarmă mereu aşa şi să nu se mai deştepte decît după ce vor fi trecut toate.

Nu că era nenorocită, ci că era o nenorocire pentru alții — asta o muncea pe dînsa, cînd își dedea seamă, cum s-a pomenit deodată între doi oameni, care ar trece voioși prin lume, dacă ea nu le-ar fi ieșit în cale.

Îi venea să fugă, să se ascundă, ca să i se piardă urma, și iar vedea pe Națl cu părul lung, cu subțirile, crețele și-ncîlcitele fire de păr în barbă, îmbrăcat în haine soioase, și inima ei sîngera.

Știa ce trebuie să facă, fiindcă știa ce voiește Mara, muma ei!

Îi venea dar să intre în pămînt, cînd vedea că Anca a simțit, a-nțeles parcă slăbiciunea ei și se uită cu ochi scrutători și miloși la dînsa; un fior rece o cuprindea, cînd se gîndea că de la Anca vor afla toți ceea ce nimeni în lumea aceasta n-ar trebui să știe.

Și cu cît mai mult se silea să se ascundă, cu atît mai vîrtos se dedea de gol.

— Ce e cu tine, Persido? Ce s-a întîmplat? întrebă Trică cam mirat.

— Ce să fie? Nimic! răspunse ea speriată.

El se uită lung în ochii ei.

— Tu ai văzut pe Națl, Persido, ai vorbit cu el, îi zise apoi încet.

Ea se îndreptă și-și ridică capul.

— Da — răspunse — l-am văzut și am vorbit cu el, dar asta nu e nimic!

— Lasă-l dracului pe neamțul acela! grăi Trică îndîrjit. Tu o știi pe mama! Să nu-l văd pe aici, că dau de păcat.

— Nu fi nebun! zise ea. Ce am eu cu el?! Lasă-l să se plimbe; fă-te că nu-l vezi. O să vie o dată, de două ori, și n-o să mai vie, dacă va vedea că nu-l bagă nimeni în seamă.

Așa trebuia să fie, și așa era și-n gîndul ei. Cu o singură vorbă, Trică îi luminase mintea și-i întărise inima ; putea să doarmă liniștită, cînd atît de bine știa că fratele ei și mama ei priveghează și n-o lasă să iasă din căile cele bune.

Ziua următoare era cu toate aceste neliniștită. Tot ar fi voit să știe dacă el trece ori nu, și o adîncă întristare o cuprindea, cînd se ivea în mintea ei gîndul că el ar putea să plece mai departe fără ca să treacă pe aici. Era îndărătnic, un adevărat măcelar, care e în stare să taie-n carnea sa și să se laude că nu-l doare. Cum s-ar fi putut să nu-l bage-n seamă, cînd atît de mare era mulțumirea de a-l vedea trecînd prin fața casei ? ! Da, să vie, să treacă, dar fără ca Anca, fără ca Trică să-l zărească și fără ca el să vadă că ea îl vede.

A și trecut.

Dimineața, pe la nouă ceasuri, a venit și s-a dus mergînd liniștit, cu țigara-n gură, cu pălăria turtită-n cap, uitîndu-se drept înainte, ca și cînd n-ar fi știut că trece pe lîngă casa în care se afla ea.

Iar peste vreun ceas, s-a întors tot așa.

Apoi nu s-a mai ivit decît abia pe la trei după prînz și s-a întors pe înserate.

Așa azi, așa mîne și poimîne ca ieri, într-o zi ca în alta. Persida știa cînd și dincotro vine și cînd și dincotro se întoarce, știa că el, sărac, sufletul lui, numai la ea se gîndește, numai de dragul ei trăiește și rabdă zi și noapte, ca să poată trece în patru rînduri pe zi prin fața casei în care se află ea.

Pînă cînd așa ? ! Cum, Doamne, să n-ajungă din om neom ! ? Cum să nu se prăpădească ! ?

Joi era joi, și vineri în zori de zi Mara avea, ca de obicei, să sosească la tîrg.

„Trică dragă, ieşi, te rog, şi spune-i ca să nu mai vie pe aici, mai ales mîne să nu treacă!“

Aşa ar fi voit Persida să-i zică fratelui său joi după prînz, dar băiatul avea de lucru, fiindcă aşeza în lăzi marfa pentru ziua de mîne, şi nu putea să-l apuce singur, iar cînd l-a apucat singur, n-a mai putut să-i zică nimic.

Pe înserate, ca nealte dăţi, a sosit şi Mara, foarte voioasă, foarte ţanţoşă, cu nasul, cum se zice, pe sus. Se vedea cît de colo, că i s-au întîmplat lucruri, cu care poate să se fălească.

Nu-i vorba, de fete se cam ferea, dar Seca Lena putea, trebuia chiar să ştie că e în tîrg cu protopopul şi că nu mai e mult la mijloc, ca să s-ajungă cu vorba. Popa, ce-i drept, nu vrea o dată cu capul, dar mai pune ea o mie, două, şi se dă şi popa învins, cînd toţi ceilalţi sunt învoiţi. Chiar ieri fusese pe la dînsa părintele Isai, preotul de la Şoimoş, care e prieten din tinereţe al protopopului.

O! tare îi era Marei dragă fata ei!

Fata ei, săraca!

Vineri dimineaţa, Mara, Claici şi Trică cu alte două calfe au ieşit la tîrg. Puţin în urmă au ieşit şi Seca Lena cu Anca şi cu doi dintre ucenici, ca să cumpere varză şi verdeţuri pentru iarnă.

Persida rămase singură, nepăzită, neajutată de nimeni, părăsită ca vai de ea şi se plimba prin casă şi-şi făcea de lucru şi se zbuciuma şi inima îi bătea din ce în ce mai tare, sîngele îi zvîcnea din ce în ce mai des prin vine.

Erau opt ceasuri, opt şi un pătrar, opt şi jumătate, opt şi trei pătrari...

„Doamne! zise ea ridicînd amîndouă mînile, dar oameni suntem cu toţii. Aceleaşi ne sunt durerile: cum să n-avem milă unii de alţii! ?“

Ea își luă cîrpa cea mare și-o aruncă în cap, apoi liniștită și cu pas nesovăitor ieși din casă, din curte și apucă la stînga, de unde știa că are el să vie, ca să-i iasă în cale.

Sosind la colț, ea îl zări în depărtare viind despre stînga, pe ulița Morarilor, care taie pe cea din care dînsa venise și trece la dreapta, înainte spre Murăș.

Zărind-o, el se înveseli și-și iuți pasul, iară dînsa o luă în pas lin spre Murăș, ca să-l scoată în răchitișul de la capul uliței, de unde se auzea tocănirea morilor.

Pașii lui răsunau tot mai cu apropiere în dosul ei, căci tot mai încet mergea dînsa și tot mai zburiș venea el.

La marginea răchitișului el o ajunse, o luă de mînă, și așa, ținîndu-se de mînă, înaintară în crîngul desfrunzit.

— Eu nu mai pot! zise ea frîntă.

— Ce nu mai poți? întrebă el voios.

Persida se uită lung la el.

— De ce te-ai făcut atît de jerpelit? îl întrebă ea cuprinsă de un fel de frică.

— Hm! răspunse el rîzînd din toată inima. Știi că e bine!? Jerpelit! Asta nu mi-a mai zis-o nimeni.

— Fiindcă altora nu le pasă!

— Apoi tocmai asta e, grăi dînsul. Ce-mi pasă mie de toată lumea aceasta, căreia nu-i pasă de mine!?

— Dar — zise ea mîhnită — omul trebuie să ție la sine.

— Nu țiu de loc! îi răspunse el ușuratec. N-am la ce să țiu! De mine însumi îmi pasă chiar mai puțin decît de alții. Umblu așa răzleț prin lume și oamenii, văzîndu-mă cum sunt, trec pe lîngă mine fără ca să mă bage-n seamă.

Persida iar se uită lung la el.

— De ce vorbeşti aşa! grăi dînsa înduioşată. Uite! pe mine mă doare cînd te văd aşa, şi-o mai fi-n lumea aceasta încă cineva, pe care-l doare!

— Draga mea! grăi dînsul mişcat, apoi începu să se joace cu mîna ei, în vreme ce ea-şi stăpînea plînsul. Doamne! atît de multe erau în mintea lor gîndurile pe care nu puteau să şi le spună unul altuia.

— E demult — urmă el într-un tîrziu — abia-mi mai aduc aminte, de cînd am plecat de acasă şi tot n-a trecut încă decît abia jumătate de an. Un an şi jumătate mai am încă să umblu aşa degeaba prin lume, numai şi numai pentru că aşa vrea tata şi mama, săraca, dacă mai vrea şi ea ceva. I-am scris că trec la Timişoara prin Sighidin, fiindcă ştiam că vine să mă întîlnească, dacă-i spun că am să trec prin Arad. Iar acum mi-e frică să mă duc la Timişoara, fiindcă ştiu că vine şi acolo să mă vadă.

— Eu te rog să te duci cît mai curînd, îl rugă ea stăruitor. Uite! urmă apoi deznădăjduită, eu nu mai pot! Dacă te văd mereu trecînd, nu mai pot s-o duc aşa — şi nu e bine! — e o nenorocire pentru noi toţi!

— Am să mă duc — zise el grăbit — dar nu la Timişoara, ci undeva mai departe, fie la Vîrşet, fie la Sighidin. N-are asta să ţie tot aşa, nu se poate să ţie, căci ar trebui să mă prăpădesc. Are să treacă, şi atunci o să mă întorc la Timişoara.

Persida începu să tremure în tot trupul.

— Eu trebuie să mă întorc acasă — zise ea — şi te rog să mă laşi să merg singură.

Naţl era om de stat mijlociu; acum însă el se îndreptă în faţa ei şi părea cu un cap mai mare decît dînsa.

— Poftim! pleacă! grăi dînsul rece şi aspru, arătîndu-i drumul.

— Nu! nu! zise ea gemînd, nu așa! Vino, dacă vrei, cu mine, căci mie nu-mi pasă de nimeni!

— Nu! Te rog să pleci!

— Așa nu pot pleca! grăi dînsa deschisă.

— Știam eu că nu poți pleca! zise el rîzînd.

Persida simți ca și cînd i s-ar fi oprit deodată și bătăile inimii, și curgerea sîngelui prin vine, și i s-ar fi înseninat toată firea.

— Știai!? grăi dînsa cu glas limpede. Te-nșeli! Adecă ce crezi d-ta și ce vrei cu mine? Că am slăbiciune pentru d-ta, asta o știi: ai putut s-o vezi și ți-o spun și eu, fiindcă nu e vina mea. A venit așa fără de veste cum vin toate nenorocirile. Atît e însă tot, și mai mult nu poți să știi. Mi-a fost milă de d-ta; dar dacă d-tale nu ți-e milă de mine, fă ce vrei, că și eu tot numai ceea ce eu voiesc am să fac!

Grăind aceste, ea a plecat, tot cum ieșise de-acasă, cu pas liniștit și neșovăitor, iară el a rămas drept, cu capul ridicat, cu ochii țintă-n urma ei, dar nemișcat din loc.

Și mergînd înainte, ea nu se uita înapoi, dar urechea ei era ațintită îndărăt, că doară va prinde pașii ce se apropie și tot mai mult se apropie.

„Grozavă femeie!“ zise el viindu-și într-un tîrziu în fire.

„Urît om!“ zise ea după ce sosi acasă, apoi își acoperi fața cu amîndouă mînile și lacrămile o năpădiră, plînsul o înecă.

„Doamne! strigă ea încleștîndu-și mînile, ajută-mă, că eu singură nu mai pot.“

Apoi se îmbrăcă în pripă și ieși din nou, ca să meargă în tîrg, la mama și la fratele ei.

CAPITOLUL VIII

DATORIA

Măruntă şi uşurică, smerită şi umblînd ca dusă pe sfoară, totdeauna aspră la vorbă şi la căutătură, dar blîndă şi duioasă la fire, Persida şi-o reamintea, o vedea în gîndul ei, o auzea ca-n aievea zicînd :

„Nu, fata mea, lumea aceasta nu e pentru ca poftele inimii, ci pentru ca datoriile să ni le facem într-însa."

Şi ştia Persida, care îi este datoria : asta o ştiu toţi oamenii în toate împrejurările.

„Mai întîi Dumnezeu, apoi părinţii tăi şi după aceştia ceilalţi binefăcători ai tăi."

Aşa zicea maica Aegidia.

Ştia Persida ; e însă atît de greu a-ţi face datoria. cînd nimeni nu te ajută, nimeni nu te sileşte, nimeni nu ţi-o aduce mereu aminte.

Era, sărmana de copilă, cuprinsă de spaimă aici în mijlocul acestei lumi, unde nimeni nu i se punea împotrivă. O, Doamne ! cîte n-ar fi făcut ea, dacă n-ar fi fost în apropierea ei Trică ? şi ce a făcut, cînd s-a văzut singură de capul ei ?

Nu ! omul nu trebuie să fie niciodată singur.

Voia să meargă acasă, unde toţi o cunosc, toţi se simt în drept de a-i sta în cale, unde privirile tuturora o mustră, unde nu poate să umble de capul ei.

Şi acum acolo în piaţă voia s-o spună aceasta, pentru ca muma ei să nu-şi poată da silinţa de a o îndupleca să rămînă.

„Acum! neapărat acum!“ zicea şi mergea cu pas bine apăsat şi cu inima încleştată.

Era o nespusă răutate în inima omului aceluia, care rămăsese îndărătnic acolo, pe ţărmul apei; ar fi voit şi ar fi fost, parcă, în stare să sară cu ghearele în faţa lui, ca să-i vadă obrajii plini de sînge roşu. Şi totuşi, dacă acum, în clipele aceste, l-ar fi văzut, nu şi ar fi fost, parcă, în stare, să sară cu ghearele în în genunchi la picioarele lui, ca să-i ceară ea lui, celui atît de vinovat, iertare, căci durerea de sine o muia, dar gîndul durerii lui o sfîşia şi o seca de puteri.

Trebuia să plece, să fugă, să scape.

Iar muma ei şedea ţanţoşă şi voioasă, cu masa plină de grămezi de struguri înaintea ei.

Putea să fie şi ţanţoşă şi voioasă.

Lasă că marfa ei, două care de prune brumării, un car de pere iernatice, optsprezece coşuri de struguri şi nouă ciubere de lictariu de prune, toată era vîndută, dar îşi găsise cumpărători pentru lemne şi pentru plute.

A pus-o Hubăr să ieie, mare vorbă, pădurea împărătească de la Cladova. Ce-i drept, Hubăr avea şi el tovarăş pe prietenul său Liubicek; deoarece însă el era în slujbă, iar Liubicek era chiar beamter, numai ei singuri ştiau de tovărăşie, şi sarcina cădea întreagă asupra Marei.

Nu-i vorba, ştia dînsa că n-are să rămîie în pagubă, cînd Hubăr îi este tovarăş; ba Liubicek îi făcuse şi contractul aşa, ca să scape uşor cu el. Avea să plătească treizeci şi patru de mii de florini în patru ani. Zece mii plătise la încheierea contractului şi ceilalţi avea să-i plătească tot cîte şase mii pe an. Mult bănet

îi mai trebuia însă, ca să taie pădurea, s-o facă stîngeni, să care stîngenii la Murăș și să cumpere plute venite cu sare, ca să ducă lemnele la Arad. Mult bănet și multă bătaie de cap pentru o biată de femeie ca dînsa, mai ales că Hubăr îi dădea banii numai cu împrumutare, și luase de la el unsprezece mii pe lîngă șapte mii cheltuite de la dînsa.

Cînd s-a dus în pădure, a cuprins-o deznădăjduirea. Erau acolo lemne, ca să scoată din ele și de patru ori cele treizeci și patru de mii; dar cum să le taie? cum să le care? cine să cumpere atîta păcat de lemne?

Acum, după ce-și găsise cumpărătorii, știa și dînsa cum și cine.

A adunat lemnele pe care le găsise tăiate, le-a amestecat cu altele tăiate de curînd și a făcut nu mai puțin decît opt sute treizeci de stîngeni, pe care-i avea aduși pe cincisprezece plute aci, la țărmure. A luat de la Hubăr o scrisorică pentru căpitanul Mareck din cetate, de la Liubicek alta pentru Steieramt, de la maica Aegidia a treia pentru părintele Guardian și de la părintele Isai a patra pentru Consistoriu, a dat lemnele cu opt florini și cincizeci creițari, pe cînd alții le vindeau cu nouă, și dac-ar mai fi avut o mie de stîngeni, i-ar fi vîndut și pe aceia.

Iară plutele? Ce păcat că cumpărase numai atîte!

„Am — zicea Mara — să-l plătesc pe Hubăr, și grija mea e ce fac mai departe!"

De aceea era țanțoșă și voioasă.

Sprîncenele i se încrețiră cu toate aceste, cînd zări pe fata ei.

Nu-i venea de loc la socoteală, ca lumea s-o vadă aici, apoi era ceva ne a bine în felul Persidei de a păși și de a-și ține capul.

— Ce cauți aici? Ce vrei?

— Mamă, vreau să mă duc acasă.

— Cum acasă?

— Astăzi, cu tine.

— Ai nebunit? Nu se poate. De ce? Ce s-a-ntîmplat?

— Nu întreba, că aici nu pot să-ţi spun. Trebuie: celelalte am să ţi le spun acasă.

Persida, chiar dacă n-ar fi fost cum era, în starea în care se afla, tot n-ar fi putut să treacă prin tîrg fără ca oamenii să se uite după ea. Erau mulţi ochii ce-o urmăriseră, şi acum ochii aceştia toţi erau îndreptaţi asupra mesei unde dînsa schimba vorbe, ce păreau foarte aspre, cu muma ei cea de mulţi cunoscută.

— Pleacă de aci! grăi Mara aspru. Nu vezi că toţi se-nhoalbă la tine!

— Lasă-i să se uite — răspunse Persida — căci ochii sunt ca oamenii să vadă cu ei! Eu trebuie să plec.

— Nu se poate! Cum să vii tu în căruţă cu mine?

— Mă duc!

— Dar nu te iau eu!

Persida se apropie de muma ei, apoi grăi încet, rar şi apăsat:

— Nu mai stau, că te cerţi cu mine. Eu îţi spun un singur lucru: Hubărnaţl s-a întors iar aici şi nu mă lasă-n pace. Gîndeşte-te!

Grăind aceste, ea se întoarse ca să plece.

Mara apucă masa cu amîndouă mînile şi o zgudui de se răsturnară toate grămezile de struguri.

— Rămîi! zise ea. Spurcatul de neamţ!

— Nu pot să rămîn: d-ta vezi cum se uită lumea la noi.

— Singură nu te las! grăi Mara şi începu să facă iar la loc grămezile de struguri.

Şi totuşi, nu putea să plece cu tata ei. Nu s-a mai pomenit ca ea să plece înainte de spartul tîrgului: aici o ştia lumea, aici o căuta cine voia s-o găsească. Ceva mai sus erau şetrile cojocarilor.

— Du-te la Trică — zise ea — şi spune-i să meargă cu tine.

— Cu cît dai grămada de struguri? întrebă o jupîneasă, uitîndu-se cu coada ochiului spre Persida, care plecase spre şetrile cojocarilor.

— Zece creiţari, răspunse Mara.

— Să mi-i laşi cu opt.

— Ia-i şi adă banii!

Nu-i mai era ei acum să se tîrguiască. Încă atunci, pe pod, simţise că băiatul lui Hubăr a pus ochii pe fata ei; încă la nuntă o apucase ceva ca şi cînd ar fi o mare primejdie la mijloc; acum îi venea să răcnească de durere şi de necaz că nu poate vorbi, ca să-şi verse amarul.

Abia seara, după ce, sosită acasă, a rămas singură cu Persida, ea începu să se plimbe neastîmpărată prin casă, în vreme ce Persida îşi făcea de lucru, puindu-şi hainele-n rînduială.

— Mai bine moartă! zise ea în cele din urmă, oprindu-se în faţa Persidei.

Persida tresări ca speriată din somn.

Plecase fără ca să ştie ce s-a făcut el, cu inima îndoită şi cu capul buimăcit, şi venise tot drumul de la Arad pînă la Radna într-un fel de ameţeală, iar acum îi venea să se întoarcă înapoi şi nu mai ştia ce vrea.

— Nu-ţi face, mamă, gînduri rele — grăi dînsa — că n-ai de ce să ţi le faci. Nu e nimic, şi de puţin cît a fost, eu singură sunt vinovată.

— Nu-i adevărat! răspunse Mara. Îl știu eu pe tată! său, care face tovărășie cu mine, ca să ia parte la cîștig, dar mă lasă singură la pagubă. Ești proastă tu și te-a scos din minți.

— Nu! grăi Persida dînd deznădăjduită din cap. Greu mi-ar fi, dac-așa ar fi; dar mai greu îmi este, că l-am scos eu pe el din minți. Eu nu l-am lăsat în pace! Ce aveam eu cu el?

Mara fusese pornită pe ceartă și n-avea cu cine să se certe. Da! fata ei avea dreptate; cum să nu-l scoată din minți, cînd era atît de frumoasă, atît de deșteaptă și atît de cuminte?

— Mîne dimineață — zise ea — ai să te duci la maica econoama. Se cuvine. Ea e cea dintîi: te iubește și ți-a făcut mult bine.

— Da, mamă.

— Și să asculți de ea.

— Da, mamă.

— Eu — zise Mara umilită în ea — sunt femeie proastă și nu știu ce să-ți fac, nici cum să te povățuiesc. Am făcut ce am putut și după cum mi-a fost priceperea; acum însă mi-a venit rîndul să mă uit în gura ta. Am și eu gîndurile mele; dar tu n-ai să cauți mulțumirea mea, ci fericirea ta, care mie-mi este mai dorită.

— Nu vorbi așa, mamă! grăi Persida înduioșată.

Ar fi voit să se apropie de dînsa, ca să-i sărute mînile, să o îmbrățișeze și să-i sărute tîmplele, dar nu era obicinuită să facă asemenea lucruri.

Ar fi voit să-și dea pe față inima și gîndurile, dar se sfia.

Era muma ei femeia aceasta, și parcă abia acum ajunsese a-și da seamă că nu-i este străină și că nu din simțămînt de datorie numai, ci din iubire curată umblă în voile ei.

— Eu nu pot să fac ce nu vrei şi tu. Dac-aş şti că mor, tot nu fac! zise ea cu ochii plini de lacrămi.

— Nu plînge — grăi Mara puindu-i lin mîna pe umăr — nu plînge, că mă împingi la păcat... Afurisit să...

— Nu! nu! strigă Persida şi-i luă mîna şi o sărută. Să nu rosteşti vorba, că e şi el om cu durere în suflet şi are mamă, care ar putea şi dînsa s-o rostească.

Ea-şi închise ochii şi rămase cîtva timp dusă cu gîndul.

— Într-o zi — urmă apoi liniştită — o suflare de vînt a izbit una din ferestrile de la chilia maichii Aegidiei şi a spart cîteva geamuri. Am alergat acolo şi l-am văzut pe el, uitîndu-se uimit la mine. M-am uitat şi eu la el, fiindcă nu-l mai văzusem, şi mi-a venit mai întîi să rîd, apoi să plîng de necaz. Maica Aegidia, intrînd şi ea şi văzîndu-l, m-a dat iute la o parte. Acum ştiu de ce, dar atunci mi-am făcut de lucru prin casă şi, după ce maica Aegidia a ieşit, am deschis, ca să-i fac lui în pizmă, fereastra din faţa măcelăriei şi am stat în ea ca să-l văd şi să mă vadă. Iară el, mamă, mi-a făcut semn să închid feresta; tu vezi că el nu e de vină.

— Nici tu nu eşti! o molcomi Mara. Prea erai copilă fără pricepere, ca să ştii ce faci.

— Nepriceperea — întîmpină Persida — este şi ea o vină, dacă alţii sufăr pe urma ei. Dar nu era numai nepricepere. Fiindcă-l văzusem mai cuminte decît mine, îmi era ruşine de mine însămi şi mi-am călcat pe inimă de nu m-am mai apropiat de fereastră. De Paşti însă, cînd a venit Trică să mă ia, m-a apucat iar ciuda, şi ca să-i fac în pizmă, n-am ţinut drumul drept, ci am ocolit prin faţa măcelăriei, ca să mă vadă.

Mara începu să rîdă. Degeaba : Persida era tot ca în copilăria ei ; avea cu cine să semene.

— A doua zi de Paştile lor — urmă Persida — ne-am dus cu Trică să culegem viorele. Plecaserăm spre Şoimoş ; eu însă am schimbat drumul şi l-am luat pe Trică pe la Lipova, ca doară-l voi întîlni pe Naţl pe undeva. L-am şi întîlnit, precum ştii, pe pod, cînd ne întorceam acasă.

Mara începu să se neliniştească.

— Dar cum v-aţi înţeles — întrebă ea — ca să plece şi el la Arad ?

— Nu ne-am înţeles. Eu nu ştiam că e şi el la Arad; el nu ştia c-am venit şi eu acolo : s-a nimerit să te vadă cînd ne întorceam cu nunta de la biserică, a dat cu socoteală că sunt şi eu cu d-ta, şi a venit, precum ştii, şi el — aşa nepoftit — la nuntă.

— Ce va să zică întîmplarea ! Vine aşa cîteodată de nici n-o bagi în seamă, şi abia tîrziu te pomeneşti că e lucru mare.

— Cînd a văzut că te superi, şi-a luat inima în dinţi şi-a plecat de la Arad...

— Sărmanul băiat !

— Il uitasem aproape, cînd Trică a venit să-mi spună că iar s-a întors. Uite ! el n-a venit să mă vadă ; eu însă nu m-am putut stăpîni şi duminecă, ziua fiind frumoasă, am ieşit cu Anca la plimbare, că doară-l voi întîlni...

Mara se făcu mai neliniştită. Sărmana ei fată : ce păcat a căzut pe capul ei.

— De unde ştiai tu, unde ai să-l găseşti ? întrebă ea.

— De unde ştiam ? răspunse Persida. Nu ştiam, dar m-am dus aşa la un noroc în Păduriţă şi l-am văzut acolo plimbîndu-se singur. El nu m-a văzut ; aş

fi putut dar să trec înainte: m-am dus însă la el, ca să vorbesc cu dînsul. D-ta vezi că eu sunt de vină!

— Nu ești, zise Mara. Cum să fii? s-a întîmplat să fie zi frumoasă; s-a-ntîmplat să-l întîlnești; așa au venit lucrurile, și tu n-aveai ce să faci.

Persida dete din cap.

— Nu! Am voit cu tot dinadinsul — zise ea — asta eu o știu mai bine decît orișicine. Tu-l știi cum era la casa părinților lui: cu obrajii rumeni, cu mustăcioara linsă, cu părul neted de i se vedea de departe cărarea, cu șorțul totdeauna curat. Acum era cu părul lung și nepieptănat, cu barba încîlcită, cu fața buhăită, cu pălărie turtită în cap și cu hainele purtate și soioase, un om care petrece nopțile prin birturi și adoarme îmbrăcat. Alta ar fi fugit, poate, de el: eu am alergat la dînsul.

— Săracul băiat! grăi Mara înduioșată.

— Luni apoi — urmă Persida — a trecut în patru rînduri prin fața casei lui Claici, marți tot așa, tot așa mercuri și joi. Eu voiam să nu-l bag în seamă, dar astăzi, după ce ați plecat cu toții la tîrg, nu m-am mai putut stăpîni, ci i-am ieșit în cale ca să-l întîlnesc. Nu mai pot, mamă; mi-e milă de el și mă mustră cugetul!

— Vai de sufletul lui! grăi Mara suspinînd.

— Cum a rămas el? urmă Persida deznădăjduită. Ce face el acum? Ce are să facă mîne? Cum are să-și petreacă zilele vieții? O să afurisească ceasul rău, în care m-am ivit în calea lui, ca să stric tot rostul vieții lui!

— Nu, fata mea, zise Mara liniștită. Așa vin lucrurile în lumea aceasta: pleci în neștiute și te miri unde ajungi; te-apucă — așa din senin — cîteodată ceva, și te miri la ce te duce. Omul are data lui, și nici în bine, nici în rău nu poate să scape de ea; ce

ţi-e scris, are neapărat să ţi se-ntîmple; voinţa lui Dumnezeu nimeni nu poate s-o schimbe.

Persida îşi ridică capul şi, răsuflînd uşor, se uită cu ochii înveseliţi la mama ei.

— Lasă-l — urmă Mara — nu te gîndi la el, nu-ţi munci sufletul pentru dînsul; cum i-ar fi, aşa să-i fie. Tu cu norocul tău şi el cu al lui; Dumnezeu a vrut să te lase cum eşti, şi dacă nu te-a făcut Dumnezeu pentru dînsul, e nenorocirea lui, dar nu şi a ta!

— Dar dacă m-ar fi făcut, mamă!? strigă Persida

— Nu! nu! răspunse Mara cu hotărîre îndîrjită. Asta nu se poate! Dumnezeu ştie — urmă ea mişcată — cît m-am gîndit eu la voi, cît am ostenit pentru voi, cu cîtă inimă v-am purtat de grijă, şi nu poate să mă pedepsească atît de aspru. Dacă te-aş vedea moartă, ar fi pierdută toată bucuria vieţii mele, dar aş zice c-au mai păţit-o şi alte mame ca mine şi m-aş mîngîia în cele din urmă. Neam de neamul meu nu şi-a spurcat încă sîngele, strigă ea cu ochii plini de lacrămi. Şi mie mi-e milă de el şi de mama lui, dar îmi eşti dragă tu — şi nu se poate!

Grăind aceste, ea-şi îmbrăţişă fata şi-i sărută ochii şi fruntea şi părul din creştet, ca odinioară, demult acum, cînd era copilă mică.

— Iartă-mă, mamă, mama mea cea dragă şi scumpă şi bună, iartă-mă — zise Persida cu glasul înăbuşit de plîns — şi spune-mi tu, ce să fac

CAPITOLUL IX

INIMA, SĂRACA

E mare stăpîn ruşinarea, şi om să fii, ca să nu i te pleci, dac-o cunoşti.

Codreanu crescuse ca viţelul ce suge la două vaci, Pavel la casa părinţilor săi şi Păvăluţ dincolo, la bătrîni, n-avuse dar cum şi cînd să-nveţe a-şi călca pe inimă, ca să mai facă şi ceea ce vor alţii. Tatăl său, popa, se plîngea adeseori că bătrînii îi strică copilul, o făcea însă şi el mai ales pentru ca să se dezvinovăţească pe sine, că prea-l lasă în voile lui.

„De! ce să-i faci, dacă l-au nărăvit bătrînii!"

Aşa zicea el şi acum. Era foarte supărat, dar nu atît pe fiul său, cît pe socrii, care prea erau slabi, şi dacă era vorba, nici că se simţea el destul om, ca să-l scoată pe Pavel din ale lui. Ar fi trebuit s-o înceapă mai de curînd: acum era prea tîrziu.

Era însă în lumea aceasta ac şi pentru cojocul lui Păvăluţ.

Protopopul, deşi se zicea al Butenilor, nu era cu şederea la Buteni, ci în satul lui, unde avea casă şi avere frumoasă, pe care de dragul protopopiei n-ar fi părăsit-o.

Acolo trebuia să te duci, dacă aveai vreo treabă cu protopopul.

— Eu zic — grăi Gheorghe al lui Baltă — că ar fi cu cale să mergem la protopopul, ca să vedem ce-i și cum.

Gheorghe al lui Baltă era jurat în Buteni și om cu multă greutate : cînd vorbea el, aveai pe ce să te întemeiezi.

— De ! răspunse Ioviță al lui Borleu, tocmai afară din cale n-ar fi, asta o zic și eu. Oameni suntem și noi și trebuie să ne știm la un fel.

— E tunsă, ori e rasă ! îl întrerupse Gheorghe, rostind vorbele rar și domol.

— Tunsă, ori rasă : s-o știm, urmă Ioviță. Dar e lucru cam greu să te duci așa, țop ! în casa omului.

— De ce-ți vorbesc eu tocmai ție ? grăi Gheorghe. Tu ești ctitor bisericesc și ai totdeauna cîte ceva de pus la cale cu protopopul. Noi mergeam în altă treabă.

— Așa mai da !

— Vom vedea noi apoi, cum și în ce fel, urmă Gheorghe. Să fim o dată acolo, apoi grija noastră : te mai uiți în ochii omului ; îți mai dai seamă, cum te poftește să șezi și cum te întreabă de cei de-acasă ; n-ai nevoie de vorbe ca să te înțelegi, cînd te poți înțelege, iar dacă nu te poți, ai înțeles destul și știi cum stai.

Așa au și făcut.

S-au îmbrăcat amîndoi de sărbătoare, Gheorghe a ales doi curcani frumoși, iar Ioviță a pus în fundul căruții un butoiaș de rachiu de prune, dar rachiu, cum numai la dînsul puteai să-l găsești, și au plecat la protopopul, ca să ceară voie pentru împrejmuirea cu scînduri a cimitirului.

Protopopul vedea bucuros oameni la casa lui, deși acum mai ales dacă nu erau de la Buteni : asta a simțit-o Gheorghe-ndată ce-a dat ochi cu stăpînul casei

și mai ales cu stăpîna, care le-ar fi dat, dacă ar fi atîrnat de dînsa, voie să-și împrejmuiască cimitirul fie chiar și cu ziduri de piatră, numai să plece cît mai curînd.

Prea îi păreau așezați, cumpăniți la vorbă, oarecum călare pe Ducipal, oamenii aceștia.

Ar fi și plecat fără multă zăbavă, dacă nu s-ar fi nimerit, ca nepotul protopopului să fie și el aci.

Era Păvăluț al moșului și stătea ca pe spini.

Nu era chip să se mai stăpînească Gheorghe, care îl vedea și i se uita în ochi și dedea cu socoteală că nu se simte în largul lui.

— Ei! întrebă el, cînd mai vii pe la noi? E cam demult de cînd n-ai fost, și oamenii se uită toate duminecile în strană, ca să te vadă.

Păvăluț era om, cum se zice prin partea locului, cam albineț și avea subțire de tot pielița pe obraz: cînd roșea, se vedea rău de tot, că se cam rușinează.

— Am să viu, zise el. S-a nimerit așa, că nu m-am putut duce pîn-acum, dar am să merg.

Nu era în gîndul lui să meargă, dar acum, în fața acestor oameni, era peste putință să spună că nu se mai duce.

— Uite! grăi Gheorghe, să vii acum cu noi. Poimîne e duminecă și-o să se bucure toți poporenii, dac-or ști că ai venit.

O să se bucure toți poporenii! Mare lucru! El știa, că-n adevăr o să se bucure; îi cunoștea bine pe oamenii aceia și acum, în clipa aceasta, îi părea peste putință să nu se ducă.

— Acum, nu pot! răspunse el.

— De ce adecă să nu poți, dacă vrei? îi zise Iovijă.

— Uite! adăogă iar Gheorghe, îmi faci mie cinstea să stai cîteva zile la casa mea.

Păvăluţ se uita strîmtorat la moşu-său, ca să spună el, de ce adecă nu poate chiar acum să se ducă. Bătrînul însă era slab în faţa nepotului său, care era un singur om ; cum oare ar fi putut să fie tare în faţa unui sat întreg ? De ! aşa numai cu una cu două nu se cîştigă inimile oamenilor ; el ştia cît le-a umblat în voie, şi nu putea să-şi-i înstrăineze acum, după ce vedea că ei ţin, dacă e vorba, mai mult la nepotul lui decît la fata preutesei.

— Să te duci, zise el ! Cînd om ca dumnealui te pofteşte-n gazdă, ai să le laşi toate la o parte şi să te duci.

Gheorghe zîmbi pe sub mustaţă : vedea că bine-a apucat-o şi bine-a adus lucrurile, iar mai departe grija lui era.

Păvăluţ a plecat cu dînşii, s-a dus, a tras la casa lui Gheorghe al lui Baltă, şi parcă toate erau cum altfel nici că s-ar fi putut. Încă pe drum se obicinuise cu gîndul că nu se poate parohie mai frumoasă decît cea din Buteni, mai ales cînd poporenii te vreau şi fără de fata preutesei. Nu-i vorba, cînd ai moş protopop şi nu eşti de acasă tocmai sărac, poţi s-ajungi popă şi fără ca să te vrea satul, dar tot e mai bine să te voiască, fiindcă cu poporenii-ţi petreci zilele vieţii şi vlădica ţine şi el să fie într-un gînd cu poporul. Era cu toate aceste foarte greu să te ştii în acelaşi sat cu preuteasa şi cu Maria, fata ei, şi-i venea lui Păvăluţ să fugă de cîte ori se gîndea că are-n biserică să dea ochi cu ele.

Asta o ştia şi Gheorghe.

— O să se supere — îi zise el sîmbătă pe la prînz — preuteasa pe mine, că mi-ai făcut cinstea de a veni la casa mea. Nu-i vorba, puţin îmi pasă. Supărarea vine şi trece, iar noi tot oameni rămînem. Dar tot n-ar fi rău să mergem şi pe la ea : ce zici ?

Ce putea Codreanu să zică!?

Știa și el că trebuia să meargă; așa de capul lui n-ar fi fost însă-n stare să se ducă: îi părea dar bine c-a dat de cineva, care-l duce cu de-a sila.

Și nici c-avea, dacă e vorba, de ce să se sfiască. Preuteasa era numai preuteasă și nu putea să vorbească decît umilită cu nepotul protopopului; iar Maria, fata ei, era o gîscă, de care pe el puțin avea să-l doară capul.

Ce-i drept, de la Crăciun n-o mai văzuse, dar de atunci și pîn-acum tot nu s-a făcut ea femeie deplină. O fetișcană cam răsărită, dar subțire ca un șarpe, cam oacheșă, cu ochii mărunți, care rîd și plini de lacrămi, în vreme ce preajma gurii e croită pe plîns.

Ce știa, ce putea dînsa să înțeleagă? Era destul să te uiți în fața ei pentru ca s-o faci să plîngă, și nu o dată a glumit el cu lacrămile ei. Acum însă n-ar fi voit să le vadă, și numai de ele se temea.

Cînd colo, ce să vezi?

Pe cînd el intra cu inima încleștată la casa preutesei, Maria cînta veselă de răsuna toată curtea, și nu cînta rău. Ce va fi visat, ce nu va fi visat peste noapte, era foarte voioasă, parcă a ei era lumea toată, încît preuteasa se simțea oarecum rușinată și mult ar fi voit să-i poată zice lui Codreanu: „Iart-o, că ea nu știe nimic."

Fiind însă că asta nu putea s-o facă, a grăbit la ușa odăii ca să-i spună fetei cine vine, apoi și-a pus hainele-n rînduială, și-a ieșit în capul scării, ca să-și primească oaspeții, foarte umilită, așa cum o știa Codreanu.

— Frumos lucru! strigă Maria, care se ivi în dosul ei. Noi te așteptăm cu plăcinte, și d-ta cine știe pe unde vei fi umblat!

Preuteasa simţi că i se ridică sîngele-n obraji. Tot aşa şi Păvăluţ cel cu obrazul subţire.

Degeaba! nu ştia ce să-i răspundă.

— De! grăi Gheorghe, pe oamenii buni şi aici şi aiurea tot cu plăcinte-i aşteaptă.

Apoi intrară-n casă, se întrebară de sănătate, şi Maria se duse ca să aducă rachiu şi pîne, după cum e obiceiul de primire în partea locului.

Preuteasa nu putea să-şi dea seamă cum vin lucrurile şi cum are să prindă vorba. Ştia că Gheorghe a fost cu Ioviţă pe la protopopul şi dedea cu socoteală că ei l-au adus pe Codreanu, dar nu putea să înţeleagă cum stau lucrurile.

Codreanu tot ca dînsa.

Ochii lui şi mintea lui erau numai la Maria. Nu poate că cine ştie ce, dar se mira şi se minuna, cum poate cineva să se schimbe într-un timp aşa de scurt, aşa de tare. Nu-i vorba, ochii îi rîdeau şi acum, şi preajma gurii îi era croită tot pe plîns; pare însă că acum tot n-ar fi putut s-o facă să plîngă. Prea era voioasă — şi oarecum nu tocmai proastă.

E însă lucru ştiut că femeile se schimbă foarte uşor, nu numai aşa din Crăciun pînă-n toamnă, ci pînă chiar şi din o clipă în alta.

Cînd ea află că Codreanu e în gazdă la Gheorghe şi n-a venit, ca să stea, ca alte dăţi, ci numai ca să dea bună ziua, gura ei se croi pe rîset, iar ochii ei erau puşi pe plîns.

— Asta nu se poate, zise ea. Te ştiu eu pe d-ta: iar mă minţi, ca să mă necăjeşti şi să mă faci să plîng. Să nu mă crezi însă, că sunt şi acum tot atît de proastă ca atunci. Ei bine! nu te cred şi n-am să plîng! zise ea cu îndărătnicie şi lacrămile, păcătoasele de lacrămi, o năpădiră, încît nu-i rămase decît să iasă ruşinată din casă.

Preuteasa ar fi voit să intre-n pămînt.

Tot așa Codreanu.

În zadar! fata avea dreptate; ce-o să zică lumea, dacă el nu stă la dînșii!?

Gheorghe ședea țeapăn și tignit în scaun și zîmbea așa pe sub mustață, uitîndu-se cînd la el, cînd la ea.

— Dacă-i așa — zise el în cele din urmă — apoi să mai treacă și de la mine; n-ai ce să-i faci, are întîietatea: eu te las aici.

A și rămas Codreanu, ca alte dăți: așa trebuia să fie.

Nu e lucru mai urît decît femeia plîngăreață: dac-o iei cu binele, se înduioșează de o trec lacrămile, iar dacă-i vorbești verde, fățiș, vai de lume. Nu mai știi cum s-o iei și cum să umbli cu ea: te moaie-n lacrămi de-ți perzi tot rostul.

Era rușinat de silințele ce-și dedea preuteasa, ca toate să i le facă pe plac, și de bucuria copilărească ce se oglindea-n ochii plînși ai Mariei, iar ziua următoare îi venea să plîngă-n fața bisericii pline de oameni, care se uitau la dînsul rîzînd cu părere de bine.

Doamne! ce fericit ar fi putut să fie, dacă n-ar fi fost acea noapte de nuntă! Și totuși.

Aici în biserica plină de oameni, în fața altarului, căruia-și închinase viața, făptura cea înaltă a Persidei se ridica deasupra tuturora și pretutindeni se iveau ochii ei deschiși și limpezi. Era-n ochii aceia ceva atît de liniștit și de senin, o voire atît de neîndoioasă, încît sub privirea lor trebuia, parcă, să se aline furtuna mării, să se potolească para mistuitoare a focului: cum ar fi putut el, om neajutorat, să iasă de sub stăpînirea lor!?

După Heruvim, cînd preotul a ieșit cu darurile, el și-a plecat mai umilit decît de obicei capul spre pămînt

și a stat cu ochii închiși, perdut oarecum în sine însuși.

Simțea, ca niciodată mai-nainte, că el nu mai poate să facă ceea ce dînsa nu voiește, și o nespusă înduioșare-l cuprinse cînd se gîndi la Maria, care era atît de subțirică, de fragedă, atît de dulce la fire și de obidoasă.

„Nu! își zise el, nu te lega la nimic, că nimic nu mai poți."

Era o mișelie c-a venit aici cînd se știa legat, încît nu se mai poate dezlega. Dacă Persida ar fi știut că el a venit fără de voia lui aici și n-are în el destulă vîrtute, ca să se hotărască la un fel, l-ar fi desprețuit ca pe un nemernic.

Și totuși Maria era aici, iar Persida departe, și el nu era în stare să plece de la Buteni, așa cum voia, cît mai curînd: îi sîngera inima cînd vedea cum tremură Maria cînd stă aproape de dînsul și cum ochii ei se croiesc în toată clipa pe plîns și iar rîd în răsfățare.

„Ori sunt, ori nu sunt om!" își zise el luni după prînz.

Trebuia să plece la Arad.

Nu! Nu la Arad!

Peste dealurile care despart valea Crișului de a Murășului, nu era drum de care, dar oamenii treceau pe poteci bătute, și el putea să facă pe un cal bun în timp de vreo patru ceasuri, drumul pe la Chisindia și peste Văsoaia la Conop, în valea Murășului, de unde nu mai avea decît un ceas bun pînă la Șoimoș.

Iară cal găsea el la Buteni.

Așa trebuia să facă, dacă era om: la părintele Isai, cu părintele la Mara și cu Mara la Arad. Să se aleagă o dată într-un fel.

Nu mai erau, cînd el a plecat, decît vreo trei ceasuri pînă în seară, dar ziua era frumoasă, luna, deşi pe scăzute, se ivise pe cer şi nu apunea decît după miezul nopţii, iar calul era puternic şi iute : omul adevărat vrea şi face.

Dus de gîndul acesta, el trecea grăbindu-şi calul printre pădurile cu frunziş pişcat de brumă, ici verde de stejar, colo galben de tei şi apoi roşu ca sîngele de taur, iar după ce s-a întunecat, aceeaşi lună, în razele căreia se plimbase Naţl pe ţărmul Murăşului, îi lumina şi lui calea.

Lungă, cotită şi anevoioasă cale.

Nu e lucru mai urît decît să treci aşa, singur şi călare pe un cal iute prin mijlocul unei lumi pustii : ţi se răscoleşte oarecum tot sufletul şi ţi-e în cele din urmă, parcă nu-ţi mai poţi da seamă, dacă e în aievea ori visezi numai ceea ce ţi se-ntîmplă. Obosit de drum şi de singurătate, el nu mai ştia desluşit unde şi cu ce gînd se duce şi toate i se păreau ca prin minune. Auzise de atîte ori vorbindu-se despre farmecele babelor, care te fac să zbori călare pe ujog, unde te cheamă ursita, şi acum simţea că nu se duce nici el, ci e dus.

Cuprins de sîmţămîntul acesta, el se simţea atît de uşor, încît îi cădea oarecum rău cînd a început să audă lătratul cînilor din Şoimoş.

În fire nu şi-a venit însă decît la casa părintelui Isai ; abia acum s-a încredinţat că degeaba a făcut drumul cel lung, căci el şi aici tot el însuşi rămînea : nu era în stare să bată la poartă, şi-i părea bine că e noapte şi nu-l vede nimeni.

„Nu ! zise el. Treaba aceasta pot eu s-o fac şi fără de părintele Isai."

Fără de Mara nu-i venea să meargă la Arad ; dar fără de părintele Isai putea să vorbească cu Mara. Nu era nevoie să mai ştie şi el.

Porni dar înainte, spre Radna, ca să stea peste noapte la vreunul din birturile din apropierea mănăstirii și să meargă apoi, ca mîne dimineață, el singur la Mara.

La birt, unde nimeni nu-l cunoștea, putea să intre fără de sfială, să lase calul în grija vreunui argat și să ceară ceva de mîncare, căci era flămînd, hămisit.

— Cunoști d-ta pe Mara ? întrebă el pe slujnica ce-i așternea masa.

— Cum să n-o cunosc ? Șade numai aci, a patra casă.

— Nu știi, e acasă ?

— Alaltăieri s-a întors cu fiica ei de la Arad, răspunse slujnica.

Codreanu simți că-i trece ca un fel de junghi prin inimă și că i se taie vinele de la picioare.

— Cum ? întrebă el. Persida e aici ?

— Nu — răspunse slujnica — s-a dus chiar alaltăieri la călugărițe.

Era o adevărată făcătură : Persida aici ! De ce a venit ? De ce n-a rămas acasă, ci s-a dus la mînăstire ? Ce s-a întîmplat ?

Era flămînd și s-a sculat nemîncat de la masă ; era obosit de drum și s-a dus să se mai plimbe pe țărmul Murășului.

Fusese, de cînd știa că dînsa se află prin apropiere, cuprins de un fel de ferbințeli, și, plimbîndu-se cu pașii iuți pe țărmul rîului, resimțea mulțumirile fără de seamăn pe care le avuse în apropierea ei. Ah, ce femeie !... ce ființă ! Ce adimenitor îi era zîmbetul, ce dulce supărarea, ce ușor curgeau vorbele de pe buzele ei, ce nesecat îi era sufletul ! Și totuși, abia acum își dedea seamă, că el n-a vorbit niciodată deschis cu dînsa. Se deprinsese încetul cu încetul cu gîndul că are să-și petreacă toată viața în apropierea ei, că

altfel nu este cu putință, și a și voit în nenumărate rînduri să i-o spună aceasta. Era însă în tot felul ei de a fi ceva ce te stăpînea, încît nu puteai să-i spui decît ceea ce dînsa voia. Te înțelegea de mai-nainte și-ți răspundea fără de vorbe. Astfel el nu se mai îndoia că și dînsa voiește și totuși, acum simțea că nu e în stare să-i vorbească fără de încungiur : ar fi trebuit să fie la mijloc cineva, care să-i vie-ntr-ajutor și să deschidă vorba.

Avea tată și mamă, bun și bunică, rude și prieteni, era iubit de o lume întreagă, și acum se simțea singur și părăsit de toți și stetea sperios în drum ca puiul care s-a perdut de cloșcă : el însuși rupsese toate legăturile, se desfăcuse de toți ai lui, și nu mai era cine să-i vie într-ajutor.

Dimineața s-a sculat pe cînd se mijea de zi. Știa că Mara pleacă foarte de dimineață și ținea s-o găsească acasă ; și totuși el își făcea de lucru și parcă ar fi dorit în fundul inimii lui, ca să vie prea tîrziu la casa ei.

Așa a și fost : portița era încuiată.

S-a dus cu inima încleștată la pod, unde știa c-ar putea s-o găsească. Nu era nici aici. El o vedea însă din jos de pod, la depărtare de cîteva sute de pași, unde oamenii încărcau lemne pe plute — dar nu s-a dus la ea. De ce să meargă ? Tot era mai bine, mai ușor, mai firesc să vorbească mai-nainte cu Persida.

A plătit dar omului, pe care l-a găsit acolo, creițarii, și a trecut podul. Iar acum îi venea să se întoarcă iar înapoi la Buteni.

Trecuseră opt ceasuri. Cum putea el să sune acum, la un timp atît de nepotrivit. Era peste putință să i se dea voie de a vorbi cu dînsa.

El își luă inima în dinți și sună.

— Ce doriți ? îl întrebă sora bătrînă, înaltă și slabă, care se ivi în ușă.

— Aş putea, vă rog, să vorbesc cu domnişoara Persida Bîrzovanu? întrebă el.

— Domnule, acum nu se poate, îi răspunse sora. Şi — adause ea — nici nu ştiu cine sunteţi d-voastră.

El scoase din portofelul său un bilet de vizită şi i-l dete.

— Să spuneţi — îi zise — domnişoarei, c-o rog să mă vestească, dacă şi cînd voi putea s-o văd.

Sora îl pofti să se aşeze şi să aştepte, apoi încuie uşa şi se depărtă.

Persida se afla în bucătărie.

Ea nu venise la mînăstire cu gîndul de a rămînea aici, dar a găsit-o pe maica Aegidia făcînd proviziune de compoturi pentru iarnă şi era peste putinţă să nu pună şorţul, ca să-i dea ajutor. Seara apoi, cînd era vorba să se întoarcă acasă, îi era foarte greu să plece. Se simţea atît de bine aici, unde a crescut şi unde toate o potoleau şi-i dădeau tărie.

A iubit totdeauna pe maica Aegidia, dar încă nu ştiuse c-o iubeşte: acum ar fi voit să şadă la picioarele ei şi să-i sărute mînile. Nu mai era cum a fost, şi parcă se lumina toată mînăstirea cînd ochii lor se întîlneau.

„O adevărată minune!“ aşa zicea maica Aegidia în gîndul ei. Se potolise neastîmpărul copilăresc şi năvălnicia adeseori sălbatică, şi fata ei era aşezată, înţeleaptă şi duioasă, un adevărat giuvaer de femeie. De aceea nici nu mai putea să-i vorbească în felul de mai-nainte, şi Persida se simţea înălţată în gîndul ei cînd vedea că o ia parcă i-ar fi fost soră ori prietenă.

Sîmbătă seara au stat pînă spre miezul nopţii deştepte şi au vorbit despre toate afară de un singur lucru. De ce să vorbească şi despre acesta? Ea ştia cum gîndeşte maica Aegidia, şi mai ales aici, între zidurile mînăstirii şi sub ochii maichii Aegidiei, nu putea nici dînsa să gîndească altfel. Era de sine înţeles că nimic

nu e mai presus de dorința părinților, mai ales cînd ei trăiesc, ca Mara, numai pentru copiii lor.

Și totuși Persida tresări cuprinsă de un fel de spaimă cînd citi numele Pavel Codreanu.

— Ce e? întrebă maica Aegidia cu o asprime, care reamintea timpurile trecute.

— Domnul acesta — răspunse Persida dîndu-i biletul — e un absolvent de teologie, pe care îl cunoaștem din Arad.

— Dar tu știi...

— Trebuie să-l văd — o întrerupse Persida — altfel s-ar mîhni mama.

Obrajii călugăriței se roșiră. Îi era parcă se dărîmă casa în capul ei. Grozav gînd! Încă un suflet perdut! Cea mai iubită dintre fetele ei se ducea și ea, ca să-și petreacă viața în ticăloșie omenească.

— Du-te, fata mea! grăi dînsa cu blîndeță umilită. Dacă e dorința mumei tale, trebuie să-l vezi chiar acum.

Persida-și dezlegă șorțul, sărută mîna maichii Aegidiei, apoi se depărtă, ducîndu-și șorțul în mîna stîngă ca să-l atîrne la locul lui și să meargă-n sala de așteptare.

Îi era însă greu să meargă — așa fără de veste, și ar fi voit să-și mai facă timp de rezgîndire.

„Nu! își zise peste puțin ridicîndu-și capul. Să văd ce voiește."

La ușa sălii de așteptare iar se opri și stete pe gînduri.

— Te rog să ne lași singuri, grăi întorcîndu-se spre sora ce-o însoțise și era datoare să stea și dînsa-n sală în vreme ce Persida vorbea cu tînărul.

Sora se plecă umilită.

— Aceasta eu nu pot s-o fac! răspunse ea. Știi

prea bine că n-aş putea s-o fac fără ca să-mi mărturisesc păcatul, şi ştii şi pedeapsa.

Persida-i apucă mîna şi se uită stăruitor în ochii ei.

— Te rog să suferi pedeapsa, căci Dumnezeu îţi va ierta alte păcate în schimbul ei. Te rog — zise ea — căci n-ar fi cu putinţă să vorbim deschis, dacă n-am fi singuri !

Sora-şi plecă mai umilită încă capul şi-i făcu semn să se ducă.

Codreanu se cutremură şi sări-n picioare cînd Persida se ivi voioasă-n uşă.

— Aşa-i că te miri ? zise el mergînd spre dînsa.

— Nu, răspunse ea întinzîndu-i mîna. Văzînd biletul d-tale, mi-am închipuit numaidecît c-ai fost pe la mama şi ea te-a trimis aici.

— N-am văzut-o, grăi el... Am căutat-o, ce-i drept, dar n-am găsit-o nici acasă, nici la pod. Am aflat însă ieri seară că eşti aici — şi am venit.

— Aşa ! zise ea oarecum uşurată. Care va să zică nu ai vorbit cu mama !

— Nu încă !

Ea-l pofti să se aşeze, se aşeză şi ea, apoi rămaseră cîtva timp strîmtoraţi : el nu ştia cum să înceapă, iară ea aştepta să vadă ce vrea el.

— Am fost foarte mirat, cînd am aflat că ai plecat de la Arad, începu el în cele din urmă.

Persida zîmbi, stete puţin pe gînduri, apoi obrajii i se umplură de sînge.

Era hotărîtă să-i spună fără de încungiur, cum s-au petrecut lucrurile de ea s-a hotărît deodată să plece : aşa trebuia să facă, şi ea nu putea să facă decît cum trebuie. Acum însă, cînd se afla faţă în faţă cu el, ea nu putea — nu ! — mai bine moartă !

Gîndul omenesc străbate într-o singură clipă şi timpul şi depărtările, şi acum, în clipa aceasta, ea vedea

în gîndul ei toate cele petrecute și-l vedea și pe el umblînd răzleț prin lume, ajuns din om neom, nenorocit fără de vina lui. Se împăcase cu gîndul că ea nu poate să-l ajute și că nu le rămîne amîndurora decît să uite cele petrecute, care nu erau, la urma urmelor, decît o nebunie de tinerețe. Îi era însă rușine c-a crezut că poate să-l mai și batjocorească spunînd altui bărbat ceea ce numai ei amîndoi știau.

— Mi s-a urît de învălmășeala și de zgomotul lumii — îi răspunse ea — și mi-a venit dorul de liniștea acestei case!

— Și ai să rămîi aici, se înțelege, zise el rîzînd.

Ea stătu puțin pe gînduri, și sufletul parcă i se înălța.

— D-ta rîzi, grăi dînsa ; nu trebuie însă să scapi din vedere că eu aici am crescut și că sunt femeie. D-voastră, bărbații, vă avîntați cu inimă îndrăzneață în toiul lumii și totuși nu o dată sunteți cuprinși de dorul singurătății : dar noi, femeile, care numai răzămate de alții putem să trecem prin lume ?

Codreanu iar zîmbi.

— D-ta n-ai decît să vrei pentru ca să-ți găsești razăm, zise el.

— Știu, întîmpină ea tot zîmbind cu ironie. Sunt tînără, frumoasă și deșteaptă : nu-mi mai lipsește decît inima ușoară pentru ca să-mi iau avînt. Eu mă înspăimînt însă, cînd mă gîndesc la mulțimea datoriilor pe care le iau asupra mea, cînd ies de aici, și sunt coprinsă adeseori de sîmțămîntul că nu pot să le împlinesc pe toate.

— Dar — zise el — datorii avem cu toții.

— Și foarte rar avem și mulțumirea de a le împlini, îl întrerupse ea.

— Aș ! zise el, dar atunci cei mai mulți dintre noi s-ar simți foarte nenorociți.

— Nu — zise ea — suntem, dar nu ne simţim, fiindcă omul se deprinde cu toate. Închipuieşte-ţi că eu nu rămîn aici. N-aş putea să stau aşa, fată mare. Ar trebui să mă mărit. Să zicem că-mi găsesc un soţ mai presus de toate aşteptările mele. De unde pot eu să ştiu, dacă nu voi prinde mai tîrziu slăbiciune pentru altul ? Ce fac atunci ? Sunt ori nu datoare să-i mărturisesc soţului meu adevărul ?

— Da ! zise el cu toată hotărîrea.

— Dar dacă aş fi avut mai-nainte slăbiciune pentru altul ? urmă ea, tot sunt datoare să-i mărturisesc adevărul ?

El tresări.

— Da ! zise iar, însă de astă dată cam cu jumătate de gură.

— Şi-o să se bucure dînsul ?

— Nu tocmai.

— Atunci — grăi dînsa rîzînd — e parcă mai cuminte să nu-mi fac datoria. De ce să-i spun, cînd îl mîhnesc prin aceasta ? Am să mă deprind încetul cu încetul cu gîndul că datoria mea e să tac, să fiu făţarnică şi să-mi fac de-a sila celelalte datorii, pe cît le pot. Urîtă viaţă !

El se uită nedumirit în faţa ei.

— Bine, domnişoară — zise el strîmtorat — dar d-ta tot n-ai putea să rămîi aici.

— De ce nu ?

— Fiindcă nu e cu putinţă.

— De ce să nu fie cu putinţă ?

— Pentru că eşti, dacă nu mă înşel, ortodoxă.

— Să trecem peste aceasta, grăi dînsa aşezată. Cînd e vorba de viaţă şi de moarte, nu ne mai uităm la asemenea lucruri mici. Oameni suntem, la urma urmelor, cu toţii, şi Dumnezeu e unul şi acelaşi pentru toţi.

— Eu tot nu cred că ai să rămîi aici, zise el iar în glumă.

— Nici eu nu cred, răspunse ea. Voiesc numai să zic că cel puţin acum nu e pentru mine gînd mai adimenitor decît să rămîn aici, şi m-aş simţi foarte nenorocită, dac-aş fi nevoită să plec. Mă simt atît de bine aici, şi mai am încă timp destul pentru zbuciumările vieţii.

Codreanu începu să tremure.

— Care va să zică — grăi dînsul cu glasul înăbuşit — eşti hotărîtă să rămîi aici ?

— Nu — răspunse ea — eu n-am nici o hotărîre, şi dacă mama astăzi va zice să ies, voi ieşi mîne. Răspund numai la întrebarea, pe care mi-ai pus-o rîzînd. M-aş simţi nenorocită, dac-ar trebui să ies acum. Peste un an, peste doi — nimeni nu ştie ce are să simţă — voi ieşi cu inima uşoară : acum mi-ar fi foarte greu !

Codreanu o înţelegea deplin şi nu mai ştia ce să-i zică, ci se uita numai cu ochii ţintă la un colţ al odăii.

— Şi dacă eu te-aş ruga ? întrebă el sfios şi cam cu jumătate de gură.

Ea se ridică şi rămase stînd dreaptă şi cu ochii în jos.

— D-ta ştii că ţiu mult la d-ta şi n-aş putea să zic nu ! răspunse ea încet, dar ţii şi d-ta la mine şi nu eşti în stare să-mi faci silă. Mai tîrziu ! Nu-i aşa ?

— Da ! răspunse el ridicîndu-se.

— Îţi mulţumesc ! grăi dînsa, întinzîndu-i mîna.

El îi apucă mîna şi o sărută.

— Ai să mai treci pe la mama ? întrebă ea.

— Nu ! răspunse el hotărît.

— Îţi mulţumesc ! grăi iar dînsa, şi la revedere !

El îi sărută încă o dată mîna, apoi dînsa se retrase şi peste puţin intră sora bătrînă, înaltă şi slabă, ca să descuie uşa pe care avea să plece Codreanu.

CAPITOLUL X

CINE CE POATE

Mare lucru tîrgul de toamnă de la Arad!

Timp de cîteva săptămîni drumurile de țară toate sunt pline de care încărcate, care aduc bogățiile din șapte ținuturi, ca să le desfășure prin piețele și prin ulițele Aradului și pe cîmpia de dimprejurul lui, unde s-adună care cu poame de pe Crișuri și din valea Murășului, cu lemnărie din munții Abrudului și cu bucate de pe cîmpia mănoasă, se-nșiră butoaiele cu vin din podgorie ori cu rachiu de pe Murăș și se îngrămădesc turme de oi venite din Ardeal, ciurde de porci aduși de pe lunci, herghelii de cai crescuți pe poienele munților și cirezi de vite mînate de jelepari[1] umblați prin lume.

Ce mulțime de oameni și ce amestecătură de tipuri și de porturi și de limbi! E, parcă aici e mijlocul pămîntului, unde se întîlnesc toate neamurile. Pe-nserate s-aprind împregiurul orașului mii de focuri, la care stau de vorbă ori își petrec cîntînd aici romîni, colo unguri, mai departe șvabi ori sîrbi, iar printre aceștia slovaci, ba pînă chiar și bulgari.

Dar tot romînul, săracul, e și aici cel mai de frunte, căci vine iarna geroasă și ajunge la preț cojocul căl-

[1] Negustori de vite.

duros, la care nimeni atît de mult ca romînul nu ţine.

Şi nu e numai că tot romînul vrea să-şi aibă cojocul, dar ţine să-i mai fie şi frumos împodobit cu flori tăiate din carmajin[1] ori cusute-n fire de ibrişin. Nu-i cojocul, ci podoaba de pe el, ceea ce-i aduce cîştig cojocarului: asta se plăteşte, dacă e frumoasă, cu mîna largă şi pe întrecute.

Nici că se poate pentru un cunoscător mai mare mulţumire decît să treacă prin şetrile cojocarilor din Arad, ca să vadă unul cîte unul cojoacele de probă. Frumosul e frumos, nu-i vorba, pretutindenea, dar cojoace frumoase ca la Arad nicăiri nu se găsesc, fiindcă mai rar găseşti aiurea oameni, care pot să le plătească.

Trică-şi împlinise demult anul, dar tot mai rămăsese la Claici, fiindcă îi era greu să plece ca să-şi înceapă cei doi ani de călătorie. Nici că intră însă calfele de cojocari la stăpîn decît de două ori pe an: fie la Sf. Gheorghe, fie mai ales la Sf. Dimitrie, pe cînd cojocarii au mult de lucru. Apoi o calfă trebuie, mai înainte de a ieşi în lume, să-şi arate destoinicia, pentru ca stăpînii să ştie ce poate şi cum au să-l plătească. El s-a învoit dar cu Claici, ca să coase pentru tîrgul de toamnă o bundă, adecă o blană de miel, lungă pînă la pămînt, albă şi împodobită cu flori cusute-n ibrişin. A lucrat patru luni de zile la ea, dar şi era frumoasă, încît Claici n-o lăsa mai jos de două sute de florini şi se lăuda tuturora, că el l-a scos calfă pe Trică.

Iar Trică stetea ruşinos în dosul bundei de probă, ca să fie la îndemînă cînd vin stăpînii care caută calfe. Era tot lung şi deşirat, tot motolog şi gură-cască, dar mai nespălat şi mai nepeptănat decît odinioară. Se împlinise aproape un an de cînd plecase soru-sa de la Arad, şi de atunci perduse obiceiul de a se peptena, cînd mergea la masă.

---

[1] Piele de culoare roşie.

Deoarece breasla cojocarilor din Arad ținuse morțiș ca cojocarii din alte părți să nu-și poată scoate marfa la vînzare decît în ziua a treia, Bocioacă-și avea și el, ziua-ntîi și ziua a doua, lăzile-nchise și se plimba printre șetrile cojocarilor din Arad, ca să vadă ce lucruri frumoase au mai scos în tîrg.

— Cine a făcut bunda asta ? întrebă el, uitîndu-se cu de-amănuntul la cusături.

— Eu ! răspunse Trică făcînd un pas înainte.

Bocioacă, tot înalt și subțire și el, se uită de jos pînă sus la Trică. Îi era parcă nu se poate ca acele mîni mari să fi cusut florile cele atît de curat scoase.

— E bine, băiete ! zise el. Cînd ai ieșit calfă ?

— De Sf. Gheorghe.

— Vrei să vii la Lipova ? Eu sunt Bocioacă, starostele.

— Știu, că și eu sunt de pe acolo.

— De unde ?

— De la Radna.

Bocioacă se uită din nou în fața lui.

— Doară nu ești fratele Persidei ? grăi el. Parcă-mi semeni și tu cu mă-ta.

— Asta e ! răspunse Trică rîzînd.

— Ce-a avut mă-ta cu neamțul ? întrebă starostele schimbînd vorba.

— Care neamț ?

— Hubăr. Care altul ?

— Eu nu știu nimic ! răspunse Trică cu atît mai mirat, cu cît mumă-sa era și ea aici în tîrg și nu-i spusese nimic.

— Bine — grăi Bocioacă — a luat podul de la dînsa și pare-mi-se c-a înșelat-o și cu pădurea de la Cladova.

— Eu — zise Trică rîzînd — nu cred că poate cineva să-nșele pe mama.

Bocioacă iar se uită la băiat. Era, parcă, ceva foarte deștept în ochii lui.

— Ei ! vii ? întrebă el din nou.

— Vin.

— Ce ceri ?

— Nu mai cer nimic, răspunse Trică. Nu mi-e destul, că stau la d-tale ? ! O să-mi dai ce-i socoti !

Bocioacă era încîntat.

— Cînd vii ?

— Chiar acum după tîrg !

— Vorbă încheiată ! grăi Bocioacă și-i strînse mîna, apoi se duse mai departe.

Iar Trică nu mai avea astîmpăr. Voia să vadă pe mumă-sa, ca să afle ce s-a întîmplat cu Hubăr și să-i spună că s-a-nvoit cu Bocioacă, același Bocioacă, în casa căruia nu fusese primit ucenic.

— Auzi vorbă ! strigă Mara puindu-și mînile în șolduri.

Se bucura cum demult nu s-a mai bucurat. Lasă că-i părea bine că Trică a intrat calfă tocmai la Bocioacă, dar avea și mare trebuință să-i fie feciorul prin apropiere.

De cînd aflase că Codreanu s-a-nsurat și s-a popit, ea-și pusese de gînd să n-o mai lase pe Persida la călugărițe. Nu era însă chip s-o scoți din mănăstire. Ea zicea, nu-i vorbă, că nu mai stă, dar potrivea mereu lucrurile așa, ca să mai rămîie, și nu mai știai ce să-i faci, ca s-o scoți.

Duminecile și zilele de sărbători Mara o lua și-o ducea la biserica de la Lipova. Foarte adeseori însă Mara era dusă pe la tîrguri și atunci Persida lua pe vreuna din fetele de romîn ce se aflau la călugărițe și tot se ducea. Le părea foarte rău călugărițelor, căci era, dacă-i vorba, chiar mai frumoasă biserică acolea în mînăstire, dar Persida ținea să meargă la biserica

ei și nu putea nimeni s-o oprească. Ba s-a făcut încetul cu încetul obicei, că Persida lua toate fetele de romîn cu dînsa, încît era o frumusețe să le vezi, și lipovenii țineau mult la fata Marei.

— Minunat lucru! grăi dar muma. O să te duci duminecile și zilele de sărbători s-o iei pe Persida, ca s-o duci la biserică. Apoi să facem ce-om face, ca s-o scoatem de acolo.

— Da! răspunse Trică voios. Dar cu Hubăr ce-ai avut?

— Ce să am? grăi Mara. Nu cumva sunt proastă, ca să alerg și să muncesc, apoi să împart cîștigul cu dînșii? Nu cîștig nimic și n-am nimic de împărțit!

— Bine, dar aud că ți-a luat Hubăr podul.

— Nu-mi mai trebuie mie podul acela! Stau toată ziua pentru cîțiva creițari, cînd am atîta treabă în altă parte.

Lui Trică îi părea cu toate aceste foarte rău. Nu se putea împăca cu gîndul, că mumă-sa nu mai e podăriță, cînd toată lumea îi zicea „Podărița". Apoi îi era parcă i-ar fi venit lui să ia podul în arîndă, fiindcă grozav îi plăcea să vadă creițarii adunați grămadă și nu se putea împăca cu gîndul, că o să dea și el creițari cînd va trece de aici înainte podul.

— Și, uite! zise el, mie îmi venise gîndul să stau acasă cu voi, să mă duc diminețile și să mă întorc serile.

— Să stai, dragul mamii! grăi Mara înduioșată, ca să fim o dată oameni adunați și noi.

— Dar o să dau prea mulți creițari.

— De asta să nu-ți pese — zise ea încet — căci tot ai noștri sunt creițarii. Gheorghe a luat podul în tovărășie cu mine.

Pe drum apoi, de la Arad pînă la Radna, le-a mai înțeles Trică și celelalte.

Se plîngea Mara că-i merg treburile rău de tot. Ar fi fost în stare să jure că perde cu pădurea și-ar ajunge la sapă de lemn, dacă nu s-ar ajuta cu plutele, pe care le vinde cu preț bun după ce descarcă stîngenii.

— Numai eu știu, dragul mamei — zicea dînsa suspinînd — cît mă frămînt, ca s-o scot la capăt. Mi-au scos vorba că am adunat bani mulți și toți mă fură, toți umblă să mă înșele. Ba mai vine și popa Isai de la Șoimoș și zice cui numai vrea să-l creadă, că sunt zgîrcită și că numai eu sunt de vină, dacă n-a luat Codreanu pe Persida. Drăguța mamei! Las' c-o să găsească ea altul mai și mai și decît dînsul. Voia să scoată sufletul din mine și să-mi ia cel din urmă ban. N-am, dragul mamei, de unde să dau mai mult decît ceea ce pot. Tu știi că puțin a rămas de la fie iertat tatăl vostru : las că nu m-am atins de al vostru, dar am mai și adăugat puțin cîte puțin, cum biet am putut, ca să aveți și voi cîte ceva. Aveți! Ai și tu, are și Persida : popa cerea însă marea cu sarea!

Spunea Mara, spunea mereu și nu mai sfîrșea, iar Trică nu putea decît să le creadă toate. Cînd vorba era însă de Codreanu, trebuia să zică și el o vorbă, căci îl cunoștea mai bine și ținea mult la el.

— Să crezi, mamă — grăi dînsul — că Codreanu nu cerea nimic.

— Ferit-a sfîntul! răspunse Mara. El nu, dar s-a vîrît la mijloc popa Isai și le-a stricat toate. E însă mai bine așa! N-a fost să fie! Fiecare cu norocul lui! Nici nu era el om pentru fată ca Persida ; pe unul ca dînsul l-ar bate Persida-n fiecare zi de două ori.

Cam așa gîndea și Trică.

Nu-i vorba, acum, după un an, se făcuse mai înaltă și părea mai subțire soră-sa ; ți-ar fi venit să-i zici c-o clatină vîntul! Călca însă țeapăn și mărunt ca maica econoama, încît parcă se scutura pămîntul sub

picioarele ei, și era-n căutătura ei și împregiurul buzelor ei ceva îndărătnic, aspru și nemilos, parc-ar fi voit în toată clipa să strige: *trebuie!*

Era cu toate aceste foarte voioasă și ar fi voit s-adune toată lumea, ca să-i spună că fratele ei a venit s-o ia la biserică și are să rămîie aici.

— Dar — zise el — mergem la noi la biserică.

Ea stete puțin pe gînduri.

— Nu — grăi apoi — rămînem tot la Lipova și ne ducem după biserică acasă!

În zadar, femeia tot femeie! Se uita la fratele ei cel înalt și lat în umeri, care-și pusese hainele negre și trecuse pe la bărbier mai-nainte de a fi venit la dînsa. Ea-i potrivi legătoarea la gît și-i scutură, pe ici pe colo, haina, atingînd-o ușurel cu vîrful degetelor: voia să meargă cu el la biserica de aici, unde toți o cunoșteau.

Iară el voia numai ceea ce vrea dînsa.

O luară dar, tot ca odinioară, la dreapta, ca să treacă prin fața măcelăriei.

Ce deosebire însă!

Atunci ea știa că Națl are s-o vadă trecînd, și totuși era cuprinsă de un fel de leșin; acum nici prin gînd nu-i trecea că are să dea ochi cu el, și totuși n-a tresărit, cînd l-a zărit în ușa măcelăriei, ci s-a uitat lung și fără sfială la el.

Ce schimbare într-un timp atît de scurt! Nu-i vorba, șorțul îi era și acum curat și cărarea i se vedea, ca odinioară, prin părul neted peptănat, dar era măcelar adevărat: om cu fața plină și mai mult roșie decît rumenă, cu brațele puternice strînse de mîneca suflecată și cu peptul ieșit înainte.

Și se uita și el tot lung și fără de sfială la dînsa și la fratele ei, care nu voia, parcă, să-l vadă și-ar fi dat mult, dacă soră-sa nu l-ar vedea nici ea.

Un lucru nu-i era nici Persidei cu putință : să treacă ulița ca să apuce pe la colț. Ea clătină zîmbind voioasă din cap, dar își urmă drumul înainte rămîind în partea despre mînăstire a uliței, încît Națl se uită dezamăgit în urma ei și răspunse la salutare abia după ce ea trecuse.

Lucrurile veniseră fără de veste și s-au petrecut atît de iute, încît el stătea buimăcit și nu-și dădea seamă decît că mai-nainte ea avuse pe frunte și mai ales pe tîmple fire de păr creț și răzleț, iar acum părul îi ședea neted pe frunte.

— Cînd s-a întors Națl acasă ? întrebă Persida după ce se mai depărtară.

— Tu trebuie să știi mai bine decît mine ! răspunse Trică îndîrjit.

— De ce să știu ?

— Ești mai demult aici.

— Dumineca trecută nu era acasă, grăi dînsa. L-ai mai văzut tu la Arad după ce am plecat eu ?

— Nu știu, răspunse Trică mai îndîrjit. Nu-mi mai aduc aminte. Nu, nu l-am mai văzut. Dar ce ai tu cu el ?

Persida se uită rîzînd la fratele ei.

Un lungan, ce-i drept, dar un băiat, care abia peste două luni împlinește șaptesprezece ani : ce putea el să înțeleagă ?

— Fii băiat cuminte, Trică, zise ea ; tu știi că nu am nimic cu el și nici nu pot avea. Tocmai de aceea îmi pare însă bine, că i-au ieșit prostiile din cap.

— De unde știi că i-au ieșit ! ?

— Văd eu ! răspunse ea.

Așa și credea fata Marei, deși nu era tocmai așa.

El n-a alergat, ce-i drept, nici la biserică, nici la Radna după dînsa, dar munte cu munte nu se întîl-

nește, însă om cu om da — mai ales acum, toamna, în timpul culesului de vii.

De la Radna înainte, spre apus, se-ntinde podgoria cea vestită a Aradului, un lung șir de dealuri acoperite cu vii. Cale de o zi bună, pînă la Măderat, la poalele dealurilor, sat se-nșiră de sat, iar printre vii sunt risipite cramele, pe care nimeni n-a-ncercat încă să le numere.

Ce-i aici în timpul culesului, pe la începutul lui octomvrie, aceasta nu poate s-o știe decît cel ce-a văzut cu ochii lui.

Serile, viind despre Arad, pe șesul neted, vezi în fața ta parcă un alt cer, un fel de negreață întinsă în fața ta și nenumărate lumini risipite pe ea, focurile ce ard la crame, prin paghini și pe fînețele acum cosite și lăsate de pășune. Din cînd în cînd răsună prelungit cîte o pușcă descărcată, ori se ridică pe ici pe colo cîte o rachetă, încît simți pe nevăzute, că e lume, lume, multă lume risipită pe acolo pe dealuri și prin văi.

Săptămîni de zile de-a rîndul vin mereu și de la deal, și de pe șes, unii ca să lucreze, alții ca să petreacă cîteva zile bune, toți veseli, toți gata de a se bucura de viață.

O dată numai pe an e culesul viilor, și păcat ar fi să petreci și astă singură dată dormind nopțile cînd ele sunt atît de liniștite și de răcoroase, iar luna nicicodată și nicăiri nu-și revarsă lumina așa din plin ca acum și aici, unde razele ei se resfrîng oarecum din coastele dealurilor spre șesul întins ca o mare.

Ici fluier, colo cimpoi, mai departe o chitară, o vioară, o harmonică și iar un taraf de lăutari, pretutindenea cîte o descărcătură de pușcă, o rachetă ori cel puțin cîte un chiot de fiecare vadră turnată în butoi,

și toți stau la povești, cîntă, joacă, petrec în zburdalnică-nvălmășeală.

S-alergi cale de două zile pe nemîncate, ca să iei parte, iar Națl nu era decît aci la Lipova: cum ar fi putut să stea acasă cînd aveau și ei vie la Păuliș și venise anume de cules acasă?

Luni dimineață el știa că Persida nu s-a-ntors la călugărițe, și nu se mai îndoia c-a rămas și ea de cules acasă.

Celelalte veneau de la sine.

Pleci în timpul culesului de cu seară cu un prieten așa la un noroc, treci din cramă în cramă, și numai bunul Dumnezeu știe, unde și cu cine te pomenești în zori de zi, căci oriunde sosești, oamenii sunt bucuroși de oaspeți și cu plin te primesc, oriunde ajungi, găsești ori îți faci prieteni.

Luni după amiază-zi el știa că Mara e și ea cu ai săi la vie, cale de vreo jumătate de ceas mai spre Radna; iar pe-nserate el a luat pușca la umăr și a urcat voios și căprește spre culmea, de unde putea să vadă, cînd și încotro pleacă fata Marei.

O vedea, și ce n-ar fi dat, ca și ea să-l zărească pe el sus în culme!

El descărcă deodată amîndouă țevile puștii; însă era sus în deal și descărcătura pierdută în vînt suna ca în sec.

Persida și Mara, care se aflau în fața cramei acoperite cu trestie, cu toate aceste se întoarseră spre culme.

Era departe pîn-acolo, încît abia se mai vedea omul care descărcase. Persida însă tot îl recunoscu și, în semn că-l cunoaște, ridică mîna în sus.

— Cine-i acolo? întrebă Mara mirată că fiica ei îl cunoaște.

Persida se uită rîzînd la ea. Știa că e certată muma ei cu Hubăr, dar acum era culesul viilor.

— Cine să fie ? răspunse ea. Nebunul de Naţl !

Mara rămase cîtva timp buiguită. Naţl ? Iar Naţl ? Parcă-i venea și tot nu-i venea să se supere. În zadar ! era femeie și mamă, și mare lucru ar fi ca o mamă să se supere cînd vede că fata ei ia minţile flăcăilor.

— Curat nebun ! zise ea uitîndu-se cu ochii scrutători la fiica ei.

— I-a mai trecut, mamă — grăi Persida, care-i înţelese gîndul — și o să-i treacă de tot, cînd va vedea ce e și cum.

Mara era cea mai fericită din toate mumele : nu vorbele Persidei, ci felul în care ele fuseseră rostite, o încredinţau că fata ei e cea mai cuminte din toate fetele.

— Te pomenești că nebunul acela — zise ea — o să ne stea pînă la miezul nopţii în vîrful dealului.

De asta se temea și Persida.

Se înșelau însă amîndouă.

Naţl descărcase, ce-i drept, pușca, pentru ca Persida să se uite spre dînsul. Cînd a văzut însă că ea se uită, îi face semn, ba se mai uită și Mara, el știa că ele vorbesc despre dînsul, simţea că de bine nu pot să-l grăiască — și-i era rușine.

„Ce fleac de om !“ își zise el necăjit pe sine, își aruncă pușca iar pe umăr și porni mai departe. „Îndrăcită femeie !“ adăugă apoi într-un tîrziu.

Iară Persida se uită lung după dînsul și se bucura în gîndul ei.

Nici că l-a mai văzut trei zile de-a rîndul, deși fetele ca dînsa multă lume văd în timpul culesului de vii.

Joi pe înserate, ea a plecat cu nevasta lui Bocioacă, cu vărul lui Bocioacă, Andrei, care era scrietor la notarul din Miniș, cu notarul de la Șoimoș și cu dom-

nișoarele Emilia și Nina, nepoatele părintelui Isai, ca să meargă la crama părintelui Ioan de la Miniș.

Trecînd așa, printre crame, s-au mai oprit ici, s-au mai oprit colo, încît au petrecut peste două ceasuri pe drum și s-au sporit la patrusprezece inși pe cînd au sosit.

Să vezi apoi părere de bine și chiote de veselie și tuș dat de lăutarii, fără de care părintele Ioan n-ar fi putut să-și facă culesul.

Și ce mare era mirarea Persidei, cînd s-a pomenit că iese din învălmășeala aceasta la iveală Natl și vine cu mîna întinsă și rîzînd ștrengărește la dînsa :

— Dar d-ta cum ai ajuns aici ?

— Mare lucru ! Parcă n-ai nici un prieten, care are un prieten, ca să te aducă aici ? Nu cumva credeai c-o să scapi de mine ?

— Nici nu voiam să scap ; îmi pare bine că te văd și mai de aproape.

— De ! o să vedem ! grăi el cu îndoială și rupse vorba fiindcă se puseră alții la mijloc.

Lucru neînțeles de mintea omenească !

Persida era fată cuminte și pusese în gîndul ei toate lucrurile la cale : ochii ei însă erau duși mereu după dînsul și rîdeau cînd se întîlneau cu ai lui. Parcă-i era frate, parcă-i era copil, parcă-i era rupt din suflet, atît de mult se bucura cînd îl vedea voios, vorbăreț, și inima i se strînse cînd el veni s-o poftească la joc. El juca atît de frumos, iară ea nu știa să joace valsul.

Nu era făcută bătătura din fața cramei pentru vals și nu prea erau nici jucătorii deprinși a juca nemțește, dar la cules de vii joacă lumea și pe iarbă verde, și cele opt perechi zburau cum da Dumnezeu, ca pe podele lucii.

— Tare ești ușoară ! grăi Natl peste cîtva timp.

Persida învățase, cînd cu nunta, să joace valsul, dar era demult de atunci.

— D-ta vezi că nu știu să joc! răspunse ea.

— De loc nu știi — zise el — dar ești ușoară și merge bine.

— Mă duci d-ta! întîmpină ea.

— Vorbă să fie! șopti el încet. Te-aș duce eu, dacă te-ai lăsa... Am ce să prind în brațe. Să te iau pe sus și să te duc, încît să ni se piardă urma!

Persida ar fi voit să se desfacă din brațele lui și să-i dea brînci, ca să-l arunce cît colo. Era de necrezut îndrăzneala lui.

El însă o ținea ca-n clește de fer și o ducea din ce în ce mai zburiș, încît era o frumusețǎ să-i vezi, și încetul cu încetul privirile tuturor se îndreptară asupra lor.

— Mă obosești, de-mi scoți sufletul! șopti ea supărată acum și de privirile îndreptate asupra ei.

— Nu-i adevărat! răspunse el. D-ta nu obosești nici pînă mîne dimineață, dar ți-e greu că lumea te vede jucînd cu mine.

Apoi el o lăsă de unde o luase, îi mulțumi frumos și-și căută altă pereche.

Persida, roșie ca floarea de mac, ar fi voit să fugă, să se ascundă, să scape fără de veste din această societate neînfrînată, dar în clipa cînd el se depărtă, alți trei săriră s-o poftească la joc.

Așa e la joc: cine-a intrat o dată, e bine prins, și cu cît mai mult joacă, cu atît mai vîrtos se simte pornit a da înainte. Era cuprinsă de un fel de beție și deși ar fi voit mai înainte să plece, peste puțin o neliniștea gîndul că Seca Marta, nevasta lui Bocioacă, ar putea s-o ia ca s-o ducă iar înapoi.

Marta nu era însă din cele ce grăbesc acasă. Avea, ce-i drept, trei copii, dar era frumoasă, durdulie și tînără încă și nu venise ca să stea. Cu Bocioacă al ei, care era om bogat și foarte cumsecade, dar cu vreo doisprezece ani mai bătrîn decît dînsa și prea de tot sfătos, stetea dînsa în toate zilele ; mai rar însă cu scrietorul, care era mai tînăr și mai spornic la vorbă, știa să-i toarne glumele pe plac și să-i șoptească din cînd în cînd cîte ceva la ureche. Era, nu-i vorba, cea mai cumsecade femeie, dar n-ai fi zis-o aceasta, dac-ai fi văzut-o : prea mult îi plăcea să stea, ba chiar să se și hîrjonească cu oamenii tineri. Păcat ar fi fost să nu intre și ea în joc, deși nu prea știa nici ea, cum merge valsul.

„Păcat !" zicea în gîndul ei și Persida, care era, la urma urmelor, fată tînără și plină de viață. Nu-i vorba, jocul nu mergea ca mai-nainte, dar capul îi era amețit și ochii ei se furișau din cînd în cînd spre Națl, care era tot voios, tot neobosit, dar nu se mai uita la dînsa, nu se uita și nu se uita...

Lucru firesc! El avea, în cele din urmă, dreptate : ea se purtase ca o copilă răsfățată, rău crescută.

După ce jocul s-a curmat, ea ar fi voit să se apropie ca din întîmplare de dînsul și să facă ca și cînd nimic n-ar fi fost ; pe cînd însă ea nu putea să scape de d-l Brădeanu, un tînăr avocat, el avea de lucru în altă parte.

D-l Bogyó Feri, pădurarul împărătesc, făcuse prinsoare cu părintele Ioan, că are să ridice el singur butoiașul cu must de boabe alese, care se afla sub streașină, și să-l așeze în car. L-a și așezat spre marea mirare a tuturora.

— Puțină treabă ! grăi Ignat, vecinul părintelui, apoi luă butoiașul din car și-l ridică pe umărul său

spre mai mare uimire a celor de față, care se adunaseră împregiurul lor.

Națl nu era nici el dintre cei ce nu se miră. De! ușor nu era butoiașul acela.

El se plecă, puse mîna ca să-ncerce, ridică butoiașul o dată pînă spre genunchi, încă o dată pînă spre mijloc, apoi își încordă puterile și-l puse și el, întocmai ca Ignat, pe umărul său.

Obrajii îi erau, ce-i drept, înroșiți de sînge, ochii îi ieșeau mai tare din cap, picioarele îi steteau înfipte în pămînt și partea de sus a trupului tremura sub povara cea grea, dar el ridicase butoiașul și-l ținea pe umăr.

Persida tresări cuprinsă de frică, făcu un pas spre dînsul, apoi se opri cu inima încleștată.

— Ce glumă proastă! zise ea așa pentru dînsa, dar nu destul de-ncet, ca să n-auză și cei de prin apropierea ei, care se uitară fără voie la dînsa.

El luă butoiașul de pe umăr, îl lăsă încetul cu încetul spre pămînt, apoi îl duse la picioarele ei.

— Pune, te rog, mîna — îi zise — și vei vedea că nu e atît de greu, ca să te temi că-l voi scăpa. Dau rămășag, că-l ridici și d-ta de o palmă de la pămînt.

Persida ar fi voit iar să fugă : se dăduse de gol, și privirile celorlalți o ardeau oarecum.

— Ce-mi pasă mie dacă e ori nu greu! răspunse ea înțepată.

El se uită rîzînd la ceilalți.

— Auzi!? grăi. Zice că nu-i pasă! De ce spui lucruri care nu sunt adevărate? Zi mai bine că nu vrei să-l ridici!

Persidei îi venea să plîngă. El era grozav de îndrăzneț, dar avea dreptate și ea era umilită.

— Te-nșeli! zise ea cu îndărătnicie, apoi se plecă, apucă butoiașul cu amîndouă mînile și-și încordă

toate puterile, ca să-l ridice. Mult ar fi dat acum să-l poată luă și dînsa pe umăr.

Nu l-a putut, dar l-a ridicat pînă în preajma genunchilor, ba l-a mai și dus trei pași.

— Bravo! strigară ceilalți.

— Dar tot e foarte greu! le răspunse Persida.

— Pentru d-ta — întîmpină Națl — nu însă și pentru noi ceilalți, care punem umărul și la poveri mai grele.

Nu era nimic în această cumpănire a puterilor și totuși ceilalți și mai ales celelalte simțeau că e ceva între feciorul lui Hubăr și fata Marei, care era foarte strîmtorată.

Lăutarii începură să cînte „Măruntеaua", jocul pentru care podgorenii au o deosebită slăbiciune, și d-l Brădeanu sări iute, ca să nu vie prea tîrziu, și o luă pe Persida la joc.

Națl, crescut între romîni, vorbea romînește tot atît de bine ca nemțește, dar la Măruntеaua nu se pricepea fiindcă pe acolo, pe unde umblase el în timpul celor din urmă doi ani, nu se juca Măruntеaua.

El se trase deci deoparte, ca să privească. Îi era parcă Măruntеaua aceasta nici nu e joc, ci un fel de țopăială; din ce în ce însă jucătorii se înfierbîntară și era o frumusețǎ să vezi pe Brădeanu cu Persida. Pe cînd el, om scurt și cam gros, juca ușor, dar pițigăiat, dînsa, înaltă și mlădioasă, sălta ca o codobatură, ținîndu-se drept și cu capul dat puțin înapoi.

Era minunat și jocul acesta, și el începu să miște din ce în ce mai neastîmpărat din picioare. Îi părea rău că n-a luat-o el pe Persida la joc și-i venea să-l apuce de urechi pe Brădeanu, care nu se mai depărta de dînsa.

— Apoi — zise el plecîndu-se puțin, cînd ei trecură prin fața lui — să mă-nveți și d-ta pe mine.

I-au scăpat vorbele aceste fără de veste, și-i venea să-și tragă palmi după ce le-a grăit, deoarece Persida, roșită iar ca floarea de mac, s-a uitat cu ochii ei rotunzi atît de aspru la dînsul, încît el începu să tremure din picioare.

Și totuși Persida, întorcîndu-și capul spre Brădeanu, iar zîmbea. Auzise și Brădeanu acele vorbe îndrăznețe, și el nu trebuia să afle adevăratul lor înțeles.

— M-a învățat — grăi dînsa — valsul lor ; i-am făgăduit c-o să-l învăț și eu Mărunțeaua noastră.

— Atunci — răspunse Brădeanu, voind s-o ducă la Națl — m-am prea grăbit eu.

— Aș ! zise ea. Mai avem timp și astăzi și altă dată.

Ei jucară mai departe, nu însă ca mai înainte ; Persida, deși zîmbea, era foarte supărată și tare hotărîtă de a se feri de aci înainte ca de foc să nu mai ajungă la același loc cu Națl. Era grozav de năvalnic și de nechibzuit omul acesta, se temea de dînsul, nu mai cuteza să i se pună împotrivă, și Brădeanu simțea că dînsa e strîmtorată. Peste puțin dar, ajungînd la locul de unde o luase, el îi mulțumi și se depărtă.

Ea se duse drept la Națl.

— Bine, domnișoară — grăi acesta rușinat — dar eu am glumit.

— Iau gluma-n serios ! răspunse ea luîndu-l de mînă ca pe un copil și intrînd cu el în rîndul jucătorilor.

— Sunt un măgar ! șopti el peste puțin pe nemțește, un mare măgar, un măgar de frunte !

Persida, muiată ca ceara lăsată-n bătaia soarelui, se uită cu duioșie la el.

— Nu — zise ea tot pe nemțește — ești numai un copil răsfățat și nechibzuit.

— Tot d-ta ești de vină, urmă el peste puțin. Dracul s-ar face și el blînd ca oaia, dacă te-ai uita la el, cum

te uitași acum la mine: de ce nu te uiți totdeauna așa? Mă faci să turbez cînd te uiți aspru la mine.

Persida iar se simțea stăpînă pe sine și pe el: ea-i strînse mîna și se uită stăruitor în ochii lui, rugîndu-l să tacă.

— Măgar de frunte! zise el iar și începu să se frămînte-n joc, în vreme ce Persida sălta ca pe spini.

După ce jocul se curmă, ea rugă pe Marta să plece înapoi, fiindcă era tîrziu.

Națl se legă și el de ele. Persida nu zisese, ce-i drept, să vie, dar el se uitase în ochii ei și știa că dînsa are să-i spună ceva.

Fetele o luară cu Brădeanu înainte, iară Marta rămase cu scrietorul și cu Națl în urmă. Marta știa însă că Națl nu de dragul ei a plecat cu ele, și o chemă peste puțin pe Persida, ca să-i spună ceva. Au mers apoi cîtva timp așa patru împreună. Printre vii însă drumul e pe ici pe colo îngust, încît patru inși nu pot să meargă pe el alături.

— Tinerii să poftească înainte! grăi Marta în cele din urmă. Văd eu că după asta umblați voi. Băgați numai de seamă, ca nu cumva să vă sărutați pe la cotituri, căci eu tot vă văd!

Persidei îi venea să leșine, dar nu putea să răspundă nimic. Așa era! Voia în adevăr să fie singură cu el. Îi era parcă se avîntă într-o prăpastie adîncă și întunecoasă, dar își iuțea pasul, ca Marta să rămîie din ce în ce mai departe în urmă.

Iar Națl mergea amețit alăturea cu dînsa și nu știa ce să-i zică și ce să-i facă.

La o cotitură el apucă mîna ei.

Ea-și lăsă mîna în a lui și se duseră cîtva timp așa, ținîndu-se de mînă ca doi copii.

— Ce vrei d-ta cu mine? întrebă ea în cele din urmă.

— Ce vreau toţi oamenii cînd le place o femeie! răspunse el dezgheţat.

— Crezi d-ta, că poţi să mă iei de nevastă? urmă ea uitîndu-se aspru în ochii lui.

El dete din umeri.

— Puţin îmi pasă, grăi apoi. De iubit ne putem iubi şi fără ca să ne luăm, ba ne iubim şi fără ca să voim.

— Şi ce-ar putea să iasă din iubirea aceasta?

— Nu-mi pasă, grăi el. Mă leapăd cu ea şi de mama, şi de tata şi chiar de Dumnezeu!

— Eu nu mă leapăd! zise Persida hotărîtă, şi n-am să mă arunc cu ochii închişi în braţele nenorocirii.

— Pentru că nu mă iubeşti cum te iubesc eu!

Persida se uită iar aspru-n ochii lui.

Îl iubea, dar nu-i spusese niciodată că-l iubeşte şi n-avea, în gîndul ei, de ce să-l iubească.

— Cine ţi-a spus — grăi dînsa — că te iubesc? Am slăbiciune pentru d-ta, fiindcă te văd zbuciumîndu-te pentru nimic. Cum aş putea să iubesc pe un om fără de minte, de care trebuie să mă tem în toată clipa? Chiar acuma-mi spuseşi că te lepezi de mamă, de tată, ba chiar şi de Dumnezeu: ar trebui să fiu foarte proastă, ca să cred că de mine n-ai să te lepezi!... D-ta nu eşti om: mi-e milă de d-ta!

El îi lăsă mîna.

— Te-nşeli — zise el cu îndărătnicie — pot şi eu să mă stăpînesc, dacă vreau, dar e o prostie să voiesc, cînd ştiu că o singură viaţă am şi că n-am în viaţa aceasta să mai iubesc pe nimeni, cum te iubesc pe d-ta.

Apucară iar pe la o cotitură, încît nu putea să-i vadă nimeni.

— Nu mă stăpînesc eu acum? urmă el. Uite, suntem singuri, nu ne vede nimeni, şi eu tot nu fac nimic. Îmi vine să te ridic în braţe şi să fug cu d-ta. Puţin

îmi pasă ce are să fie mai departe. Cine știe dacă voi mai ajunge vreodată în viața mea să te apuc așa ca acum ! Tot nu fac nimic !

Persida se opri în loc și rămase ca-nfiptă în pămînt. Intrase, parcă, în cușca unui leu, dar nu se temea și o cuprinsese un fel de pornire nebunească.

Ea-l apucă de mînă și-l duse la dreapta, pe un răzor din vie, apoi, după ce Marta trecu cu scrietorul înainte, ea se opri cu mînile în șolduri înaintea lui.

— Iată-mă — îi zise liniștită — vezi că nu mă tem de d-ta ; vezi că nu-mi pasă de nimeni ; poți să mă iei și să mă duci și să faci ce vrei cu mine. Haid' ! ia-mă în brațe !

El stetea buiguit în fața ei.

— Nu-i adevărat că d-ta te stăpînești — urmă ea liniștită — știi că eu nu vreau și nu cutezi să te apropii de mine. Știi că mi-ai fi urgisit, că m-ai nenoroci, că te-aș blăstema viața mea toată, că te-ar bate Dumnezeu, dacă mi-ai face silă, și știi că am să mă gîndesc totdeauna cu drag și cu durere la d-ta, dacă vei înțelege că n-a voit Dumnezeu să fim unul pentru altul și mă vei lăsa în pace.

— Ce să fac eu, domnișoară ! ? grăi el muiat și umilit.

— Să te porți așa, ca să ne mai putem întîlni între oameni — răspunse ea — să nu-mi fie frică de d-ta, să nu mă mai dai pe gura oamenilor, că-mi strici norocul și am mamă, ale cărei zile nu trebuie să le amărăsc.

El tăcu, iară ea-l apucă de braț și porni cu pas grăbit pe răzoare, ca să iasă iar înaintea Martei, apoi să le ajungă pe fete.

— Domnișoară, domnișoară ! zise el într-un tîrziu suspinînd din greu, aș putea eu să mor, dar tare mă tem că n-o să se poată așa cum zici d-ta.

— Ia noapte bună și părăsește-ne! îi răspunse ea, cînd se apropiară de fete și de Brădeanu.

Și totuși îi era foarte greu și, cînd el s-a depărtat, se simțea foarte nenorocită și stătea la îndoială, dacă nu cumva el e mai cuminte decît dînsa.

„O viață — zicea dînsa în gîndul ei — una singură are omul, și e nespusă durerea ce te cuprinde, cînd îți dai seamă că o petreci și pe aceasta chinuindu-te tu însuți pe tine. Ah, sărac de sufletul meu!“

CAPITOLUL XI

ALTĂ LUME

Luna intrată în al doilea pătrar se ridicase pînă în culmea acoperită cu pădure și se ivea pe ici, pe colo, printre copacii deși ; pe șesul de la dreapta însă ea era demult răsărită, peste puțin începură și în satul de la poalele dealului să latre cînii stîrniți de dînsa, și noaptea era din ce în cea mai luminată de zarea ei.

Abia acum începea frumusețea serii de toamnă.

Marta se uită de-a lungul drumului care apuca la deal. N-o mai văzuse demult pe Persida. Departe înainte se mișca, urcînd la deal, o negreață, fără îndoială Brădeanu cu fetele.

— Știi că e frumos! grăi dînsa cam speriată. Persida a apucat cu neamțul ei alt drum.

Ea își iuți pasul, ca să ajungă pe Brădeanu, și peste puțin ieși apoi la iveală și făptura cea înaltă a Persidei.

— Știam eu! grăi scrietorul. S-a dus cu el pînă la fete, și apoi i-a dat drumul.

Tot așa dăduse cu socoteală și Brădeanu cînd Națl sosise cu Persida la dînșii.

Mai la deal, spre stînga, se înălțară fîșfiind și pocniră în văzduh una după alta trei rachete.

— Ce-i acolo ? strigă Marta.

Brădeanu se opri și se întoarse spre dînsa.

— E la vie la Corbu — răspunse el — să trecem şi noi pe acolo.

Marta şi fetele îl ştiau pe d-l Andrei Corbu, nobil de Cărpeniş, care nu era, ce-i drept, nimic, dar umbla cu patru cai şi fusese închis în timpul revoluţiunii; ele însă nu-l cunoşteau.

— N-are a face! întîmpină Brădeanu. Îl cunosc eu şi vă încredinţez c-o să-i pară foarte bine, dacă ne oprim la dînşii.

Pe Marta o adimenea gîndul, că poate să facă cunoştinţă cu Corbuleştii.

Persida, care numai ca prin vis văzuse cele trei rachete, se uită mai cu dinadins în partea de unde ele se înălţaseră. Era multă lumină acolo sus în deal şi trebuia, aşa îşi închipuia dînsa, să fie şi multă lume, mult zgomot, zburdalnică veselie.

— E cam tîrziu! grăi dînsa stînd la îndoială.

— Aş! De unde tîrziu!? zise scrietorul scoţîndu-şi ceasornicul. Nu sunt încă nici zece, şi abia acum răsare luna. În timpul culesului nici pe la miezul nopţii nu e tîrziu.

— Nu-mi pasă! răspunse Persida şi se avîntă oarecum cu ochii închişi la deal, ademenită de gîndul c-o să stea pînă în zori de zi, petrecînd ca alţi oameni şi gata de a se lăsa să facă cineva ce vrea cu dînsa.

Ieşind deci la locul larg din faţa cramei, ea se opri dezamăgită din drum.

Sub vie, zidită în mal, era colna, o zidire mare, cu două ridicături despre vale, cu un turnuleţ, din care se deschidea vedere largă spre şes, şi în faţă cu un cerdac întins, în care ardeau două lămpi, una atîrnată, iar alta pe masă.

La dreapta colnei, depărtare de vreo douăzeci de paşi, pîlpîia focul de viţă uscată, împregiurul căruia

erau adunaţi culegătorii: bărbaţi, femei, copii, unii culcaţi, alţii stînd de vorbă.

La stînga, sub un mare şopron deschis din toate părţile, se afla bădania cea mare şi lîngă ea cada, în care un voinic juca pe sacul cu struguri. Mai încolo, tot sub şopron, doi flăcăi învîrteau teascul, în vreme ce alţi doi cărau mustul scurs cu vadra la buţile înşirate în dosul şopronului.

La masa din cerdac, în sfîrşit, stăteau de vorbă trei domni, unul mai în vîrstă, Corbu el însuşi, şi doi oameni tineri, unul Aurel, băiatul lui Corbu, iar celălalt Simeon Burdea, un prieten de la universitatea din Viena al lui Aurel.

Doamna Corbu era dusă la Arad, de unde avea să se întoarcă mîne cu oaspeţi.

„Aici nu prea avem ce să facem!" voia să zică Persida, cînd Corbu, recunoscînd glasul lui Brădeanu, se ridică de la masă şi coborî scările cerdacului, ca să poftească sus pe cei sosiţi, cărora nu le rămase decît să stea puţin.

D-l Burdea, un om scurt şi lat în spate, aproape cocoşat, rău îmbrăcat, cu părul lung şi lăţos, cam spîn şi cu nasul turtit, nu se mişcase din loc după ce Corbu coborîse scările; cînd însă Persida se ivi în cerdac, el se uită la dînsa cu nişte ochi de dihor, care intrau parcă în carne şi străbăteau prin oase, încît Persida se opri speriată în loc.

În vreme ce apoi Corbu îşi făcea de lucru cu Marta şi cu fetele, pe care le rugă să vie iar mîne seară, fiindcă aşteaptă mulţi tineri din Arad, care toţi vor să aibă jucătoare, Burdea se apropie pas cu pas, ca un paiangen, de Persida.

— Domnişoara Persida, fiica Marei de la Radna? întrebă el într-un glas subţire şi oarecum sfîşietor.

— Da! răspunse ea.

— Ai fost la călugărițele din Lipova și ai stat la Arad ?

— Da !

— Te știu, domnișoară, și-mi pare bine că am ocaziune să te și cunosc.

— De unde, dacă-mi dați voie ? întrebă ea sfiicioasă.

El se uită rîzînd în fața ei.

— De la Viena ! răspunse apoi.

Persida dete mirată din umeri.

El ridică mîna stîngă, puse arătătorul ei pe buze și se apropie oarecum tainic și pitiș de dînsa.

— Îți mai aduci aminte — zise el încet — cînd vîntul a spart una din ferestrele de la mînăstire ?

Persida rămase ca împietrită. Știa acum, cine i-a vorbit acestui om străin despre dînsa, și îi venea să plîngă de necaz și de rușine.

Era lucru de nesuferit !

Tainele mari ale vieții ei fuseseră date de gol : omul acesta le cunoștea și putea să le spună mai departe. De ce să n-o facă !? Zadarnice erau toate silințele ei : ea vedea în gîndul ei, cum toată lumea vorbește despre dînsa, cum oamenii fac mult din nimic și cum toți își bat joc de dînsa. Se simțea ca pierdută, și Națl era în gîndul ei cel mai nemernic om din lume.

— Te înșeli ! zise ea, dar nu putu să-și urmeze vorba deoarece Corbu se întoarse acum spre dînsa, ca s-o poftească din nou și mai stăruitor pe seara de mîne.

Ea făgădui, pentru ca să scape, că va veni, apoi, cînd plecară mai departe, îl tîrî așa zicînd pe Burdea după dînsa și potrivi lucrurile astfel, ca să rămîie singură cu el. Omul acesta, pe care acum îl văzuse întîia oară în viața ei, îi părea cel mai apropiat din toți oamenii, și aceasta se vedea din căutătura și din purtările ei, încît Marta, pusă pe gînduri, dădea din cap și nu se

putu stăpîni să nu-i facă scrietorului semn cu cotul, cînd Persida o porni înainte cu Burdea.

— De unde cunoşti d-ta pe Hubăr? întrebă Persida.

— Suntem prieteni din copilărie — răspunse Burdea — am stat la Timişoara cinci ani de zile în aceeaşi bancă, iar la Viena am locuit împreună.

Persida se mai potoli. Înţelegea cum Naţl a putut să vorbească despre cele petrecute, şi-l socotea foarte fericit. Stătuse şi ea ani de zile de-a rîndul pe aceeaşi bancă cu alte fete, dar n-a ajuns niciodată să stea o jumătate de ceas singură cu vreuna din ele şi nu era nici una, căreia ar fi putut să-i împărtăşească tainele vieţii sale.

— Eu — zise ea — nu-l cunosc pe domnul acela: l-am văzut, aşa din întîmplare de cîteva ori, dar n-am vorbit cu el decît în treacăt. Mi-e, pot să zic, tot aşa de necunoscut cum îmi eşti d-ta, şi nu ştiu ce-şi va fi închipuind despre mine.

— E un nebun, domnişoară, răspunse Burdea. Nenorocirea lui e că părinţii nu l-au lăsat la şcoală. Nu e făcut el pentru măcelărie, şi în loc de a-şi căuta de meserie, se reazemă pe averea părinţilor săi şi-şi petrece viaţa citind fel de fel de cărţi, care-l ameţesc. L-ai mai văzut de cînd s-a întors de la Viena?

Persida rămase cîtva timp dusă cu gîndul.

Naţl i se înfăţişa cu totul altfel de cum şi-l închipuise dînsa.

— L-am văzut — răspunse ea — acum e anul, la Arad, dar n-am vorbit decît foarte puţin cu dînsul. Mi s-a părut — urmă uitîndu-se cu coada ochiului la Burdea — nu ştiu cum, foarte prăpădit, un fel de om, care petrece nopţile prin birturi, iar ziua doarme nedezbrăcat.

— Minunat! strigă Burdea rîzînd din toată inima cu glasul lui subţire. Ai dreptate!... Aşa ne petreceam noi viaţa: ziua dormeam îmbrăcaţi, adecă nedezbrăcaţi, cum zici d-ta, iară nopţile ne plimbam, ori stăteam prin cafenele, dacă timpul era urît. Dar nici că se poate altfel, urmă el aşezat. Ziua e urîtă, zgomotoasă, plină de întîmplări, care ne abat de la noi înşine: în amurgul serii începe viaţa să aibă farmec.

— Bine — grăi dînsa — dar noaptea e lăsată de Dumnezeu pentru ca omul să se odihnească şi să-şi întrămeze puterile pentru munca de mîne.

— Prostii! întîmpină el aprinzîndu-se. Nu se poate prostie mai mare decît să petreci dormind partea cea mai frumoasă a vieţii. Uite, acum, ce linişte, ce răcoare, ce lumină tainică şi blîndă: nu te simţi adimenită să stai pînă în zori de zi? N-ar fi oare păcat să dormi?

Persida, crescută sub purtarea de grijă a maichii Aegidiei, nu ştia ce să răspundă, era însă tare în credinţa că el n-are dreptate.

— Mă sîmt — răspunse ea — ademenită, dară ar fi păcat să stau toată noaptea, fiindcă mîne n-aş fi bună de nimic.

— Prostie! strigă iar Burdea, care nu putea suferi păreri deosebite de ale lui şi se simţea nenorocit, dacă nu reuşea să convingă şi pe alţii, cum el era convins.

— Domnişoară — urmă el în ton dăscălesc — admiţi d-ta că în om sunt două fiinţe, una trupească şi alta sufletească?

— Aşa cred.

— Crezi, fiindcă ţi s-a spus, ori te-ai şi gîndit asupra lucrului?

— Nu pot să-mi dau seamă — răspunse ea cu sfială — nu mi-am pus încă întrebarea, dar simt că altfel n-aş putea să înţeleg lucrurile.

— Prea bine! zise el mulțumit. Atît mi-e destul, ca să văd că te-ai gîndit. Te rog acum să-mi spui : cine trebuie să stăpînească viața mea, trupul meu ori sufletul meu?

— Fără-ndoială că sufletul.

— Dar dacă el e mai slab decît trupul?

— Trebuie să vrei! răspunse ea strîmtorată.

— De! grăi el rîzînd, multe va fi voind omul, dar puține poate. Domnișoară — urmă iar dăscălește — dimineața, după o noapte bine dormită, trupul e întrămat și tare, el vrea să alerge, să lucreze, să se hrănească, să se mistuiască, să aibă mulțumiri, și degeaba vei fi voind d-ta altfel, căci el te stăpînește și te poartă după pornirile lui. Pe înserate însă, după ce trupul s-a obosit, începe sufletul să se ridice deasupra, și noaptea e ziua sufletului, pe care lumina soarelui îl întunecă. Acum ne simțim mai ușori, mai fără de grijă, ca scăpați din o grea robie, și nopțile petrecem clipele de veselie, nopțile avem cele mai plăcute ceasuri din viața noastră. Și dacă e adevărat, că ziua, după o noapte nedormită, suntem obosiți, cu atît mai bine, căci repaosul nu-l cere sufletul, ci trupul cel netrebnic. E ori nu așa?

Persida era învinsă, dar firea n-o ierta să se și dea învinsă. El nu putea să aibă dreptate și chiar dac-ar fi avut, nu putea dînsa să recunoască c-o are.

— Nu este așa! răspunse ea cu îndărătnicie.

Burdea nu prea știa să facă deosebire între bărbat și femeie și ar fi fost în stare să-i tragă o palmă.

— Bine, domnișoară — grăi el stăpînindu-se — dar te faci de rîs...

— Nu mă fac — întîmpină ea zîmbind — fiindcă nu e cum zici d-ta. Cînd e bolnav ori obosit, omul e și sufletește mai slab și nu-și poate stăpîni pornirile. Omul trebuie să fie sănătos, cumpătat și mereu treaz,

dacă e vorba să-şi poată face datoria, şi mulţumirea cea mai mare a vieţii este de a-ţi fi făcut datoria !

— Ce datorie !? strigă Burdea scos din ţîţîni. O singură datorie are omul : să nu fie prost.

— Ia lasă, domnule — întîmpină dînsa nerăbdătoare — nopţile nedormite ale d-voastre sunt un fel de beţie, care ne face nepăsători faţă cu ziua de mîne şi ne aruncă în desfrîu.

— Apoi tocmai aceasta e, domnişoară ! răspunse el mai potolit. D-ta vorbeşti ca Hubăr, care viaţa lui toată se plînge de datoriile, pe care nu şi le face, şi-şi petrece viaţa făcîndu-şi mereu mustrări. Tocmai în beţia aceasta iese la iveală firea cea adevărată a omului.

— Asta da ! zise ea. Recunosc şi eu că noaptea poţi să cunoşti pe un om mai bine decît ziua, fiindcă noaptea firea lui cea adevărată iese mai nesfiit la iveală — şi bunătatea, dar şi răutatea lui.

Ea se cutremură în tot trupul, cuprinsă de fiorii care o trecuseră, cînd se văzuse singură. Simţea că nu vine bine să stea atîta timp singură cu acest om, pe care acum îl întîlnise întîia oară în viaţa ei, ştia că Marta, fetele şi mai ales Brădeanu îşi vor fi făcînd cele mai urîte închipuiri despre dînsa, şi totuşi nu putea să se despartă de dînsul. Nu mai stătuse încă cu nimeni astfel, ca acum cu dînsul, de vorbă, nu intrase încă nimeni, ca el acum, în sufletul ei, şi se simţea ademenită de întregul lui fel de a fi.

— Noaptea — urmă ea — e ziua ispitirilor şi a păcatului. Eu mă tem de nopţile petrecute în nedormire. Pentru zilele mele parc-aş fi gata să iau toată răspunderea : pentru nopţi nu cutez s-o primesc !

Ei sosiră la cramă, unde Mara, ea singură trează încă, şedea moţăind pe un sac cu frunză la foc şi-şi aştepta fata.

Nu erau încă unsprezece ceasuri, dar fetele și Marta, duse cu gîndul la ziua de mîine, se grăbiră, și Persida rămase peste puţin cu Burdea și cu muma ei la foc.

Era un farmec nespus în această noapte petrecută la focul aproape stins, un mare vraf de jăratec, din care numai din cînd în cînd mai ieșea cîte o limbă de flacără albăstrie. Sub vie, la depărtare de vreo zece pași, dormeau cîţiva culegători, în satul de la poalele dealului lătrau cînii și începuseră cocoșii să cînte de miezul nopţii, mai la deal cînta o flașnetă, din cînd in cînd se descărca cîte o pușcă, vînatul tomnatic fîșiia prin frunzișul aproape uscat, liliecii fluturau mereu pe deasupra focului, iar în sufletul Persidei creștea mereu neastîmpărul de tinereţe.

Mara era de părerea lui Burdea, dar și fata ei avea dreptate. Da! noaptea e, așa zicea și dînsa, mai plăcută: ea noaptea și-a născut copiii. Dar ziua e și ea binecuvîntată: ea ziua și-a agonisit puţintică avere. Astfel apoi, din vorbă-n vorbă, ea a fost în cele din urmă biruită de somn, și Persida iar a rămas singură cu Burdea. Ea nu mai putea să stea așa singură cu el, se ridică dar încet de la foc, ca să-l ducă și să scape de el. Burdea însă ţinea să mai stea, și ei începură să se plimbe, vorbind pe șoptite, prin faţa cramei.

— Care va să zică chiar astă-seară v-aţi întîlnit? întrebă el.

— Da, din întîmplare!

— Și unde s-a dus el?

— Nu știu. Dau cu socoteală, că la via lor, care se află din vale de via lui Corbu.

— Nu înţeleg. Cum se face că el nu te-a însoţit?

Persida se opri in loc. Îi era foarte greu de ceea ce făcuse și, parcă acum, în clipa aceasta, ar fi fost in stare să se ducă să-l caute și să-l mîngîie.

— Doamne! zise ea, eu mă tem de dînsul. E om pătimaş.

— Om pătimaş!? zise Burdea mai mult pentru dînsul şi rămase cîtva timp pus pe gînduri. Fără îndoială că e pătimaş, urmă apoi oprindu-se în loc şi uitîndu-se cu ochii lui de dihor la dînsa. Crezi d-ta, că în adevăr numai din întîmplare v-aţi întîlnit?

Persida începu să se neliniştească. Era tîrziu după miezul nopţii, muma ei, obosită de munca zilei, adormise şezînd pe sacul cu frunze, iară omul acesta nu mai voia parcă să plece, şi ea nu ştia cum să scape de dînsul.

— Nici prin gînd nu mi-a trecut că-l voi găsi la părintele Ioan! răspunse ea nerăbdătoare.

— Dar el? Ce crezi? Nu ştia nici el, c-o să vii acolo?

— Nu ştiu.

— Nu ştii. Dar ce crezi?

— Cred — răspunse ea cu îndărătnicie — că el a aflat că am să mă duc acolo şi a venit dinadins să mă vadă

— Bun! zise el rîzînd în bătaie de joc. Şi d-ta, dac-ai fi ştiut că el are să fie acolo, te-ai fi dus ori nu?

— Da!

— Dar ziceai că te temi de el!

Persida-şi ridică capul. Îi venea să-i întoarcă spatele.

— D-ta îţi vei fi închipuind ce vrei, răspunse ea. Mă tem, fiindcă e om pătimaş şi nesocotit, cum m-aş teme de un om beat, care nu-şi dă seamă despre ceea ce face.

— Pare-mi-se — întîmpină el cu răutate — că nu de el, ci de slăbiciunea d-tale te temi.

Persida simţi cum sîngele-i năvăleşte spre cap.

— Nu! zise ea scurt. Dacă e vorba, puţin îmi pasă!

— Prea bine! strigă el cu un fel de mulţumire diavolească. Mîne seară am să-l duc şi pe el la via lui Corbu: vom vedea dacă vei veni ori nu!

— Am să viu, ca şi cînd aş şti că el n-are să fie acolo! răspunse ea înţepată.

— La revedere! grăi el luînd mîna ei. O să am mîne o mare plăcere! Domnişoară, omul vrea să aibă femeia pe care o iubeşte, s-o strîngă-n braţe, s-o sărute, s-o dezmerde: aşa vrea firea, şi e nebun cine se pune împotriva firii. Am să-l lecuiesc pe nebunul acela: ori te laşi, ori te lasă. La revedere!

Persida rămase mută şi nemişcată, se uită lung în urma lui, apoi îşi acoperi faţa cu amîndouă mînile.

Se simţea ca şi cînd ar fi căzut, încît n-ar mai putea îndrăzni să iasă-n faţa lumii, şi începu să tremure cînd îşi dete seamă că nu-i rămîne decît să meargă mîne seară la via lui Corbu.

Trebuia neapărat să meargă!

Şi ce adecă ar putea-o face să nu se ducă!? Ce ar fi putînd să i se întîmple? De ce ar fi avînd să se teamă?

„Da! zise ea, trebuie să vadă, că nu sunt femeie slabă, să-şi rumpă o dată gîndul şi să mă lase în pace!“

Şi totuşi...

Era foarte hotărîtă fata Marei, dar era femeie, ştia că este iubită cum n-are să mai fie, şi e greu afară din cale să fii femeie şi să te împaci cu gîndul, că o să te urască bărbatul, care te iubeşte, c-o să iubească, poate, pe alta...

Ea vedea-n gîndul ei pe Codreanu. Ce deosebire! Om şi om. Şi ce deosebire!? Nu! Cu Naţl nu putea să facă ceea ce a făcut cu Codreanu.

Luna apucase spre asfinţit şi-şi urma calea pe cerul senin, dar acum, spre zorile de zi, noaptea nu mai era

liniștită. Se făcuse rece și vîntul bătea cu tărie în frunzișul tomnatec.

Persida ar fi voit să se ducă, să alerge, să se urce-n culmea, unde el descărcase pușca, ar fi voit să nu mai voiască nimic, ci să se lase cu ochii închiși în voile altora.

Grozav de lungă, o viață întreagă, fusese noaptea aceasta, și urcînd pe răzor la deal, sărmana copilă abia își mai aducea aminte, cînd a fost că ea se ducea cu Marta la via părintelui Ioan, și parcă era pe cînd el se afla în culme.

Mara nu o dată în viața ei dormise, în drum spre Arad, șezînd în căruță și nu o dată fusese biruită de somn la masa ei cu poame ori la capul podului. Dormea dar și acum, așa chinuită, ca-ntr-un culcuș moale. Răceala zorilor de zi și vîntul aspru îi sperie însă în cele din urmă somnul.

Ea tresări, se uită buimăcită împregiurul ei, apoi, dîndu-și seamă că fiica ei rămăsese stînd de vorbă cu acel om, sări ca o leoaică în picioare și se duse în cramă, unde așternuse culcuș de fîn pentru Persida.

Nu era !

Nu intra, nu putea să intre în mintea ei gîndul, că fata ei s-a dus cu omul acela.

Nu ! Asta nu era cu putință !

Dar era dusă ! Unde era dusă ?

Oriunde, a bine nu era această rătăcire-n cap de noapte.

Ieșind afară, ea se uită cu tot dinadinsul împregiur, zări, parcă, ceva ce se mișca deasupra viei și porni cu pas lung și tare călcat la deal.

— Ce e cu tine, fată ? strigă ea, după ce se mai apropie.

Persida se opri speriată-n loc și așteptă pe muma ei ca pe mîntuirea ei.

— Ce e cu tine? întrebă iar Mara încet şi cu glasul înecat.

— Nu e bine, mamă, răspunse Persida umilită. Eu nu mai stau; mă-ntorc la mînăstire.

— De ce?

— Nu întreba — grăi fata — că nu ştiu ce să-ţi răspund. Mi-e frică şi mi-e urît să mai stau aici.

CAPITOLUL XII

DOUĂ PORUNCI

Nu poate, așa zicea rînduiala breslelor, să intre în rîndul stăpînilor decît acela, care pe lîngă toate celelalte a mai făcut și doi ani de călătorie. Așa e bine! Numai încetul cu încetul, sub bună pază, prin multe ispitiri, numai după ce s-a lovit cu capul de toate zidurile și a dat destule dovezi că e destoinic de a se povățui însuși pe sine, are s-ajungă omul stăpîn de capul său și povățuitor pentru alții.

O știa și Hubăr aceasta și ținea ca feciorul lui să treacă și el prin toate ispitirile.

Hubăroaie însă nu mai putea să aștepte.

Lasă că atîta om avea și ea pe lumea aceasta și viața îi era numai o tînguire fără de dînsul, dar vedea cu ochii, că i s-a stricat băiatul de cînd umbla răzleț prin lume. Nu mai era ca mai-nainte, parcă l-ai scos din cutie, își perduse voia bună, petrecea nopțile numai el știa pe unde, și le făcea toate cu de-a sila. Apoi feciorul ei nici n-avea nevoie să-și risipească zilele vieții lucrînd pentru alții, cînd putea să lucreze într-al său și să-i fie mumei sale de ajutor. Gaură-n cer nu se făcea, dacă Bocioacă, starostele, închidea un ochi și nu băga de seamă, că mai lipsesc vreo șase luni din cei doi ani de călătorie. Legile, dacă e vorba, oamenii le fac și tot ei le împlinesc,

după cum le vine la socoteală, şi mai presus de porunca împărătească e porunca lui Dumnezeu, care rînduieşte ca copilul să-i vie la nevoie părintelui într-ajutor.

Era destul o vorbă pusă de Hubăr, pentru ca dorinţa ei să se împlinească; Hubăr însă nu voia să pună vorba aceasta.

Nu-i şedea lui bine şi nu-l ierta firea să se umilească cerînd de la Bocioacă un lucru, pe care acesta era dator să nu-l facă. Apoi el nu putea să se uite cu ochi buni la feciorul său. Nu-l mulţumea de loc, ba îi era adeseori ruşine că are asemenea fecior. Cu totul altfel şi-l dorea şi şi-l închipuise. Lasă că nu mai era bun de nimic în măcelărie, dar îi venea, cînd i-a văzut cartea de călătorie, s-o arunce-n foc, ca să n-o mai vadă şi alţii. Timp de un an şi jumătate, cît a călătorit, n-a lucrat decît vreo opt luni; de aici înainte a umblat hoinar, trăind din banii, pe care îi trimisese mumă-sa. Cum putea el să-şi dea măcelăria pe mîna unui asemenea om? Trebuia să mai umble, să se mai frece prin lume, să-şi stîmpere valurile tinereţelor, ca să-şi vie în fire şi să se facă om aşezat.

Şi totuşi, părintele e părinte! Era voinic băiatul şi deştept, fusese atîta timp chiar prea cuminte: poate că, rămîind acasă, între ai săi, iar se făcea cum a fost.

Nu voia Hubăr să se umilească, dar, vrînd-nevrînd, era mai prietenos decît mai-nainte cu cojocarii, ba o rumpea pe romîneşte, cînd se întîlnea cu Bocioacă, deşi Bocioacă ştia nemţeşte mai bine decît el romîneşte.

N-ar fi fost Bocioacă vrednic de starostie, dacă n-ar fi înţeles unde bate gîndul neamţului şi n-ar fi ştiut ce trebuie să facă.

Hubăr era bine cu toţi beamterii şi putea, cînd voia, să facă mult bine, dar şi mult rău: de ce adecă cojocarii din Lipova să nu se pună bine cu el?

Dac-ar fi fost vorba de vreun altul, ar mai fi stat, poate, pe gînduri; fiind însă vorba de feciorul lui Hubăr, nu băgau nici beamterii, nici cojocarii de seamă, că nu s-au împlinit încă cei doi ani.

— Ţi-am văzut feciorul, îi zise dar într-un rînd lui Hubăr. Voinic om şi bun băiat! Cînd îl scoatem stăpîn?

— Mai are încă vreo şase luni, răspunse Hubăr.

— Aş! parcă-i mai ţine cineva socoteala!? Rînduiala asta e făcută pentru hoinari fără de căpătîi, iar nu pentru oameni ca feciorul d-tale. Nici ruşine n-o să ne facă, nici pînea de la gură n-o să ne-o ia: punem pecetea cu inima liniştită.

— Nu! întîmpină Hubăr, să-şi facă şi el rîndul ca orişicare altul.

— Ţi-e uşor d-tale — grăi Bocioacă — bătrîna o duce însă greu de tot fără de dînsul. Am să vorbesc cu ai noştri, şi-l scoatem, vrei ori nu vrei, stăpîn, chiar acum de vinul nou.

Aşa a rămas vorba, şi Bocioacă s-a şi înţeles cu Gherghiţă, care era cel mai colţos dintre cojocari, ca dumineca viitoare, cînd aveau să se adune oamenii de încredere ai breslei, să pună tot lucrul la cale, ba i-a mai şoptit şi Hubăroaiei o vorbă, ceea ce era de prisos.

Bocioacă nu era însă numai staroste al cojocarilor, ci totodată şi vestit cîntăreţ de strană, care ştia să facă deosebire între oameni.

Joi seara, întorcîndu-se din plimbarea făcută pînă la via părintelui Ioan, Marta îi spuse, ca de obicei, pe unde a umblat, ce-a văzut şi cu cine ce-a vorbit.

— Ştii că e grozavă muiere Persida Marei! grăi dînsa. Cînd o vezi aşa, îţi vine să crezi că e sfîntă, nu altă: aleargă însă după bărbaţi de ţi-e greu s-o vezi.

Bocioacă îşi cunoştea nevasta şi nu prea punea mult temei pe vorbele ei. Era femeie şi-i plăcea să vorbească despre altele mai mult rău decît bine. N-aveai ce să-i faci! Din firea lui nu poţi să scoţi pe nimeni. De astă dată însă el se uită cam aspru la nevastă-sa. Ţinea, lucru mare, la Persida. Lasă că era o mulţumire să te uiţi la ea, cît de cuvioasă stătea în fundul bisericii, dar îi şedea bine să iasă din mînăstire şi să vină la biserică, după ce lumea atîta timp zisese că şi-a vîndut Mara fata.

— Mie poţi să-mi spui ce-ţi trece prin minte — zise el aşezat — te rog însă, în faţa altora să n-o spui aceasta.

— Parcă sunt oarbă şi proastă, ca să nu văd şi să nu înţeleg, răspunse Marta necăjită. Se vedea cît de colo, că e încurcată cu feciorul lui Hubăr. De unde s-or fi cunoscînd, nu ştiu, dar sunt rău încurcaţi, încît nu-i mai poţi despărţi.

— Lasă-i să fie! Ce-ţi pasă! grăi el şi trecu înainte. Fă ca şi cînd n-ai fi văzut şi n-ai fi înţeles nimic.

Nu credea Bocioacă. Îi părea peste putinţă, ca gîndul unei fete ca Persida să nu se înalţe mai sus decît pînă la feciorul lui Hubăr. Cu totul altfel şi-o închipuia dînsul pe Persida.

Şi totuşi peste putinţă nu era lucrul: Naţl era băiat curăţel, voinic şi bine făcut, deştept şi umblat pe la şcoli, iar Hubăr era om bogat şi n-avea alt copil. Minune n-ar fi fost, dacă fata Marei şi mai ales Mara s-ar fi oprit cu gîndul la averea cea frumoasă a lui Hubăr.

Cu desăvîrşire peste putinţă nu era lucrul acesta. Sîmbătă dimineaţa el află de la nevastă-sa, c-a fost multă şi frumoasă lume la via lui Corbu, că Naţl a trecut şi el pe acolo, dar Persida nu venise şi ea. Se întorsese iar la mînăstire.

Acum Bocioacă simţea că e, parcă, ceva la mijloc, şi nu-l mai ţinea locul. Om era şi el, şi nu-l ierta firea să stea nepăsător, cînd te miri cu ce mari nevoi se lupta sărmana aceea de văduvă. Cine adecă să-i vie în ajutor, dacă nu el, starostele cojocarilor şi totodată stăpînul fiului ei? El era cel mai apropiat: era în drept, ba chiar dator să cerceteze şi să facă ce poate, pentru ca femeia aceea să vadă că nu e nici ea singură în lume.

Pe la amiază-zi el trecu, aşa ca din întîmplare, pe la via Marei.

Mara alegea struguri, îi lega perechi cu fire de tei şi-i atîrna pe prăjinile întinse în cramă.

Era destul s-o vezi, pentru ca să simţi că e frămîntată de ceva. Nu ştia, ce-i drept, ce s-a petrecut, că fata ei s-a hotărît aşa deodată să se întoarcă iar la călugăriţe: n-a mai stăruit ca Persida să-i spună. Bănuia însă, că Naţl n-o lăsa nici acum în pace, şi era mulţumită că-şi vede fata atît de hotărîtă şi de înţeleaptă.

Că i-o fi greu!? Să-i fie! N-ai ce să-i faci. Trebuia să treacă şi prin asta! Dacă e vorba, mai bine să piară decît să se facă de batjocura lumii!

Şi totuşi... din cînd în cînd ea se oprea în loc cu capul ridicat şi-şi sufleca mînecile.

Îi era, parcă fiica ei sufere de o grea boală, pe care numai timpul şi firea cea trainică poate s-o lecuiască, încît nu-ţi rămîne decît să suferi şi să aştepţi. Dumnezeu însă n-o făcuse pe Mara să aştepte: firea ei o

mîna mereu înainte; ea trebuia să urnească din loc, să facă ceva.

Cum adecă!? Fata ei să stea viaţa toată în mînăstire, ca să scape de neamţul acela? Nu e alt chip de scăpare? Nu poate ea să-l apuce pe neamţul acela de piept şi să-l înveţe minte!? Nu poate ea să-l ia pe Hubăr de scurt, ca să-şi pună la rînduială feciorul!?

Dar strugurii întinşi pe rogojină nu puteau să aştepte, şi Mara iar se punea să-i lege perechi şi să-i atîrne pe prăjină.

— Bun lucru! grăi Bocioacă, şi spor! Dar cum? Aşa singură? Unde ţi-e fata cea harnică?

A ţinut Mara totdeauna la Bocioacă, pe care-l socotea cel mai chibzuit om în valea Murăşului; acum însă, de cînd el luase pe Trică la casa lui, ea se uita la el parcă i-ar fi şi ei stăpîn. Cu toate aceste, despre Persida n-avea nici el să-i facă întrebări, la care nu putea să-i dea răspuns.

— De! răspunse ea puindu-şi hainele în rînduială, au şi ele de lucru acolo în mînăstire, şi nu putea s-o lase pe maica econoamă singură tocmai acum, cînd i s-au îngrămădit toate pe cap.

Simţind că Mara nu vrea să intre în vorbă despre fata ei, Bocioacă o apucă mai de departe.

— Mai ai mulţi atît de frumoşi? întrebă el arătînd la struguri.

— Sunt — răspunse Mara — s-au copt bine anul acesta şi abia pe ici, pe colo e cîte o boabă stricată. Apoi am mai cumpărat, aşa pe ales, şi de pe la vecini. O s-adun vro două mii de perechi şi, dacă dă Dumnezeu, o să scot cea mai mare parte din iarnă.

— Dar cu pădurea cum stai?

Nici asta nu era întrebare, la care Mara putea să răspundă deslușit.

— Cam greu, grăi dînsa. Biată de femeie ce sunt, m-am apucat de prea mare treabă.

— Sunteţi, aşa se zice, în tovărăşie cu măcelarul, urmă Bocioacă apăsînd vorbele.

— Ferit-a Dumnezeu! răspunse Mara. Fiindcă nu prea aveam bani, ca să intru într-o neguţătorie atît de mare, m-am împrumutat de la el cu zece la sută pe trei luni de zile. S-a supărat d-lui acum, că am plătit rata fără ca să mă mai împrumut: ar fi voit, ca eu să alerg, eu să port paguba, dacă lucrurile nu ies bine, iar la cîştig să fie şi el părtaş cu mine.

— Ei! cam tot acolo vine! grăi Bocioacă în glumă. Mai ştii ce se poate-ntîmpla? D-ta ai fată şi el are fecior.

Mara se uită speriată la el, apoi se plecă iar spre rogojină, ca să ia struguri şi să-i lege cu tei.

Îi era grozav de greu, şi nu ştia ce să-i răspundă. Dacă vreun alt om i-ar fi zis aceste vorbe, ea l-ar fi ocărît de şi-ar fi adus aminte toată viaţa lui; Bocioacă însă avea, parcă, un fel de drept de a se amesteca în treburile ei, şi ea se bucura că dînsul se şi foloseşte de dreptul acesta şi n-o lasă singură la nevoie. O durea însă, că poate chiar şi el să creadă aşa ceva. Şi totuşi, ea nu putea să zică — ba!

— Îmi pare foarte rău — grăi dînsa mîhnită — că mă socoteşti atît de slabă de înger. Dumnezeu el singur ştie, cum vrea să ne mîngîie şi cum să ne certe, şi voinţa lui are să se împlinească. Eu mi-am tras seamă cu mine: dac-ar fi pe voia mea, mai bucuros i-aş suci gîtul ca unui pui de vrabie; dar nu mi se cuvine, deşi-i sunt mamă, s-o stăpînesc, fiindcă e mai cuminte decît mine.

— Care va să zică ea-l voieşte? întrebă Bocioacă cu îndoială.

Mara dete din cap.

— Nu! zise ea hotărîtă și mîndră, de loc nu-l voiește, dar umblă el după ea, și nu știi niciodată, cînd îi vine femeii clipa de slăbiciune. Eu stau, săraca de mine — adăugă ea suspinînd — pe gînduri, mă tem și mă tem și nu știu ce să fac!

— Apoi nu-i așa! grăi Bocioacă așezat. Ai să știi ce trebuie să faci. Tinerețele sunt năvalnice și slabe și trebuie să fie păzite și ferite de ispitiri. Las' că-l mătur eu de aici! El n-are ce să caute la Lipova: ori se duce să-și facă rîndul de călătorie, ori rămîne toată viața lui calfă proastă!

— Vai de mine! să nu faci lucrul acesta — strigă Mara — c-o să fie și mai rău.

— N-am eu s-ascult de d-ta! răspunse el. Sunt staroste și am să-mi fac datoria. Era — urmă apoi mai mult așa pentru dînsul — să închid un ochi fiindcă o vedeam strîmtorată pe muma lui; dar cînd e la mijloc și altă poruncă mai tare, la asta mă supun. Are să se ducă, iar grija noastră e s-o găsească pe Persida măritată, cînd se-ntoarce. Îi găsesc eu bărbat, zece la fiecare deget!

Nu dorea nici dînsa, ca altfel să fie.

Duminecă apoi, cînd oamenii de încredere ai breslei s-au adunat, starostele a tăcut, iar în urmă, cînd Gherghiță a adus vorba la băiatul lui Hubăr, el a zis numai:

— S-o lăsăm asta! Mai are vreme! Să se mai coacă!

Și tot cam așa se gîndea și Națl el însuși.

Nu mai avea el ce să caute pe aici.

Atunci noaptea, după ce s-a despărțit de Persida, el a alergat pe dealuri, ușor, parcă n-ar fi avînd pămîntul sub picioare. Îi venea să se ducă, și tot să se ducă, încît să i se piardă urma și toată lumea să-l uite, numai ea singură să-și aducă în toată clipa a-

minte, că el a voit și a putut, dar s-a stăpînit fiindcă atît de mult a iubit-o, încît s-a dus pribeag în lume numai ca dînsa să poată trăi nesupărată.

Atît simțea, atît știa, atît îi era gîndul!

După grele și îndelungate frămîntări, sufletul îi era ajuns în sfîrșit la o hotărîre, care-l înălța la o senină liniște, căci nimic nu-l ridică pe om mai sus decît gîndul că poate însuși să se biruiască pe sine și să lepede de la sine ceea ce îi este mai dorit în viață.

De aceea ziua următoare, cînd a dat față cu Burdea, îi era ca și cînd un demon ispititor i-ar fi ieșit în cale.

— Nu! strigă el scrîșnind din dinți. Lasă-mă în pace! Știu, nu mă îndoiesc că ea are să se ducă, dar eu nu mă duc!

— Ai să te duci și tu! îi răspunse Burdea rîzînd. Am văzut-o acum eu însumi cu ochii mei, am vorbit cu ea și știu că ai să te duci. Vine așa deodată o clipă, în care ți-o aduci aminte parcă-ai fi văzînd-o în aievea — și atunci nu mai poți. Sunt om și eu, și nu poți nici tu să fii mai altfel decît mine, iară eu aș da tot ceea ce-mi este mai scump și sfînt pe lume pentru o clipă, în care aș putea să cred, nu să știu, ci să cred numai, că o femeie ca dînsa mă iubește. Mă cutremur, îmi dau seamă ce-nfricoșat fior trebuie să te cuprindă pe tine, cînd îți zici în gîndul tău: și tot mă iubește!

— Dar nu mă iubește! strigă Națl. Nu poate, nu are de ce să mă iubească!

— Minți! îi zise Burdea liniștit. Atît de bine știi că te iubește, încît te minți tu însuți pe tine, numai ca să nu-mi mărturisești mie adevărul. E o prostie nemaipomenită! urmă el rîzînd. Eu am văzut-o, am vorbit cu ea și știu că te iubește. Toți care v-au văzut împreună, știu și ei, dacă au ochi, că vă iubiți. Și vrei ca eu să cred că voi singuri, anume voi nu știți nimic.

stați la îndoială, nici nu credeți măcar, că vă iubiți unul pe altul? Vezi, dînsa e mai cinstită decît tine: știe și nu se sfiește să mărturisească! Dar de ce vă iubiți? Asta nu se întreabă! Au în lumea aceasta toate lucrurile cîte un „pentru că": iubirea e din altă lume și se ivește din senin, fără ca să știi de ce, se dă pe față fără ca să știi cum, și te duce fără ca să știi unde. Ai să vii astă-seară cu mine, ai să mă rogi să te duc cu mine la via lui Corbu! — Ai! Uite! vine așa deodată, cînd nici cu gîndul nu te gîndești.

— Simt și eu — răspunse Naţl — că e un fel de soartă ne-ndurată la mijloc. Mi-e adeseori parcă stau la marginea unei prăpăstii și știu că am să mă prăpădesc, dacă nu mă duc înapoi, dar adîncimea mă adimenește, capul mi-e amețit și sunt în toată clipa gata să închid ochii și să mă arunc — fie ce-o fi! Nu e pentru mine femeia aceea: nu sunt eu pentru dînsa: e o nenorocire că ne-am văzut și singura noastră scăpare e să nu ne mai vedem!

— Parcă de la bunul vostru plac atîrnă! grăi Burdea rîzînd iar în bătaie de joc. V-ați văzut, pentru că trebuie să suferiți și vă veți mai vedea cîtă vreme nu s-a împlinit măsura suferințelor!

Naţl dete cu îndărătnicie din cap.

— Ar trebui — zise el cuprins de adîncă amărăciune — pentru ca să poți judeca, să știi ce fel de om e tatăl meu și ce fel de femeie e muma ei. Nu! urmă luîndu-și avînt, însoțirea noastră n-ar putea să ducă decît la moarte de om: prea mult a suferit sărmana mea mumă, și n-aș putea să văd, ca încă mai mult să sufere. Uite! vine-o clipă, că nu mai știi ce faci, și ai barda în mînă și-i dai în cap cu ea. N-ar fi trebuit, dacă n-ar fi fost el cum este, să părăsesc școala, și aș fi azi om de dînsa.

— Ești un nebun! îl întrerupse Burdea. Ce-ți pasă!?

Parcă însoţire omenească e aceea ce căutaţi voi!? Parcă popa şi părinţii au să-şi mai vîre şi ei nasul în treburile voastre? Ai s-o prinzi o dată într-un colţ, şi oameni sunteţi amîndoi.

Naţl se cutremură în tot trupul; îi venea să-l apuce de piept şi să-l scuture, încît să-i clănţănească oasele.

— Icoană sfîntă din altar! strigă el ridicînd mîna. Mai bine-mi rup carnea de pe oase, decît să sfărîm idolul, la care mă închin.

— Aşa ziceţi voi cu toţii pînă ce nu vă săturaţi de a vă-nchina, apoi luaţi icoana şi o terfeliţi, pentru ca să scăpaţi! grăi Burdea, în vreme ce Naţl îi făcea mereu semn cu degetul că nu şi nu şi nu!

Seara el cu toate aceste s-a dus la via lui Corbu, şi-i era parcă nu mai e om pe lume cînd a aflat că dînsa n-a venit, nici n-are să vie, că s-a întors iar în mînăstire.

— Mai zici şi acum, că nu te iubeşte!? îl întrebă Burdea cu răutate. Ai să faci pe dracu-n patru, ca s-o scoţi din mînăstire.

Naţl nu-i răspunse nimic; un singur gînd îl stăpînea: să fie singur şi să meargă, s-alerge, să cutreiere văi şi dealuri.

Şi-o vedea mereu pe mumă-sa stînd singură în măcelărie, şi inima-i sîngera, încît îi venea să răcnească tare, ca să răsune toate văile şi să se cutremure tot ceea ce are viaţă şi sîmte durere.

Nu! El nu putea să plece, nu putea şi nu putea!

Sărmana lui mumă! atît îi mai rămînea în lume, atîta reazăm, atîta mîngîiere, şi lumea i se lumina, cînd se gîndea că poate să îndulcească viaţa ei.

„Celelalte vin — îşi zise el — şi trec în cele din urmă, încît numai din cînd în cînd îţi mai aduci ca prin vis aminte de ele."

Zilele veneau însă şi treceau una după alta, şi nici o ştire bună de la Bocioacă.

Şi cum zilele treceau, Hubăr se făcea tot mai posac, iar nevastă-sa tot mai neliniştită.

Om trăit în lume, Hubăr ştia prea bine, cum trebuie să fi venit lucrurile, că Bocioacă nu mai vine, şi ar fi voit mai bucuros să fie pălmuit în faţa lumii decît să pată ruşinea, de care se temea. Şi totuşi el nu era supărat pe Bocioacă, nici pe cojocari : ei aveau dreptate ; ei făceau numai ceea ce erau datori a face. Nevasta lui însă l-a pus să se umilească, iar fecioru-său l-a făcut de batjocura lumii.

— Ai vorbit tu cu Bocioacă — întrebă în cele din urmă Hubăroaia — ori mi-ai zis numai ca să mă amăgeşti că ai vorbit ?

Hubăr se uită lung la dînsa.

— Ba în adevăr am făcut prostia aceasta, îi răspunse el. Ca să scap de gura ta ! adause apoi peste puţin cu amărăciune.

— Nu ştiu cum vei fi vorbit, dar văd că n-o să iasă nimic din toată treaba.

— Adecă ce vrei să iasă ! ? grăi el. Tu vezi că de cîteva zile nu mai dă pe acasă : numai el ştie pe unde o fi umblînd şi cum şi-o fi petrecînd nopţile. Şi dacă vezi tu, nu sunt nici alţii orbi. Cum să scoată ei stăpîn pe un asemenea nemernic. Mare ruşine !

— Dacă îi eşti tată şi nu-i porţi de grijă ! întîmpină dînsa necăjită. Le ştii toate, dar nu te-am văzut şi pe tine o dată să faci ca alţi părinţi, să-l iei de scurt şi să-l întorci în calea cea bună. N-a fost el aşa ! Tu ştii prea bine, că n-a fost ; dar ce poate o femeie ca mine, dacă...

— Tu să taci ! o întrerupse el cu asprime. Tu şi numai tu l-ai stricat îndopîndu-l cu bani ! Nu aşa

m-am făcut eu om ; uite, aşa cum oi fi, cu toate păcatele mele, stau pe amîndouă picioarele, fiindcă n-am aşteptat ca alţii să-mi aştearnă culcuşul ; trebuia să-l laşi şi pe el să se lupte cu nevoile vieţii. Cum l-ai făcut, aşa să-l ai : eu nu mai vreau să ştiu de el, nici să-l văd în ochi !

Nu mai voia Hubăr, dar tot tată îi era feciorului său şi nu mai avea astîmpăr, nu-şi mai găsea tigna obişnuită, şi clocotea parcă ceva în sufletul lui ; şi chiar nevrînd trecea mai des decît de obicei pe la măcelărie.

Duminecă, în sfîrşit, ştiind că lumea se îngrămădeşte, Naţl era la locul lui şi cîntărea carne pentru o slujnică, cînd tatăl său intră tăcut şi se aşeză pe un scaun din fund, lîngă nevastă-sa.

— Dar tu ce te-ai făcut ? întrebă el după ce slujnica plecă în urmă cu carnea.

Era pe sfîrşite. Nu sunase încă peste drum de intrare, dar lumea începuse să vie la biserică, şi Naţl luă măturişca şi începu să adune fărămăturile de pe butuc, ca să le arunce, ca de obicei, în coşul de lepădături.

— Unde ai fost de n-am mai putut de cîteva zile să punem ochii pe tine ? întrebă iar Hubăr.

Naţl dete fărămăturile în coş, apoi luă cîrpa şi începu să şteargă cuţitele unul cîte unul şi să pună apoi pe fiecare la locul lui.

— M-ai auzit tu pe mine ? strigă Hubăr răstit.

Naţl lăsă pe butuc barda pe care o ştergea şi se întoarse cu cîrpa-n mînă şi rîzînd spre tatăl său.

— D-ta ştii foarte bine că te aud — răspunse el — dar nu-ţi răspund, fiindcă nu pot să-ţi spun, unde am fost şi ce am făcut.

— E foarte rău !

— Nici eu nu zic că e bine! răspunse Naţl şi se întoarse iar, ca să şteargă barda şi s-o pună la locul ei.

E foarte greu să cerţi pe un om care-şi mărturiseşte vinovăţia; Hubăr însă ţinea să-şi certe feciorul, şi nepăsarea acestuia îl scotea din răbdare.

— Nemernicule! zise el cam tare, să nu mă iei în bătaie de joc, că de ţi-ar fi barba de un cot, tot îţi trag palme şi te dau afară. Aici eu sunt stăpîn!

Naţl aşeză barda ştearsă la locul ei şi se întoarse iar spre părinţii săi.

— Drepturile de părinte şi de stăpîn nu poate — zise el — nimeni să ţi le ia; dar te rog să nu te foloseşti de ele aici, fiindcă trec oameni şi ruşinea nu cade numai asupra mea!

— Ruşinea mi-ai făcut-o tu cu prisos! grăi Hubăr încet, aproape şoptind.

— Tocmai fiindcă ţi-am făcut-o eu, nu mai adăuga şi d-ta la ea!

— Nu! urmă Hubăr tot încet. Vreau să ştie lumea că ştiu ticăloşiile tale şi nu le trec.

— Tată — grăi Naţl aşezat — ştiu ce te mîhneşte şi-ţi dau dreptate. Am să plec mîne, dacă vrei chiar astăzi, şi n-aş voi să ne despărţim certaţi.

— Eu vreau să ştii — răspunse tatăl său cu asprime — că n-ai ce să mai cauţi la casa mea, dacă nu te faci om cumsecade.

— Fă ce vrei! răspunse Naţl întorcîndu-se iar la cuţitele lui. Nemţii beţivi — adăugă apoi peste puţin pe romîneşte — se ceartă ca nişte orbeţi. Da! urmă apoi iar pe nemţeşte, ei au dreptate, dacă ne iau în bătaie de joc!

Asta a prins. Hubăr se ridică şi se uită mînios la feciorul său, dar nu mai urmă înainte, ci se depărtă fără ca să se mai uite înapoi.

Hubăroaie, care stătuse tot timpul cu inima încleștată, rămîind acum singură cu feciorul ei, începu să șteargă lacrămile ivite una cîte una în ochii ei, în vreme ce el își făcea de lucru cu închiderea măcelăriei.

El n-o vedea plîngînd, dar știa că plînge ori are să plîngă și-i era foarte greu să se întoarcă spre dînsa. După ce încuie dar ușa despre uliță, el se așeză, tot cu spatele spre dînsa, pe scaunul de lîngă butuc și rămase cu mînile pe genunchi, cu ochii-nchiși și cu capul plecat în jos. Nu mai simțea, nu mai gîndea nimic: era istovit și toate îi păreau a pustiu.

Ea începu să plîngă pe-năbușite.

— Mamă! zise el în cele din urmă, întorcîndu-se spre ea. Nu plînge, că o să ai de aici înainte de ce să plîngi. Pe mine nu mă mai vezi! Nu plînge, că se-ntîmplă o nenorocire îngrozitoare! Eu nu știu ce fac, dacă mai dau ochi cu el!

Ea-și șterse lacrămile, apoi se ridică și se uită cu un fel de frică la el.

— Nu e lucru curat — zise ea — și Dumnezeu știe, dacă nu e cineva, care s-a vîrît la mijloc, ca să turbure liniștea casei mele, știe — urmă ea cu asprime — și nu iartă, fiindcă e mare păcatul!

Națl se uită cîtva timp tremurînd la ea, apoi își luă pălăria și se depărtă cuprins de simțămîntul, că de aici înainte el stă singur în lume.

CAPITOLUL XIII

DATORII VECHI

Datoria să ţi-o plăteşti la timp, căci are şi ea rostul ei şi nu stă, dac-o laşi nebăgată în seamă, în amorţire, ci mişcă şi creşte de n-o mai poţi stăpîni în cele din urmă.

Naţl se temuse că n-are să fie bine, dacă se va întîlni cu tatăl său, şi a potrivit lucrurile anume aşa, ca să nu rămîie singuri. Luînd apoi hotărîrea de a nu mai da ochi cu el, avea de gînd să ceară bani de călătorie de la muma sa şi să plece cît mai curînd. Vorba despre pedeapsa lui Dumnezeu i-a căzut însă atît de greu, încît n-a mai putut să stea cu mumă-sa. Se temea că nu se va putea stăpîni şi n-ar fi voit o dată cu capul să-i zică vreo vorbă aspră.

El a crescut, aşa zicînd, în braţele mumei sale, şi nu intra în mintea lui gîndul că poate să fie în lumea aceasta ceva ce el să nu-i spuie şi ei. Inima îi da deci şi de astă dată brînci, ca să-i spună tot. Ştia că dînsa-l va înţelege, se va muia şi-i va fi de mare ajutor în greaua luptă sufletească. El însă o ştia şi aceea, că dînsa îi va spune bătrînului tot — şi aceasta n-o voia.

Avea cuvinte de a se plînge de tatăl său. E însă în firea omului să treacă cu vederea păcatele părin-

ţilor săi, şi nu o dată el îşi zicea : „Ţi-e tată şi n-ai să-l judeci !“ De aceea îşi făcea mustrări totdauna cînd scăpa vreo vorbă mai aspră despre tatăl său. Şi nu e într-adevăr lucru mai dureros decît să nu poţi avea o bună părere despre părinţii tăi. Aceasta o simţea acum Naţl în toată clipa.

Lasă că tatăl său era, în gîndul lui, vinovat de toate, dar el se mai şi temea, ca nu cumva acesta, aflînd ceva, să facă, om îndărătnic cum era, vreun scandal, să se certe cu Mara ori s-o oprească pe Persida din drum. Astfel se stîrnise în inima lui o adevărată duşmănie faţă cu tatăl său, şi adeseori îi venea să se ducă să-l caute, să-l apuce, unde-l va fi găsind — şi apoi ce va voi Dumnezeu. Şi simţea că nu s-ar mai putea stăpîni, dacă ar mai zice vreo vorbă aspră. El nu mai putea să dea ochi nici cu mumă-sa. Îi era grozav de greu, dar nu mai putea. Cu atît mai rău, căci prin asta lucrurile nu se împăcau, ci numai se amînau şi mai vîrtos se încurcau.

Fiindcă aşa, cu mîna goală, n-ar putea să plece, el s-a împrumutat de la Griner, neguţătorul de piei, cu trei sute de florini. Ovreul nu numai că i-a dat bucuros, dar l-a mai şi rugat să-i spună cînd va mai avea trebuinţă : ştia el că plăteşte Hubăroaie — numai să nu afle Hubăr, ba plăteşte chiar şi Hubăr — numai să nu afle lumea.

Aşa au şi venit lucrurile.

Hubăroaie era nemîngîiată că feciorul ei a putut să supere atît de greu pe tatăl său, dar îi dădea la urma urmelor dreptate : tot era mai cuminte aşa decît ca lucrurile să fi ajuns la ceartă. Că n-a luat rămas bun nici de la ea, asta-i părea lucru firesc : ea nu l-ar fi lăsat să plece fără de ştirea bărbatului ei. I-a mai şi mulţumit dar lui Griner, cînd acesta

a venit peste cîteva zile să-i spună în toată taina, că i-a dat lui Naţl bani de drum.

Hubăr era parcă l-ar fi ciomăgit cineva cînd a aflat că feciorul său nu şi-a luat ziua bună de la mumă-sa. Ştia că ţine la dînsa, şi astfel dedea cu socoteală, că mare trebuia să fi fost mîhnirea lui pentru ca să-i poată face ei o atît de mare supărare. În zadar, nu e în lumea aceasta nimic mai tare decît durerea de părinte; nu zicea Hubăr nimic, nu se plîngea, dar era muiat, şi acum, cînd ar fi fost să-şi osîndească feciorul, îşi făcea el însuşi mustrări, fiindcă ţi-e parcă tot ale tale sunt şi păcatele ieşite la iveală în copilul tău.

Îşi făcea Hubăr mustrări şi-şi dedea silinţa să mîngîie pe nevastă-sa.

În tăcerea sufletului său el tălmăcea mereu vorbele, pe care i le grăise Naţl.

„Ţi-e uşor ţie — parcă-i zisese Bocioacă — dar e greu pentru nevasta ta."

Era aspră afară din cale mustrarea cuprinsă în aceste vorbe, şi încă mai aspru se simţea mustrat cînd îşi aducea aminte vorbele: „Ei au dreptate cînd ne iau în bătaie de joc!"

Îi era greu lui Hubăr să dea ochi cu oamenii; parcă toţi ştiau cum s-au petrecut lucrurile, şi se temea ca nu cumva să-l întrebe ce i s-a făcut feciorul. Era mai bine să stea pe acasă, să caute de treburile lui, să mai ia şi asupra sa o parte din sarcina pe care nevasta sa o purta acum ea singură.

Astfel fără multă vorbă, oarecum pe nesîmţite, se schimbase casa lui Hubăr: era ca şi cînd soţ şi soţie după o lungă despărţire s-ar fi însoţit din nou la o viaţă mai strînsă decît în tinereţe. N-o ştiau la început aceasta decît cele două servitoare şi calfele; vestea însă, şi cea rea, dar şi cea bună, trece

din om în om, și în curînd lumea toată a ajuns să afle că nu mai e cum atîta timp a fost la casa lui Hubăr.

Peste vro trei săptămîni, în sfîrșit, Hubăroaie a primit mult așteptata scrisoare, prin care feciorul ei o vestea c-a sosit la Buda și a fost pe la Hansler, unul dintre verii ei. El îi cerea iertare pentru că a plecat așa fără de veste și s-a împrumutat de la Griner, dar despre tatăl său nimic.

Ea-ncepu să plîngă.

— Ei, lasă! grăi Hubăr. E mai bine așa! Să se zbuciume și el, să-și verse focul tinereţelor: de nemernicit tot n-are să se nemernicească. Cu cine ar putea să semene!

— Trebuie — zise ea amărîtă — să fie vreo slăbiciune, vreo femeie, care l-a scos din minţi.

— Asta nu-mi vine s-o cred, răspunse el. Asemenea lucruri se află.

— Va fi știind toată lumea — întîmpină Hubăroaie — dar nouă nu ne spune nimeni nimic.

Hubăr nu credea, dar cu putinţă era lucrul acesta, și mult ar fi dat, dac-ar fi putut să afle adevărul. N-avea însă de la cine să-l afle.

Trecuseră douăzeci și șase de ani de cînd trăia la Lipova, și abia acum simţea că tot străin a rămas între străini. Avea cunoscuţi, avea chiar prieteni, cu care juca cărţi și care veneau bucuros la masa lui, dar nu era într-aceștia nici unul, care ar fi fost în stare să-i vorbească cu inima deschisă.

Vina, la urma urmelor, a lui era, deoarece prieteni are cel ce știe să și-i facă; el însă era supărat pe toată lumea și se închidea din zi în zi tot mai mult în casa lui.

Dar supărat era Hubăr mai ales pe cojocari și îndeosebi pe Bocioacă, care avea multă trecere și ar

fi putut, dac-ar fi voit, să pună lucrurile la cale, ca Naţl să rămîie acasă.

Mai supărat încă era Bocioacă. Lasă, că e lucru urît să făgăduieşti şi să nu împlineşti, dar el nici nu putea măcar să spună, de ce anume n-a împlinit ceea ce făgăduise.

Nu ! aceasta nici chiar nevestei sale n-ar fi putut să i-o spună.

Se încărcase omul cu Doamne-ajută.

Nu zicea Persida că n-are să se mărite.

Ştiind prea bine că muma ei doreşte s-o vadă cît mai curînd cu bărbat, ea, deşi abia împlinise optsprezece ani, se simţea fată bătrînă şi era hotărîtă-n gîndul ei să se mărite după cel dintîi care o va peţi.

Din întîmplare acesta a fost Brădeanu.

Într-una din zile, după ce se acrise vinul, Marta a luat-o pe Persida din mînăstire şi-a dus-o la dînsa acasă. Timp de vreo zece zile, cît a stat apoi la casa lui Bocioacă, Persida l-a văzut aproape în fiecare zi pe Brădeanu, şi Bocioacă rîdea în el. În urmă Persida s-a dus acasă, la mama ei : era lucru de sine înţeles, că are să facă pregătirile de nuntă.

Deodată însă toate s-au schimbat : fără ca să-şi poată da seamă de ce, Persida s-a întors iar la mînăstire, unde maica Aegidia o aştepta cu braţele deschise.

O apucase ca atunci, cînd Codreanu venise la mînăstire, un fel de spaimă, şi nu mai cuteza să ia asupra ei sarcini, pe care nu se simţea destoinică a le purta.

Şi astfel s-a petrecut viaţa ei de aici înainte : trăia pe apucate, cînd ici, cînd colo, azi la casa mumei sale, mîne la a lui Bocioacă şi-apoi iar la mînăstire, în o necurmată frămîntare.

Din cînd în cînd o cuprindea un sîmțămînt de deznădăjduire. Îl vedea parcă în fața ei pe Burdea, care rîdea de zbuciumările ei și-i spunea mereu că zadarnic se opintește; îl vedea pe Națl umblînd răzleț prin lume și-i venea să plece pe urma lui, să-l caute și să se ducă amîndoi, ca să li se piardă urma. Atunci se ducea în mînăstire — și iar se liniștea, iar lua hotărîrea de a nu face decît ceea ce dorește muma ei, iar era stăpînă ea însăși pe sine.

Stăpînă ar fi și rămas, dacă lumea ar fi lăsat-o-n pace. Bocioacă însă făcuse legătură cu Mara și trebuia cu orice preț s-o mărite mai-nainte de a se fi întors feciorul lui Hubăr, și, dîndu-i zor, o alunga-n mînăstire.

Dar supărările omenești trec și ele cum toate trec în lumea aceasta.

Era foarte supărat Hubăr, cînd s-a pomenit că Mara nu mai voiește să facă tovărășie cu el la pădurea din Cladova, și-n supărarea lui luase hotărîrea de a se pune în înțelegere cu Liubicek, ca să-i facă Marei greutăți. „Am să-i arăt — își zicea el — că nu poate fără de noi s-o scoată la capăt!" S-au și înțeles, ca așa să facă, dar a trecut o zi, au trecut două, au trecut multe, și-n trecerea zilelor li s-a muiat și supărarea și-n cele din urmă n-au mai făcut nimic. Le era parcă puțin le pasă...

Tot așa trecuse supărarea și cu Bocioacă. Cînd cu plecarea feciorului său, Hubăr era tare hotărît să le arate cojocarilor că poate să le facă multe neajunsuri. Au trecut însă zilele și nu le-a făcut nici unul, și cu cît mai mult se apropia timpul, în care feciorul lui trebuia să se întoarcă, cu atît mai bine îi părea că n-a făcut nimic. La urma urmelor tot era mai bine așa.

Bocioacă a uitat încetul cu încetul și el făgăduința de a o mărita pe Persida și puțin îi păsa în cele din urmă, cînd și cu cine are să se mărite fata Marei.

Chiar Persida s-a deprins încetul cu încetul cu viața ei fără de rost, și n-ar fi dorit nici ea decît s-o lase lumea-n pace.

Mara ea singură era mereu neastîmpărată, mereu cuprinsă de griji și nu putea să doarmă nopțile liniștită ca alte dăți. Îi era, parcă o mare și nemaipomenită supărare o așteaptă și nu știe cum să scape de ea. Zilele alerga, se bălăbănea cu oamenii, zilele dedea și lua bani, zilele avea mulțumiri, seara însă, după ce-și făcea socotelile, o cuprindea o nespusă înduioșare. Îi era parcă nu mai poate să se bucure de roadele ostenelilor ei. Ce folos că adunase, cînd copila ei n-avea nici o nevoie de zestrea pe care i-o făcuse ! ?

Și avea dreptate Mara.

Crescută sub purtarea de grijă a maichii Aegidia, Persida nu știa ce va să zică a avea ori a nu avea. În gîndul ei toate veneau de-a gata de la Dumnezeu, și omul n-avea decît să-și facă datoria, să ostenească și să se roage pentru ca să le aibă cu prisos toate cele ce-i sunt de neapărată trebuință. Averile îngrămădite erau de prisos, ba un fel de dovadă despre lipsa de încredere în purtarea de griji a lui Dumnezeu.

Nu știe să prețuiască averile agonisite decît acela care cunoaște nevoile vieții.

Persida trebuia să le cunoască și ea, pentru ca să poată măsura iubirea cu care muma ei a agonisit și agonisea averi.

De Paști, Națl s-a întors acasă voios, cu capul ridicat, plin de încredere în sine, ca tot omul care se simte ieșit la liman.

În zadar, nu era în el nimic mai tare decît slăbiciunea pentru muma lui, și inima îi sălta cînd se gîndea cum are ea să se bucure, cînd îl va vedea ieșit stăpîn de capul lui și pus în fruntea gospodăriei.

Se și bucura muma lui cu atît mai vîrtos, cu cît nu se mai bucura acum numai ea singură. Chiar din ziua sosirii lui la Lipova a simțit Națl că s-a petrecut o schimbare la casa lor: era parcă n-a fost niciodată vreo supărare în casa aceasta și parcă nici n-ar mai fi cu putință vreo supărare în ea, atît de bine se-nțelegeau cu toții.

Mai erau însă la mijloc și cîteva datorii vechi, pe care le uitaseră cu toții.

După Paști, Hubăr s-a dus iar la Bocioacă starostele, dar de astă dată nu pe ușa din dos, ci pe poarta cea mare, ca omul care se sîmte în dreptul lui.

Bocioacă, tot cel vechi, se bucura că poate să-l mulțumească și încă în dumineca Tomii a și adunat pe oamenii de încredere ai breslei.

Duminecă-i duminecă, iar sîmbătă după amiază-zi Bocioacă a trimis pe Trică, mîna lui cea dreaptă, pe la oamenii de încredere ai breslei, ca să le spună că au ca mîne după liturghie să se adune.

De ce? Aceasta Trică nu mai avea nevoie să le-o spună.

Hubăr nu era orișicine, și în timp de trei săptămîni, de cînd feciorul lui se întorsese, unii își dăduseră seamă, iar alții aflaseră din zvon, că i s-au împlinit cei doi ani de călătorie și că în curînd va avea să facă tăietura de măiestru.

Iar ăsta era un lucru, care numai rar de tot se poate vedea, un fel de sărbătoare pentru lipoveni.

După rînduiala breslelor, calfa de măcelar, care avea să treacă în rîndul măiestrilor, trebuia să facă

în fața starostelui și a oamenilor de încredere ai breslei tăietura de măiestru.

Însoțit de un zăvod și ajutat numai de un ucenic, el trebuia să ducă la tăiere un juncan de trei ani, frumos împodobit cu flori, cu panglici și cu cîrpe, pe care după tăiere starostele și oamenii de încredere le luau drept semne de aducere aminte.

După ce starostele se încredința că juncanul nu e amețit cu spirt, ucenicul îi dedea lovitura în frunte, iar viitorul măiestru trebuia să-l înjunghie așa, ca pînă ce numeri zece să nu se mai miște, și să-l jupoaie iute și curat, apoi să-i scoată măruntaiele încă calde, toate aceste fără ca panglicele și cîrpele să se păteze de sînge.

Urmează apoi prețuirea și măcelărirea.

Viitorul măiestru trebuia, înainte de toate, să-și dea părerea, cît cîntărește carnea și cît îndeosebi seul, pe care-l scoate, apoi să facă măcelărirea în șasesprezece feluri de cărnuri, fără ca să-și păteze mîinile și șorțul alb și fără ca să lase fărămături pe butuc.

Drept încheiere se făcea cîntărirea.

Cel dintîi starostele lua mușchiul din spinare și măiestrul trebuia să-l cîntărească din ochi. Apoi urmau oamenii de încredere, care cereau fiecare cît îi venea la socoteală, și măiestrul avea să măsoare cu ochii și să-i taie fiecăruia dintr-o singură bucată cît a cerut.

Nu-i vorba, nu se nimerea totdeauna ca bucata să fie tocmai pe tocmai : o dată ea ieșea prea mică, și atunci cumpărătorul se plîngea c-a fost înșelat la cîntar ; altă dată ea ieșea prea mare și toți rîdeau în hohote. Cu alte cuvinte lucrul se sfîrșea cu veselie.

Veselia cea mare era însă la ospeția dată de noul măiestru, masă întinsă și încărcată, la care se știau

de mai înainte poftiți toți oamenii de casă, rude și prieteni, fruntași și tovarăși de meserie.

Era lucru mare, despre care vorbeau și copiii pe ulițe, și pentru care se pregăteau toți cei mai de aproape.

Hubăroaie numai la asta se gîndea, Hubăr pusese ochii pe juncan, pe care-l ținea la îngrășare, iar Natl făcea mereu junghieri și cîntăriri de probă. Atîta timp se plînsese că părinții l-au făcut măcelar, iar acum se simțea oarecum mîndru de gîndul că n-a mai văzut încă Lipova măcelar, care junghie, taie și cîntărește ca dînsul.

Vedea parcă-n fața lui lumea adunată, căci nu numai starostele cu oamenii lui de încredere aveau intrare la tăietura de măiestru; putea să vie orișicine și să intre pe poarta deschisă pentru toți, și mîna parcă-i tremura, cînd se gîndea că ar putea să vie și dînsa.

Doamne! Ce neînțeleasă e legătura lucrurilor din lumea aceasta!

Luni de zile au trecut și el încetul cu încetul iar a ajuns la liniștea lui sufletească, încît ar fi putut să o vadă fără ca să se uite la ea și să treacă pe lîngă dînsa fără ca să se oprească. De trei săptămîni s-a întors și nici n-a văzut-o, nici n-a avut nevoie de a-și da silința să n-o vadă. Îi era totuna. Acum însă, cînd se gîndea că ar putea și dînsa să fie printre ceilalți, îl treceau un fel de fiori.

Și avea omul dreptate.

El se afla la Lipova, iar dînsa trecuse încă înainte de Florii Murășul și se afla la Radna, și e departe de la Lipova pînă la Radna; era cu toate aceste un fel de legătură de la casa Marei pînă la casa lui Hubăr, și fiorul, care-l trecea pe el, pornise oarecum de la casa părinților săi, inima i se încleșta cu

toate aceste de cîte ori se gîndea la el. Acum dar, cînd a aflat că el s-a întors și că e bine, voinic și voios, ea se simțea ușurată, scăpată oarecum de o mare greutate.

Atît de mult se temuse că din cauza ei, deși fără de vina ei, omul acela își va pierde rostul, se va nenoroci și va strica viața părinților săi, și acum era scăpată de temerea aceasta.

Sîmbătă seara, cînd Trică i-a spus că mîne se va hotărî ziua cînd Națl va face tăietura de măiestru, ea a început să tremure în tot trupul, iar după ce a rămas singură, a început să plîngă, a căzut în genunchi și a mulțumit lui Dumnezeu, care toate le-a scos bine.

Acum, în această clipă de ușurare și de mulțumire sufletească, era cuprinsă cu desăvîrșire de sîmțămîntul că nu e în lumea aceasta nimeni pe care poate să-l iubească deopotrivă cu dînsul, că el e om în puterea cuvîntului, că are de ce să-l iubească. Ea singură știa prin ce grea luptă sufletească a trecut el și a trecut și a ieșit întreg din ea.

Era o înspăimîntătoare nedreptate că nu poate să i-o spună aceasta și lui.

O! cum ar fi voit să meargă, să-l caute, să-l vadă, să-i vorbească, să-i spună ce simte, ce gîndește, să-i mulțumească.

Mintea i se oprea în loc, cînd se gîndea că toți vor putea să-l vadă, toți vor putea să-i strîngă mîna, numai dînsa nu.

Și totuși, ce mulțumire ar fi și pentru el, și pentru ea, dacă atunci, la tăietura de măiestru, s-ar vedea față-n față și și-ar strînge mîna?!

Firea ei năvalnică ieșea din ce în ce tot mai mult la iveală, și mereu vedea-n fața ei pe Burdea rîzînd în bătaie de joc.

„E o mişelie nemaipomenită — îşi zise ea în cele din urmă — să ai o singură viaţă şi să amărăşti în viaţa aceasta zilele altora, lipsindu-te şi pe tine de cele mai mari şi mai curate mulţumiri!"

Şi totuşi, ea nu putea să-l vadă, nici mai ales să vorbească cu dînsul.

Îi venea să strige tare, ca să se audă pînă la Lipova. N-a strigat, dar e peste putinţă ca o dorire atît de ferbinte să nu pătrundă tainic la orişicare depărtare, şi pe cînd ea se zbătea pe ţărmul drept al Murăşului, dincolo, pe ţărmul stîng, el era cuprins de un neastîmpăr ivit ca din senin.

Ce folos de mulţumirea pe care o am, dacă nu e împărtăşită de cel mie mai iubit în lume; durere nespusă e bucuria de tine singur simţită: i-a fost destul să-şi aducă aminte de toate cele petrecute şi să-i pară pustie şi fără de farmec viaţa fără de dînsa.

Cîtă zbuciumare aşa numai în sec!

Nu mai încăpea, ce-i drept, nici o îndoială, că are feciorul lui Hubăr să facă tăietura de măiestru. Starostele, oamenii de încredere, breslaşii toţi aşteptau cu oarecare nerăbdare priveliştea şi masa de ospeţie; ziua însă nu era încă hotărîtă, şi multe se mai puteau încă întîmpla pînă atunci.

Duminecă după sfînta liturghie s-au adunat la casa starostelui unsprezece dintre oamenii de încredere ai breslei. Lucru nemaipomenit: nu lipseau decît trei din patrusprezece, iar unul din aceştia era Hubăr el însuşi.

După ce se aşezară cu toţii împregiurul mesei, Bocioacă, om al bunei rînduieli, se ridică în picioare şi puse cartea de călătorie a lui Ignatie Hubăr în mijlocul mesei.

— Veţi fi ştiind — zise el sărbătoreşte — de ce ne-am adunat astăzi şi nu mă îndoiesc, că puţin o să

stăm de sfat. Eu însă, după cum cere rînduiala, vă fac împărtăşire, că unul dintre fruntaşii breslei noastre, măcelarul Georg Hubăr, cere să hotărîm ziua, pentru ca feciorul său Ignatie să facă tăietura de măiestru.

Toţi deteră zîmbind din cap, ba Oancea, măcelar şi el, nu se putu stăpîni şi strigă: „Vivat!“

— Lucrurile sunt, precum ştiţi — urmă starostele — în bună rînduială. Anii de ucenicie şi i-a făcut băiatul chiar la casa tatălui său, unde a stat apoi un an şi mult pe deasupra calfă. Anii de călătorie de asemenea i s-au împlinit zilele aceste. Nu e dar nici o pedecă la mijloc: nimic n-avem să-i iertăm, nici să-i trecem cu vederea. Cînd socotiţi să-i punem ziua?

Gherghiţă cel măruntel se ridică.

— Pentru ca rînduiala să fie deplină — zise el iute şi cam bolborosit — şi pentru ca nici de ici, nici de colo să nu ni se poată face vreo mustrare, să se citească, după obicei, şi cartea de călătorie, ca să vedem pe unde a umblat şi la cine a lucrat.

Bocioacă cel lung şi subţire începu să schimbe la feţe.

Asta el însuşi şi-o făcuse.

Vorbise atunci, pe la culesul viilor, cu Gherghiţă, ca să-l scoată pe Naţl măiestru, iar în urmă, după ce-şi schimbase gîndul, îi spusese că nu se poate, fiindcă nu prea îi este cartea în bună rînduială. El uitase supărarea lui de atunci, dar Gherghiţă, om prepuielnic, nu uitase vorba ce-i spusese. Ce mai putea Bocioacă să-i facă?

— Se poate şi asta! grăi el şi începu să citească adeverinţele scrise de stăpîni în carte, şi cu cît mai mult citea, cu atît mai rău i se înnoda glasul.

Adeverinţele nu erau, ce-i drept, rele, dar băiatul stătuse cîte patru-cinci săptămîni la un stăpîn, şi apoi

treceau cîte două şi chiar trei luni pînă ce intra la altul.

— Pare-mi-se — grăi Gheorghiţă uitîndu-se pe sub sprîncene — că tot avem ce să-i trecem cu vederea.

Bocioacă înghiţi un nod, iar Oancea nu se putu stăpîni.

— Ei — zise el — asta se întîmplă. Trece vremea pînă ce mergi dintr-un oraş în altul.

— Apoi — adăugă Bîrzău — avea băiatul din ce să trăiască.

Ceilalţi deteră din cap.

— Putem — grăi Bocioacă — să-l chemăm în faţa noastră şi să-i facem mustrare.

— Eu cred — întîmpină Gherghiţă — că nu e nevoie de asta. Băiatul e tînăr şi ne-nsurat, tatăl său nu e nici el neputincios: poate să mai aştepte.

Bocioacă înghiţi mai multe noduri unul după altul. Putea, nu-i vorbă, să-l scoată chiar azi măiestru pe feciorul lui Hubăr, fiindcă ceilalţi erau de un gînd cu dînsul şi se uitau şi altfel în gura lui; se temea însă de gura cea rea a lui Gherghiţă. Nu-i vorba, puţin i-ar fi păsut, dacă Naţl va face acum ori mai tîrziu tăietura de măiestru; apucase însă o dată să zică ceea ce a zis, şi ţinea ca pe a lui să rămîie. Şi n-ar fi fost vrednic de stărostie, dacă n-ar fi ştiut să iasă şi din strîmtorarea aceasta.

Sfîntul Ilie e patronul cojocarilor, şi-n ziua de Sfîntul Ilie cojocarii au praznic mare, merg cu steagul şi cu muzica la biserică, se adună la masă mare şi joacă pînă în zorile zilei următoare sub cortul de verdeaţă. Acesta e un lucru la care nimeni nu ţine mai mult decît Gherghiţă, şi Hubăr nu putea nici el decît să se simtă măgulit, dacă feciorul lui ar avea să-şi facă tăietura de măiestru tocmai în ziua cînd breasla-şi ţine praznicul.

— Ştiţi ce? grăi deci Bocioacă voios, să ne facem o ziuă bună de Sfîntul Ilie: să prăznuim la casa lui Hubăr.

— Amin! strigă Gherghiţă dînd cu pumnul în masă şi sărind în picioare.

Era lucru minunat, nu se putea mai minunat! Auzi d-ta!? Neamţul să dea praznicul de Sfîntul Ilie!

— Amin! strigară şi ceilalţi, şi lucrul era hotărît atît de bine, încît Bocioacă el însuşi a plecat deodată cu ceilalţi, ca să se ducă la Hubăr şi să-l vestească, aşa cum ştia el, despre hotărîrea luată de fruntaşii breslei.

Hubăr şi mai ales Hubăroaie se aşteptaseră la o zi mai apropiată, ştiau însă să preţuiască cinstea ce li se făcea şi erau mulţumiţi de împărtăşirea pe care le-o făcuse Bocioacă.

Mulţumiţi ar fi şi rămas, dacă n-ar mai fi fost la mijloc şi gura lumii şi răutatea omenească.

Buna rînduială cere, ce-i drept, ca despre cele ce se petrec în sfatul breslei să nu se mai vorbească. E însă foarte greu să ştii ceva şi să nu le spui şi celor mai de-aproape ai tăi, şi încă duminecă după prînz nu numai Marta, ci şi nevestele celorlalţi cojocari ştiau şi spuneau la toată lumea, că erau cît p-aci-p-aci să-l mai amîne pe feciorul lui Hubăr, fiindcă în timpul călătoriei a umblat mai mult hoinar decît prin măcelării.

Luni, nu mai departe, i-a şoptit-o unul dintre oamenii răi de gură şi lui Hubăr aceasta.

Hubăr ar fi primit mai bucuros o palmă în faţa măcelăriei.

Care va să zică nu cinste, ci un fel de dar de milă i s-a făcut.

Şi aveau dreptate cojocarii: feciorul lui umblase în adevăr hoinar.

Deodată, fără de veste, ca din senin s-a reivit în sufletul lui toată amărăciunea de odinioară, și dacă atunci, cînd feciorul lui a plecat fără de veste de acasă, își făcea el însuși mustrări, acum nu mai putea să-l ierte pentru rușinea pe care i-a făcut-o.

Trebuia să se răsufle, să-l mustre pe feciorul său, să-și facă datoria de părinte.

Trebuia și totuși era mai bine, dacă nu-și făcea datoria chiar acum, cînd feciorul său era foarte simțitor.

Puțin îi păsa, ce-i drept, lui Națl de părerile ce-și vor fi făcînd fruntașii breslei și lipovenii despre purtările lui în timpul celor doi ani de călătorie. El știa, dar nu putea să spună nimănui, cît de greu i-au fost acei doi ani și ce mare lucru a făcut el în curgerea lor. Inima i se umplea de cea mai neagră amărăciune, cînd își aducea aminte toate suferințele prin care a trecut, și se gîndea că în zadar au fost toate: nu era bine ca tocmai tatăl său să-i mai aducă aminte de cei doi ani.

Duminecă dimineața nu s-a mai putut stăpîni.

Știa unde poate s-o vadă pe Persida, și ar fi fost cea mai mare nemernicie, dacă s-ar fi lipsit el însuși pe sine de mulțumirea de a o vedea. S-a dus dar la biserica romînească de la Lipova și, după ce aici n-a găsit-o, a trecut la cea de la Radna.

Gîndul lui era s-o vadă așa ca să nu fie văzut de dînsa. S-a și strecurat printre oameni și s-a oprit în dosul unui scaun; biserica de la Radna nu e însă atît de mare ca să poți intra în ea fără ca să fii văzut de toți, mai ales cînd ești neamț.

Dacă n-ar fi fost atît de zăpăcit, ar fi avut și el atîta minte, ca să înțeleagă că în clipa cînd intră în biserică, toți se uită la el și se întreabă: „Cum vine neamțul acesta aici? Ce caută? Ce vrea?"

Aşa a şi fost! Ba ceva mai mult: oamenii au aflat ce caută el.

Intrînd de la dreapta în biserică, el s-a uitat spre fundul bisericii, unde ştia că e locul femeilor, şi a rămas uimit, perdut, cu ochii ţintă la Persida, care nu-l băgase în seamă.

Şi cum oare să nu rămîie uimit şi perdut?

Aşa n-o mai văzuse niciodată şi nici că şi-ar fi închipuit-o vreodată.

Nu mai era faţa cea plină şi rotundă ca luna: slăbise, faţa îi era mai lungă, umerii obrajilor ieşeau la iveală, peliţa obrajilor era mai albă, subţire şi oarecum întinsă, sprîncenele păreau mai lungi şi mai dese, iar ochii erau parcă mai mari şi plini de o tristeţă care se revărsa peste toată faţa ei.

Simţind că deodată toate privirile se îndreptează asupra ei, ea se uită speriată împregiur, ca omul care se-ntreabă: „Ce-am făcut? Ce mi s-a întîmplat?" şi ochii ei se întîlniră deodată cu ai lui.

Sunt lucruri care se văd cu ochii, se pot simţi cu inima şi închipui cu gîndul, dar în graiul omenesc nu se pot spune.

Să ne închipuim că zile de-a rîndul cerul a fost posomorît, întunecat, acoperit de o ceaţă deasă, şi deodată, pe neaşteptate, fără ca să ştii cum, soarele străbate prin ceaţă şi-şi revarsă lumina plină asupra lumii, încît toate se înseninează şi tot ceea ce vieţuieşte tresare cuprins de o pornire veselă.

Aşa s-a luminat faţa ei şi faţa lui în clipa revederii şi aşa au tresărit înveseliţi ca din senin toţi cei adunaţi în biserică.

Era parcă un suflet străbate prin toţi şi un singur fior de bucurie trece prin acest suflet.

Numai o clipă însă. Clipa următoare, mai-nainte de a-şi fi dat oamenii seamă despre cele petrecute,

Persida rămase cuvioasă şi cu ochii ţintiţi spre pămînt la locul ei. Era o atît de aspră mustrare în faţa ei, încît el îşi plecă ochii ruşinat şi porni spre strana din partea lui. Abia acum simţea că prea a luat-o oblu înainte şi că trebuia să le facă toate ca şi cînd ar fi venit aici, ca să se întîlnească cu altcineva. Intrînd dar în strană, el dete mîna cu bătrînul Blăguţă, apoi — peste puţin — îi spuse pe şoptite, că are o vorbă cu părintele Andrei. Iar după sfînta liturghie, cînd Bocioacă se sfătuia cu oamenii de încredere ai breslei, Naţl ştiricea de la părintele Andrei, la cine ar putea să găsească aici la Radna viţei de tăiere.

Atît de bine le potrivise toate, încît pînă chiar şi Persida ea însăşi, întorcîndu-se acasă, stetea la îndoială dacă el a venit ori nu pentru dînsa la biserică.

Singur el ştia şi acum, cît de greu i-a fost să nu meargă-n urma ei, ca s-o vadă cel puţin din depărtare, şi, întorcîndu-se spre Lipova, era şi el pătruns de sîmţămîntul că ar fi o nemaipomenită mişelie să-şi calce pe inimă, cînd atît de mult o dorea.

Ce-i păsa lui acum de hotărîrea breslei. Totuna îi era, cînd şi cum va face tăietura de măiestru. Un singur lucru ştia : că e o grozavă nenorocire pentru dînsul de a fi fost născut din părinţii lui şi, lucru înspăimîntător, că el n-ar putea să fie fericit decît după ce ar muri tatăl lui şi muma ei.

Ah ! ce urît gînd, ce nesuferit sîmţămînt, şi el nu mai putea scăpa de sîmţămîntul acesta.

Luni pe-nserate el lucra la tocilă, cînd tatăl său se întoarse cu faţa întunecată acasă.

— Ai văzut !? grăi Hubăr rece şi aspru.

— Ce să fi văzut ? întrebă Naţl uitîndu-se lung la el.

— M-ai băgat în gura lumii, m-ai făcut de rîsul tuturora ! răspunse tatăl său. Prin toate colţurile se

vorbeşte c-ai umblat hoinar în timpul călătoriei şi că numai de milă te-au amînat pînă la Sf. Ilie. Erau să te trimită iar în călătorie. Ruşine! Să-ţi crepe obrazul!

Naţl să făcu alb ca varul, apoi picioarele începură să-i tremure, încît abia se mai ţinea pe ele.

— Aşa e! zise el stăpînindu-se şi adunîndu-şi toate puterile. Ei au dreptate! Am umblat ca vai de capul meu, şi pot să gîndească ce vreau. Eu ştiu de ce, dar nu pot să le spun şi lor, şi dacă le-aş spune, n-ar mai zice nimic, ci mi-ar plînge de milă. D-ta-nsă mi-eşti tată şi trebuie, dacă ai şi inimă de părinte, să sîmţi că trebuie să fie ceva la mijloc, şi să mă ierţi, să-mi ţii parte, să mă aperi — cel puţin în gîndul d-tale, iar nu să-mi mai faci şi mustrări, cînd eu însumi mă mărturisesc vinovat! Lasă-le, tată, să nu mai vorbim despre aceste. Orişice ar fi între noi — adause el muiat — să trăim în pace, fie chiar şi numai de dragul mamei, care d-tale îţi este nevastă bună, iar mie mai bună mumă.

Hubăr era destul de deştept, ca să înţeleagă mustrarea aspră care era cuprinsă în aceste cuvinte, şi destul de cumsecade, pentru ca să se simţă atins de ea.

— Eu cred — zise el mirat — că-ţi mai sunt şi eu tată, şi pot să ştiu ce este, dacă e ceva la mijloc.

Naţl rămase cuprins de turburare în faţa lui.

Ce putea el să-i zică? Cum, Doamne, putea să spună în cîteva cuvinte ceea ce-i zguduia toată firea?

— Eu — zise el oarecum îmbrîncit de gîndurile ce-l stăpîneau — eu, aşa cum sunt, n-aveam nevoie să mă fac măcelar.

— Care va să zică — întîmpină Hubăr aprins — asta e la mijloc: ţi-e ruşine de meseria mea!

— Nu e asta! îl întrerupse feciorul iute. Nu aşa trebuie să mă înţelegi.

Hubăr însă nu ţinu seamă de întrerumperea aceasta. Încă de mult simţise că nu prea e feciorul lui făcut pentru măcelărie şi nu o dată se mustrase că nu l-a lăsat la şcoală. Se bucură deci, că vorba a venit aşa, ca să se poată dezvinovăţi.

— Tatăl meu — urmă el dar — a fost şi el măcelar, tot măcelar a fost şi tatăl lui, măcelari au fost toţi din neamul nostru de cînd ne ştim: ce sunt eu vinovat, dacă mie Dumnezeu mi-a dat un singur fecior şi m-a pedepsit, ca acesta să n-aibă inimă pentru meseria părinţilor săi?

— Ia lasă, tată — răspunse feciorul — că am cu cine să semăn: multă inimă n-ai nici d-ta pentru tocatul de oase şi-ţi mai place să stai de vorbă cu oameni deştepţi decît să tai carne şi să sfărami oase pe butuc. Mama să trăiască! şi merge şi măcelăria lui Hubăr.

În gîndul lui Naţl vorbele aceste erau grăite mai mult a laudă decît a mustrare; Hubăr însă vedea în ele mustrările ce el însuşi atît de adeseori şi le făcuse, şi obrajii lui se umplură de sînge.

— Să nu te obrăzniceşti cu mine, strigă el ca ieşit din fire, încît ucenicul şi una dintre calfe ieşiră speriaţi din tocătoare, unde aveau de lucru. Ţi-am spus o dată că-ţi trag palme, şi nu are nimeni să ţi le ia de pe obraz.

— Ba asta să n-o faci — îi răspunse feciorul rece — că mă pui la grea încercare. Atunci era atunci, iar acum e altfel.

Hubăr, măcelar din buni străbuni, înaintă hotărît spre el.

Naţl ţinu în faţa sa cuţitul, pe care-l avea încă în mînă.

— Te rog pe toți sfinții, nu te apropia! strigă el.

— Lasă cuțitul! strigă calfa, care se repezi apoi spre dînșii ca să-i despartă.

Era prea tîrziu.

Simțind pe tatăl său în apropierea sa, aruncă cuțitul departe de la dînsul.

— După ce m-ai nenorocit, n-ai să mă mai și batjocorești! zise el apoi și îi dădu brînci, încît căzu pe spate de se lovi cu ceafa-n tocila din dosul lui.

Așa, cu capul gol și cu mînecile sumese, cum era, el se depărtă cu pași repezi și ieși din curte fără ca să se mai uite înapoi.

CAPITOLUL XIV

ROSTUL LUI BANDI

Sîmbetele după amiază-zi sărăcimea, orbeți, ologi, bătrîni neputincioși, copii fără de căpătîi, se adunau venind unul cîte unul la portița mînăstirii și așteptau certîndu-se între dînșii pînă după vecernie, cînd maica econoama ieșea, ca-n fața lumii să le împartă milă, pîne, cîte o bucată de carne, cîte un săculeț de cartofi, de fasole ori de mălai, cîte un braț de lemne în timp de iarnă și cîțiva creițari, toate adunate de maicile cerșetoare de prin piață, de prin oraș și de prin împregiurime.

Pentru ca binecuvîntările miluiților să nu se reverse numai asupra mînăstirii, maica econoama lua cu dînsa totdeauna pe cîteva dintre fetele cu purtări mai bune, ca aceste să împartă darurile de milă, și multe daruri a împărțit Persida, mult a fost binecuvîntată de săracii al cărora glas străbate de-a dreptul la cer.

Afară de aceasta, mînăstirea avea săracii ei, unii, cărora li se dedea joia și dumineca, iar alții, care căpătau în toate zilele prînzul în mînăstire. Între acești din urmă era și Reghina cu copilul ei Bandi.

Cînd a venit în mînăstire, Persida a găsit-o pe Reghina cu copilul ei, atunci băiat de vreo patru ani, la ușa bucătăriei. Ani de zile de-a rîndul le-a dat mîn-

carea și niciodată n-a putut să se uite la ea, fără ca să tremure cuprinsă de frică.

Maicile o știau pe Reghina, care fusese servitoare la Radna, femeie voinică, frumoasă și în toată firea. Cînd a născut însă pe Bandi, ea a rămas paralizată de o mînă și de un picior, strîmbă de gură și cam smintită, încît abia te mai puteai înțelege cu dînsa. Degeaba ai fi întrebat-o cine e tatăl lui Bandi, căci zicea totdeauna că nu știe, și totuși își iubea copilul atît de mult, încît îl ținea, chiar și băiat de șapte ani, în brațe și nu voia niciodată să mănînce mai-nainte de a se fi săturat el. „Eu mănînc ce rămîne!" zicea dînsa.

Cîteodată, așa din senin, o apuca ceva de rămînea ca-nțepenită, cu ochii sticliți și vorbea într-aiurea. Atunci spunea cum a fugit și a rătăcit zile și nopți prin pădurea de la Cladova și cum n-a mai voit să moară, cînd și-a văzut copilul voinic și frumușel.

Și în adevăr Bandi era băiat voinic și destul de frumos la chip, dar fricos, liniștit și atît de tăcut, încît rar ieșea vorbă din gura lui. N-ar fi fost chip ca cineva să-l depărteze de la mumă-sa; ședea lipit de dînsa ori o ținea de poale, cînd ea se ducea pe chinuite undeva.

Bandi era băiat de vreo opt ani cînd Dumnezeu s-a îndurat de a chemat la sine pe muma lui. De aici înainte el se ținea ca un cățel după maica Aegidia, care peste cîtva timp l-a dat ucenic la un cizmar.

Deprins a se alipi de cineva, Bandi n-a putut să rămîie la stăpîn și a fugit, dar nu s-a mai întors la mănăstire, ci a rămas așa răzleț, trăind din mila oamenilor și adăpostindu-se azi ici, mîne colo. Cînd vedea vreo călugăriță și mai ales pe maica Aegidia, el fugea cuprins de frică și se ascundea. Astfel la mî-

năstire i s-a perdut încetul cu încetul urma şi nimeni nu se mai gîndea la el.

Abia acum, în săptămîna patimilor, întorcîndu-se de la Lipova, Persida l-a zărit stînd cu undiţa pe ţărmul Murăşului, din jos de pod.

Trecuseră vreo trei ani de cînd nu l-a mai văzut, şi băiatul crescuse în timpul acesta peste vîrsta lui, dar tot îl recunoscu după prima ochire şi-i trecu parcă un fel de săgeată prin inimă. Vedea pe Reghina slabă, numai pele şi oase, cu faţa galfădă [1], cu gura strîmbă, cu ochii sticliţi — şi iar o vedea rătăcind singură, deznădăjduită, cu moartea în suflet, prin pădurea de la Cladova. Îi venea să fugă şi să nu se mai uite înapoi, îi era însă milă de sărmanul Bandi şi ar fi dorit să afle ce s-a făcut el de cînd nu l-a mai văzut.

Bandi, văzînd că se uită mai întins la el, s-a speriat ca făcătorul de rele care se vede faţă în faţă cu urmăritorii lui, apoi, recunoscînd-o, îşi adună undiţa, gata de a o lua la fugă.

Ea-i făcu semn să vie la dînsa, şi el se apropie umilit, fricos şi supus ca un cîne chemat de stăpînul său.

— Bine, Bandi — îi zise ea — dar tu ce faci ?

— Prind peşte ! îi răspunse el.

— Dar unde ai umblat de atîta timp ?

— Pe aici, pe la Lipova şi pe la Radna.

— Dar din ce ai trăit ?

— Din ce am căpătat.

— Nu vrei tu să vii cu mine, la mama ? îl întreba ea înduioşată.

Era în faţa ei, în ochii ei şi mai ales în glasul ei atîta dragoste, încît faţa băiatului se lumină.

El dete din cap, era însă atît de mişcat, încît nu putu să-i răspundă, şi mari stropi de lacrămi se iviră

---

[1] Palidă, gălbejită de boală.

în ochii lui şi se strecurară peste obrajii lui bătuţi de soare şi de vînt.

— Nu plînge, Bandi — îi zise ea — de ce plîngi, că n-am să-ţi fac nici un rău.

— Dar — răspunse el — ai cunoscut pe mama şi ai fost atît de bună cu ea.

Persida se cutremură.

Mergînd apoi spre casă, ea se încredinţă că băiatul, rămas singur de capul lui, se deschisese. Vorbăreţ nu era nici acum, dar părea foarte cuminte şi răspunsurile lui erau bine gîndite, oarecum bătrîneşti. Viaţa lui sufletească era însă tot cea de mai-nainte, şi în curînd Persida a ajuns să se căiască de a nu-l fi lăsat să-şi prindă peştii înainte. Îi era oarecum frică de el. Alipirea către dînsa era la dînsul un fel de boală sufletească, şi ea nu mai putea să scape de privirea lui, care mereu îi reamintea ochii sticliţi ai Reghinei.

Ducea, nu-i vorba, coşurile Marei în piaţă şi, pe înserate, le aducea acasă, dar le făcea toate în grabă, se-ntorcea în fuga mare şi se uita, întors acasă, cu un fel de îngrijire la Persida, ca şi cînd s-ar fi temut, că în lipsa lui i se va întîmpla ceva. Astfel dînsa nu mai putea să scape de ochii lui.

Dumineca Tomii, dimineaţa, cînd a dat ochii cu dînsa, el era foarte neliniştit, iar după ce dînsa s-a întors de la biserică, el gemea, parcă le-ar fi ştiind şi simţind toate întocmai ca dînsa.

Marţi după amiază-zi Mara s-a întors acasă înainte de vreme şi cu faţa oarecum sperioasă.

Hubăr, aşa ziceau toţi, s-a certat cu feciorul său, care l-a rănit la cap şi era să-l înjunghie cu un cuţit mare, dacă una dintre calfe n-ar fi sărit la timp, ca să-l scape.

N-o privea lucrul acesta, și totuși ea tremura cuprinsă de sîmțămîntul că o mare nenorocire i s-a întîmplat, și a grăbit acasă, pentru ca nu cumva fiica ei să afle de la alții cele petrecute.

Persida o ascultă rîzînd cu ironie.

— Minciuni! zise ea. Minciuni nerușinate! strigă mai tare. Nu e Hubărnațl în stare să facă lucrul acesta! Să mor eu, dacă-i adevărat! Nu crede!

Nici nu credea Persida, dar ceva tot trebuia să fi fost la mijloc și începu și ea să tremure.

Ochii ei se opriră asupra lui Bandi, care, auzind-o vorbind mai tare, se ivise în pragul casei.

— Am să mă duc — urmă ea cuprinsă de o pornire covîrșitoare — și să aflu adevărul de la oameni care nu mint. Maica Aegidia trebuie să știe!

— Dar ce te privește pe tine!? întîmpină Mara cuprinsă de grijă.

Persida se opri în fața ei și se uită lung la ea.

— Dă-ți, te rog, seamă — îi zise apoi — ce-ar trebui să simtă el, dac-ar afla, că eu m-am certat cu d-ta și eram să sar cu cuțitul asupra d-tale. Ori nu este adevărat, și atunci trebuie să-ți scot cît mai curînd gîndul acesta din cap, ori e adevărat — urmă ea îngrozită — și atunci sunt și eu vinovată!

— De ce să fii tu vinovată!? strigă Mara ca scoasă din fire.

— Pentru că niciodată nu și-ar fi perdut rostul, dacă n-ar fi avut nenorocirea de a da cu ochii de mine!

Mara se cruci de trei ori una după alta.

— Sfîntă Marie, Maică Preacurată — strigă ea — ajută-ne, că ești milostivă. Nu mai sunt oare și alte femei pe lume!? Dacă n-ai fi fost tu, ar fi fost alta. Dacă n-are minte, nu are! De ce nu și-au ieșit și alții din fire!?

— Pentru că numai pe el l-am adimenit! îi răspunse Persida deznădăjduită și-și luă mantela, ca să plece însoțită de Bandi.

Marei îi venea să i se pună în cale și să strige că numai peste trupul ei poate să iasă din casă. Dar de ce s-o oprească!?

— Haid! zise, lasă, c-o să-ți scoată maica econoama prostiile aceste din cap.

Persida dete cu îndărătnicie din cap și plecă cu pas iute și apăsat.

Nu! nimeni nu putea să scoată din inima ei sîmțămîntul că a fost nenorocită pentru casa lui Hubăr clipa în care ea s-a născut.

Pe drum spre pod inima i se bătea din ce în ce mai tare. Din ce în ce tot mai mult o cuprindea sîmțămîntul că acum, acum se hotărește viața ei, și iar îi era parcă se află la marginea unei prăpăstii și nu se mai poate ține, trebuie neapărat să-și ia avînt spre adîncime — iar vedea în fața ei pe Burdea rîzînd în bătaie de joc.

Sosită pe celălalt țărmure, în apropierea mînăstirii, ea se întoarse spre Bandi, care alerga după dînsa. Plecase cu el de acasă, și totuși acum îi era ca și căzut din cer.

— Îl cunoști tu — întrebă ea — pe feciorul măcelarului Hubăr?

— Pe Hubărnațl, care a bătut pe tatăl său, fiindcă a fost rău cu mumă-sa? grăi el cu ochii plini de văpaie.

— De unde știi tu? întrebă dînsa cuprinsă de fiori.

— Știu! răspunse el. Am auzit-o plîngînd și știe lumea. Acum Hubărnațl s-a întors acasă și l-a bătut pe el. E om rău Hubăr!

Era parcă vorbește într-aiurea băiatul, și Persida nu mai cuteza să urmeze vorba cu el.

— Îl cunoşti dar pe Naţl ? urmă ea schimbînd vorba.
Bandi dete din cap.

— Poţi tu să te duci, să-l cauţi, orişiunde ar fi, şi să-i spui să mă aştepte azi, cînd mă întorc de la mînăstire, în dosul Sărăriei ?

Bandi dete din cap.

— Dar să nu spui nimănui nimic şi să mă aştepţi şi tu acolo.

Bandi dete din cap.

— Du-te, Bandi, şi umblă iute ! zise ea, apoi îşi urmă cu inima încleştată drumul spre mînăstire, iar Bandi porni zăpăcit ca omul grăbit, care nu ştie încotro să apuce.

Nici nu era lucru uşor să-l găsească pe Naţl !

Ieşind atunci, după nenorocita ceartă cu tatăl său, din curte, Naţl a stat şi el zăpăcit.

Văzîndu-l, trecătorii s-au oprit din drum şi lumea, doritoare de a afla ce s-a petrecut, a început să se adune în faţa casei. El nu mai putea să stea pe gînduri : trebuia să scape de privirile scrutătoare, şi fără a se mai gîndi, plecă spre casa lui Oancea, care fusese calfă la dînşii pe cînd el era ucenic, şi ţinea la el şi la mumă-sa.

Aci a stat pînă pe-nserate cînd s-a dus la Griner, ca să se împrumute cu cîteva sute de florini şi apoi să plece şi să se ducă departe de lumea aceasta, în care nu mai avea ce să caute.

Puţin în urmă Oancea a plecat şi el la Hubăroaie.

Nu intra în mintea lui gîndul, ca Naţl să părăsească pe mumă-sa. Degeaba îi spunea Naţl, că el cu tatăl său nu se mai poate împăca şi că mare nenorocire s-ar întîmpla dacă ei s-ar mai întîlni : Oancea ţinea să-i împace, ori s-o facă pe Hubăroaie să-şi părăsească bărbatul, care atît de mult îi amărîse viaţa.

Şi Naţl avea dreptate.

Lovindu-se în căderea lui de masa tocilei, Hubăr se rănise rău la cap și zăcea în pat. Tocmai grea nu era rana ; bolnavul însă, rău cătrănit, era cuprins de fierbințeli și stăruia cu îndărătnicie ca feciorul său să fie fără de întîrziere arestat și tras în judecată pentru că a ridicat cuțitul ca să-l omoare.

Hubăroaie plîngea și nu mai putea să vadă pe nimeni în ochii ei. Îi venea să intre în pămînt de rușine și era în gîndul ei hotărîtă să vîndă casă și măcelărie și vie și pămînturi și pruniști, tot ceea ce a agonisit, și să se ducă undeva, unde nimeni n-o știe. Și iar stetea la îndoială, îi părea peste putință ca Națl, copilul ei cel duios și atît de blînd, să fi făcut ceea ce toți spuneau.

Oancea i-a venit dar ca trimis din cer. El știa adevăratul adevăr și inima ei de mamă simțea că numai așa, cum spune el, s-au putut petrece lucrurile.

— Da ! zise ea cu fața înseninată, Națl n-a putut să ridice cuțitul asupra tatălui său ; el nu putea să nu arunce cuțitul, cînd a văzut că tatăl său se apropie. Minte bărbatul meu ; minte calfa ; minte ucenicul ; du-te, Oance, te rog, du-te și le spune că au mințit, ca lumea să știe adevărul !

Ea era împăcată, ea-l ierta, ea îi dedea dreptate și-l plîngea ; cînd însă Oancea aduse vorba la împăcăciune, ea dete adînc mîhnită din cap.

— Nu — zise ea — o minune ar trebui să se întîmple, pentru ca tatăl său să-l poate ierta : s-ar învinovăți însuși pe sine și asta nu-i în stare s-o facă.

— Atunci lasă-l în știrea Domnului ! grăi Oancea. Destul te-a chinuit, și tot îți este feciorul mai mult decît el !

Hubăroaie se uită mirată la el.

Nu-i venise niciodată gîndul acesta, și-i părea peste putință ca cineva să-l aibă.

— Asta — zise ea — e o nebunie. El este bărbatul meu!

Vorbele acele erau grăite cu atîta lepădare de sine, cu atîta umilință creștinească, încît Oancea rămase cuprins de sfială.

— Dacă Dumnezeu va voi să mă mîngîie — urmă ea peste puțin — îi va împăca și pe ei.

Știuse Națl că așa au să iasă lucrurile, ochii i se umplură cu toate aceste de lacrămi, cînd Oancea îi spuse că mumă-sa n-a fost în îndoială asupra lui.

Marți seara, cînd Persida stetea cu Bandi în capul podului, Națl ședea cu capul răzemat în pumni și frămîntat de grele zbuciumări sufletești în fața lui Oancea.

Luase cinci sute de florini de la Griner și era hotărît ca îndată după înserare să plece la Arad și de acolo la Viena.

Era hotărît și nu putea să plece.

Încercase în mai multe rînduri să scrie și nu era în stare să înșire zece vorbe. Atît îi păreau de seci, atît de mincinoase vorbele puse pe hîrtie, încît a rupt în cele din urmă hîrtia, cuprins de gîndul că puțin îi pasă, dacă ea nu simte că nu poate să fie adevărat ceea ce lumea spune.

— Oance! grăi el în cele din urmă cu glasul înecat, aș mai avea să te rog ceva, dar să nu spui nimănui în lumea aceasta. M-ai înțeles? Nimănui în lume!

— Mă știi — răspunse Oancea — ca și cînd ai spune unui mort.

— Tu cunoști pe fata Marei? întrebă Națl.

— Cum să n-o cunosc? răspunse Oancea mirat.

Auzise, ce-i drept, și el ceva, dar era demult de atunci și o uitase

— Ai vorbit vreodată cu ea? urmă Naţl.

— Niciodată.

— Nu face nimic. Te rog să cauţi a te întîlni cu ea, ca din întîmplare, m-ai înţeles? — ca din întîmplare, ca nici ea, nici alţii să nu bănuiască că te-am trimis, şi să-i spui cum s-au petrecut lucrurile.

Oancea ştia că Naţl e hotărît să plece peste cîteva ceasuri; el însă nu credea că va pleca, ba chibzuia fel de fel de chipuri de a-l opri. Ar fi putut dar să le lase deocamdată toate încurcate, nu se putu însă stăpîni şi fără de veste îi scăpară vorbele.

— De ce să-i spun?

— Nu mai întreba de ce — grăi Naţl — fiindcă nu pot să-ţi spun şi nici tu n-ai fi în stare să mă înţelegi. Eu nu pot să vorbesc cu ea, şi mi-ar fi foarte greu, dacă şi dînsa ar crede c-am sărit cu cuţitul la tata.

Oancea nu mai zise nimic, deşi numai cu mare nevoie se putea stăpîni, şi astfel rămaseră iar tăcuţi, fiecare cu gîndurile sale, în odaia pe jumătate întunecată.

În vremea aceasta Bandi alerga ştiricind din băiat în băiat şi dăduse de urma căutată cu atita neastîmpăr.

— Care va să zică o să mi-o faci şi asta? întrebă Naţl în cele din urmă.

— S-ar putea să n-o fac!? răspunse Oancea, cînd capul lui Bandi se ivi în uşa crăpată şi doi ochi căprui se îndreptară ţintă spre Naţl.

Naţl tresări cuprins de un fel de spaimă şi se ridică în picioare.

Îi era, cum s-a uitat aşa prin amurg, parcă vede ochii tatălui său şi, fără de voie, se dete un pas înapoi. Uitîndu-se apoi mai cu dinadins la băiatul de care

nu-şi mai aducea aminte, el făcu iar un pas înainte şi întrebă :

— Ce e ?

— Să vii cu mine! răspunse băiatul.

— Unde ?

— Vino numai, că vei vedea! grăi iar băiatul.

Era de necrezut, era peste putinţă, şi totuşi Naţl ştia unde se duce, cine-l cheamă şi nu mai era-n stare să-şi dea seamă despre ceea ce face, ci porni, fără de a se mai uita la Oancea, după Bandi, ca dus să-şi ia osînda de moarte.

Şi mult a trebuit să stea cuprins de zbuciumări sufleteşti în dosul Sărăriei, ştiind acum pe cine aşteaptă şi aşteptînd în zadar.

Prea se petrecuseră repede lucrurile, şi Persida cea altfel atît de chibzuită n-avuse timp să-şi dea seamă despre ceea ce voieşte, să-şi croiască un plan şi să-şi adune puterile. Stăpînită numai de gîndul că toate sunt minciuni şi că lucrurile trebuie neapărat să se pună iar în calea cea bună, ea nu băga de seamă că trecătorii se uită îngrijaţi după dînsa, iar sora, care îi deschisese uşa, rămăsese cuprinsă de spaimă cînd a dat cu ochi de ea.

Maica Aegidia se afla singură în chilia ei.

— Ce e? Ce s-a întîmplat? strigă ea speriată de faţa Persidei şi de mişcările ei.

Persida se opri în faţa ei, înaltă, plină de putere, dar tremurînd din ce în ce mai tare.

Nu ştia ce să-i răspundă, cum să-nceapă... Se dăduse de gol, se uita în ochii maichii Aegidei — şi nu putea decît să spună adevărul. Adeseori a simţit acum în timpul din urmă că-l iubeşte, niciodată însă simţămîntul acesta n-a cuprins-o cu putere atît de covîrşitoare ca acum, sub ochii scrutători ai maichii Aegidiei.

Ea-şi acoperi faţa cu amîndouă mînile şi se lăsă în genunchi la picioarele maichii.

Maica Aegidia se plecă adînc înduioşată spre ea; deodată însă tresări ca lovită de un junghi, se îndreptă şi rămase rece şi cu faţa aspră.

— Ah! ce urîtă nenorocire! grăi dînsa încet şi gemînd. Care va să zică e adevărat!? Tu, Persida, tu, fata mea, ai putut să te uiţi cu ochi doritori la acel om despuiat de toată simţirea bună!

— Nu-i adevărat! strigă Persida rîdicînd ochii spre dînsa. Nu se poate! Şi dacă el a ridicat mîna asupra tatălui său, mă omor cu zile, mă îngrop de vie. Nu crede, maică! Sunt minciuni grăite de guri pizmătareţe şi răuvoitoare!

— Nu te înşela, fata mea, tu însăţi pe tine, întîmpină călugăriţa. Hubăr zace greu rănit la cap, şi el n-a putut să se rănească însuşi pe sine. Orişicum s-ar fi petrecut lucrurile, chiar şi dac-ar fi minţit tatăl, e o grea pedeapsă de la Dumnezeu, ca tatăl să-şi învinovăţească, fie chiar şi pe nedrept, feciorul, şi tu, copilă nevinovată, trebuie să fugi şi să te depărtezi cu gîndul de această familie atît de greu certată. Dumnezeu cel atoateştiutor nu pedepseşte fără de vină, şi greu afară din cale trebuie să fie păcatul pe care au să-l spăşească ei: nu te face şi tu părtaşă la această spăşire, apropiindu-te cu inima şi cu gîndul de aceia pe care Dumnezeu i-a depărtat de la sine. Închide-ţi ochii ca să nu-i vezi, depărtează-ţi gîndul, stăpîneşte-ţi inima!

Persida rămase timp îndelungat nemişcată şi cu ochii ţintă la fereastra din care prima dată în viaţa ei îl văzuse.

— Nu pot şi nu pot! grăi dînsa în cele din urmă încet şi ca aiurind prin vis. E un blestem pe capul meu şi-mi e adeseori ca şi cînd chiar mai-nainte de a

mă fi născut aş fi fost osîndită să sufăr împreună cu dînsul. Maică ! urmă apoi ridicîndu-se în picioare şi înşirînd vorbele cu vioiciune. Mi-e, cînd îmi dau seamă, nesuferit acel om pătimaş şi pornit mereu spre viaţă fără de frîu, şi ştiu că nu putem să ne apropiem fără ca să ne izbim unul de altul. Îndată însă ce-l ştiu suferind, mă simt dusă de o putere covîrşitoare spre dînsul. Ce să fac, maică ! ? Cum să scap de ispitire ! ?

— Du-te, fata mea — răspunse maica înduioşată — închide-te, cînd te cuprind asemenea porniri, în biserică, îngenunchează la icoana Maicii Preacurate, ridică-te cu inima şi cu gîndul spre Dumnezeu, roagă-te şi mereu te roagă, căci nimic nu poate covîrşi puterea rugăciunii pornite din inimă curată ! Altă scăpare nu ai !

Persida încetul cu încetul se potoli şi o linişte senină se revărsă în cele din urmă peste faţa ei.

— Sărmana mea mamă ! grăi dînsa în cele din urmă. Mult s-a temut dînsa — şi atît de adeseori mă cuprinde sîmţămîntul că repaosul sufletesc numai aici, între zidurile aceste, aş putea să-l găsesc.

Maica Aegidia făcu un pas spre dînsa şi, cu ochii muiaţi în lacrămi, îi apucă cu amîndouă mînile capul şi o sărută pe frunte.

— Aceasta să fie — zise dînsa — cel din urmă al tău gînd de scăpare, şi atunci cînd nu-ţi va mai rămînea nimic, să-ţi aduci aminte, că sfînta noastră biserică primeşte în sînul ei pe toţi cei ce caută mîngîiere şi adăpost.

Persida îi sărută în mai multe rînduri mîna, apoi se depărtă cu pas uşor şi astîmpărat.

Se înserase cînd ea începu a trece podul, o seară liniştită şi călduroasă. Apa Murăşului, liniştită şi ea, se revărsa oarecum pe furişate şi numai pe la pon-

toane pleoşcăia abia simţit. Din cînd în cînd se arunca, pe ici pe colo, cîte o mreană peste luciul ei şi cădea iar plişcăind în valuri. Liliecii ieşiţi de la Sărărie fluturau mereu pe deasupra podului, iar dincolo, peste Murăş, cînta o privighetoare.

Bandi nu se vedea nicăiri.

Persida se opri neliniştită.

Nu mai încăpea îndoială că băiatul a găsit pe Naţl şi că amîndoi o aşteaptă în dosul Sărăriei.

Ea răsuflă o dată din greu; îi era parcă o-neacă ceva şi nu mai găseşte aer.

— Nu se poate! şopti ea. N-aş fi vrednică de lumina zilei, dacă l-aş părăsi şi eu cînd toţi îl nedreptăţesc... Ce face el în deznădăjduirea lui!? Da! are maica Aegidia dreptate, mai bine ar fi pentru mine să fug de el, dar nu m-aş ierta — urmă ea, luîndu-şi avînt — niciodată nu m-aş ierta şi viaţa întreagă mi-ar fi o necurmată mustrare.

Ca dusă apoi de-o putere tainică, ea se-ntoarse şi o luă cu paşi mari, hotărîţi şi iute călcaţi spre Sărărie.

Naţl, care aştepta chinuit de îndoieli, tresări cînd o zări din depărtare, apoi rămase ca înfipt în pămînt, iară Bandi făcu înviorat cîţiva paşi arătînd spre ea.

— Ce e, Ignatius? grăi dînsa. Ce s-a întîmplat? Cum a căzut o atît de groaznică nenorocire pe capul tău?

Era în acel Ignatius, pe care nu-l mai auzise de la nimeni, în tonul cu care vorbise ea, în întreaga ei fire atîta căldură, atîta inimă deschisă, o atît de curată iubire, încît el rămase cuprins de uimire şi uitîndu-se la ea ca la o ivire mai presus de fire.

— Tu nu ai ridicat cuţitul asupra tatălui tău! urmă ea.

— Nu! răspunse el uşurat. Il aveam din întîm-

plare în mînă şi l-am aruncat, cînd el s-a apropiat de mine.

— Cum, atunci, s-a rănit el? urmă ea.

— Nu ştiu! răspunse el strîmtorat. A voit să mă pălmuiască şi eu l-am depărtat de la mine. Se vede că s-a împedecat de tocila care se afla în dosul lui şi s-a lovit cu capul de piatră!

Persida-şi acoperi faţa cu mînile şi tot vedea parcă în faţa ei sîngele ţîşnit.

— Ah! ce nenorocire! strigă ea îngrozită. Cuprinsă apoi de o pornire neînţeleasă, ea făcu un pas spre el ca şi cînd ar voi să-i scoată ochii cu ghearele.

— Nemernicule! şopti cu patimă. Ce ar fi fost adecă, dacă te-ar fi pălmuit? Obrazul tău n-ar fi fost el oare mai curat, dacă, fie chiar şi pe nedrept, ai fi suferit cu fiiască răbdare palmele? Trebuia să-i fi zis ceva, ca să-l scoţi din răbdare, şi păcatul de-a fi scos din răbdare pe părintele tău e destul de mare, ca să fie răsplătit cu palme.

— Am făcut rău — răspunse el tare şi fără de şovăire — şi mă căiesc.

Persida era învinsă şi muiată. Era cu totul altul omul pe care-l vedea în faţa ei, blînd, duios, purtat de cele mai bune porniri.

— Cîtă durere mie şi ţie şi sărmanei tale mume şi cîtă mulţumire diavolească oamenilor răi din fire dintr-o singură clipă de nechibzuinţă! urmă ea înduioşată. Tu să te duci să-i ceri iertare, să i-o ceri mereu pînă ce nu ţi-o dă...

— Ştiu că în zadar mă voi umili — grăi dînsul întristat — dar din iubire către mama şi către tine am s-o fac şi asta!

— Are să se moaie! zise dînsa înviorată. Maica Aegidia şi părintele Pleban îl vor îndupleca după ce vor fi încredinţaţi că eşti năpăstuit!

El se uită lung la ea, mai întîi cu un fel de mirare, apoi cu milă și rîzînd în cele din urmă cu amărăciune.

— Sărac de sufletul tău! grăi el încet. Curat și pornit spre bine, el vede lumea sub cer senin; eu însă, turburat din mine însumi, nu mai pot vedea în viață decît furtună și zbuciumări. Nu te amăgi însăți pe tine — urmă el mai tare — și nu mă ispiti pe mine. Se poate că tatăl meu se va muia ori va face, pentru ochii lumii, ca și cînd s-ar fi muiat. Eu mă-ndoiesc, dar cu putință este. Mie însă tot nu mi-ar fi dată pacea, căci sunt certat însumi cu mine, și-n toată clipa ar trebui să mă tem că-mi voi pierde iar sărita — și grozavă nenorocire mi se poate întîmpla. E înspăimîntător gîndul că nu poți să trăiești în pace cu părintele tău, dar mă stăpînește gîndul acesta și mi-e adeseori parcă nu mai sunt în toată firea. Un demon nevăzut mă urmărește și-mi reamintește mereu suferințele pe care muma mea și eu le-am avut și le vom mai avea pe urma lui; mă înspăimînt, cînd mă gîndesc la el, tremur, cînd îl văd, și-mi vine să fug cu ochii închiși, cînd ajung a fi singur cu dînsul. Asta e o boală fără de leac, un blestem greu pe capul meu: nu-mi mai sta în cale; lasă-mă să mă duc gonit de soarta mea, și fugi de mine, și nu te mai uita-napoi, și-nchide ochii, ca să nu mă mai vezi, și alungă-mă din gîndul tău. Tu ești prea bună pentru mine — strigă el deznădăjduit — și sufletul tău cel curat se spurcă însuși pe sine prin gîndul de mine! Fugi!

Uitîndu-se cu ochi mari și înduioșați la dînsul, Persida prindea una cîte una vorbele de pe buzele lui, și cu cît mai mare era deznădăjduirea lui, cu atît mai senină se făcea fața ei.

— Nu! grăi dînsa în cele din urmă cu liniștită hotărîre. N-am să mă înspăimînt, n-am să fug, n-am să

te părăsesc, zise, şi-i apucă mîna şi se alipi de el şi-şi trecu gingaş braţul peste gîtul lui. Ah! urmă apoi ca dusă-n altă lume, ce adimenitor e gîndul, că am să te scot din întunerecul în care ai căzut, să-ţi luminez viaţa, să te văd... iarăşi voios ca odinioară. Am eu, eu am să te scot, să te luminez, să te văd. Uite-te la mine şi rîde, cum ai rîs atunci, cînd ne-am întîlnit pe pod. Ignatius! uite-te! adause privind cu nebiruită stăruinţă în ochii lui.

El se uită rîzînd, cu ochii scăldaţi în lacrămi, în ochii ei plini de văpaie.

Plecîndu-se apoi puţin, el atinse încet şi sfios cu buzele tîmpla ei, o sărută şi o depărtă încet de la dînsul aruncînd o căutătură de ochi la Bandi, care se uita cu mirare la dînşii.

Persida tresări ca deşteptată din somn.

— Mîne, tot aici, pe timpul acesta — zise ea — apoi se depărtă cu pas grăbit, făcîndu-i băiatului semn să vie cu dînsa.

CAPITOLUL XV

ISPRĂVILE LUI TRICĂ

Marta avea trei copii, doi băieţi mai mici şi o fată mai măricică, Sultana. Era trecută Sultana de unsprezece ani, se sîmţea încă femeie de tot tînără şi măritată mai-nainte de a fi împlinit vîrsta de cincisprezece ani, se simţea încă femeie de tot tînără și era mereu gătită, mereu voioasă, aproape zburdalnică, doritoare de petreceri și uşoară, aşa se zicea, şi de inimă şi de minte.

Adevărul e că Marta numai de inimă era uşoară. Avînd bărbat pe Bocioacă, ea se deprinsese ca toate să-i vie de-a gata şi n-a ajuns niciodată să afle ce sunt grijile vieţii. Se bucura dar de ziua de astăzi, aştepta cu părere de bine pe cea de mîne și căuta totdeauna şi în toate impregiurările numai ceea ce îi făcea plăcere; celelalte erau în grija bărbatului.

E deci lucru firesc că dînsa, femeie adevărată, o singură grijă statornică și neadormită avea: să-şi păzească bărbatul. Ţinea să intre în voile lui şi să-i placă, ţinea însă mai ales să-l ferească de ispitiri. De aceea se simţea mai bine între bărbaţi decît între femei, îi erau nesuferite femeile frumoase, nu putea să le vadă în ochi pe cele care plăceau, şi lua drept duşmancă neîmpăcată pe nevasta despre care bărbatul ei scăpa vreo vorbă bună. Femeia cea mititică,

durdulie și blajină se făcea într-însa leu paraleu, cînd bărbatul ei își dedea pe față slăbiciunea pentru vreo altă femeie.

Degeaba au fost dar silințele lui Bocioacă de-a o pune bine cu Persida.

Lasă că-i părea prea așezată Persida, prea sfătoasă, prea înfumurată și bătrînicioasă, dar ea nu putea să-nțeleagă ce adecă le place bărbaților în acel muieroi, cum îi zicea dînsa, și sîmțea o mulțumire diavolească, dacă putea să-i găsească Persidei vreun cusur și s-o grăiască de rău.

Atît i-a trebuit apoi lui Bocioacă pentru ca să nu-și mai dea silința de-a mărita pe fata Marei. Om cu slăbiciuni, el se sîmțea măgulit cînd vedea că nevasta lui le place și altora, și era mîngîiat în suflet, cînd sîmțea că dînsa nu lasă pe alte femei să se apropie de dînsul; ținea însă mai presus de toate să n-o mîhnească și nu era în stare să grăiască de bine pe vreun om care-i era ei nesuferit.

Știa Bocioacă prea bine, că i se face Persidei o mare nedreptate; tocmai de aceea însă el resplătea nedreptatea aceasta prin o neobicinuită bunătate față cu Trică, fratele ei. Trică era omul lui de încredere, mîna lui cea dreaptă, al doilea stăpîn la casă, cum n-ar mai fi putut să fie decît feciorul ori ginerele lui. Lasă că Trică era vrednic de toată încrederea, sprinten, isteț și gata la orișice, dar cînd era vorba de dînsul, era și Marta de un gînd cu bărbatul ei.

Nu trece-n lumea asta nimic peste prevederea femeii care e mumă și are fată. E broască mititică fata, încît abia poate să alerge de ici pînă colo, și muma începe a se îngrijii, ca nu cumva să rămîie fată bătrînă și chibzuiește cum are să o mărite; iară Marta avea fată măricică, pe care peste vreo trei-patru ani putea s-o mărite. Era hotărît în gîndul ei, că bărbat

mai bun decît Trică n-ar putea să-i găsească. Era ca făcut anume pentru fata ei, voinic, deştept şi harnic, plin de inimă şi supus, tocmai potrivit la vîrstă, bărbat mai bun decît Bocioacă şi minunat ginere în casă.

Atît era de înfiptă Marta în gîndul acesta, încît ea nu băga de seamă că Trică nu se sîmţea de loc şi era cel mai nespălat şi mai nepeptănat, cel mai soios dintre calfe, şi că foarte uşor s-ar putea întîmpla ca Sultana, fată curăţică, să aleagă mai tîrziu, după ce i se vor fi deschis ochii, vreun alt flăcău mai potrivit cu dînsa. Chiar acum ea-l socotea mai puţin decît celelalte calfe şi-l lua drept un fel de slugă proastă, căreia poate să-i poruncească orişicine.

Mai puţin încă decît ei îi trecea lui Trică prin minte gîndul că are vreodată în viaţa lui să-şi bată capul cu Sultana. Ţinea la ea, fiindcă era fata lui Bocioacă şi a nevestei lui, şi-i făcea toate voile, dar, luat de scurt, n-ar fi putut să-ţi spună dacă e oacheşă fata ori bălană, ci ar fi zis numai, aşa pe nemerite, că e mai mult oacheşă şi cu ochii albaştri, fiindcă aşa era şi muma ei.

Pe muma ei o ştia Trică foarte bine. Şi cum, Doamne, să n-o ştie, cînd îi era stăpînă atît de bună! ? Dacă avea să mute vreun dulap din casă, să urce vreun coş ori vreun sac în pod, să coboare vreo putină în pivniţă ori să ia ceva din cămară, pe el îl chema, şi tot pe el îl lua cu dînsa şi cînd avea, fie peste zi, fie seara, să meargă undeva. Nu sîmţea Trică de loc că, ajuns calfă în toată firea, nu-i prea şedea bine să fie mereu în coada stăpînei sale, ci se bucura că poate să-i facă voile şi se uita şi-n ochii şi-n gura ei, încît ar fi fost, de dragul ei, în stare să se pună-n harţă pînă chiar şi cu soră-sa. Ba s-a şi pus fără ca să-şi dea seama.

Marta n-o grăia, ce-i drept, în fața lui nici de rău, dar nici de bine, pe Persida; lui îi era însă destul și atît ca să știe că stăpînă-sa nu are tocmai cele mai bune păreri despre soră-sa. Iar stăpînă-sa nu putea să n-aibă dreptate; simțea și el că Persida e, într-adevăr, prea sfătoasă și prea încăpățînată. Dar tot sora lui era.

Acum, cu cele petrecute la casa lui Hubăr, Marta a scăpat vorba că Persida a putut să aibă slăbiciune de un om ca Națl.

Obrajii lui Trică se făcură roșii ca bujorul.

— Nu — zise el — s-a ferit de dînsul, dar el umbla după dînsa.

Asta n-o știuse Marta.

— Unde? întrebă ea.

Trică simțea că asta n-avea s-o spună, dar nu putea să nu răspundă cînd stăpînă-sa-l întrebase.

— Demult acum, răspunse el cu anevoia; cînd ne aflam la Arad.

— Așa!? grăi Marta care abia acum începu să-nțeleagă cele petrecute toamna trecută. Și multe poate să înțeleagă femeia deșteaptă cînd începe să înțeleagă.

Mare lucru tot n-ar fi fost însă, dacă nu s-ar mai fi nemerit la mijloc și Oancea.

Oancea era cel mai bun om din lume și mai ales pentru Hubăroaie și pentru feciorul ei ar fi fost în stare să sară și-n apă, și-n foc.

El avea însă păcatul că nu știa să se stăpînească. Stînd la lucru ori mergînd în căile lui, el vorbea singur, adeseori atît de tare, încît oamenii se uitau dînd din cap după el, iar nopțile bolborosea într-una prin somn. Cum ar fi putut el să tacă!?

Națl nu i-a spus, ce-i drept, atunci seara, unde l-a dus Bandi și ce-a pus la cale; prea ar fi trebuit însă Oancea să fie prost, ca să nu-și dea cu socoteală că

Bandi numai de la Persida putea să vie. Naţl s-a-ntors apoi cu totul schimbat acasă şi n-a mai plecat, cum fusese vorba, iar zilele următoare maica econoama şi popa cel nemţesc umblau pe capete, ca să-l împace pe Hubăr cu feciorul său. N-au putut, ce-i drept, să-i împace, dar încetul cu încetul tot oraşul a aflat cum s-au petrecut lucrurile, iar Hubăr nu mai stăruia ca feciorul său să fie tras în judecată. Se vedea cît de colo mîna Persidei.

Pe-nserate Naţl pleca fără ca să spună unde se duce: asta-l ardea pe Oancea; trebuia să spună, fie chiar şi numai nevestei sale, ceva — nu însă vorbind singur, nici bolborosind prin somn, ci de la rost la rost, cum vorbeşte omul cînd vrea să se uşureze. Nu-i vorba, tot acolo venea, fiindcă nici aşa Oancea nu vorbea, ci scăpa vorbele de se vorbea dintr-însul.

— Pare-mi-se — i-a zis el nevestei — dar nu ştiu, ba nici nu cred.

Nevastă-sa însă ştia hotărît şi credea neîndoios că serile Naţl se duce să se întîlnească cu Persida, şi cînd o nevastă ştie şi crede ceva, puţin mai trece pînă ce ştiu şi vecinele.

— Aha! zise Marta, cînd vorba ajunse pînă la dînsa, şi, ce ţi-e femeia!? parcă se bucura c-a prins-o pe Persida cea smerită. Zicea, fără îndoială, că nu crede, şi era foarte supărată că alţii cred: trebuia deci să-i spună şi lui Trică o vorbă, ca să ştie băiatul şi să-i spună şi mamei sale cam ce fel vorbeşte lumea.

Trică s-a făcut foc, nu însă pentru că soră-sa se întîlneşte cu Naţl, ci pentru că-i era ruşine de stăpînă-sa.

Nu! Era peste putinţă! Naţl a fost totdeauna, şi era mai ales acum, în gîndul lui, cel mai nemernic om, şi nu putea să se uite Persida decît cu groază la un asemenea om.

El cu toate aceste se temea și, cu cît mai mult se gîndea, cu atît mai viuă îi era temerea.

Omul acela turbat, mai ales acum, era în stare să le facă toate ca s-o scoată din minți pe Persida, s-o ademenească, s-o înșele, s-o prostească.

Și nu-i făcea bine lui Trică să se gîndească la asemenea lucruri. Era tocmai la vîrsta cînd e mai nebunatic flăcăul și, gîndindu-se așa, el vedea mereu în fața lui pe stăpînă-sa și se înspăimînta... Ce-ar zice ea, dacă Persida în adevăr ar fi, în cele din urmă, destul de slabă, ca să intre în voile neamțului!? Grozavă rușine!

El trebuia să facă ceva!

Dar ce să facă?

Lucrul cel mai firesc era să se ducă și să-i spună mamei sale ca să bage de seamă, s-o închidă pe Persida în mînăstire, ori s-o păzească într-altfel mai bine. Așa și era hotărît să facă. N-a putut însă. Cînd era să se ducă, îi venea greu, îi era rușine.

„Am — își zise el — să vorbesc cu Persida deschis, cum am mai vorbit, și să-i spun, cum i-am mai spus, că are să fie rău, dacă nu se ferește de neamțul acela."

Nici asta nu-i venea însă s-o facă. Simțea acum, ceea ce atunci încă nu putea să simtă, că degeaba-ți dai silința să păzești pe un om, cînd el însuși nu se păzește. Ce ar fi făcut adecă el, dacă cineva i-ar fi zis să nu se mai uite la stăpînă-sa, să nu se mai apropie de dînsa. să nu mai vadă brațele ei și carnea cea moale de pe gîtul ei? S-ar fi supărat foc și tot ar fi făcut cum îl trage inima. Știa și el însuși și nu mai era nevoie să-i mai spună și alții, că e primejdios lucrul acesta și se ferea de el: tot așa știa și Persida că trebuie să se ferească de neamțul.

Mai bucuros ar fi fost Trică să nu facă nimic, să nu se amestece, să lase lucrurile în mersul lor; era însă la mijloc stăpînă-sa, care parcă nu se mai uita la el ca mai înainte.

Trebuia să facă ceva — să arăte că e om şi el.

Trebuia, dar nu ştia ce, iar omul se supără cînd nu ştie ce să facă, şi supărarea te pune în cele din urmă la cale.

Frămîntîndu-se aşa din el, Trică a ajuns în cele din urmă de-ar fi fost în stare să se arunce ca un leu asupra lui Naţl, care atît de mult îl supăra.

Pe-nserate deci el s-a dus spre casa lui Oancea, şi sîngele i s-a oprit în vine, cînd a văzut că în adevăr Naţl iese, pleacă şi se duce undeva aşa singur.

S-a luat după el, aşa pe departe, ca să-l urmărească nebăgat în seamă, apoi să se apropie, cînd vor putea să fie singuri, şi să-l ia de scurt. Pe cînd însă Naţl îşi căuta de drum liniştit, ca omul care ştie unde se duce, Trică era galben la faţă şi la fiecare pas se înfigea tot mai tare în gîndul că are să-l apuce pe neamţ şi să-i sucească gîtul.

În dosul Sărăriei, cînd el se apropie, Naţl se opri turburat în loc. Nu ştia ce să-i facă şi cum să se poarte. Vedea desluşit că Trică a aflat ceva, şi singurul lui gînd era să-l ducă de aici, ca nu cumva Persida, care putea să sosească în toată clipa, să dea peste el.

Trică nu prea ştia nici el, cum are să-nceapă.

Au stat dar cîtva timp uitîndu-se unul la altul, şi cum se uitau aşa, Trică nu mai vedea, parcă, pe omul pe care-l ştiuse el. Era-n ochii lui Naţl, împregiurul buzelor lui, în trăsăturile feţei lui, era în tot felul lui de a fi ceva ce te muia.

De! pe om n-ai să-l judeci mai-nainte de a te fi uitat bine în ochii lui.

— Uite! grăi Trică în cele din urmă, tu umbli, aşa se zice, după soră-mea.

— De ce să te mint!? răspunse Naţl aşezat. Nu mai eşti copil acum şi vei înţelege că n-am încotro. Am umblat — urmă apoi plecînd spre Murăş — şi mi-e dragă şi acum, mai dragă decît orişicui în lumea aceasta, chiar şi decît ţie: mai departe însă nu e nimic, nu e, — adăugă îndurerat — şi n-are să fie. Ea nu-i femeie ca altele, iară eu m-aş omorî mai bucuros decît să-ncerc a-i face vreun rău. Lasă-i pe oameni să vorbească: sunt răi şi nici nu ştiu ce zic!

Vorbele aceste erau grăite cu o linişte atît de tînguioasă, încît Trică, îndurerat şi el, nu-şi mai dedea seamă că lucrurile au ieşit cu totul altfel de cum şi le închipuise el şi ar fi voit să-l mîngîie.

— Dar acum — îi zise — unde ai plecat? unde te duci?

Naţl se uită cu coada ochiului înapoi, ca să vadă dacă nu cumva s-a ivit Bandi, care venea totdauna înaintea Persidei. Gîndul lui era că băiatul, văzîndu-l cu cineva, va vesti pe Persida, ca să mai aştepte. Tocmai de aceea nu voia să se depărteze prea tare, fiindcă se temea că Bandi nu-i va mai vedea. Se opri dar strîmtorat pe ţărmul rîului. Îi era greu să minţă şi tot trebuia să facă ceva, ca să-l depărteze pe Trică.

— Mă duc — îi răspunse — să mai răsuflu cel puţin acum seara, cînd oamenii nu mă văd şi copiii nu arată cu degetul după mine. Tu du-te acasă şi nu-ţi mai bate capul cu lucruri în care tu nu poţi să schimbi nimic!

Grăind aceste vorbe, el porni de-a lungul ţărmurelului la deal.

— Uite! grăi Trică mergînd după el, să nu te superi: n-ar fi oare mai bine să pleci pe un an, doi, de aici?

Naţl se opri şi se uită lung la el.

Era singurul om care-l sfătuia să plece şi îi dădea sfatul acesta fără de nici un gînd ascuns.

— Uite! îi zise şi el. Aşa zic şi eu, dar nu pot să plec, sunt prea slab...

— Cum nu poţi, dacă vrei!?

Naţl se uita iar înapoi şi parcă-l cuprindeau ameţelile. La colţul Sărăriei se ivise Bandi, care venea spre dînşii, şi cîţiva paşi în urma lui stetea Persida, înaltă şi nemişcată. Nu mai era chip să scape de Trică, şi urît lucru ar fi fost, dacă el se întîlnea cu soră-sa aici fără ca să fi fost de mai-nainte pregătit pentru aceasta. Trebuia să-i vorbească deschis

El îşi adună toate puterile.

— Trică — grăi apoi apucîndu-i mîna — tu cunoşti pe soră-ta şi ţii la ea: ce ai zice tu, dacă cineva ţi-ar spune că ea nu mă lasă să plec?

— Cum nu te lasă? întrebă Trică zăpăcit.

— Zice — răspunse Naţl aşezat — că vine, dacă plec, şi ea după mine.

Trică rămase nemişcat. Îi era parcă tot sîngele i se răcise în vine.

O cunoştea pe soră-sa, îi cunoştea firea şi le ştia parcă toate.

— Care va să zică e adevărat — grăi el — că voi vă întîlniţi?

— În toate serile, răspunse Naţl.

Trică se cutremură, răsuflă o dată din greu şi sîngele i se puse iar în mişcare. Era lucru grozav!

— Tu singur, cu ea, toate serile aici! şopti el cu glas înăbuşit de patimă.

— Nu — răspunse Naţl — singuri nu! Ferit-a Dumnezeu! Dacă singuri am fi fost, poate că n-am mai trăi astăzi. Era însă cu noi băiatul Bandi, care nu ne lăsa din ochi şi tresărea mereu...

— Adecă mai ştie cineva şi mîne are să ştie toată lumea! Ştii tu, nemernicule, că mi-ai necinstit sora, că ai nenorocit-o pe toată viaţa? urmă apoi cu glas înăbuşit şi puse mîna în pieptul lui Naţl.

Era o prostie ceea ce făcea Trică, deoarece om voinic o fi fost el, nu-i vorba, dar cu Naţl nu se putea măsura. Omul supărat însă nu-şi dă seamă despre ceea ce face, şi Trică îşi închipuia că neamţul are să rămîie, ca tot omul vinovat, cuprins de spaimă şi pe jumătate leşinat.

Naţl se înţepeni însă ca stîlpul bătut în pămînt, încît Trică rămase ruşinat. Tocmai ruşinea aceasta îl îndărătnici apoi şi, cuprins de un fel de turbare, el lovi pe Naţl cu pumnul în faţă, încît sîngele îi porni şi pe nas şi din gură.

Naţl se dete ameţit un pas îndărăt, apoi apucă pe Trică de amîndouă mînile şi-l ţinu departe de sine.

— Ah! zise el cuprins de adîncă amărăciune, ce blestem pe capul meu, ca toţi să se lege de mine şi să-mi ispitească puterea!? Vino-ţi în fire, omule, că om sunt şi eu şi aş putea să-mi perd sărita.

Bandi, care se apropiase şi-i recunoscuse, se întoarse în fuga mare înapoi, iară Persida, văzîndu-i încăieraţi, porni în paşi mari spre dînşii.

— Loveşte-mă cît vrei — urmă Naţl — că eu tot nu vreau să mă bat cu tine, dar vino-ţi în fire şi înţelege că n-ai să mă loveşti, ci să mă ajuţi.

Trică se opintea să-şi scoată mînile, era însă ţinut ca-n verigă de oţel.

— Eşti tu mai tare decît mine — răcni el în cele din urmă — dar tot am destulă putere ca să te arunc în Murăş, fie chiar şi dac-aş cădea şi eu cu tine.

— Prostule! răspunse Naţl rîzînd cu îndîrjire. Cu ce te-ai alege!? Aş ieşi iar înot, ba te-aş mai scoate şi pe tine.

Trică-l mușcă de mînă.

Atins de o durere sfîșietoare, Națl îl scăpă din mîni, dar îi dete în același timp brînci de-l aruncă departe de la sine.

— Ce e aici ! ? strigă Persida și sări să-i dea ajutor lui Trică, pe care abia-l putu ridica.

— Călăule ! zise apoi mergînd spre Națl ; deodată însă ea se opri și, văzîndu-l plin de sînge, se dete îngrozită înapoi.

Era cu totul altă femeie.

În timpul celor din urmă nouă zile, de cînd se întîlnea toate serile cu Națl, ea căzuse încetul cu încetul și perduse gîndul bun, pe care însăși îl avea despre sine și despre lume. Se simțea nemernică și gata pentru orișice faptă rușinoasă, iar acum, în clipa aceasta, uitîndu-se la fratele ei, se vedea pe sine însăși umblînd copilă desculță printre picioarele oamenilor din piață, răsturnînd mese și încăierîndu-se cu copiii.

Fata Marei ieșind iar la iveală în fața sîngelui, ea era gata să se arunce orbiș și să dea, să zgîrie și să muște fără ca să mai întrebe pe cine și de ce.

Zadarnică a fost purtarea de grijă a maichii Aegidiei, căci nimic nu poate să șteargă reamintirile copilăriei.

— Ce a fost aici ! ? strigă ea cu ochii încruntați.

— Orișice a fost, numai tu ești de vină, și orișice ar mai urma, vinovată numai tu ai să fii ! îi răspunse Trică, pe care-l cuprinsese deodată un nemărginit dispreț față de soră-sa, numai tu, care nu lași pe omul acesta în pace și înșeli pe binevoitorii tăi, înșeli pe muma ta, m-ai înșelat pe mine, ca să-l poți scoate pe el din minți ! Ticăloaso ! Ticăloasa ticăloaselor !

Așa era, și Persida cea alte dăți atît de mîndră stătea nemișcată, umilită, cu capul plecat în fața lui.

Naţl însă făcu cîţiva paşi rar călcaţi spre Trică.

— Măsoară-ţi, te rog, vorbele — îi zise el stăpînindu-se — că pe mine poţi să mă loveşti fără să mă scoţi din răbdare, dar pe ea să n-o atingi, căci de o mie de ori de i-ai fi frate, rămîi strivit la picioarele ei! Ea binele mi l-a voit, dar sunt blestemat eu, că stric viaţa celor ce binele mi-l vreau!

— Cine, dracul, m-a făcut pe mine să mă amestec în treaba aceasta, zise Trică cuprins de sîmţămîntul că puţin îi mai pasă de cele ce vor urma. Eu tot n-am s-o mai scap, nici de nenorocire, nici de ruşine.

— Liniştiţi-vă, că o să scăpaţi voi toţi de mine, grăi Persida cuprinsă de o durere atoatecovîrşitoare. E înspăimîntător gîndul vieţii petrecute în lumea aceasta, şi fiecare clipă de mulţumire e numai un repaos trecător după un lung şir de grele suferinţe. Cuprinsă de o grea boală sufletească, în care am căzut din clipa zemislirii mele, eu alerg chinuită prin lume, mă muncesc însămi pe mine, şi cînd ţip, cînd răcnesc de durere, oamenii, semenii mei, nu-şi dau seamă că tot ca mine sufăr şi ei şi nu împărtăşesc durerea mea, ci se depărtează cu dispreţ de mine. Ştiu — urmă ea cu vioiciune — că o nenorocire e pentru noi amîndoi că ne-am văzut şi ne vedem, dar sufletul mi se umple de o nespusă dulceaţă cînd privesc în ochii lui, fie ei chiar încruntaţi, şi mă cutremur cînd mîna lui mă atinge. Nu eu din mine însămi voiesc, nici nu voinţa lui mă siluieşte, ci o soartă neînduplecată ne ţine sub stăpînirea ei, şi nu putem altfel decît cum putem. Îmi arde pămîntul sub picioare cînd stau astfel, pe ascuns venită, cu dînsul, şi totuşi viaţă pentru mine sunt numai clipele petrecute cu dînsul; de aici înainte totul e zbuciumare, nelinişte mistuitoare, dorinţă fierbinte. Nemaiputînd să mai port ruşinea pe care eu însămi mi-o fac, nu-mi mai rămîne decît să fug din lume, fie

în mormînt, fie în tăinicia unei mînăstiri. Trică dragă, fratele meu cel dulce, nu mă osîndi, ci mîngîie pe mama noastră cea bună și plîngi și tu dimpreună cu noi!

Aceste erau vorbe în fața cărora Trică nu putea să stea țeapăn.

— N-am zis nici eu — grăi el plîngînd cu lacrămi mari — că tu ești rea, Persido. Ești suflet bun și plin de duioșie! Mi-e greu însă cînd te văd unde ai ajuns, și-mi vine să turb, și-aș fi-n stare să fac moarte de om. Uite! urmă el ridicînd mîna spre cap, aici mi se face, parcă, un nod, cînd mă gîndesc că nu te mai pot gîndi cum te știam pînă acum. Voi trebuie să vă luați, adăugă el tare și hotărît.

— Asta nu se poate, îi răspunse Persida oarecum obosită de gîndul acesta, care atît de mult o frămîntase. Lasă că nici mama nici tatăl lui n-o să-și dea niciodată învoirea, dară, chiar și dacă s-ar putea, nu e binecuvîntată de Dumnezeu căsnicia făcută peste voința părinților.

— Prostii! grăi Trică. Ce vă pasă de dînșii, dacă altfel nu puteți trăi! Ei nu știu, nu înțeleg...

— Las-o — îl întrerupse Națl — că n-o îndupleci, ci o faci numai să-și iasă din fire.

Și în adevăr Persida se dete speriată înapoi.

— Nu mă ispitiți! șopti ea încet, că sunt slabă și Dumnezeu vede și ceartă! Nu! urmă apoi, mai presus de muma mea e numai Dumnezeu și numai lui mă pot da fără de voința ei!

Grăind aceste vorbe, ea se depărtă ca dusă de o hotărîre nestrămutată, cu pași mari și cu capul ridicat ca odinioară.

— Persido! strigă Trică și porni după dînsa.

Națl îi puse mîna pe umăr, ca să-l oprească.

— N-o mai întărîta — îi zise — așa face de cîteva

zile. Şi-a perdut somnul, se zbuciumă stînd, peste zi, aşa singură, nu are cui să-şi împărtăşească gîndurile, zice că s-a pus în vrajbă cu toată lumea şi e adeseori ca ieşită din fire; iar se potoleşte însă, dac-o laşi de capul ei.

Trică se opri; el însă nu putea să se uite în faţa lui Naţl. Ochii lui se opriseră la sîngele scurs pe haine şi la mîna care începuse a se umfla: îi venea să intre în pămînt de ruşine; nu mai înţelegea cum a putut să fie atît de pripit, îi era milă şi ar fi voit să ceară iertare.

— Lucrul acesta trebuie să se aleagă într-un fel! Aşa ori aşa! răspunse el, apoi plecă cu paşi mari după Persida, care se depărtase cu Bandi pînă spre colţul Sărăriei.

Alergînd însă, el îşi scurta paşii.

Îi era parcă stăpîna lui le ştia toate şi se uită cu mirare la el.

— Dar ce-mi pasă mie!? Ce am eu să mă amestec în treburile aceste!? grăi în cele din urmă şi apucă alt drum, spre Lipova, în vreme ce Naţl se întorcea spre Murăş, ca să se spele de sînge şi să-şi lege mîna.

„Ce-mi pasă!?“ zicea Trică, şi nici că i-ar fi păsut, poate, dacă n-ar fi fost feciorul Marei, care nu ştia să fie nepăsătoare. I se răscolea însă toată firea, cînd se gîndea la starea în care se afla soră-sa.

Femeie năvalnică, ea putea într-o clipă de amărăciune să-şi curme şirul zilelor; femeie îndărătnică şi crescută de călugăriţe, ea putea să se lepede de legea ei şi să se înfunde în vreo mînăstire. Sărmana ei mamă! Ce-a păcătuit ea, ca să-i cadă toate aceste pe cap!?

„Şi adecă de ce n-ar putea să trăiască ei şi aşa necununaţi!? zise el. Dacă se iubesc, e voinţa lui

Dumnezeu — şi puţin le pasă de lume şi de popi! Tot e mai bine aşa!“

Da! însă cu Persida nu puteai să vorbeşti liniştit; ea era ca smintită.

Deodată el se opri cuprins de un gînd cu totul nou. Sîn-Miclăuşul nu era departe: mergînd bine, în vreo trei ceasuri putea să sosească acolo, iar în alte trei ceasuri se întorcea, şi dimineaţa era în patul lui, la Lipova, ca şi cînd nimic nu s-ar fi întîmplat.

Minunat lucru! Şi popa şi preuteasa de la Sîn-Miclăuş îi erau prieteni Persidei: de ce adecă popa să n-o cunune pe Persida — aşa fără de ştirea nimănui!?

Atît era gîndul acesta de nou, de plin de farmec, atît de ademenitor, încît feciorul Marei se îmbătase de el şi, ca dus de o tainică putere, se puse pe drum şi o luă spre Sîn-Miclăuş fără ca să se mai uite înapoi.

Cuprins de simţămîntul că face un lucru mare şi bun, Trică trecea uşor prin întunerecul nopţii, încît picioarele lui nici nu atingeau, parcă, pămîntul.

Mai era încă mult pînă la miezul nopţii, cînd el a ajuns să bată la fereastra popii.

Speriat din somn, popa abia îşi mai putea aduce aminte de el.

— Ce? îl întrebă după ce-l recunoscu, în sfîrşit, şi-l primi în casă.

— E rău cu soră-mea Persida — răspunse Trică — şi am venit la d-ta să scapi două suflete.

— Ce s-a întîmplat? întrebă iar popa cuprins de îngrijire.

— Îţi mai aduci aminte de neamţul care a venit atunci, la nuntă, şi a vorbit cu Persida? grăi Trică.

Popa se gîndi puţin.

— Da, da, îmi aduc aminte, răspunse el. Un om cam bălan, cam plăpînd — pare-mi-se măcelar.

— Așa e, urmă Trică. Uite! Încă de atunci și chiar de mai-nainte Persida a prins slăbiciune pentru el și el nu se lasă de dînsa. Mama însă nu vrea s-o mărite după un neamț, iar tatăl lui nu vrea nici el însoțirea lor, și e rău cu Persida: zice că ori să omoară, ori să papistășește și să face călugăriță nemțească.

E lucru greu să sperii pe un om din somn, să-i spui așa pe apucate ceea ce numai cu anevoia și încetul cu încetul se poate înțelege și să-l faci să simtă o durere, despre care mai-nainte nu știa nimic. Părintelui îi venea să rîdă de grija lui Trică.

Era însă în cele zise de Trică și un lucru pe care-l înțelegea popa.

El cunoștea pe Persida și știa că dînsa și în gîndire și în simțire e foarte păpistășită și că nu i-ar fi de loc greu să se lepede de legea ei, dacă prin aceasta ar putea să cîștige învoirea bătrînului.

— Îi cunun — grăi popa — îi cunun eu!

— Și dacă-i cununi, sunt bine cununați? întrebă Trică.

Popa-și ridică capul.

— Cununia — grăi el stăpînit de sîmțămîntul preoției sale — e o taină, și eu, preot o dată, am darul de a-i lega pe toată viața. Cînd bărbatul și femeia se întîlnesc în căile vieții și vor cu tot dinadinsul să se însoțească, Dumnezeu le este tainic povățuitor, și fie ei creștini adevărați, fie schismatici, fie păgîni, fii ai lui Dumnezeu sunt și Dumnezeu îi împreunează prin binecuvîntarea dată de mine. Nimeni nu poate dar să dezlege ceea ce am legat eu, cîtă vreme voința lor e nestrămutată. Oamenii pot să-i despartă prin

siluire, dar în faţa lui Dumnezeu un trup sunt şi un suflet. M-ai înţeles? eu sunt popă adevărat!

Trică era foarte fericit şi ar fi voit să-i sărute mına.

— Prea bine! urmă popa. Ce crezi însă, se vor împăca părinţii cu faptele împlinite? N-are, fie mama ta, fie tatăl lui, să ceară desfacerea căsătoriei?

— Mama o să fie foarte supărată — grăi Trică strîmtorat — dar o să tacă şi o să-i treacă în cele din urmă.

— Dar tatăl lui, neamţul? întrebă popa.

— Nu ştiu, răspunse Trică de tot strîmtorat. E om rău şi încăpăţînat. Apoi e certat cu fecioru-său, ba s-au şi bătut.

Popa rămase gînditor.

— De! e lucru greu. Trebuie să ştii că e pusa o pedeapsă grea, pînă la douăzeci ani de temniţă, pe capul preotului care cunună cînd sunt pedeci la mijloc.

Ei rămaseră timp îndelungat tăcuţi.

— Ce zici? întrebă Trică în cele din urma.

— Să mai vedem — răspunse popa — să ne mai gîndim. Pedeapsa e grea, iară eu am nevastă şi copii.

Aşa au şi rămas lucrurile.

Plecînd înspre miezul nopţii înapoi, Trică era obosit sufleteşte. Îi părea rău c-a venit: ce avea el să se amestece în lucrurile aceste!?

Da, popa avea dreptate: de ce să-şi bage el capul în primejdie!?

Şi totuşi mai era încă un popă, care a ţinut foarte mult la Persida. N-a fost ea vrednică de el! Acela ar fi fost în stare să-şi pună capul în primejdie.

Avea însă şi el nevastă şi copii.

CAPITOLUL XVI

GREUL VIEȚII

Mara nu mai avea astîmpăr.

În luna mai oamenii n-au de lucru nici în cîmp nici la vii, și ziua de lucru e mai ieftină decît alte dăți: acum era timpul să mai coboare din pădure o parte din stînjenii tăiați peste iarnă, să-i încarce pe plutele sosite după sărbătorile Paștilor și să-i ducă în magazia de la Arad. Ea alerga dar de la datornic la datornic, ca să-i scoată cu carele lor la pădurea înmugurită și la Sărărie, ca să cumpere plute și să se învoiască cu plutașii, și din jos de pod, ca să încarce stînjenii și să-i pornească la vale. Alerga biata de femeie greoaie, de-ți părea ușurică, și unde n-o căutai, acolo o găseai, acum ici, apoi colo, și iar dincolo, și pretutindenea răsuna glasul ei înăsprit de vremuri, căci fără de supărare, fără de vorbă, fără de ceartă cu oameni treabă nu se face.

„Procletă muiere!" ziceau oamenii uitîndu-se după dînsa, dar intrau în voile ei, puneau mîna și lucrurile mergeau strună.

Cui i-ar fi trecut prin minte gîndul, că ea nici că-și mai dădea seamă despre ceea ce face !?

Aiurea era inima și mintea, aiurea tot sufletul ei cel veșnic treaz.

Nu ştia Mara nimic, dar era mamă şi simţea că se petrece ceva grozav în casa ei, ba dedea cu socoteală, ce anume se petrece, şi pămîntul îi ardea sub picioare, inima îi era mereu strînsă şi adeseori puterile o părăseau, încît o cuprindeau ameţelile.

Sfinte Doamne! cît a alergat şi a ostenit, cît s-a zbuciumat, cît s-a pierdut ea însăşi pe sine în gînduri despre viitor — şi toate erau zadarnice: de ce atît de mult s-a temut nu putea să scape! Cînd gîndul acesta o stăpînea, îi venea să se trîntească de pămînt şi să stea aşa nepăsătoare, amorţită, fără de simţiri.

Dimpreună cu iubirea însă, Dumnezeu i-a dat omului şi credinţa, şi nădejdea, şi nimic nu putea să covîrşească iubirea Marei către copiii ei, nimic, dar nici credinţa ei în soarta lor cea bună, şi atunci cînd temerea îi era mai mare, se ivea în inima ei şi sîmţămîntul că Dumnezeu, care toate le vede, are să-i treacă prin toate încercările şi să-i scape de toate ispitirile. Mai era încă multă viaţă în trupul ei cel greu trăit, şi ea nu putea să trăiască fără de gîndul că toate au să iasă bine în cele din urmă.

Bine, fără îndoială bine, dar inima îi sîngera cînd vedea că copiii ei nu mai au inimă deschisă către dînsa şi se-ntîlnesc în taină, vorbesc pe şoptite, se-nţeleg din ochi: ăsta era un greu păcat, pe care Dumnezeu nu putea să-l treacă nepedepsit cu vederea, iar spăşirea tot pe dînsa o durea mai tare decît pe dînşii.

Alergînd dar în treburile ei, ea se ruga în gîndul ei mereu lui Dumnezeu, ca omul ce trece prin mii de primejdii. Persidei însă nu-i zicea nimic: ce ar fi putut să-i zică ea, femeie neştiutoare!?

A treia zi după ce Trică umblase pe la Sîn-Miclăuş, întorcîndu-se pe-nserate acasă, Mara şi-a găsit fata cu totul schimbată: era liniştită, aproape vo-

ioasă, ca omul care după multe frămîntări sufletești a ajuns, în sfîrșit, să se hotărască într-un fel și să pornească cu gîndul în o singură direcțiune.

Mara se liniști și ea: orișicum ar fi fost să fie, tot era mai bună hotărîrea decît neîncetata zbuciumare. Ea însă nu ținea să știe ce s-a petrecut și ce se petrece în sufletul fiicei sale. Se temea să afle adevărul.

Ținea însă Persida să mai facă o încercare și era voioasă, fiindcă firea ei o împingea să creadă că nu va fi zadarnică încercarea.

— Mamă — zise ea — eu nu mai pot s-o duc așa.

Mara se uită lung și cu drag la ea. O înțelegea deplin și parcă se despărțea pe toată viața de dînsa.

— Ai mai zis tu că nu mai poți, și tot ai putut, răspunse ea. Să nu-i deie Dumnezeu omului cît poate suferi, cînd vrea. Trebuie să poți!

— Era cu totul altfel atunci, grăi Persida. Am obosit, mi s-au istovit puterile, nu mai am voință în mine.

— Tu fă ce știi, mergi cum te mînă inima și cum te povățuiește mintea ta, întîmpină Mara. Eu nu te pot silui, iar sfaturi nu sunt în stare să-ți dau. Tu știi mai bine cum te simți și cum te mînă gîndul: orișice ți-aș zice eu, tu tot nu faci decît ceea ce tu însăți ești pornită a face. De ce să-mi mai dau silința de a te opri, cînd știu c-ai fi mîhnită, cînd ai vedea că nu mă poți asculta? De ce să intru în voile tale, cînd simt că bine n-au să iasă lucrurile!? Nu! eu la rău nu am să te împing! Fă cum ți-e ursita și cum vrea Dumnezeu, care știe mai bine unde are să te scoată și cum are să ne ispitească!

Grăind vorbele aceste, ea se ridică înaltă și greoaie și ieși din casă.

Persida, rămasă singură, începu să plîngă cu lacrămi line ca vărsarea ploii de toamnă.

Da! mama ei avea dreptate! nu vedea nici un bine în faţa ei, dară soarta nu putea să şi-o schimbe şi nu-i rămînea decît să facă pe răspunderea ei ceea ce făcea şi să meargă cu inima întreagă înainte.

Mara, singură şi ea, nici nu plîngea, nici nu era mîhnită. Nu putea să intre în mintea ei gîndul că Persida se va arunca orbiş în valurile vieţii.

„Orişicum ar fi ispitită, orişicare i-ar fi hotărîrile — îşi zicea muma — ea nu e în stare să facă ceea ce prea bine ştie că eu nu voiesc, ci va sta pe gînduri şi se va zbuciuma pînă ce-i va trece."

De aceea a ieşit din casă şi era hotărîtă să nu mai vorbească cu dînsa, ci s-o lase să se lămurească ea însăşi din sine.

Se înşela însă Mara. Nu e pentru tinereţe nimic mai adimenitor decît gîndul unei vieţi nouă şi încă necunoscute. Gîndindu-se la viaţa aceasta, ea se simţea atrasă de suferinţele pe care le vedea în faţa ei, şi în timp de cîteva zile întregul ei fel de a vedea lucrurile se schimbase atît de mult, încît maica Aegidia s-ar fi înspăimîntat, dacă ar fi auzit-o vorbind. Tot ceea ce mai-nainte îi părea sfînt, acum era o prostie pentru dînsa: hotărîtă o dată într-un fel, ea nu mai putea să-şi schimbe hotărîrea, îşi schimbase deci vederile, ca să poată fi împăcată cu sine.

La asta nu se gîndise Mara: ea vedea în faţa ei numai pe Persida cea înţeleaptă şi mîndră; ea s-a culcat dar liniştită, dimineaţa zilei următoare liniştită s-a sculat şi a ieşit în treburile ei, ba nu şi-a perdut liniştea nici seara, cînd n-a mai găsit pe Persida acasă.

Nu era încuiată nici portiţa, nici uşa casei: ăsta era, aşa dedea Mara cu socoteală, un semn, că Persida se afla pe aici prin apropiere, dusă numai pe o clipă.

Clipele treceau însă, și ea nu se mai întorcea.

Muma începu să stea la îndoială și să se uite prin casă.

Hainele Persidei nu erau — nu erau nicăiri!

Era peste putință, dar hainele ei nu mai erau aci.

O vedea acum desculță, nespălată și nepeptănată, umblînd printre picioarele oamenilor din piață, răsturnînd mese și bătîndu-se cu copiii vecinilor; o vedea cu fratele ei în luntriță, dusă de valurile iuți ale Murășului umflat: era fata ei cea îndărătnică și pornită spre nebunii; zadarnice au fost toate, căci tot fata ei a rămas!

Da! da, fata ei era în stare să fugă, dacă așa o poartă pe ea firea, să fugă cu cel mai nemernic om.

Bandi nu era nici el nicăiri.

Mara stete o clipă nehotărîtă și parcă-i venea să rîdă. O clipă însă numai. Clipa următoare sîngele îi năvăli în obraji, de rușine și de mînie că copiii ei au putut s-o înșele.

Ea-și aruncă-n cap cîrpa, încuie ușa casei și plecă cu pași întinși spre Lipova, ca să dea ochi cu Trică.

Sosită la casa lui Bocioacă, ea nu intră, ci așteptă pînă ce zări pe unul dintre ucenici, prin care-l chemă pe Trică la dînsa.

— Unde e Persida? întrebă ea răstită.

Trică știa că i se va pune întrebarea aceasta și-și chibzuise de mai-nainte răspunsul.

— S-a dus, îi răspunse el.

— Unde s-a dus?

— Asta nu pot să ți-o spun, grăi Trică rece și hotărît; să mă tai în bucăți și tot nu pot să ți-o spun.

Mara se uită lung la el și începu să rîdă.

Tot n-avea nimeni copii ca dînsa: dacă și-au pus ei o dată ceva în cap, nu-i mai scoate nimeni din ale lor.

— Care va să zică nu v-aţi temut voi de mînia lui Dumnezeu — grăi dînsa amărîtă — mi-aţi făcut ruşinea aceasta! m-aţi înşelat pe mine! mi-aţi stricat toată viaţa!

Nemaiştiind ce să zică şi ce să facă, şi temîndu-se ca nu cumva să-şi piardă în amărăciunea ei sărita şi să-i blesteme, ea se întoarse şi plecă spre pod.

— Mamă! grăi Trică plecînd după dînsa, mamă, stăi, linişteşte-te, ca să vorbim ca oamenii cuminte. Uite! n-ai decît să vrei, pentru ca să mergem după dînşii. Am găsit popă, care-i cunună, dacă-ţi dai şi d-ta învoirea. Pleacă-te şi scap-o pe biata noastră de Persidă: n-o lăsa să se ducă-n lume cu ruşinea în cap, că e ruşine şi pentru noi.

Mara se opri, se-ntoarse spre el şi dete cu îndărătnicie din cap.

— Nu — zise ea — mişelia aceasta n-am s-o fac, cînd văd prea bine că o să se sature foarte în curînd de el: n-am să leg eu pe fata mea de un om care n-a putut s-o scoată la capăt nici chiar cu tatăl său. S-a dus: dusă să fie. Cu cît mai rău s-a dus, cu atît mai curînd are să-şi vie în fire şi cu atît mai căită se va întoarce. Ruşinea tot nu mai poate nimeni s-o spele; viaţa mea tot e stricată: n-am eu să fac păcat din nenorocire!

Ea-şi urmă drumul spre casă mai potolită şi oarecum împăcată cu cele petrecute.

În zadar, fata ei tot copilul ei rămînea, şi inima ei de mumă nu putea s-o urgisească.

Erau duse, perdute pentru totdeauna gîndurile frumoase pe care şi le făcuse despre viaţa fiicei sale, asupra căreia priviseră toţi cu mirare; auzea, parcă, gurile rele şi vedea privirile dispreţuitoare ale celor pizmătareţi; resimţea suferinţele de tot felul care o aşteptau pe nenorocita ei fiică; era cu toate aceste

împăcată și din ce în ce mai înfiptă în gîndul, că altfel nu se putea, că așa trebuia să fie, ba adeseori era parcă mîndră de fiica ei, căci nu e nimic mai frumos decît ca femeia să se dea întreagă bărbatului pe care-l iubește, și să ieie asupra ei cu ochii închiși sarcina vieții grele.

Nu-i vorba, plîngea Mara, mereu plîngea, atît acasă, cînd se afla singură, cît și umblînd în treburile ei, cînd scăpa de privirile altora, plîngea și umbla răzleață prin lumea acum pustie, dar ea-și ștergea lacrămile și nu se plîngea, nu-și învinovățea fata și nu se mînia, nici nu se turbura măcar, cînd trecătorii se uitau cu milă după dînsa ori vreun nesocotit o întreba unde-i este fata.

— Nu știu, răspundea și cu asta îi tăia vorba.

După vreo patru săptămîni a venit Trică să-i spună c-a primit scrisoare de la Persida din Viena și o roagă de mii de ori s-o ierte și să nu-i poarte gînd rău.

— Să-i scrii — zise Mara ștergîndu-și lacrămile — că n-o învinovățesc, ci o plîng și mă rog mereu lui Dumnezeu s-o aibă în paza lui și să-i deie tărie; să-i scrii că n-are să-i pese de gura lumii și c-o aștept să vie, cînd îi va fi prea greu; să-i scrii — urmă înecată de lacrămi — că tot mumă îi sunt și că nimeni în lumea aceasta nu poate să aibă pentru dînsa atîta durere ca mine.

Așa i-a și scris Trică — și rău i-a făcut.

Mult s-a zbuciumat Persida pînă ce s-a hotărît într-un fel; tocmai de aceea însă, hotărîtă o dată, ea se simțea foarte ușurată și a pornit cu toată inima pe calea ce-și croise. Trăia într-un fel de beție, din care nu se mai putea dezmetici, și atîta dulceață era în sufletul ei, încît nu-i intra în minte gîndul că va putea în viața ei vreodată să-i pară rău de ceea ce a făcut.

— Nu! zicea dînsa uitîndu-se cu inima deschisă la

Naţl, orişice mi-ai face, mi-e destul să-mi aduc aminte de viaţa mea de acum, pentru ca să nu mă plîng.

Pe drum pînă la Viena şi în Viena, oraşul cel mare şi zgomotos, ea nu vedea decît pe Naţl, care nu mai ştia ce să-i facă. Totdeauna el s-a uitat la ea ca la soarele de pe cer, iar acum mai era cuprins şi de sîmţămîntul că nu este el în stare să resplătească îndeajuns jertfa, pe care dînsa i-o adusese, şi în toată clipa-şi dedea silinţa să-i arăte că înţelege şi cuprinde în toată întinderea ei jertfa aceasta.

N-avea să-şi deie nici o silinţă : Persidei îi era destul să-l vadă mereu voios şi să-şi aducă aminte în ce stare l-a găsit, pentru ca să simtă că ea l-a scăpat, l-a ridicat, i-a luminat viaţa, şi să se uite la el parcă ea l-ar fi făcut. Al ei era întreg acest om minunat şi nimeni afară de dînsa nu mai avea nici un drept asupra lui.

Înainte de plecare Naţl se mai împrumutase de la Griner cu opt sute de florini. Gîndul lui era să intre în tovărăşie cu vreunul dintre măcelarii mai tineri şi mai săraci. Deocamdată şi-au închiriat o locuinţă cu două încăperi, şi-au cumpărat ceea ce era de neapărată trebuinţă pentru mobilarea acestei locuinţe, şi Persida avea toate bucuriile stăpînei de casă, care e ferită de grijile zilei de mîne. Ieşeau în fiecare zi să vadă frumuseţele oraşului şi mai ales bisericile cele mari, în care Persida se simţea atît de bine, mîncau la birt, iar serile le petreceau fie la muzică, fie la teatru, un lucru pe care Persida mai-nainte numai din auzite îl ştiuse. Şi nicăiri Persida nu putea să treacă nebăgată-n seamă. În casa cea mare, unde-şi aveau locuinţa, în curînd toţi o ştiau pe Frau Hubăr, femeia tînără, înaltă şi cam slăbită, cu deosebire frumoasă şi totdeauna aşezată şi plină de o plăcută cuviinţă. Pe uliţă, prin grădini, prin localuri publice, Naţl îşi

purta capul sus, înălţat în gîndul lui, cînd vedea cum toţi se uită la nevasta lui.

Umblînd aşa fără de nici o treabă, Persida se oprea, cînd întîlnea în calea ei vreo măcelărie, şi nimic în oraşul cel mare şi frumos nu-i plăcea atît de mult ca măcelăriile curate, cu cărnuri frumos tăiate şi puse în vederea trecătorilor. Inima ei rîdea, cînd se gîndea că-l va vedea în curînd pe soţul ei cu şorţ curat, în dosul butucului, ca odinioară în faţa mînăstirii, şi că nu va mai mînca la birt, ci-şi va găti ea însăşi într-o bucătărie curată ca cea de la călugăriţe. Îl mîna deci mereu înainte pe Naţl, şi săptămîna a doua ei au şi intrat în vorbă cu doi măcelari, amîndoi încă necăsătoriţi, ca să ieie împreună o măcelărie mai mare din apropierea barierei de la Lerchenfeld, o poziţiune foarte bună, unde se făcea vînzare de o sută — o sută cincizeci florini pe zi.

Lucrurile erau ca puse la cale cînd a sosit scrisoarea lui Trică.

Citind scrisoarea, Persida nu-şi putu stăpîni lacrămile. Dar de ce să şi le stăpînească!? Era aici, în mijlocul acestei lumi străine, prima ştire de la fratele ei şi de la muma ei, şi era atîta dragoste în scrisoare! De ce să-şi stăpînească lacrămile cînd Naţl era şi el înduioşat.

— Draga mea, mama mea cea bună! grăi Persida, după ce sfîrşi scrisoarea şi o puse pe masă.

Naţl tăcu. Îi venea parcă şi lui să plîngă. Lasă că avea şi el mamă, care era nu numai dragă şi bună, ci totodată şi nenorocită, dar în scrisoare nu era nici o vorbă despre dînsul, şi cu toate aceste era o grea lovitură pentru dînsul. Era grozavă lovitura ce i se dăduse prin acele cîteva vorbe, şi el tremura în tot timpul, cînd îşi dedea seamă că Mara avea dreptate

şi nu putea să vorbească decît cum trebuia să gîndească.

Persida şi Naţl vorbeau totdauna nemţeşte. Aşa o porniseră de la început şi Persida ţinea, ca aşa să şi rămîie.

— Grozav o să-ţi fiu eu ţie o dată de urît, îi zise el acum în romîneşte.

Persida se uită lung la el. Înţelegea gîndurile lui; simţise şi ea durerea de care era cuprins el.

— Nu fi prost, îi zise ea tot în romîneşte. Mama vorbeşte după cum vede ea lucrurile, şi o să vie şi timpul, cînd le va vedea altfel. Tu ştii prea bine, că eu n-am făcut ceea ce am făcut într-o clipă de avînt uşuratec, ci după multă zbuciumare, după multă chibzuire, după ce m-am întărit cu desăvîrşire în gîndul că aşa şi numai aşa pot să fac: nu mai e în lumea aceasta nimic ce m-ar putea face să şovăi; orişice s-ar întîmpla, tu îmi eşti mai presus de toţi.

— Ei! o să treacă şi asta, zise el. Dacă muma ta se pune între tine şi mine, o să te saturi în cele din urmă de mine.

— Nu! îi răspunse ea ridicînd degetul. Asta puteai s-o zici mai-nainte de a-ţi fi fost nevastă: acum însă tu-mi eşti toate, şi pentru tine pe toţi am să-i părăsesc. Îmi voi da toată silinţa să-ţi cîştig şi inima mamei mele, dar dacă n-o voi putea, îmi voi face datoria: de tine nu mă leapăd niciodată, nici chiar dacă tu te-ai lepăda de mine. Las-o, te rog, pe mama: eu o cunosc mai bine decît tine, şi-ţi spun eu ţie că n-avem decît să fim fericiţi, pentru ca ea să te iubească ca pe copilul ei, şi e destul să ne ştie ajunşi în grea strîmtorare, ca să ne sară într-ajutor. E mîhnită astăzi, dar o să-i treacă mîhnirea. Noi să fim oameni cumsecade, şi toate vor ieşi bine.

Naţl nu mai avea ce să zică. Simţea şi el că de la dînsul atîrnă toate, şi se îmbărbăta însuşi pe sine să meargă cu hărnicia înainte, ca să dea de ruşine pe cei ce-l socoteau om slab.

Încă în ziua aceea el s-a învoit cu Landmann şi cu Gubacec, care era maistru şi avea o mică măcelărie, ca fiecare dintre dînşii să pună acum cîte cinci sute, şi peste trei luni, la 1 septembrie, alte cinci sute de florini, iar din cîştig Gubacec să ia patruzeci şi ceilalţi doi cîte treizeci la sută.

La 1 iunie ei au închiriat măcelăria şi, oameni tineri toţi trei, s-au pus cu hărnicie pe lucru. Naţl şi Gubacec tăiau carne în măcelărie, iar Landmann cumpăra vitele, lucra la tăietorie şi le aducea carnea tăiată.

Persida purta socotelile şi ţinea rînduiala casei.

Deoarece la măcelărie nu era şi locuinţă, au luat în apropiere o locuinţă mai încăpătoare, şi era împlinită şi dorinţa Persidei.

Dimineţile ea punea servitoarea să facă rînduială în iatacurile celor doi tovarăşi, în vreme ce ea însăşi făcea rînduială în locuinţa ei, apoi se duceau împreună în piaţă, ca să cumpere cele de trebuinţă pentru prînz.

După ce se întorcea din piaţă, Persida punea la foc, apoi, lăsînd servitoarea în bucătărie, mai ştergea o dată praful şi iar se-ntorcea la maşina de bucate, iar de prînz masa era curată în casă curată, bucatele erau gustoase şi bine alese.

După prînz Persida-şi făcea însemnările în condica de socoteli, apoi, în vreme ce slujnica spăla vasele, ea lucra cu acul pînă pe-nserate, cînd Naţl se întorcea ca s-o scoată la plimbare şi să petreacă seara în vreo grădină.

Era bine, de tot bine; măcelăria le mergea mai presus de toate așteptările, iar în casă era pace și bună înțelegere.

În inima lui Natl a rămas însă simțămîntul că s-a pus cineva între el și Persida, că Persida ține prea mult la muma ei, și adeseori era cuprins de temerea că are s-o piardă pe Persida, că nu poate să fie dăinuitoare o fericire ca a lui. Atunci el o iubea fără de cumpăt, o temea din senin, nu mai era în stare să stea departe de dînsa, se întorcea fără de vreme acasă, îi vorbea, ca s-o îndulcească, în limba ei.

Persida știa, ce-i drept, să-l potolească; de cîte ori însă el o da pe romînește, ea se neliniștea, se simțea adînc jignită de neîncrederea lui. Viața ei nu mai era atît de senină ca mai-nainte, și nu o dată, cînd se afla singură, ochii i se umpleau de lacrămi.

N-avea de ce să plîngă, dar se ivea în sufletul ei un fel de presimțire, că triste zile, grele încercări o așteaptă.

— Dac-ai ști tu ce adîncă e durerea ce mă cuprinde cînd te văd așa — îi zise ea într-una din zile — te-ai stăpîni și nu ți-ai mai da pe față temerile venite din chiar senin.

— Cum să mă stăpînesc? răspunse el uitîndu-se lung la ea. Cînd mă uit, cînd mă gîndesc la tine, mi-e ca și cînd ai fi prea mult pentru mine și mă tem c-o s-o simți și tu în cele din urmă aceasta și să mă părăsești.

— Cum să te părăsesc? grăi dînsa. Mai pot eu să te părăsesc? Nu sunt oare legată de tine prin cel mai sfînt jurămînt? Nu am oare față de tine cele mai grele datorii? Ce mă socotești tu pe mine? Sunt eu femeie ușuratecă? Nu vezi tu cît dispreț e în aceste temeri lipsite de orișice temei!?

— O, Doamne! răspunse el nerăbdător. Eşti femeie frumoasă, deşteaptă şi plină de nuri; şi cîţi dintre cei ce privesc cu ochi doritori la tine sunt oameni mai şi mai decît mine!? Ceea ce mi-ai făcut mie, ai putea să-i faci şi altuia; ceea ce de dragul meu i-ai făcut mumei tale, ai putea să-mi faci şi mie de dragul vreunui mai norocos.

Persida se simţea ca lovită de moarte. Ce putea să facă? Aşa era cum zicea el; aşa trebuia el să vorbească; temerile lui erau urmarea firească a faptei pe care dînsa o săvîrşise. A păcătuit, şi nu-i rămînea decît să-şi ispăşească păcatul.

Ea stătea albă la faţă şi răcită în tot trupul înaintea lui şi nu putea să-i zică nimic, nu mai putea să-l vadă în ochi. O cuprinsese deodată sîmţămîntul că e peste putinţă ca ea să trăiască cu un om care poate să fie atît de nemilos, şi ar fi voit să plece fără de întîrziere şi să se ducă-n lume.

Vorbele din scrisoarea lui Trică îi resunau în urechi, şi ea vedea parcă pe muma ei chemînd-o la sine.

Dar trebuia să stea: mai bine moartă!

— O să vezi tu o dată ce mare e nedreptatea ce-mi faci, zise ea, apoi trecu în odaia de alături şi încuiă uşa în urma ei.

Naţl stete cîtva timp zăpăcit, apoi puse mîna ca să deschidă uşa.

— De ce ai încuiat uşa? întrebă el neliniştit.

— Voiesc să fiu singură, îi răspunse ea.

— Descui-o, c-o sparg! strigă el stăruitor.

Persida rămase nemişcată în mijlocul odăii.

— Descuie! strigă el iar.

Ea nu se mişcă.

El apucă clanţa cu mîna dreaptă şi se opinti să împingă uşa, apoi, cînd văzu că uşa stă ţeapănă, puse

umărul, împinse o dată cu toată puterea lui, și ușa se deschise, crîcnind de răsună toată casa.

Persida stătea și acum în mijlocul odăii, țeapănă, îngrozită și desprețuită de dînsul.

— Bine — îi zise ea — ești tu în toată firea ?

— Nu sunt, răspunse el. Nu acum, nici de ieri, ori alaltăieri, ci din clipa în care te-am văzut pe tine, mi-am ieșit din fire, mi s-a schimbat tot rostul vieții, m-am făcut om nesuferit și pentru mine, și pentru alții. Sunt un nemernic, care nu mai știe ce face : fac ce nu vreau și nu pot să fac ceea ce voiesc. Nu vezi tu că nu este cu putință să nu te cuprindă în cele din urmă scîrba de mine ! ? Ai să fugi, Persido, de mine, să te ascunzi, să blestemi ceasul în care m-ai văzut !

Ea dete din cap.

— Nu — zise apoi înduioșată — n-am niciodată să fac așa. Orișice s-ar întîmpla, tu ești soțul meu, și dac-ai fugi tu de mine, eu aș alerga — ți-o spun din nou — cu toată inima după tine, dacă te-ai ascunde, te-aș căuta, dacă m-ai blestema, eu mi-aș da silința și aș ruga pe Dumnezeu să mă ajute să te potolesc, ca să-ți vii în fire și să binecuvintezi ceasul în care m-ai văzut. Mă cuprinde un fel de deznădăjduire, cînd te văd astfel ca acum, dar am să le port toate cu răbdare, numai să nu dai în mine, să nu mă bați, Națl, căci asta nu mă simt destul de tare să o rabd.

El se uită lung la dînsa, apoi ochii i se umplură de lacrămi și, rușinat de slăbiciunea sa, se întoarse, își luă pălăria și se depărtă.

Rămasă singură, Persida se uită cîtva timp la zăvorul ieșit din cuie, apoi își acoperi fața cu amîndouă mînile. Ah ! ce rușine ! Era peste putință ca servitoarea să nu fi înțeles cum s-au întîmplat lucrurile, și să nu le spună celorlalți chiriași ce s-a întîmplat,

cînd toţi au auzit crîcnitura uşii... Dar ea n-avea timp să stea ca să dreagă uşa, mai ales să plîngă nu: se apropia timpul prînzului şi trebuia să alerge ca să vadă de rîndul mesei.

Era în gîndul ei lucru de sine înţeles că Naţl s-a dus şi el la măcelărie, de unde nici n-ar fi trebuit să plece fără de vreme. Cu atît mai greu a fost atinsă cînd Gubacec, întorcîndu-se singur şi cam supărat, a întrebat-o ce s-a făcut Naţl.

Îi venea să plece fără întîrziere, ca să-l caute: dar unde putea să-l găsească în oraşul cel mare şi zgomotos!? Îi venea să meargă la poliţie, dar nu putea. Nu-i rămînea decît să-şi înăbuşe neliniştea, să se prefacă voioasă şi să spună un neadevăr, că soţul ei a primit de acasă o scrisoare şi a trebuit să se ducă în grabă ca să caute pe un prieten.

După ce a venit şi cellalt tovarăş, s-au aşezat la masă — ca şi cînd nimic nu s-ar fi întîmplat, iar după masă, Persida a făcut rînduială în casă şi în bucătărie, şi abia tîrziu după amiază-zi a ajuns să rămîie singură şi să-şi dea seama despre starea deznădăjduită în care se afla.

Nu e în viaţa casnică lucru mai urît decît ca unul din soţi să plece fără ca să-i spună celuilalt unde se duce; iar Naţl plecase supărat, cu ochii plini de lacrămi, în urma unei certe venite ca din senin, şi o lăsase pe dînsa singură în mijlocul acestei lumi străine, unde ea nu putea să găsească pe nimeni ca să-şi împărtăşească durerile şi să ceară sprijin.

Nu! Era peste putinţă ca ea să mai trăiască aşa: aici în lumea aceasta, singură cu dînsul, ea nu mai putea trăi.

Cam acelaşi sîmţămînt îl făcuse şi pe Naţl să plece.

Prea erau singuri el şi ea, şi el avea aici la Viena un prieten, pe Burdea. De cîte ori şi-a adus aminte de el, îl vedea, parcă, rîzînd în bătaie de joc, şi nu-i mai venea să-l caute. Acum nu s-a mai putut stăpîni. Deşi simţea că e un fel de duh rău, de care se apropia, s-a dus la universitate, ca să-i dea de urmă, apoi după ce i-a aflat adresa, l-a căutat acasă şi pe la cafenelele unde umblau studenţii. Astfel a colindat toată după amiază-zi, cu gîndul acasă, cu inima încleştată, cuprins mereu de sîmţămîntul că rău face de nu se întoarce la soţia lui.

Tîrziu după amiază-zi, cînd a dat de el, era obosit trupeşte şi istovit sufleteşte, îi părea rău că l-a căutat şi l-a găsit, şi n-a schimbat decît puţine vorbe cu el.

— Cum ! ? întrebă Burdea uitîndu-se ţintă la el cu ochii ageri, Persida a venit cu tine ?

— Îţi spun : suntem amîndoi de trei luni de zile aici, răspunse Naţl strîmtorat.

Lui Burdea nu-i venea să creadă. Nu putea să înţeleagă, cum femeia, care atunci seara n-a venit la via lui Corbu, a putut în urmă să vie la Viena.

— Bine, sunteţi cununaţi ? întrebă el cu îndoială.

— Ce-ţi pasă ! ? îi răspunse Naţl. Suntem soţ şi soţie.

— Pot s-o văd şi eu ? întrebă iar Burdea gata de plecare.

Naţl rămase cîtva timp strîmtorat. Nu, mai ales acum nu ar fi voit să-l ducă pe Burdea la Persida.

— Eu nu mă duc acum acasă ; am să mai fac şi alte drumuri, dar am să te caut mîine ori poimîne zise el, apoi îi întinse mîna şi plecă fără să se mai uite înapoi.

Îl căutase ca să-i vorbească, și nu i-a vorbit nimic; umblase după el și acum era muncit de gîndul cum ar putea să scape de el.

Întors acasă muiat și umilit, el a găsit pe Persida șăzînd liniștită la fereastră cu lucrul ei de mînă. La intrarea lui, ea și-a ridicat capul și s-a uitat la el înveselită, ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat.

— Sunt un nemernic, zise el după ce-și aruncă pălăria și se lăsă istovit pe un scaun.

Ea ridică din nou capul și se uită așezată la el.

— Nu mai încape nici o îndoială, că ești — zise ea cu blîndețe — și e un semn bun c-o recunoști și tu aceasta; nu e însă destul s-o recunoști, ci trebuie să-ți mai și dai silința de a nu fi. Nemernic e omul care lucrează fie sub impulsiunile momentane, fie împins de alții și face lucruri, de care îi pare rău în urmă: e dar destul să voiești, pentru ca să nu fi nemernic.

— Dacă n-am tărie de voință!? întîmpină el mîhnit.

— Ai destulă — zise dînsa — dar ești rău deprins. Tu vezi acum cît de rău e ceea ce ai făcut, cît de mult m-ai mîhnit pe mine și cum te-ai muncit tu însuți. Trage cuvenita învățătură din această experiență și fă-ți regula de viață: n-am niciodată să plec supărat de acasă, nici să adorm supărat. Supărarea, orișicît de mare ar fi ea, n-are să iasă din casă, nici să treacă de azi pe mîne. Dă-ți seamă — urmă ea după o pauză — cum te-ai fi simțit și ce ai fi făcut, dacă eu aș fi fost tot atît de slabă ca tine și aș fi plecat, ca la întoarcerea ta să nu mă găsești acasă. Mi-a venit și mie să plec, dar știam că acesta e un lucru pe care nu trebuie să-l fac și m-am stăpînit. Stăpînește-te, că ești bărbat.

El se uită lung și cu ochii împăingeniți la dînsa. Atîta bunătate, atîta blîndețe, atîta înțelepciune era în vorbele, în tonul, în toată purtarea ei, încît ea îi părea o ființă mai presus de om, de care nu cuteza să se apropie și la care numai cu sfială își ridica ochii.

— Ți-e ușor ție să-mi spui ce trebuie să fac — zise el — dar mi-e greu mie, că nu pot să fac. Eu nu sunt ca tine.

Ea se uită cu drag la el. Căit și umilit din sine, el îi părea cel mai bun om din lume. Ar fi voit să se uite în ochii lui; el însă stătea cu ochii în pămînt. Dînsa puse deci lucrul la o parte, se ridică și se duse la dînsul, ca să-l mîngîie și să-i sărute fruntea.

— Ai să fii și tu ca mine, îi zise apoi. Știu că ai, și de aceea nu pot să mă supăr pe tine.

El îi sărută mîna, și timp îndelungat ei steteră tăcuți și fericiți.

— Ei, spune-mi acum — grăi dînsa în cele din urmă glumind — unde ai fost și ce prostii ai făcut ?

— La dracul am fost, răspunse el mînios. M-am întîlnit cu Burdea.

Persida, atinsă neplăcut, tresări și se depărtă puțin de la el.

— I-ai spus !? întrebă ea îngrijată.

— Nu ! zise el. I-am spus numai că ești și tu aici.

Ah ! ce n-ar fi dat Persida să nu-i fi spus nici atît. Se temea de ochii scrutători ai acelui om, de gura lui cea rea și îi era nesuferit gîndul că mai curînd ori mai tîrziu ar putea să se întîlnească cu el.

Nici n-a trecut mult pînă ce s-a întîlnit.

Burdea a așteptat o zi, două, ca Națl să vie să-l ia ; văzînd apoi că Națl nu vine, s-a pus să-l caute.

Era după prînz, și Persida ședea, ca de obicei, cu lucrul de mînă la fereastră, cînd servitoarea a venit să-i spună că un domn, care se numește Burdea, dorește s-o vadă.

— Să-i spui că nu sunt acasă, grăi Persida strîmtorată.

— I-am spus — zise servitoarea — că ești acasă.

— Atunci să mergi cu el la bărbatul meu, urmă Persida. Spune-i că nu mi-e bine, că sunt dezbrăcată.

Ea nu grăise încă vorbele acestea, cînd ușa se deschise și Burdea se ivi în pragul ei.

— Eu te văd rumenă și voinică și foarte bine gătită — zise el zîmbind cu răutate — și-mi pare foarte bine că te pot vedea.

Persida se roși, nu însă de rușine, ci de mînie. Ar fi fost în stare să-l apuce de piept și să-l dea pe scări.

— Și mie mi-ar fi părut bine — zise ea înțepată — dacă ai fi venit cu Națl.

— De ce mă rog? Nu cumva te temi să stai singură cu un cavaler ca mine!?

Persida își adună puterile.

Vedea că nu e chip să scape de dînsul. Sunt în lume o mulțime de lucruri, pe care oameni ca Burdea nu sunt în stare să le înțeleagă, și el era nerușinat fără ca să-și dea seamă că este. Nu-i rămînea deci decît să-l ia cum era și să vorbească cu el în felul lui.

Servitoarea, deși nu înțelegea ceea ce dînșii vorbeau, vedea că stăpîna ei e strîmtorată, vedea zîmbetul batjocoritor în fața lui Burdea și numai cu anevoia își mai stăpînea rîsul. Persida îi făcu semn să iasă.

— Poftește și șezi, îi zise apoi lui Burdea. Știu că ai venit ca să ai mulțumirea de a-ți bate joc de mine. Poți s-o faci !

— Nu, răspunse el. Mulțumirea mea e, din contra, că ai intrat în vederile mele și ai făcut, ca orișicare om cuminte, precum te trăgea inima.

— Așa e — grăi dînsa dezghețată — legea supremă sunt pornirile propriei noastre inimi. E nebun acela care le înăbușe, tiran, care le stăpînește și se martirizează el însuși pe sine. Mi-a plăcut Hubăr și am fugit cu el aici, unde nimeni nu ne cunoaște și toți cred că suntem după legea lor soț și soție. Acasă proștii s-ar fi uitat chiorîș la noi. De aceea nu-mi pare bine că te-am întîlnit aici pe d-ta, care o să spui la toată lumea, că nu sunt soția legiuită a lui Hubăr.

— Ce-ti pasă ! ? îi răspunse el convins. Îți place, te simți fericită : de ce să mai minți lumea ! ? Las-o să se încredințeze că numai așa poate omul să se fericească. Cînd ți se va fi urît de el, ești frumoasă și n-ai decît să alegi vreun altul.

Persidei îi venea să plîngă. Îi era ca și cînd ar fi căzută la pămînt și el ar călca-o în picioare.

— Da — zise ea rîzînd a plînge — așa am să fac — fără îndoială așa. Deocamdată însă tot mai țin la Hubăr, și mă vei ierta, dacă te rog să plecăm, căci avem să facem un drum împreună.

Nu mai putea să stea cu Burdea și, ca și cînd ar fi singură în casă, ea luă o cutie de pălării de pe unul din dulapuri, își puse pălăria în cap, și ieșiră amîndoi.

„Nu — își zise dînsa scoborînd scările — aici nu mai rămîn — nu mai pot rămînea. Trebuie să am un reazem în lumea aceasta, o inimă apropiată de mine."

Lumea se-nvîrtea parcă împrejurul ei şi zgomotul marelui oraş o înăbuşea.

Apropiindu-se de Naţl, ea a început cu toate aceste să zîmbească: n-o ierta firea să-l mai supere şi pe el dîndu-şi pe faţă supărarea.

Ei au petrecut seara cu Burdea şi pe la zece ceasuri, cînd s-au întors acasă, Persida nu mai avea sîmţămîntul că e nesuferită viaţa la Viena. Timpul îi trecuse fără de veste; n-avuse în viaţa ei ore atît de plăcute ca cele petrecute astă dată.

Era om sucit Burdea, dar era deştept şi ştia multă carte, vorbea frumos şi-i susţinea părerile cu multă căldură. Şi abia acum, stînd de vorbă cu vechiul lui prieten, s-a dat pe faţă şi Naţl. Nu, Persida nu-şi închipuise că soţul ei e atît de deştept, nu, mai ales, că ştia atît de multe. Un om, ei cu totul nou, ieşise într-însul la iveală şi ceea ce o atingea cu deosebire plăcut era căldura şi chibzuiala cu care el susţinea părerile atît de deosebite de ale lui Burdea. Ştia acum de ce îl iubeşte şi-l iubea cu tot dinadinsul; numai în culcuşul ei, mai-nainte de a adormi, a început să-şi dea seamă despre contrazicerea care era între părerile lui Naţl şi faptele lui şi să se întrebe, cum se face că un om care vede lucrurile atît de bine, să aibă o viaţă atît de neorînduită ca a lui.

A adormit fără ca să se dumirească, iar ziua următoare s-a deşteptat din somn cu sîmţămîntul ei predomnitor în suflet.

Se visase toată noaptea acasă, cu muma ei, cu Trică, cu toţi cei ce o ştiau şi pe care dînsa îi ştia din copilăria ei. A venit aici ca să scape de mustrările lor, iar acum îi era mai grea nepăsarea străinilor, decît mustrarea ce-ar fi aşteptat-o acasă, şi ivită o dată în inima ei dorinţa de a se întoarce acasă, ea nu mai trăia cu gîndul aici, unde se afla.

Nu se putea cu toate aceste îmbărbăta să-i vorbească lui Naţl despre aceasta. Lasă că-i era greu să strice rostul lui cu măcelăria, care mergea peste toate aşteptările bine, dar el se înstrăina din zi în zi tot mai mult de dînsa, şi ea nu mai putea să-i vorbească tot atît de deschis şi fără de sfială ca mainainte.

Avea ceva pe sufletul lui : era dus mereu pe gînduri, nu mai venea la ora obicinuită acasă, ba a ajuns în cele din urmă s-o lase serile singură acasă. El, care nu demult o temea fără de nici un cuvînt, umbla acum, parcă, dinadins s-o alunge de la sine, s-o înstrăineze, să scape de ea.

— Bine — îi zise ea, în sfîrşit, cînd el se întorsese după miezul nopţii acasă — ce e cu tine ?

El se uită lung la dînsa.

— Mi s-a urît — răspunse apoi — de viaţa aceasta : eu nu mai pot să stau aici.

— Să ne întoarcem acasă, grăi dînsa înviorată.

— Nu se poate — strigă el cuprins de mînie — eu cu tine nu mă pot întoarce ; nu mă simt destul de tare, ca să nu omor pe acela, care s-ar uita chiorîş la tine, fie el chiar şi tatăl meu. Dacă mă duc, trebuie să le spun tuturora că-mi eşti soţie legiuită.

Persida se îndreptă cuprinsă de spaimă şi cu mînile încleştate spre el.

— Te rog, te rog — grăi dînsa — mi-ai jurat că asta n-o s-o faci : sufăr mai bucuros dispreţul lumii decît ca să arunc în primejdie pe un om, care ne-a făcut cel mai mare bine în viaţa noastră. Ce ne pasă nouă de oameni, dacă ne ştim curaţi în faţa lui Dumnezeu ! ? Să rămînem aici !

CAPITOLUL XVII

BIRTUL DE LA SĂRĂRIE

Nu trece nimic peste iubirea de mamă!

„Și adecă ce e! își zicea Mara în cele din urmă. Parcă ea nu tot aceeași rămîne!? Cîte femei trăiesc în căsnicie fericită, fără ca să fie cununate!? Cîte se fericesc după ce au făcut un pas greșit!?"

„Mai bine moartă!" zicea odinioară, iar acum se simțea mîngîiată cînd își dădea seamă că fata ei nu e cununată cu neamțul. Știa că nu poate să trăiască răzleață: a putut să se ducă, dar nu putea să rămiie, și-o aștepta în toate zilele să se întoarcă. De un singur lucru se mai temea și se ruga în toate zilele lui Dumnezeu, ca s-o ferească de lucrul acesta, singurul care ar fi putut s-o lege pe Persida pentru toată viața de Națl. O treceau un fel de fiori de moarte cînd se gîndea, lucru foarte firesc, că Persida ar putea să se întoarcă mumă acasă: aici mintea i se oprea în loc, nu mai știa cum s-ar simți, ce ar zice și ce ar face atunci.

De aceea sîngele i se opri în vine, cînd, patru zile înainte de Sf. Petru, Trică veni să-i spună, luînd-o mai pe departe, că Persida s-a întors de la Viena.

Cum i-ar fi venit, Doamne, să se bucure și nu îndrăznea. O așteptase singură și nu se îndoia că-l va și părăsi pe neamțul care i-a stricat toată viața;

iar ea venise tot cu dînsul, ba zicea că n-are niciodată să-l părăsească.

— Nu cumva...!? întrebă ea cu inima îndoită.

Trică se uită în ochii mumei sale și înțelese întrebarea.

— Nu știu — răspunse el — nu cred, nu mi se pare.

— Și chiar dac-ar fi una ca asta, ba mai ales atunci — grăi Mara luîndu-și inima în dinți — să-i spui că nu vreau să știu că mi-e fată, cîtă vreme trăiește cu dînsul: ori eu, ori el!

Persida era greu lovită. Nu, mai aspru nu putea să fie pedepsită; dar așa trebuia să fie, pedeapsa era dreaptă și ea se simțea înălțată de gîndul că muma ei este o femeie care nu vrea să-și ierte fata, pe care o știe trăind în căsnicie nebinecuvîntată.

Seara ea plîngea pe înfundate în culcușul ei. Ea, care nu se abătuse nici pe o clipă din calea cea dreaptă, prea era umilită în fața lumii, prea căzută în gîndul semenilor săi, și fire de om avea, de om, care orișicît de fericit ar fi, se simte nenorocit, cînd semenii lui îl prețuiesc mai prejos de ceea ce este.

Ah! De ce nu putea dînsa să spună!? De ce nu putea să ridice de pe inima mumei sale greutatea ce atît de mult o apăsa!?

Gîndul acesta o frămînta atît de mult, încît la Viena s-a dus fără de știrea soțului său la un avocat, ca să-i ceară sfat.

— Ar fi — o întrebă avocatul — muma d-tale în stare să declare că cununia s-a făcut cu știrea și învoirea ei?

— Nu cred, i-a răspuns atunci.

— Dar dacă ai avea un copil? întrebase iar avocatul.

— Eu cred că da ! grăi dînsa.

— Aşteaptă dar pînă atunci — a zis apoi avocatul — căci de voința tatălui, care trăia în vrajbă cu fiul său, nu se ține seamă.

Aştepta deci Persida cu însetare şi se ruga în toate zilele lui Dumnezeu.

„Nu mă plîng, Doamne, şopti ea şi acum suspinînd din adîncul inimii. Tu ştii mai bine, cum ai să-mi croieşti viața şi mi-l vei dărui cînd tu însuți vei binevoi a-mi lumina şi lămuri viața. Al tău are să fie ; ție am să ți-l închin ; în frica ta am să-l cresc : îndură-te, Doamne, şi binecuvintează căsnicia noastră !"

Iar pe cînd ea se zbătea astfel, el dormea perdut în somn adînc.

Mai norocos decît dînsa, el se întîlnise pe inserate, la casa lui Oancea, cu mumă-sa, care era tot cea veche, duioasă şi slabă.

Stăpînită cu desăvîrşire de dorința de a împăca pe fiul ei cu tatăl lui, care acum nu mai era supărat pe el, ea stăruia cu toată căldura mumei îndurerate să se desfacă de Persida, care i-a turburat mințile şi l-a făcut să intre în vrajbă cu părinții săi.

— Erai cu totul altfel de om, aşa zice tatăl tău — grăi dînsa — mai înainte de a te fi încurcat cu Persida, şi numai ea te-a făcut să pierzi rostul vieții.

Aşa îşi zisese şi Națl de nenumărate ori şi din zi în zi tot mai mult era stăpînit de gîndul că Persida e o grea sarcină pentru dînsul. El însă nu putea s-o părăsească. Ar fi fost o prea mare mişelie. Dacă însă ea ar fi voit să-l părăsească, el n-ar mai fi făcut nimic ca s-o oprească, ba acum, cînd mumă-sa şi Oancea îl strîmtorau, el era ispitit de gîndul de a se purta cu ea astfel, ca dînsa să fie în cele din urmă nevoită a-l părăsi.

— Uite! grăi Oancea, să-i dai ceva, ca să aibă din ce trăi.

— Nu primeşte, zise Naţl dînd din cap.

— Luaţi, cum ziceai — urmă Oancea — cîrciuma de la Sărărie şi las-o în cele din urmă pe ea singură la cîrciumă.

Naţl stătea pe gînduri.

Îi era ruşine să zică da, dar nici ba nu-i venea să zică. Îi trebuiau bani, şi mumă-sa nu i-ar fi dat, dacă el ar fi zis ba.

Seara, cînd s-a întors la Persida, el era îngîndurat şi scurt la vorbă. I-a spus, ce-i drept, că s-a întîlnit cu mumă-sa şi că are să primească bani, ca să ia în arendă cîrciuma; în alte amănunte însă el n-a intrat, şi nici Persida, perdută în alte gînduri, n-a mai stăruit asupra lucrului. Îi era destul să ştie că treaba e ca pusă la cale, şi se simţea uşurată.

Cîrciuma de la Sărărie era proastă, dar foarte bună. Lasă că trăgeau la ea plutaşii şi oamenii care veneau după sare, şi pe timp de tîrg lumea se îndesuia într-însa, dar era la ea şi un birt pentru lumea mai bună şi trei odăi pentru trecătorii ce voiau să mîie. Aici puteau, dacă erau oameni harnici şi cu rînduială, nu numai să trăiască bine, dar să-şi mai şi facă avere frumoasă.

Gîndul c-ar fi o ruşine să se facă cîrciumăreasă nu-i trecea Persidei prin minte: alăturea cu soţul ei orişice muncă îi părea cinstită. Singura ei grijă era, ca nu cumva el să n-aibă destulă inimă pentru treaba de care se apucă, să ia lucrurile cu uşurinţă şi să risipească mai mult decît adună.

Cam aşa s-au şi croit lucrurile chiar de la început.

Cel ce vrea să deschidă birt trebuie să se pună bine cu toată lumea şi să-şi facă pretutindenea prie-

teni. Îndată dar ce s-a hotărît lucrul cu cîrciuma de la Sărărie, Naţl s-a pus să-şi caute prietenii vechi şi să-şi facă alţii noi. După ce au deschis apoi cîrciuma, fiecare din aceştia venea cu cîte alţi doi-trei, şi Persida era mulţumită cînd vedea birtul plin de prieteni de ai soţului său. Ca să-i îndulcească, ea le turna cel mai bun vin în pahare, le aşternea masă curată şi gătea cele mai bune mîncări pentru dînşii. I-a şi îndulcit, încît peste cîteva săptămîni era mereu îndesuială în birtul cel curat, unde se puneau pe masă mîncări nu numai gustoase, ci totodată şi ieftine, şi beamterimea toată se obicinuise foarte în curînd să prînzească şi să cineze la Sărărie.

Era apoi lucru de sine înţeles că Naţl stetea cu prietenii lui pe care nu putea să-i lase singuri, şi toată osteneala, toată grija rămînea în sarcina Persidei. Aşa trebuia să fie acum la început, şi Persida se bucura că soţul ei ştie atît de bine să facă pe stăpînul casei. Străinului care intra în birt, nici prin minte nu putea să-i treacă că Naţl nu e şi el tot oaspe ca ceilalţi : el vedea numai pe Persida, care le ştia toate, se învîrtea ca prisnelul, era pretutindenea, avea pentru fiecare un deosebit zîmbet şi le făcea toate iute şi bine. Şi tot cam aşa vedeau lucrurile şi prietenii lui Naţl. Cel mai de căpetenie lucru, sufletul, care toate le cîrmuia, centrul, împregiurul căruia toate se-nvîrteau, era, la urma urmelor, şi pentru dînşii birtăşiţa cea frumoasă şi sprintenă şi harnică, care atît de bine se pricepea la toate, iar Naţl era numai bărbatul nevestei sale, care ar fi putut, dacă e vorba, şi să nu-i fie nevastă.

Foarte curînd dar, toată lumea, cînd era vorba de cîrciuma de la Sărărie, zicea numai „la Persida".

Chiar şi Naţl el însuşi nu se mai simţea ca la el acasă, ci stătea ca-n gazdă „la Persida".

Diminețile stetea, după ce se deștepta din somn, pînă tîrziu în culcușul lui și nu se scula decît pe timpul cînd știa că lumea începe să vie. Nici n-ar fi avut ce să facă cînd Persida le făcea toate atît de bine și se bucura că el n-o mai încurcă.

Peste zi stătea apoi cu oaspeții și mai ieșea, mai ales fără de nici o treabă, prin oraș, iară serile petrecea cu prietenii adeseori pînă tîrziu după miezul nopții. Și fiindcă așa, fără de nici o treabă, oamenii nu pot să stea, el se dăduse, de dragul prietenilor săi, la jocul de cărți.

Nu-i era Persidei nimic în lumea aceasta mai nesuferit decît jocul de cărți; dar n-avea încotro, acum așa trebuia să fie: în vreme ce dînsa alerga în treburile cîrciumei, el trebuia să intre în voile oaspeților.

Abia mai tîrziu, spre toamnă, a început ea să stea pe gînduri.

Era lucru hotărît, încă de la Viena, că socotelile Persida are să le poarte. Le și purta, întocmai ca mama ei, și dac-ar fi stat pînă în zori de zi, ea tot nu era în stare să se culce mai înainte de a-și fi făcut socoteala zilei. N-ar fi putut să doarmă liniștită, dacă nu s-ar fi încredințat mai înainte de a se culca, că nu în zadar a ostenit. Nici c-a avut o singură zi fără de cîștig: a avut însă zile, în care a pierdut mult din cîștigul pe care ar fi trebuit să-l aibă.

Negutătorie fără de pagubă nu se poate; înțelegea dar și Persida că trebuie să fie și cîte un om care mănîncă și bea fără ca să plătească. Trebuia Națl să-și cinstească prietenii, și Persida s-ar fi simțit greu jignită, dacă vreunul dintre dînșii i-ar fi cerut socoteala.

Ea ţinea însă socoteală şi despre ceea ce beau şi mănîncă prietenii, şi din zi în zi socoteala era tot mai încărcată.

Cînd cîştiga în jocul de cărţi, Naţl era voios, iară Persida se simţea jignită de gîndul, că el ia în cărţi banii de la oamenii veniţi la casa lui. Îi făcea deci semn să cinstească, pentru ca să arate că nu rîvneşte la cîştig.

El cinstea, şi masa se umplea de pahare, pe care Persida le umplea fie cu vin, fie cu punch, fie cu ceai.

Cînd perdea, Naţl era nerăbdător, şi Persida îi făcea semn să cinstească, pentru ca să arate că puţin îi pasă, dacă cîştigă ori pierde, că nu joacă decît spre a le face altora o plăcere.

Aşa ori aşa, socoteala se încărca, şi Persida tremura cînd vedea cărţile de joc.

Mai era apoi şi o altă socoteală care o neliniştea pe Persida.

Îi mersese vestea lui Naţl că dă şi pe datorie si atît le trebuia oamenilor, ca să se îmbulzească. Din zi în zi se sporea nu numai suma datoriilor, ci totodată şi numărul datornicilor, de la care numai cu cleştele mari ai fi putut să scoţi banii. Iară Naţl nu era omul care ştie să dea zor, ca să ajungă la ceea ce este a lui.

Deşi dar cîrciuma mergea foarte bine, cîştigul era foarte mic, fiindcă partea lui cea mare se pierdea în birt, unde atît de mult se trecea pe aşteptare.

Aşa nu puteau lucrurile să meargă înainte, şi nu trecea nici o seară fără ca Persida să-şi pună de gînd că are să vorbească cu Naţl. Ea însă nu ajungea să vorbească cu el. Lasă că era mereu nedormit şi posac, dar stetea totdeauna cu alţii, încît treceau

adeseori mai multe zile una după alta fără ca ea să poată schimba trei vorbe cu dînsul.

După Sîntă Maria, Persida s-a făcut deodată foarte voioasă. Ar fi voit să vadă numai oameni fericiţi împregiurul ei, ar fi fost în stare să-l poarte pe soţul ei ca pe un copil în braţe, miluia cu mînă plină pe săraci şi masa prietenilor lui Naţl era totdauna plină.

Simţea la început şi ştia foarte hotărît în urmă, că Dumnezeu s-a îndurat de dînsa şi a ascultat rugăciunile ei fierbinţi, că în curînd viaţa ei se va lumina şi lămuri, că muma ei va veni la dînsa.

Se simţea nespus de fericită, totuşi adeseori serile, cînd ea-şi făcea socotelile, iară el petrecea cu prietenii săi în joc de cărţi, o cuprindeau temeri grele, îşi punea de gînd să-l strîngă pe Naţl, ca să nu mai risipească cîştigul, care de aici înainte nu era numai al lor, şi ca din senin îşi aducea aminte de Bandi, a căruia urmă se perduse, şi de nenorocita lui mumă.

Trebuia să-l caute pe băiat, să-l găsească, să-l aducă la dînsa: nu era, la urma urmelor, în lumea aceasta nimeni care ţinea la dînsa ca el şi putea să-i fie la cîrciumă de un folos nepreţuit.

Şi trebuia să vorbească, în sfîrşit, cu Naţl, care de un timp încoace se ferea parcă dinadins de dînsa.

Simţise şi el că Persida e mai voioasă şi îşi dăduse seamă ce anume a deschis atît de mult inima ei, şi un fior de bucurie l-a străbătut şi pe dînsul. Numai pe o clipă însă. Foarte în curînd el şi-a dat seamă despre sarcinile ce cădeau asupra lui. Om acum, care nu se simţea legat prin nimic şi făcea tot ceea ce îi plăcea lui, el vedea în norocul ce-l aştepta o grea nenorocire, prin care ajungea să fie legat de mîni şi de picioare pe toată viaţa.

Nu! atît de mult se obicinuise cu traiul fără de griji, atît de mult se deprinsese cu gîndul că n-are el să-și petreacă viața cu Persida, încît nu mai putea să încapă în mintea lui și gîndul că el are să fie părinte.

— Spune-mi chiar acum ce vrei! zise el dar nerăbdător, cînd Persida îl chemă peste zi la o parte și-l rugă, ca deseară să potrivească lucrurile astfel, încît să poată sta un ceas de vorbă cu dînsa.

— Am să-ți spun multe, fiindcă au trecut luni de zile de cînd n-am vorbit cu tine — zise ea amărîtă — și trebuie să ne înțelegem în toată liniștea.

— Nu pot să-i las pe oameni singuri, întîmpină el îndărătnic, apoi se depărtă.

Persida stete cîtva timp turburată, apoi grăbi și ea în treburi. O mîhnea purtarea lui, dar ea n-avea timp să stea mîhnită și orișicum ar fi vorbit el, dînsa nu se îndoia că are deseară să vie mai devreme decît de obicei în iatacul lor. Era peste putință să nu vie: așa-l știa dînsa; așa zicea inima ei. Ea-l știa însă precum era odată, la Viena, mai-nainte de a se fi întîlnit cu Burdea și mai ales mai-nainte de a fi stat toate serile cu Oancea. De atunci încoace ea nu mai avuse timp să-și dea seamă despre schimbările petrecute în sufletul lui, și s-ar fi înspăimîntat, dacă și-ar fi dat seamă.

Ea avea cu toate aceste dreptate. După ce s-a gîndit și răzgîndit, Națl a luat hotărîrea de a se duce, și, pe-nserate, cînd a venit Oancea, i-a spus că n-are să stea decît pînă pe la zece.

— M-a poftit domnia-ei! adăogă el apăsat, pe astă-seară, ca să mă ia de scurt. Și am să mă și duc! adăogă apoi încă mai apăsat. Tot n-o s-o ducem noi mult, și e bine s-o știe aceasta cît mai curînd.

Oancea nu zicea nici albă, nici neagră, ci zîmbea numai a om care nu crede.

Pe la zece el trăgea mereu cu ochiul şi vedea că Naţl fierbe şi se frămîntă în el, ar vrea şi-l împinge firea, stă ca pe spini şi nu se poate urni din loc.

— Mai împarţi de trei ori, zise Oancea în cele din urmă.

— Da ! răspunse Naţl cu jumătate de gură şi împărţi înainte şi jucă mai departe.

Iar după ce trecură cele trei rînduri, el tot mai împărţi cărţile.

— Nu te duci ? întrebă Oancea.

— Mai aşteaptă ea — răspunse Naţl — poate să mai aştepte.

A şi aşteptat Persida stînd aşa singură în iatac şi gîndindu-se la toate cîte se petrec în lume.

Cum poate omul să se schimbe în lumea aceasta !

Odinioară s-ar fi simţit adînc jignită, greu umilită şi ar fi plîns lacrămi de amărăciune, dacă cineva, şi mai ales el, ar fi lăsat-o să aştepte ; acum şedea liniştită şi, ca să nu stea degeaba, şi-a scos din dulap ghergheful cu o lucrare demult începută, şi ar fi stat, dacă e vorba, pînă-n zori de zi. Îi era parcă nimic în lumea aceasta n-ar fi putut să-i strice voia bună, şi nu s-ar fi lăsat să fie turburată în lucrarea ei decît dacă ar fi aflat, poate, că-i arde casa în cap. Şi totuşi lucrul nu mergea ca mai-nainte ; era alta mîna care duce mai departe floarea începută astă-vară.

Femeie greu muncită, se perduse încetul cu încetul înfăţişarea ei aleasă şi gingaşe ; ridicînd ciuberele de apă şi oalele de la foc, mutînd mesele de la un loc la altul, punînd mîna la toate, ea se făcuse mai voinică, mai ţeapănă, dar totodată şi mai nodoroasă oarecum, ca copacul încă tînăr, dar mult bătut de vînturi. Ast-

fel nici mişcările ei nu mai erau cele de mai-nainte ; câlca mai iute, mai lat şi mai apăsat, prindea cu mîna întreagă cînd lua ceva şi se-nvîrtea în călcîie cînd se întorcea din o parte într-alta. Un singur lucru îi rămăsese : se ţinea şi acum dreaptă ca un grenadir.

Şi omul e cum îl vezi, dacă te uiţi bine la el.

Trăind mereu cu slugi proaste şi cu lume adunată în cîrciumă, ea perduse încetul cu încetul şi gingăşia sufletului. Nu se mai ruşina cînd auzea vorbe proaste, nu se simţea jignită cînd i se zicea vreo vorbă aspră, lua lumea cum o găsea şi vorbea iute, scurt şi aspru, ba era în stare să tragă şi palmi ori să dea brînci cînd vorba era să facă linişte şi bună rînduială în casa ei.

Dacă s-ar fi văzut ea însăşi pe sine cu ochii ei de odinioară, ar fi rămas cuprinsă de spaimă şi ar fi strigat : „Ah ! tare am căzut, Doamne !“ Nu putea însă să se vadă decît cu ochii ei de acum, şi aşa cum era se simţea mai bine decît odinioară, mai potrivită cu lumea în care trăia, mai croită pentru nevoile vieţii.

Schimbarea o vedea numai cînd se uita în oglindă : obrajii odinioară rotunzi se făcuseră lătăreţi, peliţa cea albă rumenită era galbenă şi oarecum întinsă, iară ochii ieşeau mari din cap ; se vedea c-a fost odată frumoasă, nu era nici acum slută : dar floarea se ofilise şi începea a-şi scutura foile.

Puţin îi păsa şi de asta ; sănătoasă să fie, căci de celelalte nu se îngrijea.

Perdută în lucrul ei de mînă, ea nu numai că nu s-a mîhnit, dar şi uitase că îl aşteaptă pe Naţl, şi abia după unsprezece ceasuri, cînd somnul a început să-i biruiască trupul obosit, a început şi ea să se neliniştească. Acum însă nu mai putea să se ţie ; e mare stăpîn somnul, cîtă vreme omul e în putere, şi Persida nu l-a mai asteptat pe soţul ei.

— Vorba era să mă aştepţi ca să-mi spui ceva, grăi Naţl, dimineaţa, pe cînd Persida se gătea ca să iasă la lucru.

— Aşa era vorba, răspunse ea ; te-am şi aşteptat, dar se apropia miezul nopţii fără ca să vii, şi oamenii cu mintea întreagă nu se înţeleg pe la miezul nopţii, cînd ţi-e mai mult să dormi decît să stai de vorbă.

Ea le zicea acestea fără pic de supărare, şi Naţl, care atît de mult se frămîntase în el, se simţea jignit că dînsa nu s-a supărat.

— Ei ! spune-mi acum ce ai pe suflet, căci văd că nu mai ţi-e să dormi, zise el înţepat.

Persida rămase cîtva timp pe gînduri. Grabă mare n-avea, şi ar mai fi putut să stea, aşa gătindu-se, vreo jumătate de ceas cu dînsul.

— De ce nu ! ? grăi dînsa. Dar să vorbim liniştiţi, ca oameni cuminte.

— Ca oameni cuminte, zise şi el. Mai ales tu nici nu poţi să vorbeşti altfel. Care-i porunca ! ?

— Nu mă lua aşa, căci din ale mele nu poţi să mă scoţi, grăi dînsa aşezată. Tu ştii că mie îmi place rînduiala bună în toate, şi dacă am găsit o dată că ceva e bine, nu mă abat de la hotărîrea mea. Sunt mai întîi două lucruri, asupra cărora trebuie neapărat să ne înţelegem.

— Cel dintîi e să nu mai stau la joc de cărţi, o întrerupse el ridicîndu-se puţin în culcuşul lui.

— Nu — zise ea — acesta e al treilea. Cel dintîi e să-ţi faci socoteala despre ceea ce prietenii tăi mănîncă şi beau în cinste. Eu am făcut-o şi e foarte mult.

— Şi ce vrei adecă ? să-i pun să plătească ? întrebă el supărat.

— Vreau numai să ne înţelegem amîndoi şi să chibzuim ce e de făcut, ca să stai mai puţin cu dînşii şi să începem a strînge banii de la datornici.

Naţl se dete jos din pat şi începu să se îmbrace şi el.

— Ai, la urma urmelor, toată dreptate, grăi el printre dinţi. Aici tu eşti stăpînă. Eu nu sunt decît a cincea roată la car. N-ai însă decît să te scapi de mine, dacă eu cu prietenii mei îţi suntem o sarcină prea grea.

Persida se uită lung şi rîzînd la el.

— Tu vorbeşti aşa şi crezi că faci vreun lucru mare. Ia, spune drept — zise cu inima deschisă — nu ţi-e ţie ruşine, cînd te gîndeşti că cîrciuma ar merge fără de tine tot atît de bine ca şi cu tine, dacă nu chiar mai bine ?

— Pe mine nu m-a făcut Dumnezeu ca să fiu cîrciumar, răspunse el.

— Eu văd că te-a făcut, deoarece eşti cîrciumar, întîmpină ea. Nu, Naţl, nu am să mă scap de tine, ci să te iau mai de scurt. Tu eşti om harnic, vrednic la toate şi bine pornit ; vinovată sunt numai eu, care am luat toată sarcina asupra mea şi prea te-am lăsat în voile tale. Asta nu mai poate să rămîie aşa. Gîndeşte-te că nu suntem noi singuri stăpîni pe avutul nostru : mîne ori poimîne, Dumnezeu ar putea să ne dăruiască vreun copil.

— Ba să ne ferească Dumnezeu de aşa ceva, căci sunt destui nenorociţi în lumea aceasta, grăi Naţl cu faţa întunecată.

Persida se cutremură, se uită speriată la el, apoi se lăsă încet pe un scaun din apropiere ; tot sîngele i se turburase ; vederea i se împăinginea ; îi venea să leşine.

Deşi vedea că e pus de cineva la cale, nu se aşteptase la o vorbă atît de grea, şi lovitura era pentru dînsa cu atît mai strivitoare cu cît venea ca din senin.

— Ştiu că nu grăieşti din inimă — zise ea după

ce-şi mai veni în fire — mă doare însă că pot să treacă asemenea vorbe peste buzele tale.

Lui Naţl îi părea rău de ceea ce făcuse; el n-avea însă destulă vîrtute ca să o mărturisească aceasta: era şi se simţea vinovat, dar tocmai simţămîntul acesta îl făcea mai îndîrjit.

— Ba vorbesc din inimă, zise el cu îndărătnicie.

— Minţi! strigă ea sărind în picioare. Tu ştii tot atît de bine ca mine, că în ziua în care am avea un copil, n-am mai fi nevoiţi să lăsăm lumea să creadă că nu suntem soţ şi soţie după lege şi căsnicia noastră ar fi mai fericită.

— Aş! întîmpină el. Căsnicie fericită cu tine nu se poate. Ar rîde curcile de mine, dac-aş spune că sunt cununat cu tine. Auzi, cununie? noaptea, prin ascuns, ca să nu afle nimeni! Minciuni popeşti, ca să mă prostească pe mine şi să te încarce în spinarea mea!

Persida stetea cu răsuflarea oprită în faţa lui. Îi părea că visează; auzea şi nu putea să creadă că de el sunt rostite vorbele pe care le auzea, şi sîngele îi năvăli spre cap.

Codreanu, care o cununase după ce dînsa s-a purtat atît de rău cu el, era ca un sfînt în gîndul ei.

— Nu te temi tu — zise ea — că Dumnezeu o să te pedepsească pentru aceste vorbe grăite asupra omului care ţi-a făcut cel mai mare bine în lumea aceasta!? Ce s-ar fi ales atunci de tine, dacă el nu m-ar fi ajutat ca să pot merge cu tine!?

— Veneai tu şi fără de boscoanele lui, întîmpină Naţl. Ştii tu prea bine ce căutai şi de ce te-ai legat de mine. Cine ştie ce va fi fost între voi mai-nainte!?

Persida nu se mai putea stăpîni. I se răscolise toată firea. Era lovită în tot ceea ce îi era mai sfînt şi-i venea să se răpeadă asupra lui, să-l scuipe-n faţă, să-i smulgă părul din cap, să-i scoată ochii cu ghearele.

Fără ca să-și dea seamă de ceea ce face, ea înaintă spre el și-i trase o palmă, apoi rămase dreaptă și neclintită în fața lui.

El se ridică zăpăcit în picioare.

Nu-și mai aducea aminte de cînd n-a mai îndrăznit nimeni să-i tragă palme lui, iar acum o femeie îl pălmuise. Nu știa ce să facă : îi era greu s-o atingă și nu putea s-o ierte.

— Ți-ai ieșit din fire ! ? zise el. Nu te temi că te strivesc ca pe un pui de pasăre ! ?

— La asemenea vorbe — răspunse ea — numai asemenea răspuns se cuvine ; nu m-ar ierta Dumnezeu, dacă mi-ar fi frică : poți să mă omori, dar nu să mă umilești !

El îi dete brînci ca s-o depărteze de la sine.

Ea se repezi din nou asupra lui și-i trase încă o palmă.

Cuprins acum de mînie oarbă, el încleștă mîna stîngă în părul ei bogat și începu s-o lovească cu pumnul — așa pe nimerite, în spate, peste umeri, în față, cum dă omul care nu mai știe ce face, iară dînsa se zvîrcolea ca să-l lovească și ea ori să-l apuce cu dinții, dar un singur gemet de durere nu scotea.

Înspăimîntat apoi de fapta sa și temîndu-se, ca nu cumva să se întețească și s-o lovească prea rău, el o lăsă, ieși repede din casă și încuie ușa în urma sa.

Persida, înfierbîntată, cu obrajii aprinși și cu părul vîlvoi, stete puțin zăpăcită, apoi se repezi după dînsul. Îi venea să iasă pe fereastra care era deschisă, să spargă ușa, numai să ajungă la el, ca să-i arate că nici nu s-a muiat, nici nu se teme de dînsul.

Ea puse mîna pe ușă și o zgudui de răsună toată casa.

— Vino-ți în fire — îi zise el — și nu ne face de rușinea slugilor.

Persida se dete înapoi, se potoli şi începu să-şi rînduiască părul şi hainele de pe trup.

Abia acum îşi dete seamă despre cele petrecute, şi o amărăciune, ei pînă acum necunoscută, îi cuprinse sufletul.

Stăm noi oamenii în căile vieţii adeseori cuprinşi de îndoială în loc şi nu putem să ne dumirim, dacă ceea ce înşine facem ori pătim e lucru în aievea petrecut ori numai un vis deşert şi fără de fiinţă adevărată, o închipuire a sufletului nostru, el singur cu fiinţă de-a pururea neîndoioasă.

Aşa stătea Persida acum.

Îi era parcă visează un vis urît afară din cale şi nu se poate deştepta.

Vedea în gîndul ei pe maica Aegidia şi, uitîndu-se în faţa ei aspră, ea se simţea, cum odinioară fusese, şi nu mai putea să se înţeleagă însăşi pe sine.

C-a fost bătută de dînsul, aceasta i se părea lucru firesc ; i se oprea însă mintea în loc cînd se gîndea c-a fost ea însăşi în stare să-l lovească pe el cu palma, c-a putut să se însoţească cu un om, care a dezbrăcat-o de firea ei.

„Ah ! ce-am ajuns, Doamne !“ suspină ea şi-şi acoperi faţa cu amîndouă mînile.

Nu ! nu îi era iertat să trăiască în nişte împregiurări, în care se înjoseşte ea însăşi pe sine.

Trecuseră luni de zile de cînd s-a întors la Lipova şi în timpul acesta n-a văzut nici pe muma ei, nici pe maica Aegidia, nici pe vreuna din prietenele ei de mai-nainte. Nu pentru că i-ar fi fost, poate, greu să dea ochi cu ele, ci pentru că nu-i venea să le vadă. Se stinsese din inima ei orişice sîmţămînt de iubire ori de recunoştinţă : trăia numai cu el, pentru el şi pierdută în purtarea de grijă pentru dînsul. Era ca fărmecată şi nu mai vedea în lumea aceasta decît cîr-

ciumă şi birt, slugi proaste, oameni ameţiţi de băutură şi în mijlocul tuturora pe soţul ei jucînd cărţi cu prietenii lui.

Iar acum nu mai înţelegea cum au fost aceste cu putinţă.

Persida căuta în sufletul ei sîmţămintele care au împins-o spre dînsul, şi nu-şi mai aducea aminte cuvintele care au înduplecat-o să-şi lege viaţa de a lui.

„De ce? de ce toate aceste! ? se întrebă ea. Ce am voit? Ce am căutat! ? Unde voiam să ajung! ?"

Cheia intră pe dinafară în zăvor şi se învîrti o dată, apoi iar.

Persida tresări ca speriată din somn şi rămase apoi neclintită în mijlocul iatacului, gata de a întîmpina pe soţul ei.

Trecu însă cîtva timp şi uşa nu se deschise.

Era lucru învederat că el a descuiat numai pentru ca dînsa să poată ieşi cînd va voi.

Un semn de pace, de părere de rău, de căinţă!

„Ah! Doamne! zise ea, el are, la urma urmelor, toată dreptatea!"

Îl scosese din averea părinţilor lui, îl despărţise de muma lui, stricase tot rostul vieţii lui şi voia acum să-l mai desfacă şi de prietenii lui.

Ce viaţă i-a făcut ea lui!? Ce i-a dat în schimb pentru tot ceea ce i-a luat! ?

Ochii ei acum, abia acum se umplură de lacrămi.

„Nu! zise ea adînc pătrunsă, fără de binecuvîntarea părinţilor nu e cu putinţă fericire casnică!"

El avea dreptate: minciună, o mişelească înşelăciune a fost cununia lor. Nu din răutate a făcut Codreanu această nenorocită cununie, nu, ci fiindcă e om slab, care nu poate să zică ba, fiindcă ea a voit.

„Cununia se face nu pentru Dumnezeu, care toate le ştie, ci pentru lume şi-n faţa lumii — strigă ea dis-

prețuită de sine — și eu nu soția lui am fost, ci femeia care i s-a dat cu ochii închiși."

Cuprinsă apoi de fiori spasmotici, ea începu să tremure și-și acoperi fața cu mînile; vedea în fața ei pe Reghina.

Căci ea nu se mai simțea singură, ci avea să răspundă și pentru o viață încă neîncepută.

Iar femeia, cînd nu mai știe ce să facă, începe să plîngă și plînge mereu pînă ce nu se luminează.

„Ah! sărmana mea mamă!" suspină ea în cele din urmă mai ușurată și începu să-și adune lucrurile și să se gătească de plecare.

Era hotărît și-n gîndul, și-n inima ei, că nu mai poate să stea aici, unde nu mai avea ce să caute și nu găsea decît înjosire.

Ușa se deschise încet, și Talia, slujnica, se ivi sfiicioasă în prag.

— Porcii — zise ea — sunt flămînzi și n-avem tărîțe ca să le gătim lăturile.

Persida tresări din nou.

— Să vă dea jupînul, răspunse ea fără ca să se uite la slujnică.

— Jupînul nu-i aici, s-a dus de-acasă, întîmpină slujnica.

— N-aveți decît să așteptați pînă ce se întoarce.

Talia ar mai fi voit să zică ceva; văzînd însă că stăpînei sale nu-i e de a sta de vorbă, ea se retrase și închise iar ușa.

Persida rămase pe gînduri.

Cine putea să știe, unde se va fi dus și cînd se va fi întorcînd el!?

Ea nu putea să lase porcii flămînzi, nu putea să lase cîrciuma și birtul și întreaga gospodărie în voia slugilor, trebuia să mai stea pînă ce se va fi întors el.

„Ah, ce om!? zise ea, jaf are să fie! Praf și cenușă au să se facă toate după ce voi fi plecat eu!“

Aruncîndu-și apoi o cîrpă în cap, ea ieși ca să vadă ce se mai petrece pe afară. Nu băgase de seamă că împregiurimile ochiului stîng îi erau roșite, aproape sîngerate, și puțin i-ar fi păsut, dac-ar fi băgat de seamă; putea lumea să știe de ce dînsa nu mai poate să stea cu el.

Un lucru nu-i trecea Persidei prin gînd: că el s-a dus cu hotărîrea de a nu se mai întoarce.

O știa aceasta Talia, căreia el i-o spusese, o știau peste puțin toate slugile, o știa în cele din urmă întreaga Lipovă; singură Persida alerga ca și cînd nimic nu s-ar fi petrecut, îl aștepta să se întoarcă și abia tîrziu, după-amiază-zi a început să se neliniștească.

„Fie ce-o fi, eu tot eu rămîn!“ zise ea ridicîndu-și ca odinioară capul și simțindu-se mai tare decît orișicînd.

Și era în adevăr tare Persida; mai tare însă decît dînsa era altă ceva.

Pe-nserate o apuca din cînd în cînd cu frig, i se tăiau picioarele, îi venea să leșine: ea se ținea, se opintea să-și biruiască firea, dar era din ce în ce mai istovită.

— Talio — grăi dînsa în cele din urmă grăbită și cuprinsă de spaimă — vino cu mine-n casă, vino că mor! Vino, Talio, vino și mă freacă să mă-ncălzesc, că nu mă mai simt!

CAPITOLUL XVIII

BLESTEMUL CASEI

Se deprinde omul cu toate, şi Mara se deprinsese şi ea a nu-şi vedea fata, care era numai aci peste Murăş. Vedea în toate zilele casa în care o ştia adăpostită, şi afla în toate zilele, fie de la Talia, fie de la altcineva ce face şi cum îi merge. Aşa trebuia să fie şi altfel nu se putea. Se înfipsese în mintea Marei gîndul că fata ei are în cele din urmă să-l părăsească pe neamţ şi cu cît mai singură o lăsa, cu atît mai curînd ajungea să-l părăsesacă. De aceea Trică n-avea nici el să meargă pe la dînsa: toţi trebuiau s-o părăsească, pentru ca, văzîndu-se singură, să-şi vie în fire.

Creştea inima Marei cînd afla că Persida e harnică, strîngătoare şi totdeauna la locul ei, şi mai vîrtos creştea cînd i se spunea că neamţul mănîncă şi bea, perde zilele şi petrece nopţile în joc de cărţi: aşa trebuia să fie, dacă era vorba ca Persida să se sature de dînsul.

Nu s-ar fi împăcat însă Mara atît de uşor cu soarta, dacă Persida ar fi fost singurul ei copil. Îl mai avea însă şi pe Trică. Ah, ce fecior! Se făcuse deodată ca bradul de munte, şi înalt, şi peptos, şi lat în umeri, şi era sprinten şi harnic şi îndemînatic, şi cuminte ca o fată mare. Nu trecea în faţa lui Bocioacă nimeni

înaintea lui, iar nevasta lui Bocioacă se uita la el parcă i-ar fi fost frate, copil, nu alta. Iară Bocioacă şi nevasta lui aveau o fată, pe Sultana, care trecuse de doisprezece ani; li se vedea gîndul cît de colo. Dară nici c-ar fi putut să facă o mai bună alegere.

De un lucru nu ţinea Mara seamă: că feciorul ei era o matahală nespălată şi nepeptănată, de care fetele se speriau. Puţin îi păsa lui Bocioacă de aceasta: el vedea pe omul verde, voinic, cu bună rînduială, şi totdeauna la locul lui. Iară nevasta lui Bocioacă vedea numai pe omul care era-n stare să sară şi-n foc, şi-n apă, să-şi dea chiar sufletul pentru ea. Ţii la un cîne pe care ţi-l ştii credincios: cum să nu fi ţinut ea la omul pe care-l ştia gata de a face orişice pentru dînsa!? Îi era parcă ar trebui să i se întîmple o mare nenorocire, dacă el ar fi departe de dînsa, şi de aceea îl ţinea mereu pe lîngă sine, se uita-n ochii lui cînd voia să facă ceva, şi era destul ca el să stea la îndoială pentru ca ea să-şi calce pe inimă. Mare lucru e să găseşti un om, în care ai deplină încredere.

Tot mare lucru e însă şi să ştii că te bucuri de toată încrederea. Tremura Trică în toată clipa şi stetea mereu treaz, ca nu cumva fie stăpînul, fie mai ales stăpînă-sa, să se căiască de a-i fi dat toată încrederea — şi nu o dată se petrecea o grea luptă în sufletul lui.

Intrase băietan, copil aproape, în casa lui Bocioacă; încetul cu încetul însă s-a făcut flăcău, om deplin. Asta o vedea şi Bocioacă; nevasta lui însă îl lua şi acum tot drept băietan, mai mult copil decît om făcut, şi-ar fi fost în stare să-l pună să-i toarne apă cînd se spală pe cap. Ba ea se simţea oarecum răsfăţată cînd ochii lui cruzi se opreau ca perduţi asupra braţelor ei rotunde, asupra umerilor ei înveliţi în carne moale şi căutau cu un fel de frică părţile mai ascunse ale nuri-

lor ei. De ce adecă i-ar fi fost date aceste, dacă ochii nevinovaţi n-ar fi putut să se încînte de ele !? Dacă-i place bogatului să-şi desfăşure comorile, e firească şi pornirea femeii de a-şi arăta nurii mai ales cînd n-are de ce să se teamă.

N-avea, nu ! n-avea de ce să se teamă : Trică era ca steanul de piatră şi, nici ars în foc, nici tăiat cu ferăstrăul, n-ar fi spus nimănui ce se petrece în sufletul lui.

Prea se simţea bine, pentru ca să nu rămîie el sigur de sine.

Nu se petrece însă în lumea aceasta nimic fără ca să iasă în cele din urmă la iveală.

Mara şedea singură în casă, pe-ntunerec. De ce să mai strice lumînarea cînd n-avea pe cine să vadă în zarea ei, iar gîndurile-i se înşirau mai limpede aşa pe nevăzute. Se zbătea femeia, căci om era şi avea inimă de părinte.

Aflase că neamţul a bătut pe Persida, apoi s-a dus, a părăsit-o — în sfîrşit — a părăsit-o : o aflase aceasta şi nu putea să se bucure.

Ah ! cum ar fi vrut să-l scuipe în faţă, să-i scoată ochii, să-i smulgă părul din cap, să-i rupă hainele de pe trup. Nu ! asta nu putea să rămîie aşa !

Nu-i vorba, lucrurile veniseră cam după cum şi le închipuise ea : n-ar fi crezut însă c-o să-i cadă atît de greu. Nu mai avea odihnă : din ce în ce tot mai tare se simţea împinsă a se duce să-şi vază fiica.

Afară, în tindă, se ivi un zgomot : intrase cineva şi căuta pipăind uşa casei.

Mara sări furtunoasă în picioare, făcu un pas mare şi deschise uşa.

Nu putea să vadă nimic.

— Cine e ? Ce vrei ? întrebă ea.

— Să vii — răspunse Talia gifiind — că e foarte rău. Am lăsat-o cu moaşa şi alerg după doctor!

— Cu moaşa! strigă Mara ca ieşită din fire şi se porni ca alungată de iele şi fără ca să mai închidă uşile în urma ei. Cu moaşa!? zise ea peste puţin. Dar eu nu ştiam nimic; mie nimeni nu mi-a spus!

— Nu ştiam nici noi, grăi Talia alergînd după dînsa. O ştii cum e: nu stă cu nimeni de vorbă, le închide toate în sufletul ei.

— Aşa mă pedepseşte Dumnezeu pentru că am fost cîinoasă! urmă Mara şi alergă mai departe făcîndu-şi mereu cruce şi rugînd mereu pe Maica Preacurată să fie milostivă şi să n-o certe cu prea multă asprime.

După ce trecu podul, ea se opri: îi era parc-ar vrea să se despice în două. Singură nu putea să meargă; trebuia să-l ia şi pe Trică cu dînsa. Trebuia — şi-i era atît de greu să se abată din drum, iară Talia îşi urma drumul, ca să-l caute pe doctor.

Mara scrîşni puţin din dinţi şi ridică pumnul, apoi o luă cu paşi încă mai grăbiţi spre casa lui Bocioacă.

Trică, doi ucenici, Marta, Sultana şi o slujnică erau adunaţi în curte, la cazanul în care ferbea cu clocote lictarul de prune, cînd Mara intră cu o falcă în cer, cu alta în pămînt.

— Ce e!? întrebă Trică speriat.

— Să vii cu mine, grăi Mara grăbită. Neamţul a stîlcit pe Persida în bătăi. E rău, foarte rău. Moaşa e la dînsa şi Talia s-a dus după doctor. Asta nu poate să rămîie aşa!

Trică rămase ca înfipt în pămînt.

Ştia şi el că Persida nu are trai bun cu soţul ei şi nu o dată îşi făcuse amarnice mustrări pentru c-a alergat pe la Sîn-Miclăuş şi pe la Buteni, ca să-i lege pe toată viaţa. Încetul cu încetul însă se deprinsese cu gîndul, că aşa le era soarta şi că mai rău ar fi fost,

dacă ei n-ar fi cununați. Văzînd acum pe mumă-sa turburată și aflînd că soră-sa e rău, se turbură și el și-și dessumecă mînecile de la cămașă, ceea ce era obicinuit s-o facă totdeauna, cînd pleca undeva.

Marta se uită lung la el.

Așa, în starea în care-l vedea, nu-l putea lăsa să se ducă. Îl știa om de fire năvalnică și în starea în care se afla, ar fi putut să se avînte în vreo primejdie.

— Dacă e moașa la dînsa și mai vine și doctorul — zise ea — eu nu știu ce ajutor ar mai putea să-i dea Trică.

— Să-i arăte că e frate! grăi Mara.

— Asta o știe dînsa! întîmpină Marta.

Iară Trică tăcea și sta nemișcat.

— Care va să zică nu vii? îl întrebă Mara cu stăruință.

— Ce să fac eu acolo? răspunse el.

Mara se uită lung și aspru la dînsul, apoi la Marta: le înțelegea toate și era cuprinsă de simțămîntul că nu mai are nici băiat.

— Ei bine! Sunt eu și singură destul om! grăi dînsa, apoi le întoarse spatele și se duse ca vîrtejul peste cîmpul întins.

Persida știa că mama ei ar veni la dînsa, dacă ar ști, dar n-o aștepta. Se gîndise în mai multe rînduri să trimită pe Talia la dînsa, îndată însă ce se simțea mai bine, ea-și schimba gîndul. „Nu e nimic — își zicea — are să treacă și asta: de ce s-o mai turbur degeaba? Eu singură mi-am făcut-o: eu singură s-o și port!“ Cînd însă îi era din nou greu, cînd o cuprindea simțămîntul, că nu mai poate să trăiască, îi scăpau vorbele: „Ah, săracă mama mea!“ Așa i-a venit moașei gîndul să trimită pe Talia și la Mara.

Era bun gîndul acesta, nu însă acum, cînd Persida avea trebuință de cea mai deplină liniște, iar în liniște și cu bună cumpănire nu puteau să se petreacă lucrurile după ce trecuse atîta timp de cînd Mara nu și-a văzut fata și erau atît de triste împregiurările în care o revedea. A dat însă Dumnezeu, ca Trică tocmai acum să-și dea pe față slăbiciunea, și Mara, mergînd spre cîrciuma de la Sărărie, era atît de supărată pe Trică, încît își uitase supărarea de mai-nainte. Depărtîndu-se cu inima de la Trică, toată dragostea, pe care o avuse mai-nainte pentru dînsul, se revărsă deodată asupra Persidei. Va fi stat ori nu mai-nainte vreodată pe gînduri, acum era pătrunsă cu desăvîrșire de sîmțămîntul că Persida nu e vinovată de nimic.

„Eu am fost mamă rea, femeie cu inimă cîinoasă!" își zise ea bătîndu-se cu pumnii în cap.

Atît era de căită și de muiată, încît, ajunsă la cîrciumă, unde alergase cu atîta grăbire, se opri în loc și nu îndrăznea să intre la fata ei.

Ea trimise pe o fetișcană, care spăla vase în bucătărie, să cheme pe moașa, iar după ce moașa ieși, o întrebă dacă Persida știe ori nu, că ea vine.

— S-o iei pe departe și să-i spui că sunt aici, îi zise apoi. Iar dacă vezi că n-ar fi bine să intru, eu stau și afară.

Și era gata Mara să stea toată noaptea la ușă.

Vorba e numai, că n-avea nevoie.

— Uite — îi zise moașa Persidei, care zăcea într-un fel de amorțeală — ar fi, poate, bine să trimit pe cineva la mama d-tale, ca să vină și ea.

Persida își deschise ochii și-i ridică spre ea.

— De ce s-o mai mîhnim!? răspunse ea. I-ar fi foarte greu. Mai bine să nu afle nimic decît după ce vor fi trecut toate.

— Ea știe — răspunse moașa — a aflat de la nu știu cine; crede însă că te-ai supăra, dacă ar veni.

— Nu-i adevărat! grăi Persida ridicîndu-se puțin. Mama nu poate să creadă una ca asta. Ea știe că nu sunt eu vrednică să vie dînsa la mine.

— Uite, e aici, zise moașa; să intre?

— Săraca mama mea! mama mea cea bună! grăi Persida și-și ascunse capul în perini.

Așa a găsit-o Mara cînd a intrat.

— Lasă, draga mamei! Să nu te sperii, că au să treacă toate cu bine. Asta e soarta femeilor! zise ea încet și se plecă asupra ei, ca să-i potrivească perinile la căpătîi și să-i mîngîie fruntea, atingînd-o cu vîrfurile degetelor.

— Nu e nimic — adăogă ea — fii liniștită, draga mamei.

Persida, fără ca să ridice ochii la dînsa, îi apucă mîna, o duse la buze, o sărută în mai multe rînduri și astfel steteră cîtva timp tăcînd amîndouă.

— Dumnezeu e bun — șopti în cele din urmă Persida — și a voit să mă scape de cea mai aspră pedeapsă. E bine că s-a întîmplat așa. Te rog, mamă — urmă apoi peste puțin — să cauți pe Bandi. E nenorocit, sărmanul, n-are pe nimeni în lume și mi-a fost credincios: să-i dai, dac-ar fi să nu mă mai scol, tot ceea ce rămîne de mine.

— Ei — răspunse Mara — nu moare omul atît de ușor; abia de aici înainte ai să trăiești și tu. Mulțumește lui Dumnezeu că te-a scăpat de omul acela, care ți-a făcut atîta rău.

Persida se întoarse puțin în culcușul ei și ridică ochii spre dînsa.

— Nu-l osîndi, mamă — grăi dînsa — că e nenorocit și el, mai nenorocit decît mine.

Mara se dete puţin înapoi. Îi venea să plece.

— Care va să zică şi acum tot vorba cea de odinioară! zise ea cu amărăciune. Tot tu cea vinovată!

Persida se întoarse mai mult spre muma ei şi se ridică puţin.

— Eu, mamă, şi sîngele tău, grăi dînsa. Niciodată el n-ar fi ridicat mîna asupra mea, dacă nu l-aş fi lovit eu mai înainte. Nu poate un bărbat să treacă peste una ca asta, şi mi-ar fi mie ruşine, dacă el...

Uşa se deschise încet şi sfiicios, şi Naţl lăsă pe doctorul Blaubach, un bătrîn mărunţel cu favorite cărunte, să intre în casă.

Persida se lăsă iar în culcuşul ei, iară Mara se ridică şi rămase-n faţa patului, stînd dreaptă, ţeapănă şi cu ochii ţintă la ginerele ei, care, zărind-o, se dete cu capul plecat şi cu faţa galbenă un pas înapoi.

Aşa rămaseră ei tot timpul în care doctorul vorbi încet cu moaşa, ca să se dumirească asupra stării în care se afla Persida. Cînd doctorul se apropie apoi de pat, ca să cerceteze mai de aproape, Mara se dete la o parte cam spre uşă, iară Naţl înaintă umilit spre dînsa, îi luă mîna şi i-o sărută de două ori, una după alta.

Lucrul acesta se petrecuse atît de iute, şi-n faţa lui Naţl, în mişcările lui, în toată înfăţişarea lui era atîta căinţă şi atîta uimire, încît Mara se sîmţea cu desăvîrşire muiată şi abia după cîtva timp se dezmetici şi se dete un pas înapoi.

— De! grăi doctorul, eu puţin ajutor pot să dau aici. Trebuie să mai aşteptăm, ca natura să-şi facă lucrarea. Dacă s-ar întîmpla ca să piardă prea mult sînge şi să leşine, să mă chemi, urmă el întorcîndu-se spre moaşă. Pe cît pot să judec — îi zise apoi lui Naţl — copilul e perdut, dar mai departe toate au să se sfîrşească bine, numai linişte să-i lăsaţi, înainte de

toate liniște! Am să mai trec pe aici înainte de miezul nopții.

Grăind aceste, el se depărtă, iar Națl îl însoți pînafară.

Mara nu mai știa ce să facă. Era-n ea ceva ce o împingea să meargă după el, să-l apuce, să-i zică trei vorbe acolo unde Persida nu putea să le audă; firea ei cea slabă n-o ierta însă să se depărteze de la patul Persidei, iar în fața Persidei nu putea să-i zică nimic, trebuia să le primească toate, să le sufere toate, ca să n-o turbure pe dînsa.

„Ah! Doamne! își zise ea cătrănită, ține și acum la el, ține mai mult decît la orișicine! Asta e blestemul casei mele: țin amîndoi copiii mai mult la străini decît la mine și la ai lor. Prea mi-e slabă inima!"

Cînd îl văzu pe Națl întorcîndu-se, ea nu-și mai putu stăpîni firea: înaintă spre el și-i zise încet și aspru:

— N-ai auzit ce-a zis doctorul? Lasă-ne singure, ca să fie liniște!

Națl se opri.

— Eu rămîn aici, afară, la ușă — răspunse el — dar nu pot să plec.

— Nu e liniște-n casa aceasta cîtă vreme te afli tu în preajma ei! grăi Mara mai tare, ridicînd amîndouă mîinile. Te-ai dus o dată: dus să fii!

Persida se ridică cuprinsă de spaimă din culcușul ei, iară moașa alergă la Mara s-o liniștească.

— Nu pot să mă duc! grăi Națl așezat și hotărît. Cînd m-am dus, o știam sănătoasă și vrednică, și m-am dus, ca s-o scap de un nemernic ca mine, care numai rău i-a făcut și nici un bine nu poate să-i facă: în starea în care ea se află acum, nici cel mai nemernic bărbat nu poate să-și părăsească soția.

— Îi mulțumesc lui Dumnezeu c-o scap și așa din

ghearele tale! strigă Mara. Tu, bărbatul ei!? Ea, ţie soţie!? Călău i-ai fost! Iată ce-ai făcut din ea!

— Rabdă, Naţl dragă — strigă Persida — rabdă-le toate de la mama, că mi-e mamă, şi e bună mamă. Da, mamă, mi-e bărbat şi-i sunt soţie după lege, în faţa lui Dumnezeu, ca să ne ajutăm la nevoie unul pe altul, eu pe el — el pe mine.

Mara îşi puse mîinile în cap: îi venea să-şi smulgă perii din cap, să-şi rupă hainele de pe trup, să se dea cu capul de perete.

— N-ai tu la nici o nevoie trebuinţă de ajutorul lui, zise ea mai potolită. Dacă e vorba...

Deodată ea se opri şi rămase cu ochii sticloşi, ca ieşită din fire.

— Vai de mine! Vai de mine! Uşile casei au rămas deschise şi tainiţa din perete nu-i acoperită! strigă ea şi ieşi ca dusă de frica morţii.

Şi cum, Doamne, să nu fugă, cînd atît îi mai rămăsese şi ei!?

CAPITOLUL XIX

VERBONCUL

Mari lucruri se pregăteau în lume.

Feciorii duşi în cătănie pe la Mantua, Verona şi Veneţia, scriau de acolo, că s-a ivit un oarecare Garibaldi, mare general, care umblă să-i adune pe italieni sub arme şi să-i ridice asupra împăratului ; iară ungurii şopteau între dînşii şi se lăudau prin ascuns, că Kossuth al lor stă în legătură cu Garibaldi şi are şi el să se întoarcă la primăvară, ca să alunge cătanele împărăteşti, să-i scoată pe beamteri din ţară şi să facă iar vreme ungurească, cum era pe timpul rezmiriţei.

La masa cea mare din birtul de la Sărărie, unde beamterii puneau lumea la cale, era, ce-i drept, lucru hotărît că Garibaldi are, cu toţi ai lui, să pată mare ruşine. Erau însă şi acolo oameni, care, mai ales prin apropierea Murăşului, nu bucuros umblau serile singuri. Venise adecă şi ştirea că italienii au început să arunce beamteri şi cătane în mare, în lacul Guarda, în rîul Adige, şi mare minune n-ar fi fost, dacă ungurii s-ar fi luat şi ei după italieni.

Pe la Lipova nu prea erau, ce-i drept, mulţi unguri, dar puteau să vie de pe puste, unde se sporiseră făcătorii de rele, încît nu trecea zi fără ca să se întîmple ceva pe drumurile ce duc spre Arad.

Curat ca în vremea ungurească!

Se uita Persida, biata, și de cîte trei ori la fiecare necunoscut ce-i intra în cîrciumă, ba nici de cunoscuți nu se apropia decît cu sfială. Atît de mult se învrăjbiseră oamenii între dînșii, încît nu mai știai, în cine poți și în cine nu poți să ai încredere, și Națl își făcea cu gura lui slobodă prea mulți dușmani.

Dar nu se mai plîngea Persida de dînsul.

Scos, sărman de el, din ale lui, despărțit de mamăsa, la care ținea din zi în zi mai mult, și în vrajbă cu tatăl său, care se uita în altă parte cînd se întîmpla să-l întîlnească, el trăia și nu trăia. Singur gîndul că asta nu poate să meargă tot așa, mai ținea caldă inima în el. Aștepta însă, mereu aștepta, ca vreo întîmplare să schimbe mersul lucrurilor, dar nu era în stare să ia vreo hotărîre. O dată s-a hotărît și el, atunci, cînd a părăsit pe Persida; foarte în curînd însă s-a încredințat că fără de Persida nu poate să trăiască. Îi fusese dragă odinioară; acum însă, văzînd-o iar voinică și plină la față, harnică și mereu voioasă, se uita la ea ca la un fel de minune, și adeseori își zicea cu lacrămile în ochi: „Doamne, cum ar iubi-o mama, dac-ar cunoaște-o!"

Persida, văzîndu-l mereu posomorît și nerăbdător, supărat pînă chiar și de bunăvoința ei, ba adeseori chiar răstit, umbla cu el parcă nu i-ar fi fost bărbat, ci copil bolnăvicios. Singurul ei gînd era să-i facă viața mai suferită, și orișice ar fi făcut el, ea era mulțumită, dacă-l vedea mai voios.

Nopțile se deștepta în mai multe rînduri din somn, ca să vadă, dacă somnul lui e ori nu liniștit. Diminețile el se scula tîrziu și cu anevoia, lua papucii în picioare și scurteica cu blană în spinare și era în stare să rămîie toată ziua nespălat și nepeptănat. Persida îi peria deci hainele, îi curăța ghetele și-l ajuta

ca pe un copil să se îmbrace. Fața lui nu se lumina însă decît seara, la masă cu beamterii.

Ochii i se umpleau de văpaie cînd vorba venea la război și la Radetzky, generalul împărătesc, care știa să-i țină de scurt pe italieni și putea, la nevoie, să-i învețe minte și pe unguri. Cînd vorba era despre acesta, i se răscolea toată firea, i se încordau toate puterile și iar se simțea om deplin — căci tare îi erau nesuferiți ungurii, care ocărau mereu pe nemți. Persida nu se supăra deci, dacă el pleca serile, ca să însoțească pe vreunul dintre beamterii mai fricoși, și, încurcîndu-se mai pe ici, mai pe colo, se întorcea numai tîrziu, după miezul nopții. Știa că aceste cîteva ceasuri petrecute cu nemții sunt viața lui, și se bucura că mai trăiește și el; iar acasă nu mai stătea singură, ci cu Bandi, care se făcuse băiat voinic și inimos.

Sărmanul Bandi!

Era ungur și el, dar singurul ungur, pe care Natl putea să-l sufere. Și avea de ce.

Într-una din zile, Vlaicu, unul din cărăușii care trăgeau des la cîrciumă, ceruse de la Națl o roată, cu împrumutare, pînă ce rotarul va fi dres pe a lui, care se stricase.

— Bine, omule — îi zise Națl peste vreo săptămînă, cînd dete iar cu ochii de el — dar roata cînd mi-o aduci?

— Oho! răspunse Vlaicu, am adus-o demult și am dat-o în primirea fratelui d-tale.

— Ce fel, ce frate!? întrebă Națl mirat.

— Băiatul, Bandi, grăi Vlaicu. Tare seamănă cu d-ta; nu ți-e frate?

Națl era atît de turburat, încît nu-i mai răspunse nimic.

Așa era!

Îl vedea pe Bandi ca-n aievea în fața sa. Nu o dată îi păruse și lui că seamănă, acum, după ce a mai crescut băiatul, cu cineva, dar nu putuse să-și dea seamă cu cine anume. Acuma era dumirit.

„Nu — zise el speriat de gîndul ce se ivise în mintea lui — cu mine nu seamănă. O fi semănînd cu tata."

Era urît gîndul acesta, dar nu mai putea să scape de el. I se răscolise deodată sufletul și-și aducea acum aminte și de Reghina. O știa din copilăria lui ; o vedea și pe dînsa ca-n aievea cum fusese atunci, cînd venea cu coșul după carne și stetea voioasă și rîzînd în ușa măcelăriei.

Așa era !

Era viu afară din cale, dar încă nehotărît simțămîntul, pe care-l stîrnise gîndul acesta în sufletul lui. Ceea ce știa, era numai c-ar fi voit să nu știe, să scape, să nu-l mai vadă în ochi pe Bandi, să uite că l-a văzut în viața lui.

Prea îi era milă și nu voia să-i fie, căci mila te leagă, te supune, te robește.

Lumea toată luase parcă deodată altă față, și toate lucrurile ieșeau altfel în ea la iveală.

Vlaicu se dusese demult în căile lui, și Națl stătea tot uimit în loc, neștiind încotro are să apuce.

„Sărac de tine, tată !" zise el în cele din urmă înduioșat și plin de căință.

Era peste putință ca el să nu le fi știut toate, și fiul era cuprins de fiori reci, cînd își închipuia suferințele prin care a trecut tatăl său, văzînd pe acea femeie atît de nenorocită și știindu-și copilul de pripas.

„Și toate pentru mine și pentru mama mea, zise el ; toate pentru liniștea casei sale, toate din simțămînt de datorie : înspăimîntătoare pedeapsă pentru o clipă de slăbiciune ! Nemiloasă lege de viețuire !"

Da! da! Altfel nu putea tatăl său să facă! Orişice altă ar fi făcut, ar fi fost un nou păcat din alt păcat născut. Aşa trebuia să facă, şi fiindcă aşa a făcut, el avea dreptul de a fi aspru şi de a cere mult de la alţii.

Dacă-n clipa aceasta s-ar fi pomenit în faţa tatălui său, el ar fi căzut în genunchi la picioarele lui, i-ar fi sărutat mînile şi i-ar fi cerut iertare. Simţămintele însă, întocmai ca gîndurile, vin şi trec prin suflet, şi peste puţin, cînd a dat cu ochii de Bandi, Naţl a scăpat vorbele:

„Dar el ce-a păcătuit, sărmanul!?"

Era în sufletul lui o luptă grea, şi dacă în clipa aceasta Bandi îi părea o jertfă adusă bunei rînduieli, în clipa următoare el i se arăta ca o pedeapsă vieţuitoare.

De ce s-a mai născut şi el pe lumea aceasta? De ce trebuia să se nască, să rămîie în viaţă şi să treacă prin toate suferinţele!? De ce ne mai naştem, la urma urmelor, cu toţii!?

Frămîntat de aceste şi de alte asemenea întrebări, el nu putea să scape de gîndul că viaţa nu e decît o pedeapsă, pe care nu-ţi rămîne decît s-o porţi aşa cum ţi s-a croit, că vinovat e orişicine care trăieşte, şi că suferind, spăşeşti, te curăţi de păcat şi te înalţi tu însuţi prin tine. I-o spusese aceasta Persida în atîte rînduri, dar el nu era în stare s-o înţeleagă; acum o înţelegea şi Persida i se părea născută anume pentru ca să-l despartă de părinţii lui, să-l despoaie de averea lui, pentru ca printr-însa să sufere el şi ai lui. Vedea o legătură tainică în toate, şi mintea i se oprea în loc, cînd se gîndea la slăbiciunea pe care Persida o avea pentru Bandi. Tocmai de aceea însă nici tăiat n-ar fi dat pe faţă gîndurile ce-l frămîntau.

Era însă peste putinţă, ca Persida să nu simtă că soţul ei e frămîntat de vii stări sufleteşti. Era obosit şi muiat, vorbea mai încet şi glasul îi era mai puţin aspru, i se îndulcise oarecum toată firea.

— Ce ai tu? îl întrebă ea tîrziu după-amiază-zi, cînd steteau, ca de obicei, singuri şi fără de nici o treabă.

El tresări ca prins asupra unei fapte rele.

— Eu? zise apoi. Ce să am? Nimic! Stau aşa pe gînduri. Ce păcat că Bandi nu e încă de optsprezece ani, ca să se dea la oaste: altă viaţă nu e pentru un om de pripas ca dînsul.

Persida se uită uimită la el. Nu putea să înţeleagă cum a ajuns el, aşa deodată, la gîndul acesta, şi nu ştia ce să-i răspundă.

— Ştii tu — urmă el peste puţin — că în iarna aceasta se va face recrutarea cu multă asprime şi pe Trică al vostru îl iau fără doar şi poate.

Persida se cutremură, răcită pînă-n măduva oaselor. Nu-l văzuse demult pe Trică. Nu mai venea pe la dînsa: erau supăraţi unul pe altul, şi nici Naţl nu-l vedea bucuros la casa sa. Dar tot soră şi frate erau. După legea timpului de-atunci, feciorii luaţi la oaste rămîneau zece ani în linie şi încă doi ani în rezervă, erau duşi în ţări străine şi depărtate, li se schimba tot rostul vieţii. Cum ar fi putut Persida să se împace cu gîndul că fratele ei are şi el să fie luat la oaste?

În nenumărate rînduri, stînd aşa singură şi gîndindu-se la viaţa ei cea tristă, ea s-a bucurat că-l ştia băiat aşezat, harnic şi cu rost făcut, şi dacă nu mai era mereu mîhnită ca mai-nainte, voia bună i-o dedea gîndul că are mama ei destulă mîngîiere prin Trică. Era peste putinţă ca ea să piardă şi mîngîierea aceasta!

— Ar fi lucru grozav! zise ea uitîndu-se lung la Naţl, mirată, că el a ajuns, aşa deodată, să vorbească despre Trică.

— Eu cred — grăi Naţl — că mă-ta are bani şi ar putea să-l răscumpere. Eu am fost răscumpărat cu vreo două mii şi ceva; acum însă ar putea şi cu mai puţin să-şi găsească om în loc.

Persida dete zîmbind cu amărăciune din cap.

— E peste putinţă! întîmpină ea. O fi avînd mama, fără îndoială, bani, dar ea nu dă: nu-mi pot închipui pe mama scoţînd deodată atîţia bani.

Şi totuşi trebuia să dea, trebuia să-i spună cineva că are neapărat să dea. Îi venea să se îmbrace fără de întîrziere, să treacă Murăşul şi să se ducă la mama ei, ca s-o roage cu lacrămi, dar nu putea.

— Uite — zise el — să dai şi tu ceva, ca să se îndemne ea.

Persida iar se uită mirată la el.

— Ce putem să dăm noi!? grăi dînsa sfiicioasă. Abia am prins să adunăm.

— Dai cît ai — zise el — căci pentru liniştea ta dai şi iar o să aduni. Îţi spun eu, are să dea şi mă-ta: orişicît de zgîrcită ar fi, ea ţine la voi.

Persida nu-şi mai putea veni în fire. Se uita mereu la soţul ei şi nu-i venea să creadă că el e în adevăr acela care vorbeşte aşa. Era schimbată ca prin minune toată viaţa ei: nu putea să-şi dea seamă, cum şi prin ce, dar nici nu îndrăznea să cerceteze.

— Ştii ce? grăi dînsa luînd în cele din urmă o hotărîre, am să mă duc la Bocioacă, ca să-l rog să vorbească el cu mama. De el ascultă.

Îi era foarte greu s-o facă aceasta: acum însă, după ce soţul ei vorbise bine despre mama ei şi despre fratele ei, ea nu se mai sfia, nu se mai simţea, ca mainainte, scoasă din lume, alungată din rîndul oameni-

lor cumsecade și putea să stea fără de rușine, cu capul ridicat, în fața Martei.

Pe înserate ea s-a îmbrăcat și s-a dus, lăsînd, întîia dată de cînd se afla la Lipova, cîrciuma în grija lui Națl.

Atît era de pornită, atît de avîntată, încît abia sosită la casa lui Bocioacă ea s-a oprit în loc, ca să-și dea încă o dată seama despre ceea ce voia să facă.

Bocioacă croia pentru cele opt calfe, care lucrau la masa lungă, iară nevasta lui cosea mai la o parte pe gherghef, cînd Simina, slujnica, veni să spună că Persida dorește să vorbească cu Bocioacă.

— Și-a zis să spun — adăogă ea — că pentru binele lui Trică.

Lui Bocioacă ar fi avut să le spună acestea; în casa lui Bocioacă însă slugile nu erau ale stăpînului, ci ale stăpînei, și Simina n-ar fi cutezat, Doamne ferește, să-i spună stăpînului ceva — mai ales de față cu stăpîna. Era treaba stăpînei, ce are și ce n-are să afle stăpînul.

Iar femeia tot femeie.

Cînd află că Persida e aici și voiește să vorbească cu Bocioacă despre Trică, Marta tresări și se făcu albă ca varul.

Persida la casa ei !? Chiar acum, după ce Trică de atîta timp era stricat cu mumă-sa !? Ce voia dînsa ? Ce avea să-i spună lui Bocioacă despre Trică ?

„Una singură poate să fie — își zise cu inima încleștată — dar am eu să vorbesc cu dînsa !"

Bocioacă-și croia cojoacele mai departe cînd ea s-a ridicat și a ieșit ; Trică însă s-a dus cu ochii după dînsa ; el simțea că e ceva deosebit afară, și aflase din căutătura ei că e vorba de dînsul.

Persida-l aștepta pe Bocioacă și rămase cam turburată cînd se pomeni în fața Martei ; ea însă n-a fost

niciodată dintre cele ce-şi perd uşor sărita, iar acum, după ce atît de mult se zolise cu fel de fel de oameni, simţi numaidecît că Marta e foarte strîmtorată.

— Nu te vei fi aşteptat — grăi dînsa zîmbind — să-ţi vin aşa deodată în casă.

Marta stetea turburată în faţa ei: nu ştia cum s-o ia, ce să-i facă, ce să-i zică, cum s-o primească.

— Mă mir şi eu, răspunse ea. Dîndu-şi apoi seamă c-a zis o prostie, ea adăugă: nu pot să-mi închipuiesc ce vei fi avînd să-i spui bărbatului meu. Trebuie, fără îndoială, să fie vreun lucru mare şi grabnic.

— E poate, mai bine, dacă-ţi spun, grăi Persida, apoi se opri.

Nu ştia, să-i zică d-ta, ori tu, ca odinioară.

— Da — urmă peste puţin cu inima deschisă — e mai bine să-ţi spun ţie, ca să vorbeşti tu cu el. Noi femeile ne înţelegem mai uşor, şi de tine ascultă bărbatul tău.

Marta, fără ca să-şi poată da seamă despre ce e vorba, se mai linişti şi începu să se uite în ochii Persidei, în care nu mai vedea nici o răutate.

— Uite — urmă Persida, care, femeie ca toate femeile, pornită o dată, nu se mai poate opri pînă ce nu sfîrşeşte — Trică a ajuns la anii de cătănie, în curînd are să se facă recrutarea şi-l iau şi-l duc la război, dacă nu se răscumpără. Mama o fi avînd destui bani, ca să-l răscumpere, dar ştii cît e de greu să scoţi ceva de la dînsa. Bărbatul meu e gata să dea şi el cît poate; ar mai da apoi şi mama, dacă s-ar pune cineva pe capul ei. Noi nu putem: s-o roage Trică, s-o rogi tu, s-o strîmtoreze bărbatul tău, de care ascultă.

Marta răsufiă uşurată. Nu, poate că nu i-ar fi păsut dacă îl vor lua ori nu pe Trică la oaste; însă de altceva se temuse ea, şi gîndul că Trică ar putea să

fie dus la război, îi era prea nou pentru ca să-l simtă. Pînă atunci mai avea să treacă multă vreme.

— Nu putem nici noi, zise ea. Mă-ta e supărată pe Trică şi nici ea nu mai vine pe la noi, nici noi nu mai mergem pe la dînsa.

Persida rămase ca trăsnită, din senin.

— Cum ? de ce !? întrebă ea.

Ce putea Marta să-i răspundă ?

Ea dete din umeri, apoi se uită iar în ochii Persidei, în care nu vedea nici acum nici o răutate.

— Prostii — grăi dînsa — căci altfel nu pot zice. S-a supărat mă-ta, pentru că Trică ţine la mine şi ascultă de mine. Mi-e parcă şi greu să-ţi spun...

Doamne ! de ce să nu-i vorbească deschis ? de ce să nu i se plîngă ?

— Ar fi în stare să creadă — adăogă ea amărîtă — că eu, femeie făcută, cu copii mari, trecută acum prin toate, aş putea să scot din minţi pe un băiat, la care mă uit ca la copilul meu !

— Sfinte Dumnezeule ! strigă Persida crucindu-se de mai multe ori. Dar să nu i-o luaţi în nume de rău — adause apoi, peste puţin, îndurerată — căci prea a avut şi ea să treacă prin multe... Vorbeşte tu cu bărbatul tău, căci de el tot ascultă şi trebuie să le facem toate, ca să scăpăm pe Trică.

Martei nu-i dădea mîna să zică ba, deşi ţinea ca Bocioacă să nu vorbească cu Mara şi tocmai de aceea potrivise lucrurile astfel, ca nici dînşii să nu meargă pe la Mara, nici Mara să nu vie pe la dînşii. Nu c-ar fi avut, poate, ceva pe sufletul ei, dar o ştia pe Mara cu gura slobodă şi ţinea să nu umple capul lui Bocioacă de presupuneri, care-l făceau bănuitor. Asta însă nu putea să i-o spună Persidei. Vicleniţă, ca toate femeile cînd vorba e de lucruri care le privesc

de aproape, ea se bucura că n-a ajuns Persida să vorbească cu Bocioacă.

— Lasă-le toate pe mine și fii liniștită, grăi dînsa. Să nu mai faceți nimic și să nu mai vorbiți cu nimeni fără de știrea mea. Le pun eu toate la cale și o să vă spun ce mai aveți să faceți.

Pătrunsă în adevăr de sîmțămîntul că Trică n-are să fie luat la oaste, ea rostise aceste vorbe cu atîta căldură, încît Persida se liniști pe deplin și, uitînd cele petrecute, o îmbrățișă și o sărută la despărțire ca pe cea mai bună, acum chiar singura ei prietenă.

Dar și putea să fie liniștită.

Deși n-avea de gînd să-i vorbească lui Bocioacă, Marta era din ce în ce mai neliniștită de gîndul că vine recrutarea, și astfel din ce în ce mai hotărîtă de a face tot ceea ce-i stă prin putință, ca să-l scape pe Trică. Nu știa încă ce anume are să facă, dar se gîndea, și, deși ea se întoarse la gherghelul ei ca și cînd nimic deosebit nu s-ar fi întîmplat, ochii ei scăpau adeseori la Trică și acesta simțea din ce în ce mai mult că e vorba de el și era din ce în ce mai neastîmpărat.

Trebuiau să vorbească.

Ei steteau în fiecare zi în mai multe rînduri, adeseori chiar ceasuri întregi singuri, așa din întîmplare, cum stau oamenii ce trăiesc sub același acoperămînt și au să facă adeseori cîte ceva împreună. Era un lucru de sine înțeles, care trecea nebăgat în seamă. Acum însă, avînd să facă ceva fără știrea soțului său, Marta se sfia și nu știa cum să potrivească lucrurile ca să rămîie singură cu Trică.

Trică o simțea și aceasta și era cu atît mai neastîmpărat, căci seara trecea fără ca dînsa să-i facă vreun semn.

— Să mă aștepți — îi zise ea, în sfîrșit, după ce

calfele se sculară de la masă — că am să vorbesc ceva cu tine, dar să adoarmă mai înainte jupînul.

Asta nu se mai întîmplase niciodată, și Trică începu să tremure. El, noaptea, după ce a adormit jupînul, singur cu dînsa!?

— Unde să te aștept? întrebă el.

— Fă-ți de lucru pe afară — răspunse ea — că eu am să mă duc în cămară și o să mă vezi cînd merg, apoi vino după mine.

Da! asta putea să o facă chiar și mai înainte de a fi adormit jupînul. Nu era nimic mai firesc decît ca ea să-și facă de lucru în cămară.

A așteptat cu toate aceste pînă ce soțul ei a adormit și abia apoi a ieșit tiptil și fără de lumînare, ca o hoață, iar inima îi bătea fără ca să aibă, la urma urmelor, de ce.

Bătea și a lui Trică, însă avînd de ce.

Fiecare cu gîndurile și cu slăbiciunile lui omenești. Neștiind cu ce fel de gînd umblă dînsa să-l vadă prin ascuns, el se amețise și nu se mai putu stăpîni: fără ca să voiască și fără ca să-și dea seamă, o cuprinse cu brațul peste mijloc după ce intrară în cămara plină de lăzi, de oale și de saci.

N-o mai făcuse niciodată aceasta, dar tot Marta era de vină, dac-o făcea acum.

Și-apoi vreun mare păcat nu era nici aceasta! Deși femeie făcută, cu copii mari acum și trecută prin multe, dar tocmai de aceea s-ar fi făcut de rîs, dacă ar fi băgat ca o fată mare în seamă fapta lui Trică, pe care nu putea, la urma urmelor, s-o ia decît drept o prostie copilărească. Acum, cînd nimeni nu putea să-i vadă, ar fi putut, el îndeosebi, să meargă mult mai departe, fără ca ea să se neliniștească.

Tot așa vedea și Trică lucrurile. El însă, neștiind de ce a venit ea acum în cap de noapte, își făcuse alte gîn-

duri şi o aşteptase cu neastîmpăr. Văzînd deci că ea nu se dă la o parte, el strînse mai tare braţul peste mijlocul femeii scurte şi pline la trup.

— Trică — zise ea — ştii tu că în curînd are să se facă recrutarea şi tu n-ai să scapi, dacă nu te răscumperi ?

— Cu atît mai bine — răspunse el — fiindcă pe cei ce merg acum la război n-o să-i ţină, aşa se zice, doisprezece ani, ci îi lasă acasă îndată ce s-a sfîrşit războiul.

— Bine — întîmpină ea — dar mă-ta ar putea să te răscumpere.

— Ferit-a Dumnezeu ! grăi dînsul. De la dînsa nu poate nimeni să scoată atîţia bani, şi chiar dacă, prin minune, ar voi să dea, nu primesc eu.

Marta se dete puţin la o parte.

— Te supără, dacă te strîng ? întrebă el şi-şi trase braţul sfiit înapoi.

— De ce să mă supere !? răspunse ea aşezată. Ştiu că n-o faci cu gînd rău şi că din gura ta n-o să afle nimeni nimic. Nu-ţi şade însă bine s-o faci. Prea eşti copil, şi eu sunt femeie prea trecută : o să-ţi fie ruşine o dată, cînd îţi vei aduce aminte.

— De ce să-mi fie ruşine !? grăi el. Eu văd că-mi place, dacă ştiu că nu te supără.

— Prostie ! zise ea. Adecă ce ar avea să mă supere ? Îmi vine să rîd. Norocul tău, că nu te vede nimeni, c-ai fi de batjocura lumii.

— Ba nu ! răspunse el strîngînd-o din nou. Şi chiar dac-aş fi, puţin îmi pasă, cînd ştiu că-ţi place.

— Ce adecă să-mi placă ? întrebă ea.

El o cuprinse cu amîndouă braţele, apoi se lăsă pe un sac din apropiere, încît capul îi căzu puţin înapoi şi-i sărută lung, oarecum pe muşcate, gîtul în preajma urechii

— Ţi-ai pierdut minţile !? strigă ea, însă fără ca să se desfacă din mînile lui.

— Te supără ? întrebă el.

Marta viaţa ei toată se juca bucuros cu focul şi nu s-a temut niciodată. Acum se temea mai puţin decît orişicînd şi mai ales de aceea ţinea la Trică, în care putea să aibă toată încrederea.

— Nu ! răspunse ea cu jumătate de gură.

El o culcă mai bine pe braţul lui şi o sărută din nou şi mai lung, apoi întrebă :

— Îţi place ?

— Da, îmi place — şopti ea ameţită — însă mai încet, puţin cîte puţin şi să mă laşi, cînd voi zice că e destul.

Dîndu-se apoi cu ochii închişi în voile lui, ea-şi perdu într-atît ruşinea, încît puse mîna pe capul lui şi-l apăsă încetul cu încetul mai jos şi tot mai în jos înspre sînul ei dezvelit.

Şi ce era la urma urmelor !? O jucărie copilărească, pentru care nici o fată mare n-ar fi avut să-şi facă mustrări, dacă ştia să se stăpînească. Ei îi făcea plăcere, el era nesăţios, nimeni nu-i vedea şi n-avea nimeni de ce să se plîngă.

— Ce să-ţi mai fac ? întrebă el în cele din urmă, sătul oarecum.

— Nimic, răspunse ea pe suspinate. A fost destul pentru astăzi.

Cuprinsă apoi de un fel de spaimă, ea-l strînse în braţe şi începu să se sărute cu el, muşcîndu-i buzele, nesăţios cum numai femeia trecută ştie să se sărute cu un băiat tînăr.

— Trică — şopti apoi — o să te bată Dumnezeu, dacă vei spune cuiva ceva. Mi-e ruşine de mine însămi şi n-am ce să-mi fac. O să ţi se facă scîrbă de mine !

— Nu! niciodată! răspunse el, şi drept dovadă începu din nou s-o sărute pe muşcate.

— Destul — zise ea — că nu mai sfîrşim. Trică, să vorbeşti cu jupînul, ca să vorbească cu mă-ta. Eu nu pot vorbi cu el: ar cădea în bănuială. Mă-ta are bani!

— Dar nu e păcat să dăm atîţia bani!? întîmpină el.

— Nu vorbi aşa, Trică, îi zise ea. Nu se poate să te duci: m-aş prăpădi eu! Vorbeşte cu el, căci de celelalte, grija mea. Acum nu mă mai poţi părăsi.

El o strînse din nou în braţe.

— Lasă — grăi dînsa — altă dată mai în tignă.

Sărutîndu-l apoi din nou, ea se depărtă repede.

Altă dată, mai în tignă: ăsta era gîndul, cu care se despărţiră.

Tigna însă n-o găseşti cînd o cauţi, ci cînd se nimereşte.

Zorit de Marta, Trică a vorbit ziua următoare cu jupînul, iar jupînul, luînd lucrurile foarte de scurt, a vorbit şi el cu nevastă-sa, fără de care nu putea să facă nimic în treaba aceasta.

Ea dete din umeri ca şi cînd ar fi vorba de un lucru, de care puţin îi pasă.

— De — zise apoi — dac-ar fi după mine, eu nu m-aş amesteca; dar tu faci cum crezi că e mai potrivit. A fost ieri pe aici soră-sa, Persida, ca să vorbească cu tine. Zice c-ar da şi ea ceva. Nici că ţi-am mai spus. Ce să ne mai încurcăm noi cu oameni ca aceştia.

Bocioacă-şi cunoştea nevasta şi se aşteptase ca ea să-i vorbească astfel; deşi ţinea la Trică, nu putea să uite supărările ei cu muma şi cu sora lui.

— Ar fi păcat ca un băiat ca Trică să fie dus în cătănie. E bun băiat şi harnic şi vrednic, grăi dînsul. Mă-sa trebuie să aibă bani, dar ea nu dă, dacă nu e cineva care o face să înţeleagă că n-are încotro.

— N-o cunoşti — zise ea — aşa văd, nici acum; n-ai să scoţi nimic de la dînsa, ba, tresărită, cum e, te miri ce gînduri îşi va fi făcînd, dacă vede că umbli în treaba lui Trică parcă ţi-ar fi cine ştie ce. E băiat bun, păcat de el: noi însă n-avem să ne facem neplăceri pentru dînsul.

Bocioacă ar fi mai avut să zică ceva, dar nu voia să mai lungească vorba. Ţinea să-i arate, înainte de toate, nevestei sale, că el poate să scoată bani de la Mara. Lăsînd deci supărările la o parte, mai cu voia nevestei sale, mai fără de voia ei, s-a dus la Mara, după ce se întunecase, cînd ştia c-o găseşte acasă.

Marta avuse dreptate.

Îndată ce l-a văzut pe Bocioacă, Mara a şi dat cu socoteală că el vine pus la cale de nevasta lui şi s-a pus la pîndă, ca să vadă ce vrea şi cum are să-l apuce.

Se sperie cînd Bocioacă îi spuse că se apropie recrutarea, şi dac-ar fi luat-o acum de scurt, ea ar fi dat banii: mai era însă oarecare timp la mijloc, şi ea putea să se gîndească şi să-şi facă socotelile.

Cînd el îi spuse că Persida e gata şi ea să dea ceva, Mara îşi mai veni în fire. Tot fata ei, Persida!

— E rău, de tot rău, grăi dînsa întristată. Tocmai acum aşa pe neaşteptate!

Avîndu-şi gîndurile, nu-i dedea mîna să zică şi de astă dată, în faţa lui Bocioacă, că nu erau bani.

— Am — zise ea cam în laudă — nu mult, dar am atît şi chiar mai mult, dar eu nu ţin banii în ladă, ci îi bag în neguţătorie, şi tocmai acum nu-i am la mînă. Dacă ai putea să-mi spui pe cineva, care se înlesneşte să mă împrumute — mare lucru ar fi.

Bocioacă rămase pus pe gînduri. Nu ştia pe nimeni.

Ea se uită lung şi scrutător în faţa lui.

— D-ta — urmă ea — care azi, mîne, o să ai fată de măritat, trebuie să ai şi bani adunaţi pentru zestrea ei.

N-ai acum trebuință de ei : ai putea să mi-i dai, și ți-i întorc cu camete, cînd îți măriți fata.

Bocioacă era foarte strîmtorat. Nu-i trecuse prin minte asemenea gînd, dar avea un gînd, pe care Mara-l simțise.

Era bun băiat Trică și harnic și vrednic de toată încrederea : nu o dată se ivise în mintea lui Bocioacă gîndul că, dacă ar avea un asemenea ginere, n-ar mai fi nevoie să stea mereu la masă cu calfele. De aici însă pînă la împrumutul pe care-l cerea Mara, era foarte departe.

Fiindcă nu-i da nici lui mîna să zică că n-are bani adunați pentru zestrea fiicei sale, trebuia să-și caute altă scăpare.

— Să vedem, înainte de toate, ce dă Persida — zise el — o să mai dăm și noi ceva ; iar pentru ceilalți voi găsi pe cineva să te împrumute. Vorba e acum să vorbești cu Persida.

— Eu ? răspunse Mara ca-nțepată de viespi. Eu nu calc pragul ei cîtă vreme trăiește cu nemernicul acela. Am fost o dată și mi-a fost destul : ar trebui să o știu pe patul de moarte, ca să mă duc. Mai fă-o tot d-ta și pe asta : dacă te-ai apucat o dată, du-o pînă în capăt.

Bocioacă nu putea să zică ba. Simțea că-n cele din urmă tot el o să dea banii, și-i era, aducîndu-și aminte de vorba nevestei sale, rușine de treaba ce făcuse.

Și încă mai rușinat ar fi fost, dacă ar fi știut cele ce se petrecuseră acasă la dînsul în timpul pe cînd el umblase pe la Mara.

Perzîndu-și o dată stăpînirea de sine, Marta nu se mai gîndea decît la acel — altă dată — mai în tignă. Că poimîine, sîmbătă, era tîrg la Făget și Bocioacă trebuia să plece cu lăzile pline de cojoace. Trică, omul lui de credință, avea și el să plece cu dînsul.

Ea îi luă deci, după ce Bocioacă se dusese la Mara, ca să-i dea ajutor tot în cămară.

— Tu nu pleci cu jupînul la Făget, îi zise apoi. Spune că vrei să te duci duminecă să vorbești cu mă-ta și cu soru-ta. Așa nu te mai ia.

Trică simțea de ce voiește dînsa ca el să rămîie acasă, și rămase cam rușinat în fața ei. Peste puțin însă el nu se mai putu stăpîni și o cuprinse iar cu brațul peste mijloc.

— Lasă — îi zise ea — că n-avem acum timp. Sîmbătă seara o să te furișezi la mine în casă și atunci suntem în toată tigna.

— Vai de mine! răspunse el tremurînd. Ce ar zice jupînul, dac-ar simți ceva!? Mie parcă mi-e greu.

Ea se dete puțin la o parte.

— Nu știu ce-ți închipuiești, îi zise mîhnită. Avem să ne sărutăm, să ne jucăm, să ne răsfățăm, Trică, fără păcat, ca copiii nevinovați. Te bate Dumnezeu, dacă te gîndești la mai mult! Ori poate că ți s-a și urît!?

— O să vezi, dacă mi s-a urît! răspunse el, și înțelegerea era luată.

— Ce e? întrebă Marta, după ce Bocioacă se întoarse. Ai făcut vreo treabă?

— Am să vorbesc mai-nainte cu Persida, ca să văd ce dă ea, răspunse el cam în silă. Dar o să ți le spun altfel toate.

Marta era obicinuită ca soțul ei să vorbească cu ea seara, înainte de culcare, cînd puteau să stea în toată tigna. Nu era deci nerăbdătoare, deși din fața lui vedea că n-a făcut nici o treabă.

— Bine, zise ea. Mie însă nu-mi place că te amesteci așa de tare în treburile lor. La Persida ar putea mai bine să meargă Trică el însuși. I-am și spus-o aceasta.

— Să meargă! grăi Bocioacă și se duse să-l caute pe Trică.

Trică nu se putea uita în ochii stăpînului său. Nu era, ce-i drept, vorba decît de o jucărie copilărească, dar el știa că jupînul s-ar supăra foc, dac-ar simți ceva, și îi era greu de dînsul.

— Trică — îi zise Bocioacă — am vorbit cu mă-ta și treaba are să se facă. Vorba e acum să te duci sa vorbești cu soră-ta.

— N-aș putea să mă duc decît duminecă — răspunse Trică, scoțînd vorbele în silă — căci mîne și poimîne e multă lume în cîrciumă, iară duminecă o să fiu la tîrg.

— Ei! n-o să vii la tîrg, grăi Bocioacă. Și, băiete — urmă el peste puțin cu bunăvoință — dă-ți silința să te pui bine cu nevastă-mea. Umblă-n voile ei, căci fără de dînsa nu pot să-ți fac nimic.

Lui Trică îi venea să intre-n pămînt: îl săgetase prin inimă și era hotărît să nu meargă sîmbătă seara, cum rămăsese vorba cu Marta.

Nici că s-a dus; dar nu-l aștepta nici ea.

— Să vedem acum ce ai făcut, grăi dînsa după ce se văzu singură cu bărbatul ei. Dă ori nu dă?

— Dă, dac-o strîngi.

— Ai strîns-o?

— Nu, zise el așezat. Uite — urmă apoi peste puțin — aș voi să ne înțelegem asupra unui lucru, dacă pot să mă înțeleg cu tine.

— Să ne înțelegem, răspunse ea așezîndu-se liniștită în fața lui.

Bocioacă-și mai făcu de lucru, ca să mai aibă timp de a se gîndi, apoi se așeză și el.

— Tu știi că mie-mi place Trică, zise el. E băiat voinic și sănătos, maistor bun, om de inimă și vrednic de încredere, n-are nici un păcat...

Marta se făcu albă ca varul. Ea înțelegea unde voiește bărbatul ei s-ajungă, căci mai fusese și alte dăți vorba de așa ceva și atunci era și dînsa de părerea lui; acum însă îi venea să leșine.

— Aș vrea și eu să mai scap de zănat[1] — urmă el — să mai odihnesc, și aș putea să fiu tignit, dac-aș avea un ginere ca dînsul.

— Adecă vrei să-l răscumperi tu!? strigă ea plină de venin. Fă ce vrei! Dar fata mea n-o s-o dai după omul acela soios, plin de pistrui pe obraz și bădăran; pe mine n-o să mă încurci cu femei ca Mara și poama ei de fată.

Era peste putință! În mintea ei nu mai putea să intre asemenea gînd!

Și totuși ea simțea că în zadar se zbate.

În casa lui Bocioacă femeia era stăpînă, așa se știa, dar bărbatul făcea ce voia el. În lucrurile mărunte toate se făceau pe voia Martei; cînd însă vorba era de lucruri mari, trebuia să voiască și dînsa ca dînsul, pentru ca voia amîndurora să se facă.

— O să se spele, o să-i treacă pistruile — grăi Bocioacă liniștit — iar Mara și fata ei nu sunt, la urma urmelor, femei de care am avea să ne rușinăm. Nu-i face nedreptate băiatului, că fata are să fie fericită cu el.

Marta dete din cap, dar nu mai zise, căci nu mai putea să zică nimic. Noaptea toată s-a zbătut în culcușul ei frămîntată de gîndul, ce-ar putea să facă pentru ca să-l abată pe soțul ei de la hotărîrea lui.

„Să-l las mai-nainte să-l scape — grăi dînsa în cele din urmă — apoi voi vedea ce fac."

Ea însă nu s-a mai uitat în ochii lui Trică, iar sîmbătă seara a încuiat ușa mai-nainte de a se culca.

---

[1] Meserie.

Se zbuciuma și nu se putea hotărî într-un fel.

Duminecă apoi Trică s-a dus, de voie, de nevoie, cu inima încleștată, la soră-sa.

A găsit-o plîngînd.

Se certase iar cu bărbatul ei.

— De cîtva timp — îi zise ea — a intrat în el nu știu ce: nu mai știi cum să-l iei, cum să-i vorbești, cum să te porți cu el. E mereu supărat și iar a început să joace cărți, ba se și îmbată cîteodată, ceea ce mai înainte nu făcea.

Iar fără de dînsul ea nu voia să facă nimic: trebuia să se împace mai înainte, și să se înțeleagă.

Marta se bucură, cînd le-a aflat aceste, dar bucuria îi era pripită, căci Bocioacă, era, ce-i drept, supărat și el, numai însă pentru că lucrurile se amînă, dar gîndul nu și-l schimba, și peste cîteva zile s-a dus el însuși, ca să împace pe Naţl cu Persida și să se înțeleagă cu dînșii.

Marta se zbătea mereu și nu putea să facă nimic, fiindcă începuseră să scrie pe feciorii, care veneau la recrutare în fevruarie, peste abia cinci săptămîni.

După sărbători Trică era răscumpărat: Persida dăduse cinci, iar Bocioacă, ca împrumut, șaptesprezece sute de florini.

Acum Marta răsufla mai ușor.

Se temuse pînă acum ca nu cumva bărbatul ei, simțind ceva, să-și schimbe gîndul și să n-o mai împrumute pe Mara; de aceea se ferea de Trică și nu se supăra cînd își vedea fata făcîndu-și de lucru cu dînsul, ba îi era cîteodată parcă s-ar împăca cu gîndul lui Bocioacă: acum, după ce Trică era răscumpărat, singurul ei gînd era să-și facă rost de întîlnire cu dînsul.

El, ginerele ei!? Era peste putință! După cele petrecute ea nu se mai putea opri în loc și o cuprindeau ferbințelile, cînd se gîndea că el n-o mai fi voind, că

are neapărat să vie un timp cînd nu va mai voi și se va uita cu dispreț la dînsa. Acum era acum ; trebuia să grăbească, să-l prindă și să-l ție, ca să nu-l ia alta de la dînsa.

Tocmai însă cînd grăbește, omul, pripindu-se, mai mult strică decît drege.

Trică, avînd ceva pe sufletul lui, nu îndrăznea să dea ochi cu mumă-sa. S-a întîlnit, ce-i drept, în mai multe rînduri cu dînsa, atît acasă la ea, cît și la Bocioacă, dar a potrivit lucrurile totdeauna așa, ca să nu fie singuri, pentru ca să nu-l poată lua de scurt.

Pe la Persida de asemenea nu se ducea. Știind că iar trăiește rău cu Națl, era supărat pe ea pentru că nu-l părăsește pe ticălosul acela și se temea ca nu cumva, ducîndu-se la dînșii, să se certe. Și nu putea să știe cum s-ar sfîrși cearta.

El știa dar, că mumă-sa a dat șaptesprezece sute de florini — grozav de mulți bani pentru dînsa, dați degeaba, ca aruncați în foc. Îi venise de o sută de ori să se ducă la ea și să-i spună să nu-i dea, căci vor fi buni, după ce s-ar întoarce peste vreun an, ca să-și înceapă el meșteșugul. Vedea însă pe Bocioacă stăruind, vedea mai ales pe Marta mereu îngrijată, și nu se putuse hotărî.

Mai mult încă-l supărau cele cinci sute date de Persida. Era hotărît să i le înapoieze și era deznădăjduit cînd se gîndea, cît va trebui să muncească pentru ca să poată agonisi atîta sumedenie de bani.

Cum ar fi putut el face, ca mumă-sa să le mai dea și pe acestea, ca să i le înapoieze încetul cu încetul ei !?

Cînd se frămînta așa, stăpînul său și stăpînă-sa îi păreau niște oameni fără de suflet, care au pus pe mumă-sa și pe soră-sa să-l rescumpere numai pentru ca ei să se poată folosi de dînsul. El trebuia cu toate

aceste să se supună și să umble în voile lor, dacă era vorba să cîștige cele cinci sute de florini.

— Să mă aștepți — îi șopti Marta — astă-seară, ca atunci, în cămară, căci am să vorbesc cu tine.

Trică începu să tremure. Ar fi voit, dar nu putea să zică ba!

— Dar dacă ne simte cineva!? întîmpină el. Și rîndul trecut calfele, văzînd că stau prea mult pe afară, căzuseră în bănuială, că umblu după Simina.

Marta tresări. I se răcise tot sîngele în vine: erau, parcă, sfîrșite toate.

— Cine știe!? grăi dînsa. Vor fi știind ei de ce te bănuiau.

— Vai de mine! zise el. Nu cumva ai fi și d-ta în stare să crezi asemenea prostii?

— De ce să fie prostii!? răspunse ea. Simina e fată tînără și curățică, și văd că de mine ai început să te ferești. Așa se vede că nu mai vrei.

Trică era foarte strîmtorat. Adevărul era că nu ar mai fi voit, dar simțea că asta nu putea să i-o spună.

— Ba vreau — zise el — dar mă tem ca nu cumva să ne zărească jupînul: și-ar închipui cu totul altceva. Ar trebui să potrivim lucrurile altfel, ca să fim mai tigniți. În cămară e și prea frig.

Marta stete cîtva timp pe gînduri. Vedea că el se codește, dar puțin îi păsa. „Să fim numai singuri — gîndea dînsa — și apoi nu se mai dă îndărăt."

— Doamne — îi zise apoi — cum să scap eu de jupînul! Mai bine ar fi în casă la mine, cînd jupînul e dus, cum fusese vorba, dar acum în curînd nu e tîrg prin apropiere. Ai zice că te duci, seara, undeva, și te-ai furișa la mine.

Trică iar începu să tremure. Închipuindu-se furișat, peste noapte, în casă la dînsa, era oarecum amețit și sperios.

— Eu mă duc — zise el luînd o hotărîre — astă-seară la mama: am putea potrivi lucrurile aşa, ca înainte de plecare să ne întîlnim.

— Prea bine — răspunse Marta înveselită — o să-mi fac de lucru în bucătărie şi o să trimit pe Simina undeva. Vii apoi şi stai cu mine, ca să vorbim, să ne înţelegem.

Aşa s-a şi făcut.

Seara, Martei îi era grabă: trebuia neapărat să calce albiturile ce mai rămăseseră necălcate. Cînd apoi calfele se sculară de la lucru, Trică ceru voie de la stăpînu-său să se ducă pe la mumă-sa.

— Aş vrea să ştiu — şopti Marta, apropiindu-se de soţul ei — dacă în adevăr la mă-sa se duce. Pare-mi-se, că alte drumuri are el. O să trimit pe Simina la Radna, ca să vadă.

Bocioacă era supărat de bănuiala soţiei sale, dar o ştia femeie prepuielnică şi nu mai voia să lungească vorba.

— Trimite-o! răspunse dar, încredinţat că Trică acasă se duce.

A şi trimis-o, iar după plecarea Siminei, Trică s-a furişat în bucătărie, unde Marta călca albituri.

Acum era bine, la adăpost şi la căldură, puteau să-şi petreacă în toată tigna, şi Marta, gîndindu-se la cele ce vin, era pe jumătate ameţită. Trică se simţea însă strîmtorat şi se sperie oarecum cînd ea încuie uşa.

— Dac-ar fi să se-ntoarcă Simina ori să vie alt-cineva, tu ieşi pe fereastra din dos, iară eu zic că mi-era urît să stau aşa singură cu uşa descuiată.

Ea voi apoi să stingă lumînarea.

— Nu stinge! strigă el. Ce ar zice cine ar veni, dacă te-ar găsi pe întunerec!?

Ea se dete-napoi, stete puţin, apoi se duse să se încredinţeze dacă sunt ori nu bine lăsate perdelele la ferestre.

Nu putea nimeni să-i vadă. Una e însă să stai pe întunerec şi alta să te vezi. Îi era greu, ruşine îi era Martei să se drăgostească cu dînsul la lumină.

— Ce păcat a căzut pe capul meu ! grăi dînsa aşezîndu-se pe patul Siminei. Ce vei fi gîndind tu despre mine !?

— Ce să gîndesc !? răspunse el aşezîndu-se lîngă dînsa şi cuprinzînd-o cu braţul. Mă tem numai, că n-o să mă pot opri unde vreau.

Ea se dete puţin la o parte şi se uită scrutător în ochii lui.

— Mai bine să mă omori ! şopti. Schimbînd apoi deodată vorba, ea întrebă : Ştii tu că cele şaptesprezece sute nu sunt de la mă-ta, ci date de noi ?

El se uită mirat la ea.

— Da, da ! grăi dînsa, cele şaptesprezece sute le-a dat bărbatul meu.

— De ce ? întrebă Trică.

Drept răspuns, Marta îl cuprinse cu amîndouă braţele şi-şi ascunse capul pe umărul lui.

El se desfăcu însă din braţele ei şi se ridică.

— Ba nu ! grăi apoi. Mama are bani şi trebuie să vă înapoieze cît mai curînd cele şaptesprezece sute.

— Eşti prost, Trică ! îi zise ea supărată.

— Ba nu sunt de loc ! răspunse el, şi, cuprins de o pornire puternică, îşi înfundă căciula în cap, descuie uşa şi se depărtă, nu cum fusese vorba, pe fereastra din dos, ci peste curte, încît orişicine ar fi putut să-l vadă, stăpînit numai de gîndul că mumă-sa trebuie neapărat să-i înapoieze lui Bocioacă cît mai curînd banii.

Simţea însă şi el că e foarte greu să scoată atîta bănet de la mumă-sa, şi-i era parcă căzuse rob vîndut şi vorba era acum, ca mumă-sa să-l răscumpere.

Sosit la Murăşul îngheţat, el nu trecu peste pod, ci o luă peste gheaţă. Nu era, ce-i drept, pîrtie, şi zăpada se îngroşase pe Murăş, dar noaptea era senină, luminată de lună şi de zăpezi şi el nu se temea că va da în vreun ochi. Tocmai jos, departe pe Murăş la vale, scîrţîia o fîntînă cu cumpănă prin liniştea nopţii, şi el îşi îndrepta drumul după locul de unde se auzea scîrţîitura. Era însă greu drumul prin zăpadă, a trebuit să ocolească multe ochiuri, şi se apropia miezul nopţii cînd a sosit la casa mumei sale, în dreptul căreia Simina stătuse zgriburînd peste un ceas, ca să vadă cînd vine şi dacă vine.

Mara, culcată demult, sări speriată din culcuş, cînd el îi bătu la fereastră.

— Ce e? Ce s-a întîmplat? Ce vrei acum în cap de noapte? întrebă ea aprinzînd lumina.

— Te rog — răspunse el — să-i plăteşti lui Bocioacă cît mai curînd banii pe care i-a dat pentru mine! Nu vreau să fiu robul lor! Mai bucuros mă duc în cătănie.

Mara era femeie, care nici deşteptată în miez de noapte din somn nu-şi pierde rostul.

— Eşti prost — zise ea — nu înţelegi nimic. Bocioacă a dat bucuros banii: are fată, care în curînd o să fie mare, şi vrea să te ţie aici, ca să-i fii ginere.

Trică rămase ca omul căzut din cer.

Asta nu-i trecuse niciodată şi nu putea nici acum să-i treacă prin minte. Era peste putinţă! Nu! pentru el fata lui Bocioacă nu era. Slugă să-i fie, da! bărbat însă, niciodată.

— Te-au prostit, mamă! grăi dînsul. Nu e fata lor pentru mine. Chiar dacă mi-ar da-o, nu-mi tre-

buie mie. Nu vreau eu s-o pat cu Bocioacă! Cuprins apoi de o pornire pătimașă, el adăugă: Nu știu ce va fi gîndind Bocioacă, dar nevasta lui știu că nu pentru fata ei, ci pentru sine vrea să mă ție.

Asta o știa și Mara, dar ea vedea altfel lucrurile.

— Pst! zise ea, ține-ți gura. Ești băiat tînăr și nu trebuie să aduci rușine asupra casei stăpînului tău. Nu este ea singura mumă care-și mărită fata după băiatul ce-i place ei. Ține-o cu vorba pînă ce nu-ți dă fata, apoi scuip-o în față și-o să ai soacră, care se teme de tine și nu ți se urcă-n cap. Fii, Trică, băiat cuminte: fata e bună, frumoasă și cu avere, intri în casă bună, și dacă ești om tu, faci ce vrei din ea.

— Nu vreau nimic! răspunse el. Țin numai să nu fiu robul lor și te rog să mă scapi de dînșii.

— Prostii! grăi Mara. O să te mai gîndești și tu și-o să-ți vie mintea. De așa noroc n-o să fugi.

— Mamă! zise el. Nu mă împinge la păcat! Eu mă-ncurc rău cu stăpîna mea!

— Nu dau nici un ban! răspunse Mara îndărătnică. Dacă te vei încurca, atîta pagubă! Ce perzi!? Nu e rușinea mea, nici a ta, ci a ei! Vorba e să nu-ți umble gura!

Trică se simțea ca perdut.

Aceste nu erau însă decît începutul.

Marta, pe care o lăsase în cea mai urîtă stare sufletească, nu era dintre oamenii care stau, cînd îi arde ceva, cu mînile-n sîn.

Știa că n-are Trică să scoată nici un ban de la mumă-sa și puțin îi păsa, la urma urmelor, dacă va scoate ori nu. Se temea însă ca nu cumva, viind vorba despre gîndul lui Bocioacă în ceea ce privește fata, Trică să-i spună Marei ceva.

Se cutremura în tot trupul și părul i se făcea măciucă de cîte ori se gîndea la aceasta.

Nu pentru că s-ar fi simțit, poate, vinovată. Nu! În gîndul ei ceea ce făcuse și mai avea de gînd să facă nu era păcat. Mai făcuse ea așa chiar și ca fată mare și nu-și făcuse niciodată mustrări. De ce adecă să-și facă!? Dragostea, așa știa dînsa, e cu păcat și fără păcat: iar aceasta era dragoste fără păcat, pentru care nu și-ar fi făcut mustrări nici dacă Trică i-ar fi fost ginere. Îi era rușine că și-a dat, față cu un băiat tînăr ca Trică, slăbiciunea pe față și nu se mai simțea atît de tare ca mai-nainte. Așa, din întîmplare, pe neașteptate și pe nevrute, căzuse oarecum orbiș în brațele lui și nu mai știa unde are să se oprească.

Îi venea un fel de leșin cînd își dedea seamă că nu e în stare să zică nu cînd el zice da. Cum ar fi putut dînsa să trăiască sub același acoperemînt cu dînsul fără ca să meargă mai departe și tot mai departe.

„Nu! își zise ea, nu e cu putință să mi-l mai închipuiesc ginere."

O durea inima de mumă, dar inima de femeie îi șoptea parcă: „Ea poate, iar eu nu mai pot găsi altul!"

După ce Simina se întoarse cu vorba c-a stat peste un ceas, dar pe Trică tot nu l-a văzut sosind la casa mumei sale, Marta se duse și ea să se culce.

— Ei! îi zise ea lui Bocioacă, pe care-l deșteptase cu hodorogelile ei din somn, cum rămîne cu Trică al tău!? N-am spus că nu acasă se duce? Simina s-a întors și nici pîn-acum nu l-a văzut sosind.

Bocioacă era supărat. Nu-i venea să creadă, dar nici nu putea să se pună pentru dînsul în harță cu nevastă-sa. De! — la urma urmelor — băiat era și el.

— Trică nu minte, grăi dînsul. La mă-sa e dus; se vede însă că s-a abătut din drum.

— Asta e ceea ce zic și eu! întîmpină Marta. Să mă ferească sfîntul de ginere, care pleacă la mă-sa și se abate noaptea din drum.

— Aş! parcă alţii sunt mai buni! grăi Bocioacă şi se-ntoarse cu faţa la perete.

Dimineaţa însă tot l-a oprit pe Trică într-un colţ, ca să-l întrebe unde a fost mai-nainte de a se fi dus la mumă-sa.

Trică rămase ca trăsnit din senin; îi venea să fugă, să intre în pămînt.

Văzînd strîmtorarea lui, Bocioacă nu se mai îndoia că nevastă-sa are dreptate, şi era năcăjit că l-a mai luat la întrebare.

— Dacă trebuie neapărat să umbli după prostii, fereşte-te, cel puţin, de jupîneasa, grăi el cam aspru şi se duse în treburile lui.

Trică se uită lung şi oarecum blegit după el.

„Fereşte-te, cel puţin, de jupîneasa!“

Cum să înţeleagă el vorbele aceste!? A simţit Bocioacă ceva? L-a văzut cineva ieşind din bucătărie şi i-a spus? Era peste putinţă ca lucrurile, dacă aşa era, să se sfîrşească cu atît.

Dar el n-avea timp să se dezmeticească.

— Ce te-a întrebat jupînul? îl întrebă Marta, care stătuse la pîndă.

— Ne-a simţit — răspunse el — ori i-a spus cineva ceva.

— Ei! şi!? grăi dînsa. Prea mult nu-i pasă, şi lucru mare n-ar fi nici chiar dacă ne-ar vedea. Vorba e că bani n-ai luat de la mă-ta.

Trică rămase în faţa ei umilit ca robul în faţa stăpînului.

— Fii om cuminte, Trică — îi zise ea — căci noi ţinem la tine şi pe urma noastră nici un rău nu poate să te ajungă.

Nici că-i rămînea lui Trică decît să fie om cuminte şi să i se supună Martei, care ea singură le învîrtea toate.

Nu e însă nimeni stăpîn deplin pe firea sa.

Îi fusese lui Trică totdeauna dragă Sultana, fiindcă era fiica stăpînilor săi. N-ar fi fost însă în stare să dea răspuns desluşit, dacă l-ar fi întrebat cineva, cum sunt ochii ei şi cam ce fel îi este gura cînd rîde. Acum nu mai voia s-o vadă şi totuşi se uita mai cu dinadins la ea, ba tremura cînd ea se apropia de dînsul, şi glasul i se îneca, dacă trebuia să vorbească cu dînsa. Se simţea vinovat şi era, parcă, păcat să se uite la ea şi să stea în apropierea ei.

Ar fi fost împotriva firii femeieşti, ca Sultana să n-o simtă aceasta. Ce ştia dînsa !? Ce putea dînsa să înţeleagă !? Vedea însă copila, că nimeni pîn-acum, nici chiar el, nu s-a uitat încă la dînsa cu ochii lui, că nimeni nu tremură ca dînsul, glasul nimănuia nu e înăbuşit ca al lui, şi căuta dinadins ca să fie cît mai des prin apropierea lui.

Asta îl ducea pe Trică la deznădăjduire, căci degeaba-şi punea de gînd să se ferească de dînsa.

Se începuse recrutarea, şi între calfele lui Bocioacă erau patru băieţi săraci, cărora nu le rămînea decît să meargă în cătănie. De voie, de nevoie, ei se duceau veseli ; inima îţi sîngera însă cînd vedeai plînsetele mumelor, ale surorilor şi ale rudelor de tot felul. Plîngea şi Mara cu ele, căci era femeie miloasă : dar cum plîngea acum şi cum ar fi plîns, dacă feciorul ei ar fi stat şi el în rînd cu ceilalţi !? Abia acum simţea dînsa şi simţea şi Trică, ce mare lucru e să ai pe cineva care ţine la tine, şi pe cînd Trică stetea muiat şi umilit, Mara umbla cu capul ridicat şi-şi purta uşurel trupul greoi.

Tot n-avea nimeni fecior ca dînsa.

Alerga Bocioacă, nu-i vorba, şi pentru ceilalţi, mai pe la doctori, mai pe la ofiţeri, mai pe la diregătorii, dar pentru feciorul ei făcuse mai mult.

— Ce bine e pentru tine că n-ai să te mai temi! grăi Sultana.

— Da — răspunse Trică turburat — e bine!

— De! adăugă Marta, n-are orişicine norocul lui Trică.

Şi mişel ori smintit ar fi trebuit să fie Trică pentru ca să nu se simtă norocos.

Deodată cu recrutarea începuse şi Verboncul.

Împărăţia n-adunase de la băieţii mai cu dare de mînă banii decît ca să-i împartă între alţii, oameni fără de căpătîi, care intrau de buna lor voie în oaste, mai ales cătane bătrîne, care-şi făcuseră rîndul şi intrau acum din nou în oaste, ca să se întoarcă, dac-ar avea parte să scape din război, cu bani strînşi acasă.

În vreme ce recrutarea se făcea cu uşile închise, Verboncul era în piaţă, de faţă cu lumea ce stătea de dimineaţa pînă seara îngrămădită, ca să vază cine şi cum intră.

La masa pe care se afla o lădiţă cu bani, condica, o sticlă cu vin, cîteva pahare şi o grămadă de şepci cătăneşti, şedea ofiţerul el singur, iar în dosul lui era stegarul cu steagul şi două cătane înarmate, paza steagului.

Înaintea mesei stăteau apoi doi căprari buni de gură şi vivandiera, o femeie ţanţoşă şi bine-npanglicată, care închina mereu paharele, lăuda viaţa ostăşească şi poftea mereu pe trecători să se apropie, să strîngă mîna întinsă de dînşii, să deşerteze un pahar, să primească şapca şi să ia banii.

Acela care prindea mîna ori primea şapca, era prins, trebuia să deşerteze şi paharul şi, vrea nu vrea, era trecut în condică şi i se număra şi o sută de florini drept bani de cheltuială.

Şi nu unul era, căruia i se-nfunda şapca pe neaşteptate în cap — apoi nu mai avea cui să i se plîngă,

dacă păcatul l-a dus pe acolo: tobașul bătea în tobă, trîmbițașul suna, steagul se desfășura și nu-i rămînea decît să jure.

De aceea lumea toată era cuprinsă de spaimă și mumele-și puneau sub lacăt feciorii, iar femeile-și țineau de pulpană bărbații, cînd, așa mai după-amiază-zi, Verboncul pleca cu muzica și cu steagul dezvălit de-a lungul ulițelor, ca să îmbărbăteze și pe cei ce nu se încumetaseră să meargă-n piață.

Era greu lucru să fii om tînăr, să-i vezi trecînd și să nu te iei după dînșii.

În frunte, cu sticlele pline în mînă și de gît cu vivandierele, mergeau chiuind voinicii intrați peste zi, după dînșii urmau căprarii cei buni de gură, apoi stegarul și muzica, iar după toți lumea adunată de pe la toate răspîntiile. Buștean ar fi trebuit să fii, ca să nu alergi la portiță ori la fereastră, cînd știi că așa lucru numai rar se poate vedea.

Alergat-a și Trică, dar nu la portiță, căci acolo n-avea voie să se ducă, ci la fereastra din casa cea mare, unde nici Bocioacă nu intra decît în zile de sărbătoare.

Erau două ferestre, și Sultana, văzînd pe Trică la cea de la dreapta, a alergat, ca să vază mai bine, la cea de la stînga.

Unde mai rămînea loc pentru Marta?

S-a dus, ca să nu se-ndesuie cu fiica ei, la cea de la dreapta și s-a lăsat pe umărul lui Trică.

Ce putea el să facă!? S-ar fi supărat foc, dacă el s-ar fi dat la o parte, apoi vreun lucru mare nici nu era.

— Sunt grea? întrebă Marta încet.

— Nu — răspunse el — dar ne vede fata.

— Ce-nțelege ea!? grăi Marta și se lăsă mai grea,

scoţîndu-şi capul, ca să vază mai bine alaiul Verboncului.

— Nu-ţi vine şi ţie să mergi cu dînşii ? întrebă peste cîtva timp.

— Să mă ferească Dumnezeu ! răspunse el.

— Să nu uiţi că mîne seară jupînul nu-i acasă ! grăi dînsa peste cîtva timp. Eu te aştept !

El nu-i răspunse nimic. Ce adecă ar fi putut să-i răspundă ?! Era peste putinţă să nu meargă !

Şi ce era, la urma urmelor !?

Omul, cînd nu mai ştie ce să facă, cu multe se împacă, cu multe se potriveşte, şi ziua următoare, deşi cuprins de neastîmpăr, Trică lucra liniştit la masă, alăturea cu celelalte calfe.

Bocioacă, avînd să meargă după-amiază-zi la tîrg, nu mai croia, ci alegea de pe prăjinile atîrnate în fund cojoacele, pe care unul dintre ucenici le lua să le ducă, pentru ca să fie aşezate în lada din car.

Iară Marta şi fata ei lucrau, ca de obicei, la mescioara aşezată sub fereastra din fund.

Deodată, uşa se deschise repede şi dată-n perete, şi Persida intră în casa plină, înaltă şi frumoasă, cu părul încîlcit, cu hainele mototolite, pe ici pe colo muiate şi stropite de sînge, cu faţa aprinsă şi cu ochii plini de văpaie sălbatică.

Privirile tuturora se îndreptară asupra ei, iar Trică se ridică în picioare şi făcu un pas spre dînsa. Îi venea s-o apuce şi s-o dea afară. Înţelegea el ce s-a întîmplat : dar de ce trebuia să-i facă ruşinea aceasta ? Ce căuta ea aici ? De ce nu îl lasă pe el în pace ?

— Trică — zise ea, fără ca să ţie seamă de ceilalţi — ori eşti om, ori nu eşti om, ori îmi eşti frate, ori nu-mi eşti ; noi batjocura aceasta nu putem s-o suferim ! Tu m-ai legat de el : trebuie să-i arăţi că n-ai uitat ce ţi-a zis atunci.

— Ba te-ai legat tu însăţi, răspunse el supărat.

— M-ai ajutat, Trică, m-ai ajutat! grăi dînsa.

Uitîndu-se apoi împregiur, îi era greu mai ales de Marta şi de Bocioacă. Trebuia să le desluşească toate, să le arăte cum s-au petrecut lucrurile, să-i încredinţeze că ea nu e vinovată de nimic.

— Ţi-am spus — începu ea liniştită — că iar i-a intrat diavolul pe sub piele: îl roade ceva, nu ştiu ce, dar îl roade, petrece nopţile în nedurmire, e mereu răstit, se îmbată adeseori şi joacă din nou cărţi. Le-am suferit toate fiindcă n-am ce să fac. Am însă şi eu suflet milos, am inimă de om şi nu pot să le înghit toate. Astă-noapte l-am lăsat jucînd cărţi cu Binder de la Steieramt, cu Franţ pînzarul şi cu Lugojanu jeleparul, care avea bani mulţi fiindcă era în drum spre Zam, unde plecase ca să cumpere boi. Astă-dimineaţă, cînd m-am sculat, i-am găsit tot la cărţi, tăcuţi, istoviţi, supţi la faţă şi galbeni ca ceara. Mai ales Franţ şi Lugojanu erau prăpădiţi, fiindcă perduseră mult şi tot mai perdeau încă. Aşa e cartea: n-ai ce să-i faci, cînd începe o dată să-ţi vie rău. Dar tocmai dînşii ţineau ca jocul să meargă înainte, ca doară să se întoarcă cartea. Eu ferbeam în mine, fiindcă îmi era milă de dînşii, vedeam că nu se întoarce, şi ştiam că nici nu are să se întoarcă cartea. Şi e păcat greu, să iei bani de la oameni aşa! Înţeleg să joci, ca să-ţi treacă timpul; înţeleg să joci cînd nu ştii dacă o să cîştigi ori o să pierzi; e însă o mişelie să joci cînd ştii că numai cîştigul poate să-ţi vie. I-am făcut dar semn lui Naţl, ca să-nceteze. S-a făcut că nu mă-nţelege. Am mai tăcut, am mai răbdat, dar nu puteam să-i las cînd vedeam că nici unul dintre dînşii nu ştie ce face.

„Naţl — îi zisei dar peste cîtva timp — n-ar fi oare bine să mai lăsaţi cărţile, să vă odihniţi puţin, să trageţi un pui de somn, şi apoi iar puteţi începe...“ I-am

vorbit cu blîndeţe, cu glas dulce, ca unui copil ; el însă !? Nici n-auzea, nici nu vedea ! Ei, bine ! urmă ea înviorată şi aruncînd o căutătură împregiur, tu mă ştii cum sunt. Nu sunt pripită, nu mă iuţesc, dar nici nu mă dau îndărăt, cînd ştiu că e bine să fac un lucru, ci merg orbiş înainte. Ce-mi mai rămînea de făcut ? Un singur lucru : să pun mîna pe cărţi şi să le arunc în foc. Ştiind dară că mai sunt cîteva perechi în dulap, le-am luat pe nesîmţite pe aceste şi le-am ascuns, apoi m-am apropiat de masă, am pus mîna pe cărţi şi am alergat cu ele la gura sobei. Îl ştii acum şi pe Naţl : el nu s-aprinde cînd se mînie, ci rîde. A rîs şi cînd a văzut c-arunc cărţile în foc, apoi s-a dus la dulap, ca să ia altele. Văzînd apoi că nu mai sunt cărţile la locul lor, a venit la mine şi mi-a zis încet : „Nu mă face de ruşine : oamenii au perdut şi vor zice că le faci acestea numai ca să nu-şi mai poată cîştiga banii înapoi." — „Nu-mi pasă ce vor fi zicînd ei — îi răspunsei — cînd ştiu c-aşa e bine." — „Dă-mi cărţi — grăi el — că dacă nu, sparg tot ceea ce vezi în casa aceasta. Eu sunt aici stăpîn !" „Pe toate, dacă vrei — îi răspunsei — nu însă şi pe mine, nici pe voinţa ta." — Ei bine ! urmă ea după o mică răsuflare, numai văzînd cu ochii aţi putea să înţelegeţi că nu e chip să trăieşti cu asemenea îndrăcit. Înţeleg să rupi, să frîngi, să spargi, să omori chiar cînd te ia mînia oarbă, de nu mai ştii ce faci. Om însă în toată firea, potolit ca orişicare din noi acum, numai şi numai ca să mă sperie pe mine, el a dat rîzînd cu pumnul în geamurile dulapului, de s-au risipit sfărîmate prin casă. Mă cunoşti, Trică — urmă ea mai iute — şi ştii, că eu nu mă sperii. Cînd văzu că nu-i dau cărţile, se duse la oglinda cea mare şi o făcu şi pe aceea bucăţi-bucăţele. Ce să faci cu asemenea om ? Îl ştii că e tare ca un bivol : degeaba m-aş

fi opintit să-l opresc, iar ceilalţi se uitau la el rîzînd — parcă le plăcea să-l vadă ce face.

— Să-i fi dat afurisitele de cărţi — grăi Marta — şi să-l fi lăsat în ştirea Domnului.

— Ferit-a Dumnezeu! răspunse Persida. „Să nu mai spargi Naţl, că femeie cum sunt, te pălmuiesc în faţa acestor oameni şi nu-mi mai pasă ce va urma!"

— Rău ai făcut, zise Marta, care nu se mai putea stăpîni.

— N-aveam ce să fac, îi răspunse iar Persida. Tot era mai bine să dăm unul în altul, decît să sfărîmăm toate lucrurile din casă. Auzind zgomotul, Bandi, băiatul, a alergat speriat în casă. Nu mai eram acum singură : băiatul ţine, ziceam, la mine şi o să-mi sară în ajutor, apoi, dac-ar fi rău de tot, n-ar mai sta nici ceilalţi cu gurile căscate. M-am repezit deci la el, ca să-l opresc. „Nu te apropia — îmi zise el tot rîzînd — că nu ştiu unde mă opresc, dacă încep o dată. Mi-a fost destul, m-am săturat, sunt plin pînă în gît. Eşti urgia lui Dumnezeu, blestemată să strici viaţa celor ce se apropie de tine. Uite! urmă arătînd spre Bandi, atît om ţi-a mai rămas şi ţie în lumea aceasta, corcitura asta, pripăşitul ăsta, despre care nici chiar tatăl său nu mai vrea să ştie : ceilalţi toţi, pînă chiar şi mumă-ta şi fratele tău te-au părăsit. Ai dat bani pentru el, ca să-l răscumperi, şi tot nu mai dă pe la tine..."

Trică se cutremură şi mai făcu un pas înainte, gata de a pleca.

— Aşteaptă — îi zise ea — că nu le ştii încă toate. Auzind vorbele lui, Bandi, băiatul, n-a zis nimic, ci a sărit la el şi l-a muşcat de umăr. Am sărit şi eu şi nu ştiu ce-a urmat mai departe... Uite! urmă ea, sumecîndu-se ca să-şi arate vînătăile de pe braţe. Uite! zise ea ridicînd fără sfială cămaşa, ca să arate vînătăile de pe pulpi. Aşa mi-e tot trupul. Nu-mi pasă! Are să

mă doară cîtva şi apoi trece. Carnea de om se drege ea de ea. N-am să mai trăiesc cu el, şi am scăpat de toate. Ruşinea însă, ruşinea, pe care mi-a făcut-o, trebuie s-o şterg! Trebuie să vază omul acela că tu şi mama nu v-aţi lepădat de mine, că nu pentru mine, ci pentru el n-aţi mai venit să mă vedeţi. A rămas acum singur acasă şi sparge, frînge, taie înainte... E păcat, Trică, e pagubă, dar nu-mi pasă: ruşinea însă trebuie s-o ştergem. Tu vii cu mine.

Marta îi făcu lui Trică semn să stea, şi Trică rămase nemişcat în loc. Îi era greu, şi-ar fi dat tot ceea ce îi era mai scump, ca Sultana, copila nevinovată, să nu fi fost şi ea de faţă, dar el nu se putea mişca din loc.

— Dar ruşinea, pe care ne-ai făcut-o tu nouă, grăi el în cele din urmă. E adevărat, Persido, că tu eşti o grea nenorocire pentru toţi cei ce ţin cu tine! Tu ţi-ai făcut-o, tu s-o porţi!

Persida stetea ca stean de piatră în mijlocul celor ce se uitau cu milă la dînsa, cînd Mara se ivi în prag şi se opri dînd din cap.

Aflase cele petrecute, alergase la cîrciumă şi venise aici pe urma Persidei.

Persida se dezmorţi. Mama ei tot mama ei, sărmana.

— Nu te-ai săturat nici acum de el? întrebă Mara.

— Mi-a fost destul! îi răspunse Persida, şi dac-aş fi omorît pe tata, mi-aş fi spăşit păcatul.

— Lasă-l! grăi Mara, mulţumeşte lui Dumnezeu c-ai scăpat de el. Iară tu, Trică, n-ai să te amesteci, urmă peste puţin. Mulţumeşte lui Dumnezeu că ţi-ai găsit stăpîni oameni buni.

Era mîhnită Mara de-ar fi fost în stare să sară cu ghearele la afurisitul de neamţ, dar se simţea fericită, cum nu s-a mai simţit în viaţa ei, căci îşi ştia fata scăpată şi feciorul pus pe cale bună.

Nu era însă fericită Persida, iară Trică se simţea foarte nenorocit.

Se adunaseră deodată toate, prea multe se îngrămădiseră pe capul lui: jupînul se pregătea de plecare, jupîneasa-l aştepta deseară, Persida plecase greu mîhnită, iară Sultana nu se mai uita la el ca mai-nainte, ba scăpase chiar vorbele: „De ce nu te-ai dus cu sora ta?" Se simţea ca legat cot la cot — dar el lucra cu celelalte calfe la masă şi nu zicea nimic, căci n-avea cu cine să-şi împărtăşească gîndurile.

După-amiază-zi el începu să se neliniştească şi se făcu din ce în ce mai tăcut şi mai neastîmpărat. Cînd sunetele muzicii străbătură-n casă, calfele şi ucenicii se puseră-n mişcare, ca să se ducă să vadă Verboncul. Trică stetea ca bătut în cuie pe scaun. Deodată însă, cînd muzica suna mai de aproape, el se ridică drept, îşi scutură o dată capul, apoi se repezi spre uşe.

Nu putea nimănuia să-i treacă prin gînd, că el, care fusese răscumpărat cu bani atît de grei, s-a pornit atît de repede ca să alerge la Verbonc şi să-şi pună şapca-n cap. Bocioacă se uită deci mirat la el, iar Sultana începu să rîză. Marta simţise însă demult că nu i-e lui Trică a bine şi, văzînd acum faţa lui înăsprită şi mişcările lui iuţi, înţelese numaidecît gîndul lui.

— Trică! strigă ea cuprinsă de spaimă, unde te duci!? Ce vrei să faci? Nu-l lăsaţi! urmă apoi peste puţin, alergînd după el, că se dă la Verbonc.

Bocioacă începu şi el să rîdă. Auzi nebunie!? De ce adecă să se dea la Verbonc!?

Trică se opri şi se-ntoarse pe jumătate înapoi.

— Am — zise el — să mă răscumpăr eu, ca să nu-mi mai poată nimeni arunca vorba că m-a cumpărat cu bani!

Pornind apoi înainte, el se duse — nu în fugă, ci cu pași mari și greu călcați.

Bocioacă, înțelegînd acum și el, porni după dînsul strigînd mereu :

— Nu-l lăsați ! Puneți mîna pe el !

Iară Sultana, care nu putea nici acum să-și dea seamă despre cele ce se petrec, stătea uimită în pragul casei și se uita cînd la muma ei, care se făcuse galbenă ca ceara, cînd la Trică cel nalt și spătos, care trecea înainte aruncînd la dreapta și la stînga pe calfele ce i se puneau în drum, ori puneau mîna, ca să-l oprească.

Ieșit apoi la uliță, el o luă spre Verboncul, care nu sosise încă la casa lui Bocioacă.

— Stați ! strigă el ridicînd amîndouă mînile, că sunt și eu aici și merg cu voi, dacă mă primiți !

Lumea se opri, muzica încetă și un fior rece trecu prin lumea adunată în alai. Era în acel „stați" și-n acele brațe ridicate în sus ceva ce te făcea să simți că omul acesta nu așa din senin, nici din ușurință, intră în rîndul celor ce iau șapca în cap, și într-o clipă lumea se-ngrămădi împregiurul lui Trică, pe care toți îl știau și mulți îl iubeau.

— Ura ! Ura ! strigară cîțiva, cînd el luă șapca și și-o înfundă în cap. Ura ! strigară apoi cu toții, cînd el se îmbrățișă cu unul din căprarii buni de gură și luă sticla de vin, ca să închine, și ca fulgerul trecu din gură în gură vestea că Trică, feciorul Marei, omul de credință al lui Bocioacă, starostele cojocarilor, deși răscumpărat, a intrat la Verbonc. Mare lucru trebuia să fie la mijloc, și lumea alerga din toate părțile să vază.

Cînd alaiul se porni iar înainte, era prea strîmtă ulița, și Trică mergea prin fața casei lui Bocioacă în

frunte, cu şapca pe ureche, cu sticla de vin ţinută în sus şi chiuind ca la nuntă.

— Cu bine, după război! strigă el închinînd spre casa plină şi-şi urmă drumul înainte.

Nu mult trecu însă, şi alaiul iar se opri, ţinut în loc de Mara, care venise cu fiica ei, ca să-şi ia feciorul. Era, sărmana femeie, ca una căzută din cer cînd vecinele alergară să-i spună că Trică s-a dat la Verbonc. Nu-nţelegea, nu credea că e cu putinţă una ca asta. Aşteptase atîta timp să-şi vază fata iar acasă, şi acum, cînd o vedea hotărîtă de a părăsi pentru totdeauna pe neamţul ei atît de urgisit, şi îşi ştia şi feciorul scăpat şi bine aşezat în casa lui Bocioacă, îi era parcă nu mai are nimic de dorit, şi căzuse oarecum obosită de mulţumire sufletească.

Cum ar fi putut ea să creadă că tocmai acum i se strică toate planurile?

A început să rîdă cu hohot cînd a văzut spaima Persidei, care înţelese numaidecît hotărîrea fratelui său.

Era o nebunie! Împărăţia, după ce a luat o dată banii, nu mai avea nici un drept asupra lui. Ea rîse din nou cînd Persida-i spuse că Trică are să capete banii înapoi. O treceau fiorii, cînd se gîndea că feciorul ei o să primească deodată atîta sumă de bani; dar nu credea că Împărăţia o să fie atît de proastă, ca să-i dea banii, după ce-i are o dată.

Aşa rîzînd mereu, a trecut Murăşul, şi mai vîrtos rîdea cînd l-a văzut, în sfîrşit, pe Trică cu şapca pe ureche. Ah! ce bine îi şedea! Ah! ce fecior! Nu era nici unul ca dînsul!

Trică se cutremură în tot trupul cînd le văzu, apoi, cuprins de o pornire dureroasă, făcu cîţiva paşi spre mumă-sa, o îmbrăţişă lung şi-o sărută de mai multe

ori, în vreme ce Persida începu să plîngă, şi plîngeau toţi văzînd-o pe dînsa plîngînd.

Ca să scape, Trică se desfăcu, ridică iar sticla cu vin şi, cu lacrămile în ochi, începu să chiuiască din nou, încît resuna tot oraşul.

— Muzica ! să cînte muzica ! strigă Mara ca ieşită din fire şi începu să bată din palme.

Tot n-avea nimeni fecior ca dînsa ! Şi pornit alaiul înainte, ea mergea în frunte alăturea cu feciorul ei, sărind mereu ca în joc, chiuind din răsputeri şi bătînd mereu în palme, luată de vîrtejul, din care nu putea să-şi scoată feciorul.

Iară Persida cea înaltă şi frumoasă, femeie asupra căreia se opreau toate privirile, mergea perdută şi plîngînd după dînşii.

Căprarul cel bun de gură a mers, cît a mers, sfiicios alăturea cu dînsa. Luat însă în cele din urmă şi el de vîrtej, o cuprinse cu braţul şi începu să joace cu ea.

— Ce păcat că nu pot să merg şi eu cu voi ! grăi dînsa şi-l dete încet la o parte.

CAPITOLUL XX

NOROCUL CASEI

— Lasă, draga mamei, că toate au să iasă bine. Are fiecare norocul lui. Au păţit-o altele şi mai rău decît tine şi tot au ajuns femei cu casă bună. Eşti, la urma urmelor, ca şi cînd ai fi fost cununată cu el, şi toată lumea te ştie, că i-ai fost soţie credincioasă şi harnică şi multe ai suferit de la dînsul. Femeie ca tine n-are decît să aleagă între cei mai buni, ca să-şi găsească bărbat.

Aşa vorbea Mara ca să-şi mîngîie fata.

Trecuse miezul nopţii şi ele, deşi obosite moarte, nu puteau să doarmă în culcuşurile lor.

— Nu-mi mai trebuie bărbat — răspunse Persida — eu nu mai pot să am bărbat.

Vorba asta Mara nu putea s-o înţeleagă, dar nu putea nici Persida să-i spună, de ce adecă ea nu mai poate să aibă alt bărbat afară de Naţl. Prea ar fi fost grea lovitura, dacă i-ar fi spus că e cununată cu dînsul.

— Prostii, grăi deci Mara, care înţelegea lucrurile cu totul altfel. Poate o femeie ca tine orişicînd...

Luată apoi pe dinainte de dorinţa de a o molcomi, ea nu se mai putea stăpîni.

— Banul, draga mamei — urmă ea — banul e mare putere, el deschide toate uşile şi strică toate legile, iar tu ai bani, destui bani, mulţi bani.

— Uite! urmă ea făcîndu-şi mustrări c-a scăpat vorba. Ţi-o spui fiindcă nu mai eşti copilă şi trebuie s-o ştii, ca să te simţi : eu am adunat pentru voi puţin cîte puţin şi din ce în ce mai mult. M-a ajutat Dumnezeu, şi puţine sunt pe aci prin apropiere fetele care au zestre ca tine.

Persida se ridică puţin în culcuşul ei. Ştiuse ea că are mama ei bani! Acum însă ar fi voit să-i vadă faţa, căci din tonul cu care vorbea, banii păreau mulţi, şi parcă din faţa ei ar fi putut să-i numere. Era însă întunerec în casă.

— Cîteva mii să fie — grăi Persida — nu se sperie nimeni de ele.

— Nu vorbi, fata mea, de mii — îi zise Mara — ci numără cu zecile de mii. Nu degeaba am ostenit eu ; nu degeaba mi-am tras de la gură. Ce-i al tău, e al tău ; ce-i a lui Trică, e a lui Trică ; ce-o să mai rămînă, veţi împărţi între voi. Asta s-o ştii, dar să n-o spui nimănui. Nu eşti tu orişicine!

Persida tăcu.

În zadar! — puterea banului e mare, şi ea se sîmţea cu totul altfel acum, cînd ştia din gura mumei sale că are zeci de mii puse la o parte şi bine păstrate, cum numai Mara ştia să le păstreze.

Doamne! Naţl s-ar mira şi el, dac-ar şti-o aceasta şi şi-ar da silinţele să intre în voile bătrînei, s-o îndulcească, s-o momească. Hubăr, bătrînul, ar vorbi şi el cu totul altfel, dac-ar şti că feciorul lui ia zestre mare.

De ce adecă Naţl era mereu posomorît şi răstit? De ce era nerăbdător? De ce bea, de ce juca cărţi? De ce era nemulţumit cu soarta lui? Pentru că era de-

prins să trăiască bogat și trăia acum sărac, scos de dînsa din averea lui.

Îi venea să se ridice din culcușul ei și să alerge la el, ca să-i spună și să-l roage, să-i moaie, să-i îndulcească firea. În zadar, afară de dînsul nu era pentru dînsa bărbat pe lume, fără de căsnicie nu e viață și numai cu dînsul putea dînsa să-și închipuiască căsnicia. Asta trebuia s-o înțeleagă și mama ei și o înțelegea, dacă-i spunea că sunt cununați.

Acum, în clipa aceasta, putea să i-o spună, era chiar datoare, pentru ca ea să știe cum stau lucrurile și să nu-și mai facă gînduri deșerte.

— Mamă! șopti ea.

Mara adormise.

— Mamă! grăi mai tare.

Mara dormea pierdută în somnul greu al omului obosit.

Persida se ridică speriată din culcușul ei.

Iar se simțea singură, părăsită, nepăzită de nimeni, și cu o putere neîmblînzită o cuprinse pornirea de a se duce la el. Nu putea dînsa să doarmă în altă casă cînd avea casa ei. Ce făcea el singur!? Cum putea dînsa să-l lase singur!?

Ca apucată de nebunie, ea se dete jos din pat, se îmbrăcă în pripă și ieși tiptil din casă, apoi o luă ca o stafie prin noaptea geroasă drept spre Sărărie, ținînd drumul peste Murășul înghețat, după zarea luminii de la cîrciumă.

Națl era dus, nu știa nimeni unde, și cîrciuma rămăsese în paza lui Bandi, cînele credincios, care sări speriat în picioare, cînd o văzu pe Persida în prag.

Iară Persida nici că-l băgă în seamă, îi era parcă a căzut din cer de la mari înălțimi în prăpastie adîncă și se afla tot în cădere.

Aşa a găsit-o Naţl cînd s-a întors cam ameţit de vin acasă.

— Aha! grăi dînsul. Tot s-a-ntors doamna! Ştiam eu că nu poţi tu să trăieşti fără de mine: e scris în steaua, sub care ne-am născut, c-avem să trăim împreună pînă ce ne vom fi mîncat de vii unul pe altul.

Persida se uită la el cuprinsă de înduioşare, cum muma se uită la copilul pornit în căi rele.

Ce putea dînsa să vorbească cu omul acesta!?

— Dar bine c-ai venit — urmă tolănindu-se pe pat — căci tot n-avea cine să-mi tragă cizmele... Trage! adăugă apoi şi-şi întinse piciorul.

Era obicinuită Persida să-i tragă cizmele şi să i le curețe de noroi. Ea-l învăţase aşa. Niciodată însă pîn-acum el nu i-o ceruse aceasta, şi ea se ruşină de starea în care ajunsese faţă de el.

Dar ce putea să facă!? Cu de-a sila, dar le trase, apoi rămase uitîndu-se mîhnită la el.

— Bine — zise ea — nu ţi-e ţie ruşine de ceea ce ai făcut?

— Nu — răspunse el — nu mi-e de loc ruşine. De ce să-mi fie ruşine!? Dac-aş fi orb, nu mi-ar fi ruşine, dac-aş fi surd, nu mi-ar fi ruşine; sunt cum m-a lăsat Dumnezeu, aş zice, şi tot aşa zic şi acum. Nu vezi tu, că mie-mi lipseşte ceva!? Nu sunt om în toată firea. E o nenorocire, dar n-am ce face!

Ce mai putea să-i zică!?

— Cum ai putut tu să laşi casa aşa singură? grăi dînsa peste cîtva timp.

El se ridică şi se uită la dînsa frămîntat în luptă cu sine.

— N-am lăsat-o singură, îi răspunse apoi, rîzînd cu amărăciune; a rămas aici fratele meu Bandi. Da! urmă el, să ştii că mi-e frate, frate adevărat, feciorul tatii, întocmai ca mine. Uită-te bine la el şi-o să vezi

și tu că așa este. Mi-e frate! Asta-i izvorul tuturor nenorocirilor!

Persida nu se putea dezmeteci.

— Vorbești într-aiurea!? grăi dînsa.

— Nu! răspunse el. Sunt cam amețit și nici nu ți-aș fi spus-o dacă n-aș fi, dar știu foarte bine ce spun: Bandi, băiatul Reghinei, e fratele meu. Îl văd, îl simt că mi-e frate și mi-aduc aminte de Reghina... M-ai înțeles!? Tata e om bun, dar s-a înrăit, fiindcă nu poate să uite și să ne ierte pe mine și pe mama. Tu ești suflet bun, Persido, inimă de diamant: ce ai avut să iei asupra ta blestemul căzut pe capul nostru!?

Persida-și dete seamă de marea asemănare ce era intre Bandi și Hubăr și nu se mai îndoia că Națl are dreptate.

— Sărman de tine și de mine, sărmani de noi toți! strigă ea cuprinzîndu-l cu brațele. Să n-o simtă cumva Bandi aceasta, că mult ține la reposata lui mumă, și urît lucru se-ntîmplă!

— Să n-o simtă, zic și eu — grăi Națl — dar tata trebuie să facă ceva, m-ai înțeles? trebuie să facă ceva.

— Da! grăi Persida, și ei începură să stea de sfat — parcă nu s-ar fi certat niciodată-n viața lor.

Iară Mara...

Visase noaptea toată pe feciorul ei și dimineața tot cu gîndul la el s-a deșteptat din somn. Nu se putea dezmetici, cum au venit lucrurile și ce-a făcut el, ca s-o ia pe dinainte și s-o ducă cu dînsul. Își aducea numai aminte că s-a uitat o dată la el, a văzut că nu e chip să-l abată de la hotărîrea lui și a început să bată în palme. Cu totul altfel s-ar fi petrecut însă lucrurile, dacă dînsa nu s-ar fi putut mîngîia cu gîndul că are iar pe fata ei la sine. Ea sări deci speriată din

pat cînd se încredință că culcușul Persidei e deșert și nici hainele ei nu mai sunt aici.

Le înțelese toate într-o singură clipă.

— Neam îndrăcit! strigă dînsa. Dacă și-au pus o dată ceva în gînd, nu e chip să-i mai scoți din ale lor.

Ea se așeză îndărătnică pe scaun, nu supărată, nu îndurerată, ci tare hotărîtă de a nu se mișca, de a nu face nimic, de a arăta că nici pe dînsa nu poate nimeni s-o scoată din ale ei.

Ca totdeauna cînd nu mai știa ce să facă, și acum simțămîntul ei covîrșitor era că toate au să iasă în cele din urmă după gîndul ei și că copiii ei pot să dea în gropi, pot să sufere, dar nu pot să piară și tot la ea au în cele din urmă să se întoarcă.

De aceea a rîs cu un fel de mulțumire răutăcioasă cînd a aflat, peste cîteva zile, că Națl iar a bătut pe Persida.

Ar fi voit să-i scoată omului aceluia ochii cu ghearele, dar îi părea bine.

„Așa-i trebuie! zicea. Să-și vie în fire!"

Săptămînile și lunile treceau, Persida trăia din ce în ce mai rău cu soțul ei, dară Mara nu-și schimba gîndul; putea Persida să rabde, că-i făcea bine răbdarea.

Tot astfel, cînd a venit știrea că războiul s-a pornit cu italienii, Mara se ruga mereu lui Dumnezeu să aibă în paza lui pe feciorul ei, dar se bucura oarecum, cînd se gîndea la suferințele prin care el trebuie să treacă.

Sunt însă în lumea aceasta cu putință și lucruri, care o moaie chiar și pe Mara.

Mai pe toamnă Mara află că Persida iar e în stare binecuvîntată.

Nu-i venea să creadă și nu putea să-și dea seamă, dacă e bucurie ori întristare simțămîntul viu, care o cuprinde cînd se gîndește că tot ar fi cu putință.

„Grozavă nenorocire!“ zicea dînsa, şi totuşi îi venea să se ducă şi să-şi ia fata cu puterea de cîte ori afla că şi acum tot o mai bate Naţl. I se răscolea toată firea cînd se gîndea că iară s-ar putea întîmpla ca în rîndul trecut.

Iar dacă nu, dacă Dumnezeu se îndură, Persida era legată, nedespărţită pe toată viaţa de dînsul, şi Marei îi venea să se ducă la dînsul să-i spună că-l iartă, că vrea să se împace cu dînsul şi-i dă fata cu zestre — numai să se cunune... Par însă că tot mai era timp, trebuia să aştepte.

Aşa s-a frămîntat Mara luni de zile de-a rîndul şi nu s-a mişcat decît pe la Sf. Nicolae, cînd iar a trimis moaşa după dînsa.

— Zice — grăi Talia — să nu te nelinişteşti, că toate sunt bine!

Mara era cu toate aceste, ba tocmai de aceea, foarte neliniştită. Îi venea să-şi smulgă părul din cap, să-şi muşte carnea de pe trup, şi, mergînd cu paşi iuţi şi mărunţi, iar nu rar călcaţi ca altădată, spre cîrciuma de la Sărărie, ea îşi zicea mereu: „Nemernico! Ticăloaso!“ Demult ar fi trebuit să vină şi nu se putea ierta că n-a venit.

„O, Doamne! grăi în cele din urmă, ca să se mai molcomească ea însăşi pe sine, dar tot om dat de la Dumnezeu e, şi botezul o să-l sfinţească şi pe el.“

Da! botezul sfinţeşte chiar şi pe copiii adunaţi din margine de drum.

Ea cu toate aceste se opri, ajunsă la intrare, ca în faţa unei primejdii.

— E aci neamţul? o întrebă pe Talia.

— Nu e, răspunse aceasta; a plecat pe-nserate şi nu-i e obiceiul de a se întoarce înainte de cîntatul cocoşilor.

Și nu s-a abătut Naţl nici astă dată de la obiceiul lui. Plecase supărat, muncit de gînduri grele, încît nu mai știa nici el ce are să facă, și-și petrecuse timpul cuprins de viu neastîmpăr.

Tîrziu după miezul nopţii, cînd s-a întors istovit și cam ameţit acasă, toate erau trecute, și în iatacul luminat de o candelă, se făcuse liniște adîncă.

Persida dormea cuprinsă de somn întăritor, încît abia i se mai simţea răsuflarea, iară Mara se așezase pe patul lui și fusese și ea biruită de somn.

Văzînd pe Mara, el se opri și stete o clipă, apoi voi să iasă, să plece, să se ducă, să fugă : îi era rușine, îl cuprinsese un fel de spaimă, parcă o grea pedeapsă îl aștepta.

El însă nu putea să plece : se simţea ca înfipt în pămînt.

Prin liniștea nopţii se auzea un fel de morfologeală gingașă : copilul, îmbăiat, înfășat și așezat, după obicei, lîngă muma lui, nu dormea, ci își dusese mînile la gură și-și sugea pumnii.

Inima lui Naţl se strînse și mintea lui se lumină deodată, parcă toată noaptea ar fi dormit și n-ar fi văzut băutura cu ochii lui.

Era un copil acolo, chiar copilul lui.

Ah ! de ce i l-a dat Dumnezeu !? Ca să-l certe cu toată asprimea.

Nu ! Copilul acesta nu poate să trăiască ! S-a născut numai ca să moară. Chinuită în toată clipa și mereu bătută, Persida n-a putut să dea viaţă decît unei stîrpituri ; îl vedea, parcă, stîlcit, cu oasele strîmbe, cu faţa pocită, o adevărată spaimă, și, cuprins de fiori, el începu să tremure aducîndu-și aminte de Reghina și de copilul ei.

Și dacă i-ar fi dat cu toate aceste să trăiască ?

Grozavă nenorocire !

Şi totuşi...

„Doamne ! zise el cu ochii plini de lacrămi, ceartă-mă pe mine, ceartă-mă cu toată asprimea, dar lasă-l pe el, păzeşte-l, ţine-l, orb să fie, slut să fie, schilod să fie, numai a om să semene, căci tot al tău este, tot ţie are să ţi-l păstreze sărmana aceasta de femeie."

Tiptil apoi, pas cu pas, călcînd pe vîrful degetelor, cu inima încleştată şi tremurînd în tot trupul, el se apropie de pat, ca să-şi vadă copilul.

Ce putea să vadă !?

Un copil abia născut nu e, la urma urmelor, decît o bucăţică de carne fără ochi, care se mişcă în toate amănuntele ei. El, însă, nu mai văzuse în viaţa lui ceva atît de frumos ca copilul lui cu faţa cea rotundă, plină şi viu mişcată şi cu degetele cele lungi şi subţiri la mînuşiţele de om.

Ah ! cum ar fi vrut să-l desfăşure, ca să-l vadă întreg, să-l pipăie cu mîna, să se încredinţeze că e întreg, că setea de viaţă, care-l face să-şi sugă cu atîta neastîmpăr pumnii, îi străbătea întreaga fiinţă.

— De ce, Doamne, atîta bunătate ? căci eu nu sunt vrednic de ea ! zise el adînc înduioşat şi nu-şi mai putu stăpîni plînsul.

Persida-şi deschise ochii, şi-i deschise mari şi-i îndreptă oarecum dormind, mirată şi nedezmeticită, spre el.

— Ah ! Doamne ! zise el în romîneşte. Iartă-mă, Persido, că te-am deşteptat, dar nu mai pot ! Nu mai pot ! zise el iar, şi izbucni în plîns înăbuşit.

Persida-i întinse mîna şi-l apucă de braţ, ca şi cînd s-ar fi temut că se duce, şi-ar fi voit să-l oprească, să-l ţie, să nu-l lase.

— Plîngi, că-ţi face bine, zise apoi peste cîtva timp. E băiat — urmă iar — o să-l vezii tu ce băiat ! Lasă, c-o să vezi, cum toate au de aici înainte să fie altfel.

— Cum altfel !? grăi dînsul deznădăjduit. Eu tot eu rămîn. De cîte ori mi-am făcut cele mai amarnice mustrări ? De cîte ori mi-am pus tare-n gînd să mă-ndreptez !? Tot nemernic am rămas, și nemernic am să fiu toată viața mea !

Persida se uită zîmbind senin la el.

Cei păsa ei acum, dacă el se va îndrepta ori nu !? Da, mai-nainte, cînd toată gîndirea, toată simțirea, toată purtarea ei de grije asupra lui și numai asupra lui se îndrepta, ea ar fi voit să nu mai fie om ca dînsul, și-l scotea din răbdare, îl îndîrjea prin neîncetatele ei silințe. Acum însă nu mai vedea păcatele lui și-i era, așa cum îl știa, destul de bun.

Mara se deșteptă și ea din somn, dar, văzîndu-l la patul fiicei sale, nu-i mai venea să fugă, ca mai-nainte, cînd se gîndise c-ar putea să dea ochi cu el.

Văzîndu-l plîngînd, ea se înduioșă.

— Ei, lasă-le acum, zise ea : ce a fost, a trecut. Mi-a spus Persida, mi le-a spus toate ; toate le știu ; să-i mulțumim lui Dumnezeu că ni l-a dat și-a rînduit să nu fie copil adunat de pe uliți.

El rămase umilit în fața ei. Ar fi voit să-i răspundă ceva, să meargă și acum la ea și să-i sărute mîna, dar nu putea ; erau parcă toate de prisos, și, cînd își ridică ochii, el se uită la ea ca și cînd nu ar fi fost niciodată și n-ar mai putea să fie supărare între dînșii.

— Sărmana mea mamă ! grăi el în cele din urmă suspinînd.

— Are să vină și ea ! zise Mara. Trebuie să vină ! Am să mă duc chiar eu să-i spun, s-o chem, s-o aduc : îi este nepot și ei tot atît de bine ca mie ; are și ea să se bucure.

— Dar nu cumva să-i spui, mamă, și ei, că suntem cununați ! grăi Persida îngrijată.

— Nu! ferit-a Dumnezeu! adause Naţl. N-ar putea să nu-i spună tatii — şi-l ştiţi cum e!

Ei începură apoi să se sfătuiască, ce fel ar trebui s-o pornească, pentru ca să-l moaie şi pe bătrînul Hubăr, ca la botezul copilului să fie adunaţi cu toţii în dragoste familiară.

— Avem — grăi Naţl — să-l botezăm în legea ta, şi să rugăm pe părintele Codreanu să vie, ca tot el să boteze!

— Da! zise Mara încîntată, tot el. Altfel nu se poate!

Persida dete din cap, şi ochii i se umplură de lacrămi.

— Nu — grăi dînsa — avem să-l botezăm în legea bătrînului Hubăr, şi-o să rog — urmă ea plîngînd — pe maica Aegidia să-i fie ea naşă. Demult încă mi-am pus-o aceasta în gînd! adăugă ea şi plînse înainte.

Mara şi Naţl nu mai îndrăzniră să zică nimic. Aşa era! Tot dînsa era cea mai înţeleaptă. O durea pe Mara că nepotul ei n-o să fie creştin adevărat, dar recunoştea şi ea că numai aşa se poate îmblînzi Hubăr cel îndîrjit.

Aşa, stînd de vorbă şi sfătuindu-se între dînşii, în fericită unire familiară, i-au prins zorile de zi şi i-a apucat şi lumina zilei, pe care Hubăroaie o aşteptase cu neastîmpăr.

Nu mai putea, sărmana de femeie!

Singură dînsa ştia cît a răbdat şi cîte lacrămi a vărsat în tăcere, după rarele ei întîlniri cu Naţl. Ţinea să nu treacă peste voinţa soţului său; au însă toate un hotar: din clipa în care aflase că se apropie ceasul, ea nu mai aştepta decît să plece soţul ei la măcelărie, pentru ca să plece şi ea.

Persida şi Naţl şi Mara tresăriră într-un fel de uimire cînd ea se ivi în prag.

Era lucru firesc, ca ea să vie, şi nu se îndoiau că va veni : uimiţi erau dar numai pentru că dînsa venise tocmai acum, cînd vorbeau despre dînsa.

Mara, cea dintîi, se ridică şi se duse la dînsa. Neştiind ce să-şi zică, ele se îmbrăţişară în tăcere, se sărutară şi iar se ţinură îmbrăţişate în vreme ce copiii lor se uitau la ele oprindu-şi răsuflarea.

Desfăcîndu-se din braţele Marei, Hubăroaie trecu apoi pe lîngă fiul ei şi se duse la Persida, ca să o sărute de mai multe ori tot în tăcere, cu dragoste şi cu sfială.

Abia dup-aceea ochii ei se opriră asupra copilului şi de la el trecură la Naţl.

— Mult eşti nenorocit — grăi dînsa cu ochii plini de lacrămi — şi mare noroc ai avut ! Le ştiu toate, urmă apoi întorcîndu-se spre Persida. Ştiu cît ai suferit, fata mea. Dumnezeu are să ţi le ţie toate în seamă şi să ţi le răsplătească !

— Lasă-le aceste ! întîmpină Mara. Să nu mai vorbim despre cele trecute, ci să vedem de cele viitoare.

Hubăroaie se uită lung la ea.

— Ţi-e uşor ţie — grăi dînsa amărîtă — căci stai singură, poţi să faci cum te trage inima şi n-ai să te temi de nimeni : mie mi-e groază cînd mă gîndesc la cele viitoare.

Persida se cutremură.

— Să nu fie în ceas rău vorba pe care ai grăit-o fără ca să-ţi dai seamă ! suspină Mara. Nu e în lumea aceasta nimic mai trist decît viaţa văduvei, care poartă ea singură greul vieţii şi tot ea singură plînge, cînd are vreo bucurie. Ce-mi este mie, că ne vedem adunaţi cu toţii aici, cînd răposatul, sărmanul, nu poate să fie şi el cu noi ! urmă dînsa plîngînd. Nu, din inimă nu puteau să-ţi iasă vorbele. Bărbatul tău

e om şi el, e creştin, e părinte şi are să se moaie în cele din urmă.

Nici că-i veniseră din inimă acele vorbe, dar fuseseră grăite, şi ca un fel de săgetare trecuse prin inimile lor simţămîntul că nu e unirea fericită cu putinţă, cîtă vreme trăieşte el.

O clipă însă numai, apoi începură a se sfătui cum au să pornească lucrurile, ca să-l aducă şi pe el în mijlocul lor.

Hubăroaie nu îndrăznea să-i vorbească.

— Ce-ar fi, dacă m-aş duce eu şi i-aş cere iertare? grăi Naţl.

— Ferit-a Dumnezeu! răspunse muma lui. Ar fi destul să te vadă, pentru ca să nu-şi mai poată stăpîni mînia. Nu ştiu ce are, dar de la un timp încoace e din ce în ce mai îndîrjit.

— Am să le sufăr toate — întîmpină Naţl — şi mi-e destul să-i spun o vorbă pentru ca să-l potolesc.

Persida, dînd cu socoteală care e vorba aceea, clătină din cap.

— Nu! zise ea. Ai face foarte rău. Te rog, mamă — urmă apoi întorcîndu-se spre Hubăroaie — să te duci la maica Aegidia şi să-i spui c-o rog de iertare şi doresc a vorbi cu dînsa. Are să vie, ştiu că are să vie, iar celelalte le lăsaţi pe mine.

Aşa s-a şi făcut.

De la cîrciumă, Hubăroaie s-a dus drept la mănăstire şi pe la amiază-zi maica Aegidia cea măruntică şi cu faţa aspră a cerut binecuvîntarea stariţei, ca să poată merge la fata ei.

Trecuse atîta timp de cînd nu se mai văzuseră, şi atît de multe s-au petrecut în timpul acesta. Era însă la mijloc un suflet nevinovat, şi maica Aegidia

intră în cîrciuma de la Sărărie ca-ntr-o biserică, sfiicioasă și cu pas ușor.

Tot așa a și ieșit peste vreun ceas, ca să meargă la părintele Pleban, care s-a dus apoi fără de întîrziere la Hubăr, căci vorba era să scape trei suflete rătăcite.

— Știu de ce ai venit și ce vrei ! îi zise Hubăr. Nu mi-a spus nimeni, dar mi-e destul să te văd, ca să știu. Uite, i le iert toate, toate le trec cu vederea, toate le uit ca și cînd n-ar fi fost niciodată : nu-l pot însă ierta că nepotul meu e copil nelegiuit.

— Tocmai de aceasta e vorba, grăi Plebanul așezat. E o nenorocire că așa au venit lucrurile, dar trebuie să ne ferim de alta mai mare : să-i cununăm cît mai curînd, pentru ca copilul să fie botezat ca născut din părinți, care trăiesc în căsnicie binecuvîntată de sfînta biserică.

— Minciuni ! strigă Hubăr. Pata tot rămîne. Grozav am fost pedepsit eu pentru cîteva clipe de ușurință ! Nu mi-e destul, că trebuie să-mi știu copilul de pripas, dar am ajuns să mai am și un nepot nelegiuit.

— Despre aceasta să nu vorbim, grăi Plebanul cu oarecare asprime. Ți-ai făcut datoria și trebuie să ți-o faci pînă la sfîrșit. Copilul născut din adulter nu găsește milă nici la oameni, nici la Dumnezeu : el n-are loc în rîndul creștinilor și e suferit numai în tinda bisericii. Născut din greu păcat, viața lui nu poate să fie decît o grea osîndă. N-ai să-l știi, n-ai să-l vezi !

— Dar îmi iese mereu în cale ! strigă Hubăr deznădăjduit.

— E în adevăr de necrezut, cum a ajuns el la casa lui Natl, grăi Plebanul. N-ai însă să ții seamă de el și n-ai, mai ales, să pui alăturea cu dînsul pe nepotul

tău, care nu din adulter, ci numai din căsnicie lipsită de binecuvîntare e născut.

— Dar ce este vinovat el !?

Preotul clătină zîmbind din cap.

— Fără de voința lui Dumnezeu — zise el — nici un fir de păr nu se clatină : cum s-ar putea oare, ca om să se nască fără de a lui voință !? Era de mai-nainte vinovat și pentru vina lui osîndit să se nască din păcat, pentru ca să treacă desprețuit de semenii săi prin lume. Și osîndit, pentru vina ta, erai și tu să-l zămislești, pentru ca să nu mai poți trăi liniștit. Poartă-ți osînda cu umilință și cu răbdare îndelungă, pentru ca să ți se ierte vina. Toate ai să le treci cu vederea și să te gîndești numai la împlinirea datoriei tale, pentru ca copilul să fie botezat în legea ta și primit în sînul singurei biserici în adevăr mîntuitoare. Dacă ei nu sunt cununați, botezul are să se facă în legea mamei; și copilul e perdut pentru biserică.

Acesta era un lucru peste care Hubăr nu putea să treacă.

Nu mai era vorbă dacă vrea ori nu vrea, poate ori nu poate ; trebuia să voiască, și să poată, să se sîluiască însuși pe sine, ca să fie ocrotit, ca fiu supus, de sfînta biserică și să afle iertare înaintea lui Dumnezeu.

A rămas dar vorba, ca Plebanul să-l aducă pe Natl pentru ca să ceară iertare și părintească binecuvîntare.

Era hotărît Hubăr să le facă toate, după cum le rînduise preotul, dar prea suferise multe, tot nu se împăcase cu gîndul că nepotul său e copil nelegiuit și, cînd se văzu față-n față cu fiul său, sîngele îi năvăli spre cap și ochii i se împăingeniră.

— Nemernicule ! Cum ai putut tu să-mi faci și ru-

şinea aceasta ! ? strigă el ca ieşit din fire şi-i trase fiului său două palme.

Plebanul ridică mîna.

— Rabdă, fiule — zise el — că ţi se cuvine şi ţi-e părinte.

Naţl îşi plecă capul, apoi făcu un pas înainte, apucă mîna care-l lovise şi o sărută.

Uitîndu-se în ochii tatălui său, el fu cuprins de sîmţămîntul că în zădar sunt toate, căci trai liniştit cu acest om nu se poate.

— Loveşte-mă, alungă-mă — grăi — ceartă-mă cu cea mai mare asprime, dar să aibi inima de părinte pentru copilul meu, care nu e născut, precum văd că crezi, din căsnicie nelegiuită.

— Cum nu e !? întrebară Plebanul şi Hubăr deodată.

— Persida — răspunse Naţl ridicîndu-şi capul — nu e femeie care poate să trăiască în căsnicie nelegiuită. A venit cu mine, fiindcă în starea deznădăjduită în care mă aflam, se temea să mă lase singur. Ar fi murit însă mai bucuros, decît ar fi venit, dacă nu s-ar fi găsit un preot, care era gata să ne cunune. Suntem cununaţi !

— Cum ? în taină ? fără de învoirea părinţilor ? întrebă preotul.

— Cu învoirea mamei ! răspunse Naţl cam în silă. Învoirea tatii nu o puteam cere, fiindcă eram în duşmănie.

— Dacă aşa este — grăi preotul întorcîndu-se spre Hubăr — atunci căsătoria e neatinsă şi copilul e legiuit. Dar tot trebuie să fie binecuvîntată căsnicia de amîndouă bisericile.

Hubăr nu se putea dezmetici. Se simţea uşurat, dar tot nu putea să-l ierte pe Naţl, că s-a căsătorit fără de învoirea lui.

— Să fie — zise el — să fie binecuvîntată de amîndouă, dar copilul e al nostru, numai al nostru.

— Da, tată! răspunse Naţl, şi ei rămaseră cîtva timp într-un fel de încordare.

Părintele Pleban ar fi aşteptat ca ei să-şi dea mîna, să se îmbrăţişeze, să se sărute, să arăte că s-au împăcat. Naţl nu îndrăznea însă să se apropie de tatăl său, iar Hubăr nu putea să se uite în ochii fiului său.

— Te rog, tată — grăi în cele din urmă Naţl — dacă se poate, să vii să vezi copilul.

Hubăr îşi ridică ochii. Nu putea să zică ba, şi îi era foarte greu să se ducă.

— Am să viu — zise el — da! am să mă duc. Să ştii însă că nu la tine mă duc, ci la femeia aceea, care e prea bună pentru un nemernic ca tine.

Naţl îşi plecă iar capul. Era şi el de părerea tatălui său, şi nu se-ndoia că Persida va îndulci firea bătrînului.

— Am să viu mîne dimineaţă! zise iar Hubăr întorcîndu-se spre părintele Pleban. Azi e prea tîrziu, şi trebuie să mă mai gîndesc şi eu.

Seara apoi Hubăr a vorbit cu nevastă-sa, care era foarte fericită văzîndu-l din ce în ce mai muiat şi mai fericită încă se simţea cînd el îi spuse că dînşii sunt cununaţi.

— E o femeie foarte înţeleaptă şi foarte cumsecade, grăi dînsa.

— Nu e nici Naţl băiat rău, întîmpină el înduioşat. Au venit însă lucrurile aşa, că nu mai ştia băiatul ce să facă. Vinovat sunt numai eu.

Hubăroaie se uită lung şi cu ochii plini de lacrămi la soţul ei. N-ar fi crezut niciodată că el poate să facă asemenea mărturisire, şi acum ar fi voit să cadă în genunchi la picioarele lui şi să-i sărute mîna.

— Sărmana femeie! urmă el. Cît a suferit şi cît a ştiut să rabde! Mi-e parcă nu-mi vine să cred că poate o femeie să fie cununată şi să trăiască ani de zile de-a rîndul fără ca s-o spună aceasta. Mîne — adăugă el — mergem amîndoi, în ziua mare, ca să ne vadă toată lumea, şi toată lumea trebuie să afle adevărul.

Aşa au şi făcut.

N-avuse Hubăr în viaţa lui zi mai mare decît aceasta. Se pregătise parcă s-ar duce să se cuminece şi parcă tot nu era gata.

Un dar pentru noul născut. Un semn de iubire pentru nora lui.

El se duse la dulap şi luă din lădiţa de fer zece, apoi douăzeci şi cinci şi în cele din urmă toţi galbenii, pe care-i strînsese, peste trei sute, apoi scoase şi cutia cu argintărie.

— Să le-o dăm lor, că noi tot degeaba o ţinem.

— Să le-o dăm! răspunse Hubăroaie rîzînd cu mulţumire.

Şi tot astfel, ca de zi mare, aşteptau şi Naţl cu Persida.

Se vede însă că zi cu desăvîrşire senină nu e în lumea aceasta cu putinţă.

Mara era mulţumită, dar nu se bucura cu toată inima: prea îi era drag copilul acela, pentru ca să se poată împăca cu gîndul că el are să fie păpistaş. Îi era parcă mai bucuros l-ar şti aşa nebotezat, şi singura ei vorbă era: „Voi faceţi cum ştiţi; al vostru e copilul!“

Apoi mai era la mijloc şi Bandi, care se uita la copilul Persidei ca la un nou soare răsărit pe cer. În mintea lui nu putea să intre gîndul, că Hubăr va atinge copilul acesta. Nu era în lumea aceasta, pentru dînsul om mai urgisit decît acel Hubăr, de care ră-

posata lui mumă fugea înspăimîntată, care-şi alungase feciorul şi-i făcuse Persidei atît de multe zile amare. Îi venea deci să fugă cînd a aflat că vine Hubăr. Nu ! niciodată n-ar fi crezut că poate Persida să fie atît de nemernică, ca să stea de vorbă cu un om ca Hubăr, şi acum, cînd ştia că dînsa-l aşteaptă, îi era parcă n-a mai rămas pentru el nimica în lumea aceasta. Şi totuşi : ar fi voit să se ducă în lume şi nu putea ; şedea posomorît într-un colţ şi nu era în stare să se mişte.

Hubăr şi Hubăroaie au trecut pe lîngă el fără ca să-l bage în seamă.

Era şi frumoasă şi grea clipa, în care ei au intrat la Persida. Păcat numai că Mara nu era şi ea de faţă.

Naţl stătea umilit la căpătîiul patului şi se dete puţin la o parte cînd părinţii lui intrară, iar Persida îi aştepta cu faţa rîzătoare.

Hubăr, deşi cam strîmtorat, era om trăit în lume şi ştia ce voieşte.

El se duse la Persida şi o sărută pe frunte.

— Iartă, fata noastră, toate supărările pe care ţi le-am făcut şi fii încredinţată despre iubirea noastră părintească ! grăi apoi uitîndu-se în ochii ei.

— Nu suntem vrednici noi — răspunse ea sărutîndu-i mîna — dar copilul acesta.

Hubăr desfăcu punga şi vărsă galbeni peste copil.

— Belşug să se reverse şi binecuvîntare asupra ta ! grăi el şi se plecă să sărute copilul.

Apoi Hubăroaie îi dete Persidei cutia cu argintării. Hubăr îşi îmbrăţişă şi feciorul şi ei petrecură mai departe ca oameni care se iubesc şi demult nu s-au văzut. Atît era Hubăr de încîntat de nora sa, încît luă hotărîrea de a merge chiar acum la Mara, ca s-o roage să vie desearǎ şi ea şi să petreacă cu toţii împreună ; atît era de încîntat, încît chiar acum hotărî

ca de la Sf. Gheorghe înainte Naţl să părăsească birtul şi să vie acasă.

Pe cînd însă ei petreceau în casă, Bandi se plimba neastîmpărat prin cîrciumă. Îi era parcă s-a sfîrşit cu viaţa lui şi-i venea să sară, să-l apuce de gît, să-l omoare pe Hubăr, care s-a pus între el şi singurii oameni pe care-i avea în lumea aceasta.

Cînd Hubăr ieşi, Bandi stete în calea lui şi se uită la el drept în faţă, îndrăzneţ, fără ca să-şi ascundă mînia, gata de a-l înhăţa, mai mult smintit decît om în toată firea.

Hubăr se cutremură şi se opri cuprins de groază în loc, încît nevastă-sa trecu înainte pe lîngă băietanul, care din calea ei se dete la o parte şi-l lăsă apoi şi pe Hubăr să treacă.

— Doamne! ce am eu să fac!? grăi el după ce se văzu trecut. Du-te tu singură la Mara, urmă apoi peste puţin întorcîndu-se spre nevastă-sa. Spune-i c-o rog şi eu, c-o rugăm amîndoi. Eu trebuie să mă duc la părintele Pleban. Trebuie, acum, neîntîrziat.

CAPITOLUL XXI

PACE ŞI LINIŞTE

„Ah, Doamne! grăi Persida pierdută în gînduri, e atîta timp de cînd n-am fost la biserică."

Îi adunase noul-născut pe cei de atîta timp risipiţi şi-i ţinea la un loc, dar ea se uita în ochii fiecăruia din ei şi vedea că pacea n-a intrat încă în suflete, simţea că tot mai are să treacă prin zile grele.

De ea se apropiau toţi cu dragoste şi cu sfială; pe ea o socotea fiecare mai presus de sine; de dînsa ascultau cu toţii; ea putea să-i povăţuiască pe toţi după buna ei chibzuinţă; ei însă, între dînşii, tot învrăjbiţi erau, şi ea în toată clipa se temea ca nu cumva învrăjbirea să se dea pe faţă.

Singură maica Aegidia era cu desăvîrşire mulţumită. Îşi crezuse atîta timp fata pierdută şi acum, după ce o vedea chiar mai aşezată de cum fusese, era mîndră în sufletul ei şi venea în toate zilele să o vadă, să stea cu dînsa, să-i fie de ajutor.

Avea însă pînă chiar şi maica Aegidia o mîhnire în sufletul ei, şi îndată ce venea Mara să-şi vadă fata şi nepotul, călugăriţa măruntică nu mai rămînea. Lasă că prea îi plăcea Marei să arate că a ei e fata, dar mai era la mijloc şi botezul.

Hubăr stăruia ca copilul să fie botezat cît mai curînd, în casa părinţilor lui; Persida ţinea însă ca copilul să fie botezat mai tîrziu, cînd va putea să mear-

gă şi ea la biserică. Iar Mara stăruia alăturea cu fiica ei şi nu se sfia a-şi da pe faţă dorinţa ca tot popa care a făcut cununia să facă şi botezul. De cîte ori vorba venea la aceasta, maica Aegidia începea să tremure, se uita cuprinsă de vie îngrijire în ochii Persidei şi nu mai putea să stea.

Tot cam ca maica Aegidia era şi Hubăroaie. Ar fi fost sărmana femeie gata să se învoiască cu toate şi să dea şi sîngele din inima ei, numai ca lucrurile să meargă bine şi Persida să nu fie supărată. Niciodată însă soţul ei nu fusese atît de neliniştit ca acum, şi, văzîndu-l neliniştit pe el, nu mai avea nici ea odihnă.

Cum oare ar fi putut Naţl să fie fericit ?

Ţinea la copilul lui ca la lumina ochilor săi ; adeseori îl cuprindea însă sîmţămîntul că prea e grea sarcina pe care trebuie s-o poarte.

Era trecută viaţa fără de griji. El stătea ziua toată în picioare, alerga de ici pînă colo, se bălăbănea cu slugile, cu oamenii din cîrciumă şi cu cei din birt, şi abia acum îşi dedea seamă, ce fel îşi petrecea Persida viaţa în vreme ce el stătea de vorbă cu prietenii, se plimba ori îşi omora timpul jucînd cărţi. Şi totuşi el era mereu la dînsa ca să vadă dacă nu-i lipseşte ceva, dacă nu poate să-i dea vreun mic ajutor, să-i facă o mică plăcere.

Îi era adeseori parc-o pierde, parcă a perdut-o, parcă nu mai e nevasta lui, ci numai muma copilului său. Nu-l mai vedea pe el, nu-l mai băga în seamă de cînd avea copil, şi pe nesimţite se schimbaseră lucrurile, încît ea, care-i fusese mai înainte ca o slugă, şi-l făcuse slugă pe el. Era destul un semn făcut de dînsa, pentru ca el să dea pe toţi la o parte şi să alerge, căci nu ştia nimeni s-o mulţumească atît de bine ca dînsul.

Dar aceste au venit încetul cu încetul și se petreceau ca lucruri de sine înțelese. Se deprinsese Națl cu grijile și cu osteneala zilei atît de bine, încît nu s-ar mai fi putut simți bine, dacă nu le-ar fi avut. Ceea ce-l ținea în neîncetată turburare și-l făcea nefericit, era încordarea dintre tatăl său și soacră-sa și mai ales frămîntarea sufletească ce străbătea din ochii mereu neastîmpărați ai tatălui său. Îi era parcă o grea nenorocire are să cadă pe capul lor.

Pe Bandi, în sfîrșit, nu-l mai băga nimeni în seamă. Trecuseră timpurile frumoase, cînd Persida ziua întreagă îi zicea mereu: „Bandi, vino! Bandi, du-te! Bandi, aleargă! Bandi, fă!"

Nu mai avea nici o treabă, nici un rost în lumea aceasta: putea să facă ce-i place. De cînd se născuse copilul acela și de cînd venise Hubăr la casă, el era de prisos, uitat de toți, dat ca o ființă netrebnică la o parte, rămas singur-singurel în lume.

Așa stăteau lucrurile cînd a sosit, în sfîrșit, ziua botezului, după cum o hotărîse Persida.

Era lucru nemaipomenit ca o călugăriță să fie nașă, dar maica Aegidia își pusese toată stăruința să i se dea binecuvîntarea, și biserica era plină de lume adunată, ca să vadă botezul neobicinuit și pe Persida, care intrase deodată în inimile tuturora.

Gătită în haină de cașmir negru, pe care i-o dăruise socrul său, înaltă cum era, cu obrajii tot plini, dar mai albi decît de obicei, pășind încet și apropiindu-se cu umilință de altar, ea părea mai mult o vedenie decît ființă din carne și oase, și mulți îngenunchează, cînd ea își plecă genunchele, ca să-i mulțumească lui Dumnezeu că i-a dat tăria de a trece prin grele încercări.

De-a pururea nestrăbătute sunt căile sorții!

Stînd îngenuncheată şi cu capul plecat, ea se vedea în gîndul ei însăşi pe sine, copilă resfăţată, stînd în fereastra cu geamul spart de o întîmplătoare suflare de vînt, se vedea deschizînd în neastîmpărul ei copilăresc cealaltă fereastră, se vedea trecînd prin faţa măcelăriei — una cîte una întîmplările care hotărîseră viaţa ei se reamintiră în sufletul ei parcă le visa, şi le visase numai după un plan de mai înainte croit. Cuprinsă apoi de sîmţămîntul că nu e sfîrşit încă şirul grelelor încercări, ea îşi plecă mai tare capul.

„Orişice ni s-ar mai fi întîmplînd, Doamne — grăi dînsa — dreptate ni se face, dar pe el să-l aibi sub ocrotirea ta, căci tu l-ai voit, al tău este, ţie ţi-l voi păstra !"

Nu ştia nimeni ce simte şi gîndeşte dînsa în clipa aceasta, dar, văzînd-o, toţi erau cuprinşi de acelaşi sîmţămînt, toţi afară de Mara, muma ei, care, gătită ca nealtedăţi, stătea îndărătnică la intrarea bisericii.

Se supusese Mara, dar nu se împăcase şi îi venea din cînd în cînd să se repeadă, să ia copilul şi să fugă cu el din biserică. Îi era parcă i-l iau, i-l răpesc, i-l aruncă în prăpastie adîncă, în foc mistuitor, şi atît nepot avea şi dînsa.

Cînd părintele Pleban se ivi îmbrăcat în odăjdii, ca să înceapă botezarea atît de neobicinuită, Mara făcu un pas înainte şi apoi pas cu pas, stînd mereu şi făcînd iar un pas înainte, tot mai potolită, tot mai muiată, ea se apropie.

Cînd preotul vărsă apa sfîntului botez în capul copilului, ea tresări străbătută de fiori şi ochii i se umplură de lacrămi.

Acum era păpistaş, nepotul ei, cel mai iubit dintre toţi oamenii era păpistaş.

— E frumos! grăi dînsa întorcîndu-se spre Persida. E frumos şi la dînşii botezul! Oameni suntem cu toţii, tot creştini, creştini adevăraţi, tot un Dumnezeu avem.

— Draga mea mamă! grăi Persida şi o îmbrăţişă. Dac-ar fi toţi ca tine, n-ar fi în lumea aceasta decît fericire!

Atît era de fericită Mara, încît îmbrăţişă pe maica Aegidia, pe Naţl, pe Hubăroaie, pînă chiar şi pe Hubăr, care nu rîdea nici acum — ar fi fost în stare să îmbrăţişeze pe toţi cei adunaţi în biserică.

— Voi mergeţi acum acasă — grăi apoi grăbită — căci vin şi eu, dar trebuie să trec mai înainte pe undeva.

Trebuia, neapărat trebuia!

Cum adecă!? Hubăr îi făcuse copilului un dar de un pumn de galbeni; Hubăroaie îl înzestrase cu cinci mii de florini; nu putea să rămîie nici Mara mai prejos. Avea şi dînsa: trebuia să arate că are, că nu e nici dînsa cea din urmă, că ţine şi dînsa la el.

Alergînd spre casă, ea era tare hotărîtă să-i dea Persidei zestrea. Acum era cel mai potrivit timp, ca s-o facă, pentru ca să vadă Hubăr, că nu e nici Persida orişicine, şi să ştie lumea că nu e feciorul lui Hubăr mai presus de fata ei. Da! a Persidei era zestrea; pentru dînsa o adunase: acum era timpul să i-o dea.

Par însă că erau prea mulţi bani aşa deodată.

Se adunaseră la pod, cu pădurea şi din camete, din puţin cîte puţin mai mult şi tot mai mult, peste treizeci de mii de florini.

Era destul să-i dea treizeci, douăzeci şi cinci ori douăzeci de mii. Ceilalţi tot ai ei rămîn, dar sunt mai bine păstraţi.

Ea luă în cele din urmă zece mii. Tot era mai mult decît ceea ce dăduse Hubăroaie, poate chiar prea mult... şi-i venea Marei să se întoarcă din drum.

Era hotărîtă să dea banii în fața tuturora, cum lucrul acesta deobște se face. Hubăr ținuse însă ca de ziua aceasta să vie noră-sa la casa lui și masa de cumetrie era un fel de nuntă, la care Hubăr își adunase, în cinstea nurorii, pe toți prietenii și cunoscuții, tot oameni de frunte, de care se sfia Mara. Văzînd atîta lume și așa oameni, îi părea rău că n-a luat mai mult.

Ea-l chemă deci pe Națl la o parte.

— Uite! îi zise, am ținut și eu să fac un dar pentru copil. Nu e mult — o parte din zestrea Persidei: opt mii de florini! Am să vi-i dau — adăugă întinzîndu-i banii — și pe ceilalți. Aceștia acum de botez.

Națl știa că Persida are zestre. I-o spusese Persida ea însăși aceasta. Știa și că zestrea e mare. Acum însă, cînd vedea banii în mîna tremurătoare, el cu toate aceste se sperie oarecum, căci mulți trebuiau să fie banii, pentru ca dînsa să poată rumpe atîta din ei.

— Nu — zise el dîndu-se puțin înapoi — te rog să nu ni-i dai, căci trebuință nu avem de dînșii și la d-ta sunt mai bine păstrați decît la noi. Ni-e destul să știm că-i avem. Dacă îl ține Dumnezeu pe tata cum e acum, avem destul, iar dacă nu — adăugă el sărutîndu-i mîna — n-o să mai fim cu d-ta ca mai înainte.

— Da, da! răspunse Mara, mai bine decît la mine unde ar putea să stea? Să știți că-i aveți — pe toți — nu numai pe aceștia.

Atît voia Mara, ca lumea să știe, și de aceea nu se mai putea stăpîni, trebuia neapărat să le spună tuturora, fiecăruia în taină, că n-are nimeni ginere ca al ei, care n-a voit să primească opt mii de florini, o parte din zestrea soției sale.

Nici că se uitau însă oamenii ca mai-nainte la dînsa. Las' că banul te ridică și în sufletul tău, și în gîndul altora, dar banul agonisit e dovadă de vrednicie, și

mesenii toți înțelegeau de ce Mara șade în scaun ca pusă într-un jeț și vorbește rar și apăsat. Pînă chiar și Hubăr, care adunase și el destul, se uita cu un fel de mirare la dînsa, căci era femeie neajutorată.

Iar Persida se uita mereu și iar se uita la dînsa, o înțelegea deplin și ar fi voit să fie singură, ca să poată plînge. Prea veniseră lucrurile frumos și peste toate așteptările ei bine; era peste putință ca ele să rămîie mult timp așa, și ochii ei necredincioși umblau scrutători de la unul la altul, ca să afle de unde are să înceapă cea mai apropiată mîhnire.

Națl, ei atît de drag acum, nu era în voia lui cea bună, cum îl știa de odinioară. Și cine știe? Poate că nici n-avea să mai fie vreodată în viața lui. Vin anii, vin grijile, vine greul vieții și trece veselia inimii.

El era strîmtorat, dus cu gîndul, parcă nu credea că sunt toate cum le vede și nu cuteza să se bucure.

Hubăroaie era perdută în purtarea de grijă pentru lumea adunată la casa ei, avea supărări peste supărări cu cei de afară. Tot se vedea însă, că ochii ei se opresc, de cîte ori intră în casă, cu un fel de temere asupra soțului ei. Nimeni mai bine decît dînsa nu-l cunoștea, și dînsa-l vedea că tot nu s-a împăcat cu lucrurile.

Mulțumită, voioasă, omenește fericită nu era decît Mara, care le uitase toate și se perduse cu desăvîrșire în clipa de acum. Și totuși, tocmai de la dînsa a pornit întristarea inimilor.

Era peste putință ca ea să nu-și aducă în cele din urmă aminte și de cei ce nu se bucurau împreună cu dînsa, iar aceasta o-nduioșa pe dînsa și o mîhnea pe Hubăroaie, care-și reamintea amărăciunea de care fusese cuprinsă cînd a grăit vorbele pentru care Mara îi făcuse mustrări. E grozav lucru să dorești

moartea cuiva, și-i era bietei de femei parcă toți știu acele vorbe și toți o mustră pentru ele.

Apoi nu putea nici Trică să se bucure cu Mara, și Persida se roși ca bujorul cînd muma ei își aduse aminte de el. Despre Trică nu era bine să se vorbească tocmai acum, cînd mintea fiecăruia era stăpînită de gîndul că are Mara bani mulți. Îi era lui Hubăr rușine că noru-sa are frate pe acel om soios și nepieptănat, care seamănă mai mult a slugă proastă și intrase alăturea cu toți oamenii fără de căpătîi la Verbonc. Cum se potrivea? Mamă cu Mara, fată ca Persida și fecior ca Trică! Acum, în clipa aceasta, îi era și Marei greu, și ea-și făcea mustrări.

Frumoasă a fost ziua, dar ea nu s-a sfîrșit în voie bună, și la despărțire inimile erau mai mult încleștate decît deschise.

Nici că se mai puteau deschide în curînd.

Peste cîteva zile, Mara a primit veste de la Trică al ei. Fusese lovit în șold de o țandără de bombă și zăcea acum într-un spital din Verona.

„Simțeam eu, grăi Mara. Dar eu singură sunt vinovată!"

Și umbla Mara plîngîndu-se mereu, de la Radna la Lipova și de la Lipova la Radna. De cînd își știa fata bine așezată, se gîndea numai la feciorul ei și nu băga de seamă că mai mari decît ale ei sunt supărările din casa Persidei.

Avea Hubăr cuvintele lui de a nu fi mulțumit, dar nu putea să le spună nimănui, ci trebuia să-și caute prilegiu spre a-și da pe față supărarea.

Tot vechea neînțelegere.

Îi intrase în cap gîndul că are de Sf. Gheorghe să-i treacă măcelăria lui Națl și apoi să se ducă acasă, la Viena.

— Trăiți voi — îi zise el nevestei sale — mai bine fără de mine decît cu mine.

Hubăroaie rămase ca lovită de un junghi drept în inimă. Ce ar fi putut ea să-i zică ori să-i facă spre a-l încredința că țin cu toții la dînsul! ?

Lucru lămurit era numai că Națl nu putea să ia măcelăria, fiindcă nu era măiestru. Degeaba alerga Oancea, căci Bocioacă, supărat rău pe Trică, de la care primise cele șaptesprezece sute, și zgîndărit mereu de soția sa, ținea una și nestrămutat la hotărîrea lui de a nu primi în breaslă pe un om care nu și-a făcut tăietura de măiestru la timpul hotărît și-a umblat ani de zile de-a rîndul fără de rost.

Astfel treceau zilele, și în trecerea lor inimile se înăspreau tot mai mult.

În săptămîna brînzei, cînd Trică s-a întors, în sfîrșit, acasă, singură Mara se bucura, iar Persida ar fi voit să-l roage să se ascundă, ca să nu-l vadă Hubăr. Nu se putea să vie la mai rău timp.

Dar era venit.

Cam șoldiș, nu-i vorba, cam plecat într-o parte, însemnat, ca nu cumva să uite vreodată cele petrecute, dar îi ședea oarecum bine, și la cojocărie nu-i făcea nici o stricăciune, așa zicea Mara.

Cum poate omul, Doamne, să se schimbe trecînd prin lume! Lasă că era periat și pieptănat, cu obrazul ras și cu mustăcioara răsucită, bine strîns la brîu și cu căciula pe-o ureche, dar degeaba mai căutai în el pe prostălanul motolog din care putea orișicine să facă ce vrea...

— Bocioacă e prost, grăi el cînd Persida își spuse supărările. A fost totdeauna și o să și rămîie toată viața lui. Am eu să-l dumiresc și-o să vezi că toate au să meargă strună.

Uşurel apoi, fără de grijă, ca şi cînd nimic nu s-ar fi întîmplat, el s-a dus la Bocioacă, dar la Bocioacă, nu la nevasta lui.

Era foarte supărat Bocioacă, dar cînd l-a văzut că vine şi vine rîzînd, cînd l-a văzut că-i cam şoldiş, dar altfel de tot bine, nu mai avea nici el ce să-i facă.

— Ştiu că te-ai supărat, îi zise Trică. Dac-ai cerceta mai de aproape, n-aveai de ce, dar te-ai supărat: uite, bate-mă, trage-mi pălmi, ca şi cînd ţi-aş fi fecior, că te-am avut ca tată — apoi să fim tot ca mai-nainte!

Bocioacă clătină din cap. Îi era foarte greu, dar nu putea.

— Ce-a fost, a trecut! grăi el scoţînd vorbele cu anevoia. Eu ţi-am spus şi tot ţi-am spus să te pui bine cu jupîneasa: ce să-ţi fac, dacă n-ai voit să mă înţelegi.

Trică se uită lung şi cam cu milă la el, apoi îl apucă de braţ.

— Dacă jupîneasa e stăpînul casei — zise — să mergem la ea.

— Nu e stăpînul casei — răspunse Bocioacă — dar pacea casei de la ea atîrnă şi asta n-o dau pentru nimic.

— Să mergem la ea! zise iar Trică.

Marta şi fata ei tresăriră cînd Trică se ivi în pragul casei mari, unde ele lucrau la fereastră. Prea venise fără de veste omul care le zguduise pe amîndouă atît de mult.

— Jupînul zice — grăi el dezgheţat — că nu poate să mă primească iar calfă, fiindcă nu voiţi d-voastră. Dacă eu aş avea nevastă, n-aş cere învoirea ei, adăugă el uitîndu-se cam din sus în jos la Marta; fiind însă că jupînul o cere şi eu n-am vreme să aştept, o fac cătăneşte şi vă întreb dacă mă primiţi ori nu.

Sultana începu să tremure: era tot omul straşnic care-i arunca atunci pe ceilalţi la dreapta şi la stînga, ca să-şi deschidă drum spre Verbonc. Îi era frică de el, dar n-ar fi putut să se depărteze de dînsul.

Marta era strivită. Ea singură îl înţelegea. Dar nu se dedea.

— După cum ai venit şi după cum întrebi — grăi dînsa veninoasă — ne vine să-l întrebăm noi pe jupînul, dacă mai putem ori nu să stăm şi noi în casa aceasta.

Bocioacă, omul păcii, ar fi voit să fugă şi să-i lase singuri.

— Bine — îi zise el Martei — nu se poate să vorbeşti şi tu fără ca să înţepi cu limba !? Ce ai cu el ? Spune-mi şi mie, ca să ştiu.

— Nu are nimic ! grăi Trică. O fi avut ce-o fi avut, dar nu mai are şi nici n-o să mai aibă nimic. Eu rămîn şi pace bună ! Cine se ia după muieri, se miră şi el unde se pomeneşte. O să vezi, cît de bine o să ne nărăvim.

Aşa au rămas apoi lucrurile.

Era hotărîtă acum şi treaba lui Naţl.

Nu-şi făcuse Trică anii de călătorie, dar Bocioacă tot ţinea să-l scoată măiestru.

— Închide tu un ochi — grăi Oancea, care nu putea nici acum să se stăpînească — apoi închidem şi noi ceilalţi unul. Noi ştim, noi facem, şi nimeni nu ne mai poartă grijă.

Cam aşa se gîndea şi Bocioacă, şi încă în postul Paştilor, amîndoi cumnaţii au fost scoşi măieştri.

Nu mai avea Hubăr acum de ce să fie nemulţumit şi nici nu zicea că este.

A treia zi de Paşti Bocioacă a dat masă mare în cinstea noilor măieştri. Nu putea nimeni să-i ia drep-

tul acesta, lasă că era staroste, dar mai avea și fată mare.

Hubăr nu numai că s-a dus și el cu nevastă-sa, dar a dus cu dînsul și pe părintele Pleban, căci Bocioacă poftise și el pe părintele protopop, și întîia oară de cînd venise la Lipova Hubăr nu se mai simțea străin între străini, ci acasă la el, încungiurat de ai săi.

Ce oameni cumsecade!

Dar tocmai aceasta-l făcea să stea ca pe spini și pe jăratec.

Îi venea să plîngă cînd se uita în fața senină a Marei. Cuprinsă de simțămîntul că dînsa i-a adunat pe toți la un loc și că copiii ei sunt chiagul, care-i ține strînși, ea umbla mîndră și ușoară, oarecum pe zburate, și vorbea rar și apăsat ca o împărăteasă.

Iar el tresărea cînd ochii se îndreptau asupra lui, și ar fi voit să poată sta ascuns într-un colț.

Ce-ar fi zis toți acești oameni, dacă ar fi știut ce fel de greutate apasă asupra lui!?

Puțin i-a păsut mai-nainte; acum însă ținea să-l socotească și ei cum el îi socotea pe dînșii.

Îi era destul să se uite în ochii mari ai Persidei, pentru ca să fie încredințat că ea știe. Nu putea să-și dea seamă, cum și de la cine a aflat dînsa, destul că nu din întîmplare-l ținea pe Bandi la casa ei, și-i era greu de dînsa.

Nu fusese mai înainte pentru dînsul nimeni mai presus de părintele Pleban; încetul cu încetul însă el a ajuns s-o pună pe Persida mai presus de toți.

— Pleacă! i-a zis preotul, cînd a văzut nerăbdarea lui, du-te, stăi acolo în liniștită retragere, căci ai din ce să trăiești.

Așa și voia să facă. Acum însă, cînd toate se lămuriseră, încît nu mai rămînea decît ca Națl să se mute și să ia măcelăria, el nu mai dormea nopțile și

nu mai avea zi tignită. Cum putea el să plece cînd nevasta lui plîngea deznădăjduită de cîte ori vorba era de plecarea lui? Cum putea să se depărteze din lumea aceasta, în care acum se simțea atît de bine? Cum putea să plece fără ca să fi făcut ceva cu Bandi?

Persida, care-l ținea pe băiat la casa ei, nu era de părerea preotului: el trebuia neapărat să vorbească cu dînsa.

Și dacă au doi oameni să vorbească ceva, ei o știu aceasta fără ca să și-o spună.

Persida vedea și ea că el voiește să vorbească cu dînsa, și degeaba îi zicea Națl să nu se amestece, căci simțămîntul de milă și dorul de liniște o împingeau să lămurească o dată și lucrul acesta.

Ea n-aștepta decît să-l prindă singur.

— Uite, tată — îi zise ea ca și cînd vorba ar fi de un lucru de nimic — noi ne mutăm de Sf. Gheorghe: n-ar fi oare bine să lăsăm cîrciuma în seama lui Bandi? Băiatul e tînăr, dar e așezat și harnic și n-ar duce-o rău, dac-am purta și noi grijă de el.

Hubăr se făcu alb ca varul.

El se uită cîtva timp țintă și cam sperios în ochii ei, apoi îi apucă mîna, o ținu strînsă și începu să plîngă mai întîi încet și pe înăbușite, iar în urmă cu hohote.

— Ce să fac eu!? strigă în sfîrșit.

— Dacă ai fi om rău, n-ai plînge: nu ți-ar păsa, cum celor mai mulți nu le pasă, grăi dînsa. Întreabă-ți inima, căci ea-ți va spune ce ai să faci, și rău nu poate să te povățuiască.

— Eu zic să-l iau cu mine — zise Hubăr — să-l duc acolo, să-i fac vreun rost și apoi să mă întorc.

Persida stete cîtva timp pe gînduri.

Era frumos și bine așa; mai frumos și mai bine nu s-ar fi putut, și mare lucru ar fi fost, dacă Hubăr ar

fi făcut-o aceasta mai demult. Acum însă parcă era prea tîrziu. Dar toate sunt cu putinţă, cînd omul voieşte cu tot dinadinsul, şi lucrul trebuia să se facă, de la el atîrna pacea şi liniştea întregii familii.

— Am — grăi dînsa — să-l iau pe departe şi să-l pregătesc. Treci mîne seară, dacă poţi, pe la noi. O să potrivesc lucrurile aşa, ca să fiţi singuri şi nesupăraţi de nimeni. El ţine la mine şi o să mă asculte.

Şi ţinea, în adevăr, tot mai ţinea Bandi la Persida. Vorba e numai, că om în toată firea n-a fost Bandi niciodată şi mai ales acum, de cînd lucrurile se schimbaseră, el se făcuse de tot sperios.

Un singur gînd îl muncea : ce are să se aleagă de el după ce Persida se mută în casa lui Hubăr ?

— De ce !? întrebă el dar cînd Persida-l întrebă, dacă vrea să meargă fie la Pesta, fie chiar la Viena.

— Să vezi şi tu lume, să mai înveţi, să te faci om, răspunse Persida. Tata mi-a făgăduit — urmă ea — că te ia cu dînsul, dacă vrei să mergi.

— De ce mă ia ? întrebă iar Bandi.

Nu intra-n mintea lui gîndul ca Hubăr, omul rău şi urgisit, de care muma lui fugea speriată, să-i facă lui vreun bine.

— Pentru ca să-mi facă mie o plăcere ! răspunse Persida.

Da ! asta o înţelegea Bandi. De dragul Persidei putea pînă chiar şi Hubăr să fie bun.

El dete din umeri.

— Şi cînd o să mă întorc ? întrebă.

— Cînd vei voi, răspunse ea.

Bandi dete din umăr.

La urma urmelor totuna îi era, dacă cu dînsa nu putea să meargă şi dacă aşa voia dînsa.

Putea Hubăr să vie acum, căci toate erau pregătite. Deşi o ştia însă aceasta, Hubăr ieşind seara, ca să meargă la cîrciuma de la Sărărie, tremura în tot trupul ca făcătorul de rele care vede că nu-i mai rămîne decît să săvîrşească fapta. Greu, de tot greu îl apăsa gîndul, că trece peste povaţa preotului, şi-i venea la tot pasul să se oprească şi să se întoarcă din drum. Era, parcă, peste putinţă, ca lucrurile să se sfîrşească atît de frumos, cum el le plănuise. Nu-i rămînea însă decît să meargă înainte, cum merge bolovanul pornit o dată pe coaste la vale.

Ajuns faţă în faţă cu Bandi, singuri în casă, el era hotărît cu desăvîrşire.

— Care va să zică vii, băiete, cu mine ? întrebă el.

Bandi se uită la dînsul şi parcă nu mai era omul rău şi urgisit, parcă era în zîmbetul şi în ochii lui o bunăvoinţă nemaipomenită.

— Mă duc — răspunse el — dacă vrea Persida !

— O să-ţi meargă bine, băiete — urmă Hubăr — o să le ai toate din destul.

Bandi se uită iar la el.

— De ce !? întrebă el.

Era în acest „de ce ?“ şi în felul cum fusese rostit, ceva ce-l înfiora pe Hubăr.

Ajuns o dată pînă aici, el nu mai putea să se stăpînească : trebuia să meargă înainte pînă la sfîrşit, să scape de toată greutatea ce-l apăsa.

— O să-ţi spun mai tîrziu, grăi el. Acum să ştii numai că n-ai pe nimeni în lumea aceasta mai aproape decît pe mine.

Bandi se dete îndărăt şi începu să rîdă pe rînjite.

— Ai cunoscut tu pe mama !? întrebă el, ridicînd mîna. O ştii !? Îţi aduci aminte de ea !?

— Da ! răspunse Hubăr cu capul plecat.
— Nu-mi mai spune, că ştiu ! grăi Bandi cu glasul înăbuşit. Mi-eşti tată ? nu-i aşa !?
— Da ! îi zise Hubăr apropiindu-se de el.
Bandi îl lovi cu pumnul în piept, apoi, cuprins de un fel de turbare, se năpusti asupra lui şi-l muşcă în gîtlej, încît căzură amîndoi unul peste altul în mijlocul casei, Hubăr cu ochii închişi şi fără ca să se mai apere, iar Bandi cu genunchii pe peptul tatălui său, rîzînd şi apăsînd mereu cîtă vreme mai simţea răsuflarea în el.
Cînd Persida a deschis în cele din urmă uşa, ca să vadă ce fac, în casă era linişte şi Bandi rîdea înainte.

CUPRINS

T. 1.792

Responsabil de carte : M. Teodorescu
Tehnoredactor : A. Crișan
Corector : N. Teodosiu.

Dat la cules 4.07.56. Bun de tipar 10.09.56. Tiraj 30.100 ex. Hîrtie cărți școlare de 65 gr. m.p. Ft. 700×1000/32. Coli ed. 15,95. Coli de tipar 11,25. Ediția I. Comanda 2.932. Planșe tipo 1. A. nr. 0.1979. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 R—31

Tiparul executat sub com. nr. 893 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN". București R.P.R.

